

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ASAF MUAMMER'İN ROMANLARININ ÇEVİRİ YAZIYA
AKTARIMI VE İNCELENMESİ**

Aslıhan ERCENK AKMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇAKMAKER

EYLÜL - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ASAF MUAMMER'İN ROMANLARININ ÇEVİRİ YAZIYA
AKTARIMI VE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslıhan ERCENK AKMA

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 24/09/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU	Başarılı
Doç. Dr. Erdem DÖNMEZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇAKMAKER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ashhan ERCENK AKMA

24/09/2024

ÖN SÖZ

Asaf Muammer (Kütayis) Türk tarihinin önemli sosyal, siyasi ve edebî dönemlerine şahitlik etmiş sadece edebiyat değil siyaset, tarih, sanat hatta balıkçılık gibi pek çok ilgi alanına sahip olan ressam, yazar ve fikir adamıdır. 1878-1964 yıllarında yaşayan sanatçı siyasi ve edebî içerikli birçok yazı kaleme almakla kalmayıp aynı zamanda dergi çıkartarak da dönemin yayın faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. *Asaf Muammer'in Romanlarının Çeviri Yazıya Aktarılması ve İncelenmesi* olan bu çalışmamız ile sanatçının romanlarını çeviri yazıya aktararak edebiyat dünyasına kazandırmak ve çeşitli açılardan analiz etmek amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Asaf Muammer'in hayatı ve eserleri ele alınmış, ikinci bölümünde ilgili eserin künyesi verildikten sonra eser yapı, içerik ve anlatım bakımından incelenmiş, üçüncü bölümünde ise yazarın *Ferda-yı Hayal*, *Kötürüm* ve *Buhran İçinde* romanları çeviri yazıya aktarılmıştır.

Çalışmanın başından itibaren her türlü desteği ve yardımı benden esirgemeyen, özveriyle rehberlik eden çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇAKMAKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hem lisans hem de yüksek lisans öğrenimimde katkıları olan Prof. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Üzerimde en büyük emeğe sahip olan babam Uğur ERCENK'e ve annem Gönül ERCENK'e her zaman olduğu gibi bu süreçte de sevgilerini ve desteklerini hissettirdikleri için hayatım boyunca minnettarım. Sevgili eşim Talha AKMA'yı özel bir teşekkürü hak ettiği için sona bıraktım. Bu tez yazım sürecinde kızımızla ilgilenerek ve tüm yükü omuzlayarak bana verdiği güç ve destekten dolayı ona minnettarlığım kelimelerle anlatılamayacak kadar büyük. Varlığı, fedakârlığı ve özverisi için kıymetli eşime ve verdiği sonsuz güç için canım kızım Lena AKMA'ya çok teşekkür ederim.

Aslıhan ERCENK AKMA

24/09/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ASAF MUAMMER (KÜTAYİS).....	3
1.1. Hayatı	3
1.2. Eserleri.....	9
2. BÖLÜM: ASAF MUAMMER'İN ROMANLARININ İNCELENMESİ	12
2.1. Ferda-yı Hayal	12
2.1.1. Künyesi	12
2.1.2. Özeti.....	12
2.1.3. Yapı.....	14
2.1.3.1. Olay Örgüsü	14
2.1.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	15
2.1.3.3. Kişiler.....	16
2.1.3.4. Zaman.....	17
2.1.3.5. Mekân.....	18
2.1.4. İçerik	20
2.1.4.1. Konu/Tema.....	20
2.1.4.2. İşlenen Meseleler.....	22
2.1.5. Anlatım	25
2.1.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri	25
2.2. Kötürüm.....	28
2.2.1. Künyesi	28
2.2.2. Özeti.....	28
2.2.3. Yapı.....	29
2.2.3.1. Olay Örgüsü	29
2.2.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	30
2.2.3.3. Kişiler.....	31

2.2.3.4. Zaman.....	33
2.2.3.5. Mekân.....	34
2.2.4. İçerik	36
2.2.4.1. Konu/Tema.....	36
2.2.4.2. İşlenen Meseleler.....	37
2.2.5. Anlatım	40
2.2.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri	40
2.3. Buhran İçinde	44
2.3.1. Künyesi	44
2.3.2. Özeti.....	44
2.3.3. Yapı.....	46
2.3.3.1. Olay Örgüsü	46
2.3.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	47
2.3.3.3. Kişiler	48
2.3.3.4. Zaman.....	50
2.3.3.5. Mekân.....	53
2.3.4. İçerik	54
2.3.4.1. Konu/Tema.....	54
2.3.4.2. İşlenen Meseleler.....	55
2.3.5. Anlatım	57
2.3.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri	57
3. BÖLÜM: ÇEVİRİ METİNLER	61
3.1. Ferda-yı Hayal	61
3.2. Kötürüm.....	105
3.3. Buhran İçinde	119
SONUÇ	226
KAYNAKÇA.....	229
EK	232
ÖZ GEÇMİŞ	233

KISALTMALAR

- TDK** : Türk Dil Kurumu
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
h.n : Hazırlayanın notu
s. : Sayfa
F.H. : *Ferda-yı Hayal*
B.İ. : *Buhran İçinde*
K. : *Kötürüm*
Fr. : Fransızca

ÖZET	
Başlık: Asaf Muammer’in Romanlarının Çeviri Yazıya Aktarımı ve İncelenmesi	
Yazar: Aslıhan ERCENK AKMA	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Samet ÇAKMAKER	
Kabul Tarihi: 24/09/2024	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 231 (ana kısım) + 1 (ek)
1878-1964 yılları arasında yaşamış olan Asaf Muammer (Kütayis) edebî, siyasi ve entelektüel kimliğiyle Osmanlı aydınları arasında yerini almıştır. Meşrutiyet döneminde oldukça aktif bir yayın hayatı olan yazar dönemin dergilerinden başta <i>Servet-i Fünun</i> olmak üzere birçok dergide yayın faaliyetlerini sürdürmüş ve bizzat kendisi de dergi çıkartarak dönemin yayın faaliyetlerine katkı sağlamıştır. Sanatçı edebiyat başta olmak üzere tarih, siyaset ve güzel sanatlarla da yakından ilgilenmiş ve bu alanlarda eser kaleme almış ya da bu ilgisini dolaylı yoldan eserlerine yansıtmıştır. Dolayısıyla onu sadece edebî kimliğiyle değil tarihçi, siyasetçi, ressam, denizci hatta balıkçı kimliğiyle de görmemiz mümkündür. Çok yönlü bir yazar olan Asaf Muammer entelektüel yönünü edebî eserlerine yansıtmayı da ihmal etmemiştir. Bu çalışmada 1902 yılında <i>Mecmua-yı Edebiye</i>’de yayımlanan <i>Ferda-yı Hayal</i>, 1908-1909 yılları arasında <i>Mahâsin</i> dergisinde yayımlanan <i>Kötürüm</i>, 1911-1912 yılları arasında <i>Servet-i Fünun</i> dergisinde yayımlanan <i>Buhran İçinde</i> romanları çeviri yazıya aktarılmıştır. Bu sayede yazarın romanlarının içeriğine yakından tanıklık edilerek hem dönemi hem de yazarın bilgi, birikim ve ilgi alanları da tespit edilme imkânını buldu. Ayrıca bu romanlar yapı, içerik ve anlatım bakımından da incelenmiştir. Sanatçının çeviri yazıya aktarılan ve incelenen bu romanları hem dönemin kültürel ve siyasi yapısını hem de dönemin dil ve edebiyat anlayışını daha yakından görmemize katkı sağlamıştır. Hakkında çok fazla çalışma yapılmamış olan yazarın romanları hakkındaki bu çalışma Asaf Muammer’in romancılığı ve Türk edebiyatındaki yeri hakkında da bir kanaate varılmasına vesile olarak edebiyat tarihine ve bu yönde çalışma yapacaklara da ışık tutacaktır.	
Anahtar Kelimeler: Asaf Muammer, Meşrutiyet Dönemi, Roman	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Transcription and Analysis of Asaf Muammer's Novels	
Author of Thesis: Aslıhan ERCENK AKMA	
Supervisor: Assist. Prof. Samet ÇAKMAKER	
Accepted Date: 24/09/2024	Number of Pages: v (pre text) + 231 (main body) + 1 (add)
Asaf Muammer (Kütayis), who lived between 1878-1964, took his place among the Ottoman intellectuals with his literary, political and intellectual identity. The author, who had a very active publishing life during the Constitutional Monarchy period, continued his publishing activities in many magazines, especially <i>Servet-i Fünun</i>, and contributed to the publishing activities of the period by publishing magazines himself. The artist was closely interested in history, politics and fine arts as well as literature and wrote works in these fields or indirectly reflected this interest in his works. Therefore, it is possible to see him not only in his literary identity but also as a historian, politician, painter, sailor and even fisherman. Asaf Muammer, who was a versatile writer, did not neglect to reflect his intellectual aspect in his literary works. In this study, <i>Ferda-yı Hayal</i>, published in 1902 in <i>Mecmua-yı Edebiye</i>, <i>Kötürüm</i>, published in <i>Mahâsin</i> between 1908-1909, and <i>Buhran İçinde</i>, published in <i>Servet-i Fünun</i> between 1911-1912, were transcribed. In this way, by witnessing the content of the author's novels closely, both the period and the author's knowledge, experience and interests were identified. In addition, these novels were also analysed in terms of structure, theme and narration. These transcribed novels of the artist have contributed to a closer look at the cultural and political structure of the period as well as the language and literary understanding of the period. This study on the novels of the author, about whom not many studies have been carried out, will shed light on the history of literature and those who will work in this direction by providing an opportunity to reach an opinion about Asaf Muammer's novelism and his place in Turkish literature.	
Keywords: Asaf Muammer, Constitutional Monarchy Period, Novel	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu Asaf Muammer'in *Ferda-yı Hayal*, *Kötürüm* ve *Buhran İçinde* adlı romanlarının Arap harfli Türkçe metinlerinin Latin harflerine aktarılıp yapı, içerik ve anlatım bakımından incelenmesidir.

Çalışmanın Önemi

Asaf Muammer (Kütayis), *Servet-i Fünun* dergisi başta olmak üzere birçok dergide yayın faaliyetlerini sürdürmüş ve eser vermiş önemli bir sanatçıdır. Hem kitap hem de dergi yayıncılığı yapmış olan Asaf Muammer'in romanları arasında *Ferda-yı Hayal*, *Kötürüm* ve *Buhran İçinde* bulunmaktadır. Bu romanlar bugüne kadar Latin harflerine aktarılmamıştır. Bu eserlerin gün yüzüne çıkarılması yazarın edebî verimlerinin tam olarak ortaya konulmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca söz konusu eserlerin bu çalışma kapsamında Latin harflerine aktarılması ve incelenecek olması hem yazıldıkları dönemin sosyal ve kültürel yapısını yansıtmaları hem de dönemin edebî anlayışına dair önemli bilgiler sunmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca yazarın hayatına dair ipuçları vermesi bakımından da değerli bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Asaf Muammer'in Arap harfli Türkçe romanlarının Latin harflerine aktarımı ve romanların yapı, içerik ve anlatım bakımından incelenmesidir. Bu sayede yazarın bu romanları Türkiye Türkçesine kazandırılarak daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşacak ve Türk edebiyatı araştırmalarına da referans sağlayacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Sanatçının *Ferda-yı Hayal* romanı, *Mecmua-yı Edebiye* dergisinde 1902 yılında tefrika hâlinde 18 bölüm olarak yayımlanmıştır. *Kötürüm* romanı, *Mahâsin* dergisinde 1908-1909 yılları arasında yalnızca 4 bölüm olarak yayımlanmış ve derginin kapanması nedeniyle tefrikası yarım kalmıştır. *Buhran İçinde* romanı ise 1911-1912 yılları arasında *Servet-i Fünun* dergisinde 20 bölüm olarak yayımlanmıştır. Romanların nüshaları tefrikalar hâlinde Milli Kütüphane'de bulunmaktadır. *Buhran İçinde* ve *Kötürüm*

romanlarının tefrikaları çeviri yazıya aktarılırken Milli Kütüphaneden temin edilmiş, *Ferda-yı Hayal* romanı ise İBB Atatürk Kitaplığı'ndan tam metin hâlinde temin edilerek çeviri yazıya aktarılmıştır.

Romanlar çeviri yazıya aktarılırken orijinal metindeki sayfa numaraları [] işaretiyle gösterilmiştir. Metinlerde anlamından emin olunamayan kelimelerin yanına (?), okunamayan kelimelerin yerine ise [...] eklenmiştir. Günümüz konuşma ve yazı dilinde kullanılan bütün sözcüklerin yazımında *TDK Güncel Büyük Türkçe Sözlük* esas alınmış olup güncel sözlükte imlası olmayan kelimelerde ise İlhan Ayverdi tarafından hazırlanan *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Kubbealtı Lugatı)'e başvurulmuştur. Arapça ve Farsça tamlamaların yazımında da TDK ve Kubbealtı yazımı esas alınmış, sözlükte olmayanlar ise orijinal hâliyle kullanılmıştır. Çalışmada yazarın kullandığı noktalama işaretlerine uyulmuş, ancak günümüz imlasına aykırı görülen kullanımlarda bugünkü yazım esas alınmıştır. Mesela metin içinde “ile”, “veya” gibi bağlaçlarla birlikte virgöl, noktalı virgöl gibi işaretler varsa sadece bağlaç kullanılmış, noktalama işareti devre dışı bırakılmıştır. Dönemin yazım özellikleri doğrultusunda metinlerde geçen “tenbih> tembih, çenber > çember, esvab > esvap, kazanmağa>kazanmaya” şeklindeki ifadeler günümüz imlasına uygun biçimde yazılmıştır. Romanlarda birçok yabancı isim bulunmaktadır. Batı dillerinden alınan bu kelimeler (şahıs, yer, yapıt gibi isimler) Latin harflerine aktarılırken yazarın kaleme aldığı gibi okunmuştur. Açıklama ihtiyacı olduğu düşünülen yerlere dipnot düşülmüştür. Tezi hazırlayana ait açıklamalar (h.n.) şeklinde gösterilmiştir. Metin çevirisinin ardından romanlar yapı, içerik ve anlatım bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. Romanın künyesi ve özeti verildikten sonra yapı başlığı altında olay örgüsü, anlatıcı ve bakış açısı, kişiler, zaman ve mekân incelenmiştir. İçerik başlığı altında konu/tema ve işlenen meseleler incelenmiştir. Anlatım başlığı altında ise dil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Bu incelemeye esas olarak alınan bu başlıklar Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* (2006), Şerif Aktaş'ın *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili* (2015) dikkate alınarak belirlenmiştir. Buradan elde edilen veriler neticesinde hem Asaf Muammer'in romancılığı hem de Türk edebiyatındaki yeri hakkında bir kanaate varılmıştır.

1. BÖLÜM: ASAF MUAMMER (KÜTAYİS)

1.1. Hayatı

Asaf Muammer 1878 yılında doğup 1964 yılında vefat etmiştir. Yazarın doğum yerine dair yapılan araştırmalar sonucunda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.¹ Yazarın çocukluğu 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi yıllarına denk gelmektedir (Küçükali, 2013, s.6). Tuna Defterdarı, Maliye Müsteşarı, Şura-yı Devlet azası, Defter-i Hakanî Nâzırı, Divan-ı Muhasebat Reisi Edip Efendi'nin torunudur (Oğuz, 2000, s.23). Edip Efendi ile Pakize Hanım'ın Asaf, Vâsıf, İzzettin isminde üç erkek ve Zehra adında bir kızları vardır (Güler, 2022, s.7). Asaf Muammer dedesi hakkında yazdığı mektupta şunları ifade eder:

“Edip Efendi'nin her dördü de Rusçuk'ta doğmuş olarak Asaf, Vasıf, İzzettin adlarıyla üç erkek ve bir kız evladı olmuştur ki bunların hepsi bugün rahmet-i rahmana karışmış bulunuyorlar. Ben Asaf Bey'in oğluyum. Baba bir, ana ayrı 'Edib' adında üvey bir kardeşim vardır” (Asaf Muammer, 1948 s.5419-5421'den akt. Güler, 2022, s. 218).

Güler'in sicill-i ahval defterinden yola çıkarak verdiği bilgilere göre ise Asaf Muammer'in babası olan Mehmet Asaf Bey 1270(1853) tarihinde İstanbul'da doğmuştur (Güler, 2022, s.8). Ancak yukarıda bahsi geçen mektupta Asaf Muammer Bey'in dedesinin dört evladının da Rusçuk doğumlu olduğunu söylemesi burada bir çelişki yaratmıştır. Ruhi Güler, sicill-i ahval defterinde babası Mehmet Asaf Bey'in doğum tarihi ile ilgili de bir karışıklık olduğunu dipnot düşerek açıklamıştır (Güler, 2022, s.8). Güler'in verdiği bilgilere göre hakkında bilgi edinebildiğimiz tek kaynak olan sicill-i ahvâl defterininin verdiği bilgiler doğrultusunda Mehmet Asaf Bey Ekim 1865'te Tuna vilayeti Muhasebe Kalemi'nde memuriyet hayatına başlamış, 6 Nisan 1901'de Emlâk-ı Hümâyun Muavini ve Birinci Şube Müdüriyeti'ne tayin olmuştur. Bu ikisi arasında on üç ayrı görev değiştirmiştir. Asaf Muammer babası hakkında kendisi yurt dışında iken “müthiş bir maraz-ı asabiye tutulmuş” olduğunu dile getirmiştir (Güler, 2022, s.8). Yazarın annesi

¹ Araştırmada başvuru kaynakları şunlardır: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İslam Ansiklopedisi(MEB), Türk Ansiklopedisi, Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Yeni Hayat Ansiklopedisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Yeni Kültür Ansiklopedisi, Alfabetik Okul Ansiklopedisi, Türkiye Ansiklopedisi, Yeni Türk Ansiklopedisi, Gelişim Hachette Ansiklopedisi, Meydan Larousse, Yeni Rehber Ansiklopedisi, Resimli Ansiklopedi Genel Kültür, Osmanlı Bilim Literatürü Genel İndeksi, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Büyük Ansiklopedi, Cumhuriyet Ansiklopedisi, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, Türkiye Yazarlar, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İSAM, Microsoft Akademik, Akademik Researches indeks, To-Kat, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

hakkında ise daha çok siyasi mücadeleleri bağlamında yazarın kendisinin verdiği bilgilere rastlanılmaktadır. Annesi ile ilgili, yazdığı bir yazıda şunları söylemiştir:

“Zavallı kadın... Bu bedbaht valide benden başka dört evladını hep ecel-i kazaya vermişti. İçi dışı matem yüklüydü. Hayatında yegâne istinadgâhı idim. Kendi tabirince: ‘Tutar eli, görür gözü idim.’ Bu kadın kırk beş yaşının en kahırlı günlerinde benim hasretimle inledi. Nihayet gözleri hasret yolunda muntazır, açık öldü. Şimdi Karacaahmet’in servi gölgelerini başına çekmiş uyuyor. Sakın yalnız zannetmeyiniz, koynunda yine hasret yolunda gaib on yıllık bir oğlum var” (Asaf Muammer, 1919, s.2’den akt. Güler, 2022, s.8).

Asaf Muammer Bey’in bahsi geçen oğlundan başka iki de kızı vardır. Büyük kızının adı İbtihâç (d.1900), küçük kızının ise Şahika’dır (d.1902) (Güler, 2022, s.9). Kızı Şahika ile ilgili ilginç bir bilgiye rastlanmaktadır. Şahika Kandilli’ye yerleşmiş eski köklü Belçikalı bir ailenin oğlu Christan’la evlenmek ister. Ancak buna Asaf Muammer karşı çıkarak kızından vazgeçmeyi bile göze alır. Fakat kızı Şahika hiç kimseyi dinlemeyerek annesinin teşvikiyle gizlice evlenir. Ve 1928 yılında ecnebilerle evlenebilme kanunundan yararlanan ilk kişi Asaf Muammer’in kızı Şahika olmuştur (Oğuz, 2000, s.28). Asaf Muammer Bey’in küçük yaşlardan itibaren hayatının sonuna kadar yaşadığı yer dedesinin ismiyle anılan Edip Efendi yalısı olmuştur. Kandilli’de bulunan bu yalı bazı uluslararası antlaşmalara da ev sahipliği yapmıştır (Güler, 2022, s.15). Kalemî kuvvetli olan yazar aynı zamanda Hürriyet ve İtilâf Partisi azasıdır. Burhan Oğuz da eniştesi Asaf Muammer’i Müslüman sosyalist olarak tanımlar (Oğuz, 2000, s. 24). Gençlik yıllarında dönemin önemli dergi ve gazetelerinde yazmaya başlayan sanatçı sadece edebiyata değil siyasete, musikiye, resme ve diğer güzel sanatlara karşı da oldukça ilgilidir. Bu sebepten Asaf Muammer için yazar, ressam, bilgili bir denizci ve balıkçı sıfatlarını kullanmamız yerinde olacaktır (Oğuz, 2000, s.23). Çok iyi bir denizci ve balıkçı olan Asaf Muammer Burhan Oğuz’un anlattığına göre kotrasının projesini kendi yaparak bakır çivileri tartarak iki tarafa taksim edermiş hatta kotrasının ismi de Azadeymiş. Balık kültürü zengin olan Asaf Muammer, Karadeniz ağzı, Marmara ve Çanakkale dışının bütün balık tür ve yuvalarını bilmesine rağmen bunların tahribiyetine sebebiyet vermemek için Burhan Oğuz’un ısrarına rağmen yayımlamamıştır (Oğuz, 2000, s.26). Asaf Muammer’in siyasetçi ve sanatçı kimliğinin yanı sıra balıkçı kimliği de oldukça dikkatleri üzerine çekmiştir:

“Et ve Balık Kurumu’nun, döneminin çok ilerisinde içeriklerle yayınlanan Balık ve Balıkçılık Dergisi’nde Ocak 1955’ten Nisan 1958’e kadar Rıdvan Tezel tarafından,

Yakın Tarihlerden Birkaç Yaprak başlığı ile yayınlanan 21 mülakat, ismi açıklanmadan Asaf Muammer ile yapılmıştır. Rıdvan Tezel, neredeyse her ay yalısına giderek, “muhterem beyefendi”, “aziz muhatabım” gibi hitaplarla seslendiği bu gizemli usta balıkçının adını vermemiştir. Ancak bir tarihçi/akademisyen olarak araştırmalarını titizlikle sürdüren Ruhi Güler, bu kişinin Asaf Muammer olduğunu belirlemiş ve bu mülakatları toplayarak, Asaf Muammer adına, vefatından yaklaşık yarım asır sonra çok değerli bir eser hazırlamıştır” (Erkebay, Rigel, 2019 s.40).

“İstanbul Balık Kültürü” isimli bu eser balık kültürüne ışık tutmasının yanı sıra Asaf Muammer’in yaşamına da kaynaklık etmektedir.

Batı kültürü yanında millî kültürü de ihmal etmemiş olan yazar Meşrutiyet döneminin oldukça etkili dergisi olan *Servet-i Fünun* başta olmak üzere birçok dergide edebî, siyasi ve kültürel yazılar kaleme almıştır (Küçükali, 2013, s.6,7). Asaf Muammer’in yayımlanan yazılarında kendi isminin yanı sıra müstear isimler de kullandığı görülmektedir. Özellikle iki yıl yayımlanan *Söz* gazetesinde kendi isminin dışında müstear isimler kullanması dikkat çekicidir. “Şevket Nezihi, Ayn Kazım, Elif Sim, Sin Ayn” ile “Muhtıracı” isimlerini kullandığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde ise “Ressam, Balıkçı” müstear isimlerini kullandığı tespit edilmektedir (Küçükali, 2013, s.4).

Dergilerdeki edebî, kültürel ve siyasi yazılarının yanında roman ve hikâye yazarlığı da yapan Asaf Muammer Nesime Ceyhan’ın çalışmalarından da yola çıkılarak dönemin edebî anlayışına uygun içerikte hikâye ve romanlar kaleme almıştır denilebilir. O dönemin roman ve hikâyelerinde en çok ele alınan ve tenkit edilen konulardan biri olan görücü usulü ile evliliğin yanlışlığını Asaf Muammer de hikâyelerinde konu alarak bu durumu tenkit etmiştir. Sanatçının “*Hükmi Kader*” adlı hikâyesi bu duruma bir örnek teşkil eder (Ceyhan, 2009, s.211). Asaf Muammer’in hikâyeleri genel olarak incelendiğinde belirgin tiplerin mevcut olduğu görülmektedir. Eşini aldatan kadın tipi ve çapkın erkek tipi Asaf Muammer’in hikâyelerinde en çok bahsi geçen örneklerdir (Ceyhan, 2009, s.94-95). Sadece edebiyatla değil edebiyat dünyasıyla da yakın ilişki içerisinde olan Asaf Muammer’in sıkça görüştüğü kişilerden biri de Yahya Kemal’dir. Burhan Oğuz’un anlattığına göre Yahya Kemal onun anne tarafından kuzeni olur. Yahya Kemal’in sanatçının yaşadığı Edip Efendi Yalısı’na sık sık geldiği burada edebiyat ve sanat üzerine uzun sohbetler gerçekleştiğinden bahsedilir. Hatta 1938’in yazında çekilen

bir fotoğrafta masadakilerden birinin de Yahya Kemal olduğu görülmektedir.² Edip Efendi Yalısı zamanın entelektüellerinin toplandığı bir yer olmuştur. Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Sakallı Celâl, İlhan Şevket, Mehmet Akif’in damadı Muhiddin Akçor Bey, İbnül Emin Mahmut Kemal Bey gibi dönemin önemli isimleri de Edip Efendi Yalısı’na sıklıkla gelirler ve burada edebiyat, sanat ve politika üzerine uzun sohbetler gerçekleştirdikleri bilinir (Oğuz, 2000, s.23,24,26). “Hicivleriyle tanınan ünlü edebiyatçı Fazıl Ahmet Aykaç ile de arkadaşlığı olmuştur” (Küçükali, 2013, s. 11). Fazıl Ahmet Aykaç çevresindeki dostlarını ve hayat arkadaşını kaybettikten sonra inzivaya çekilen ve kendi de birçok hastalıkla uğraşan Asaf Muammer için “İkinci Sis” adlı şiir kitabında kendisine şiir ithaf etmiştir (Küçükali, 2013, s.11, 12). Asaf Muammer’in sık görüştüğü kişilerin yanında onun yaşamını etkileyen şahsiyetler de mevcuttur:

“Onun çevresinde bulunduğu ve en çok etkilendiği şahsiyetler; Tevfik Fikret, Mehmet Akif Ersoy ve Hüseyin Avni Ulaş’tır. O bu üç kişi arasında gıpta ve heyecanı kimsenin karşısında duymadığını itiraf eder. Her üçünün de hakka açık fazileti, doğruyu seven, etraflı bakabilen ve düşünen, çizgileri net insanlar olduklarını belirtir. Onların hassasiyetlerine ve titizliklerine işaret eden Âsaf Muammer, bu isimlerin ahlaki, içtimai, siyasi ve ekonomik kusurlara karşı asla kayıtsız kalmadıklarını, haksızlığa ve suiistimale karşı daima teyakkuz halinde olduklarını, söyler. Gerçekleşmesi muhakkak ya da şüpheli bütün tehlikelere karşı toplumu uyardıklarına değinerek bu tür tehlikelere karşı müsamahakârlık göstermediklerini ve haksızlıklara daima mâni olma gayreti ve faziletini gösterdiklerinden bahseder” (Küçükali, 2013, s.13,14).

Asaf Muammer’in kendisinden oldukça etkilendiği ve yakından takip ettiği Tevfik Fikret’e 27 Kasım 1902, 12 Ocak 1903, 29 Mayıs 1903, 10 Aralık 1903 tarihlerinde “Tilmîz-i minnetdârınız Muammer, Tilmîz-i sâdıkınız Muammer, Bende Muammer” adlarıyla “Bâkî İhtirâm, Bâkî İhtirâmât” dilekleriyle karpotallar gönderdiği görülmektedir (Andı, Daşcıoğlu, Yorulmaz,1999, s.156-163).

“Âsaf Muammer, Tevfik Fikret gibi, siyaset dünyasında gördüğü haksızlıkları, kendine yakın gördüğü fırka aleyhinde olsa bile eleştirebilen bir kişidir. O, “Rübab-ı Şikeste” adlı şiirinin başında ifade ettiği gibi fikri, irfanı ve vicdanı hür bir hayat sürmüştür. Toplumsal sorunlar karşısındaki duyarlılığı ve hassasiyeti noktasında da Tevfik Fikret gibi tavır aldığı görülür” (Küçükali, 2013, s.16).

² Ekler kısmında bahsi geçen fotoğraf yer almaktadır. (h.n.)

Bu noktada onun Tevfik Fikret ile görüş ve fikirlerinin örtüştüğü görülmektedir. Fikret'in 1. Dünya Savaşı'na girilmesine karşı çıkması ve Asaf Muammer'in de *"Harb ve Mesulleri"* adlı eserinde aynı fikri savunarak bunların sorumlusu olarak ikisinin de siyasetçileri göstermesinden de aynı görüşte oldukları anlaşılmaktadır (Küçükali, 2013, s.17). Âsaf Muammer'in Tevfik Fikret'e karşı göstermiş olduğu bu vefa örneği, 1916, 1917 ve 1918 yıllarında, onu sevenlerin yer aldığı kalabalık bir heyetle mezarı ziyaret edilerek sürdürülmüştür (Küçükali, 2013, s.15). Hüseyin Avni Ulaş da Asaf Muammer'in etkisi altında kaldığı hatta hayranlık duyduğu şahsiyetlerden birisidir. Muammer Çelik'in hazırladığı *"Hüseyin Avni Ulaş"* adlı kitapta Asaf Muammer'in Hüseyin Avni Ulaş ile alakalı Hareket dergisindeki yazılarına yer verilmiştir. Bu yazılardan yola çıkılarak Asaf Muammer'in Hüseyin Avni Ulaş'tan ne kadar etkilendiğini şu sözlerinden anlamaktayız: "Tam manasıyla insanlaşmış bir adam, ok gibi doğru adam dost adam, peygamberleşmiş adam, fevkalbeşer bir insan" (Asaf Muammer, 1948'den akt. Çelik, 1996, s.258-266) 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'ne Erzurum milletvekili olarak giren Hüseyin Avni Ulaş (Çelik, 1996, s.13) ile son günlerine kadar dostluk içerisinde olan Asaf Muammer onu tanımadan önce uzlette bulunduğunu ifade ederek Hüseyin Avni Ulaş ile 1933 senesinde komşuluk vesilesiyle tanıştığını ve ilk görüşte onu sevdiğini söylemiştir (Asaf Muammer, 1948'den akt. Çelik, 1996, s.258). Yine etkilendiği şahsiyetlerden olan Mehmet Akif Ersoy hakkında Burhan Oğuz, Asaf Muammer ile yaşadığı bir diyalogu şu şekilde aktarır:

"Muammer Enişte, Müslüman sosyalistti. Bir gün gençlik heyecanı ile iyi tanıdığı Mehmet Akif'in 'yobaz'lığını tenkit edecek oldum, eniştem lafımı kesti:

- Oğlum, Akif daima halkın yanında 'fukara-yı sâbirîn'in (sabreden fakirlerin) şairi oldu. O 'agnia-i şakîrîn' (şükreden zenginlerin) karşısındaydı ve tam bir anti-empyalistti. Böyle olduktan sonra şapkayı kabullenmiş veya reddetmiş, hiç mühim değil...

O günden sonra birçok şeye bakış açım değişti. Bütün 'sosyalistik'i ve 'Avrupa görmüşlüğü'ne rağmen eniştemde Müslümanlık ağırlaşmıştı" (Oğuz, 2000, s. 28).

Asaf Muammer'in gazete yazılarında zaman zaman din hakkında da açıklama yaptığı fikirleri olmuştur bu fikirlerinden dolayı kimi zaman eleştirilmiştir. Söz gazetesinde din hakkında açıklama yaptığı ve eleştirildiği fikirlerinde dini temsil edenler hakkında bir yazısında şunları söylemiştir: "Din mukaddestir, zaman-ı ahlaka kafil-i huzur ve emniyettir. Ancak dini siyasete alet ittihaz etmemeli, din âlem olmalıdır. Asrın

terakkiyatını, icabatını ihmal etmemelidir.” Bu sözleri karşısında “Bu adam katiyetle din aleyhindedir.” eleştirisine maruz kaldığını ifade eden Asaf Muammer, memleketin kaderini etkileyecek olan sınıfların temiz, samimi olması, nüfuz hakkını ve kuvvetini kamuoyundan almaları gerektiğini vurgular (Asaf Muammer, 1919, s.1).

Din ile siyasetin ayrı tutulması gerektiğine inanan sanatçının siyasi yazıları da Türk siyasi tarihi açısından önem arz etmektedir. Siyasi fikirleri daha çok II. Meşrutiyet sonrası dönemde ortaya çıkan Asaf Muammer başlangıçta II. Abdulhamid’e muhaliftir. Hatta bu konudaki fikirlerini “*Yâd-ı Hatırat*” başlığı altında *Mukâvemet*’te kaleme aldığı yazı dizisinde ortaya koymuştur (Güler, 2022, s.9-10).

Asaf Muammer de birçok Osmanlı aydını gibi II. Abdulhamid yönetimi aleyhindeki muhalefetin yanında yer almış, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin vadettiği adalet, eşitlik ve özgürlüklerin savunuculuğunu yapmıştır:

“18-20 yaşlarında olduğu 1908 İhtilali sırasında o da “hürriyet, adalet, musavat” diyerek meşruti idareye geçilmesine destek vermiştir. İttihatçıların yönetimi ellerine geçirmesine verdiği bu destek, ömrü boyunca pişmanlık duymasına sebebiyet vermiştir. Adalet vadeden yeni yönetimin vadettiklerini yerine getirmeyişi, Âsaf Muammer’in de içinde bulunduğu bazı muhalifleri Ahrar Fırkası etrafında buluşturmuştur. II. Meşrutiyetin ilk zamanlarındaki siyasi hayatını Prens Sabahattin’in çevresinde bulunan kimselerin yer aldığı Nesl-i Cedid¹³, Cemiyet-i İnkılâbiye¹⁴ ve Ahrar Fırkası’na yakın bir çizgide sürdürmüş ancak hiçbir zaman bir fırka ya da partinin adamı olmamıştır” (Küçükali, 2013, s.7).

İttihatçılara karşı dönemin çeşitli gazetelerinde muhalif yazılar kaleme almaya başlayan sanatçı bir süre sonra siyasi yasaklı olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Özellikle Babıali baskını sonrasında muhalifler için yaşamın tehlikeye girdiği dönemde annesi ve yakınlarının da uyarılarını dikkate alarak zorunlu yurtdışı seyahatine çıkmak durumunda kalmıştır. Bu maksatla seyahat ettiği ülkeler şunlardır: Mısır, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya, Rusya, Hollanda, İngiltere, Belçika, Fransa, İspanya, İtalya ve İsviçre. Yazar 1913-1917 yılları arasında yurdundan, evlatlarından ve yazarlık yaşamından uzak kalır. Yurtdışına çıkmasındaki temel sebep İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından öldürüleceği endişesine kapılmasıdır (Küçükali, 2013, s.8). Asaf Muammer, İstanbul’u ilk terk ettiğinde önce Mısır’a oradan Köstence’ye gider. Köstence’de olduğu zaman diliminde de yine resimle meşgul olan yazar ardından Avrupa’ya geçer (Güler, 2022, s.19). Avrupa’da kaldığı süre içerisinde Avrupa’daki medeni gelişmeleri yakından

takip etmiştir. Bu gelişmeler onda Avrupa'ya karşı bir takdir uyandırmıştır (Küçükali, 2013, s.8). Avrupa'da olduğu zaman diliminde İsviçre harbin felaketlerini temsil edecek bir resim yarışması açar ve sanatçı bu yarışmada da birinci olur (Oğuz, 2000, s.24,26). “Nihayet İttihatçılar ülkeyi terk ettiklerinde Asaf Muammer de İstanbul'a dönebilmiştir” (Güler, 2022, s.12). “Asaf Muammer 1919 sonrasında köşesine çekilmiş olmalıdır. Çünkü bu tarihten sonra, çoğunluğu müstear isimli, az sayıda yazısı yayımlanmıştır” (Güler, 2022, s.13). 31 Ocak 1964 tarihinde vefat eden sanatçı Kandilli Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Kandilli Mezarlığı'na defnedilmiştir (Küçükali, 2013, s.12,13).

1.2. Eserleri

Sanatçının eserleri incelendiğinde birçok farklı türde eser kaleme aldığı görülmektedir. Sanatçının çalışmalarını edebî ve siyasi olarak ikiye ayırmak mümkündür. II. Meşrutiyet'e kadar kaleme aldığı eserler edebî ürünlerdir. Bu dönemde özellikle *Mecmua-yı Edebiye* ve *Servet-i Fünûn* dergilerindeki çalışmaları göze çarpmaktadır (Güler, 2022, s.16). Sanatçının üç romanı bulunmaktadır. Sanatçının romanları dönemin önemli edebiyat dergilerinde tefrikalar hâlinde yayımlanmıştır. Asaf Muammer'in hem yazmış olduğu ilk eseri hem de ilk romanı olan *Ferda-yı Hayal* 1902 yılında *Mecmua-yı Edebiye* dergisinde 18 bölüm olarak tefrika edilmiştir. Daha sonra ise roman kitaplaştırılmıştır. *Kötürüm* 1908-1909 yılları arasında *Mahâsin* dergisinde süreli yayın kapandığından dolayı sadece 4 bölüm olarak tefrika hâlinde yayımlanmış, yalnız dergideki tefrikalarıyla günümüze kadar ulaşmış yarım kalmış bir romandır. *Buhran İçinde* romanı ise *Servet-i Fünun* dergisinde 1911-1912 yılları arasında 20 bölüm olarak yine tefrikalar hâlinde yayımlanmıştır. Yazarın tıpkı kendisi gibi ressam bir kişinin yaşamını anlattığı bu eseri kitap şeklinde yayımlayamamasının sebebi Ruhi Güler'e göre yazarın bu dönemde siyasi yazılarından dolayı zorunlu yurt dışı seyahatine çıkmak zorunda kalmış olmasıdır (Güler, 2022, s.16). Yazarın hikâyeleri de II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası birçok dergide yayımlanmış ancak kitaplaştırılmamıştır (Güler, 2022, s.16-17). Yazarın yazmış olduğu hikâyeler II. Meşrutiyet dönemi hikâyeciliğinden bahseden çalışmalarda adından söz ettirerek incelenmiştir. Nesime Ceyhan'ın yazmış olduğu *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi* adlı eser Asaf Muammer'in hikâyelerinin incelenmesi noktasında başvurulabilecek önemli bir kaynaktır. Yazarın 1307 yılında yayımlanmış *Nedametle Ölüm* adlı dram türünde bir eseri de bulunmaktadır. Tarih ve siyasetle de yakın

ilişki içerisinde olan sanatçının *Harb ve Mesulleri* adında dönemin tarihini anlatan siyasi içerikli bir kitabı da mevcuttur. 1918 yılında yayımlanan sanatçının bu kitabı, İttihatçilerin hataları üzerine kurulu olup onları eleştiren bir yapıttır (Güler, 2022, s.17). Mensur şiirle de ilgilenen Asaf Muammer'in *Servet-i Fünûn* dergisinde 1315 yılında yayımlanmış *Kelebek Kadar Vefasız* (Asaf Muammer, 1315 s.294-295) adlı bir mensur şiiri de yer almaktadır. Bunlardan başka Asaf Muammer'in bazı yazılarında zamanı gelince yayımlanacak olan kitaplarından bahsettiği görülmektedir ve sanatçı bu kitapların Avrupa'da mutemet kişilere teslim edildiğini aktarır. Bu kitaplardan ilki yazarın *Meşhûdât ve Hatırât-ı Siyasiyem* adlı kitaptır. Sanatçı bu kitabı hakkında *Harb ve Mesulleri* adlı eserinde bilgi vererek yayımlanacağını bildirir ancak bu kitabın akıbeti hakkında günümüze ulaşmış bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer böyle bir eseri ise *Gurbet Yollarında* adlı kitabıdır. Yazar bu kitaptan *Söz* gazetesinde tefrika ettiği "Nasıl İdare Ediyorlardı?" başlıklı yazı dizisinde bahseder. Yazarın İstanbul'u nasıl terk ettiğini, polisleri atlatıp yabancı bir gemiye bindiğini anlattığı bu kitap da Avrupa'da mutemet birine teslim edilmiş ancak bunun da yayımlanarak günümüze ulaştığı görülmemektedir (Güler, 2022, s.17-18). Sadece edebî eser kaleme almakla kalmayan sanatçı dönemin yayın hayatına çıkarttığı ilk ve tek yayın organı olan *Mahâsin* dergisi ile de katkıda bulunmuştur. Gazetenin epigrafında hanımlara mahsus bir dergi olarak tanımlanan *Mahâsin* 1908 ve 1909 yılları arasında 12 sayı olarak aylık çıkarılmış bir dergidir (Ünal, 2007, s.8).

"II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkan Demet, Kadın gibi kadın dergileri arasında en uzun ömürlü olanıdır. Dergiyi Asaf Muammer, Mehmet Rauf çıkarmıştır. Türk basın tarihinde renkli olarak basılan, renkli fotoğraflara ve promosyona yer veren ilk kadın dergisidir" (Ünal, 2007, s.11).

Edebî yazıların ağırlıkta olduğu gözlemlenen dergide Mehmet Rauf, Halit Ziya, Faik Ali, Cenab Şahabettin, Celal Sahir, Köprülüzade Mehmet Fuat, Süleyman Nazif gibi dönemin önemli şair ve yazarlarının yazılarına rastlanılmaktadır. Dergide yazan kadın imzalarından bazıları ise şunlardır: Halide Edip, Emine Semiye, Zühre (Ünal, 2007, s.16) ... On iki sayı çıkan derginin 9. sayıdan itibaren imtiyaz sahibi değişmiştir. 1-8. sayılarda imtiyaz sahibi Asaf Muammer iken 9. sayıdan itibaren Mehmet Rauf bu görevi üstlenmiştir. Bunu da dergide "İlan-ı Mahsus" başlıklı yazı ile duyurmuşlardır (Ünal, 2007, s.12). 1-8. sayılarda derginin imtiyaz sahibi Asaf Muammer, başyazarı Mehmet Rauf iken 9.sayılarından itibaren derginin hem imtiyaz sahibi hem de başyazarı Mehmet

Rauf olmuştur (Ünalan, 2007, s.10). Bu mecmua da diğer kadın mecmuaları gibi kadınların ilgisizlikleri neticesinde yayın hayatına daha fazla devam edemeyerek sonlanmıştır (Aşa, 1989, s.310). Asaf Muammer kendi çıkarttığı derginin yanında çokça yazısının bulunduğu *Söz* gazetesinin de zorunlu yurt dışı seyahatinin ardından başyazarlığını yapmıştır. *Söz* 13 Teşrinisani 1334/Kasım 1918 tarihinde yayın hayatına başlayarak 29 Nisan 1335/1919 tarihine kadar düzenli denilebilecek sıklıkta 154 sayı çıkmış ikişer sayfalık günlük çıkan bir gazetedir (Karabulut, 2022, s.169). Bazı günler çıkmayan gazetenin boş kalan kısımlarından oldukça sansüre uğradığı görülmektedir. Sanatçının bu yayın organları dışında *Servet-i Fünun*, *Mecmua-yı Edebiye*, *Haftalık Resimli İstanbul*, *Donanma*, *İkdâm*, *Resimli Kitap*, *Mukâvemet*, *Bedâhet*, *Şehrâh*, *Hedef*, *İstiklal*, *Tan*, *Gümrük Rehberi*, *Hareket* gibi gazete ve dergilerde tespit edilmiş 200'ün üzerinde yazısı bulunmaktadır (Güler, 2022, s.19).

2. BÖLÜM: ASAF MUAMMER'İN ROMANLARININ İNCELENMESİ

2.1. *Ferda-yı Hayal*

2.1.1. Künyesi

Ferda-yı Hayal romanı, *Mecmua-yı Edebiye* dergisinde 1902 yılında 18 bölüm hâlinde tefrika edilmiştir. Eser ardından kitap olarak da yayımlanmıştır.

Asaf Muammer, *Ferdâ-yı Hayal*, *Mecmua-yı Edebiye* (S.65-83, 17 Kânunusani 1317-19 Ağustos 1318).

Asaf Muammer, *Ferdâ-yı Hayal*, Âlem Matbaası, İstanbul, 1317, 101 s.

2.1.2. Özeti

Romanın başkahramanlarından olan Şefik, uzun süre amcasına gelmemiştir ve bir gün aniden çıkıp gelmesi ev halkında hem sevinç hem de sitem uyandırmıştır. Şefik ev halkı ile muhabbet ederken sıra Jülide'ye gelir ve Jülide'ye eşinin nasıl olduğunu sorar. Jülide de eşi Behlül'ün eve seyrek uğradığını ve onu aldattığını tüm açıklığıyla Şefik'e anlatır. Şefik böyle bir durumu bilmesine rağmen Jülide'yi yatıştırmak için böyle bir şeyin mümkün olmayacağını söylese de Jülide bildiği her şeyden emin olduğunu derin bir üzüntüyle dile getirir. Şefik, böylesine kocasını seven bir kadına ihanet edilmesine derin bir üzüntü duyarak Behlül'ün metresiyle nerede yaşadığını araştırmaya karar verir ve amcasının evinden çıktığı günün sabahında yazıhaneye geçer ardından derse gider ve Behlül'ü bulabilirim ümidiyle Perapalas'a doğru yönelir. Ancak burada ona dair bir iz bulamaz ve Beyoğlu'nda birkaç dükkâna girip Behlül hakkında bilgi almaya çalışır, sadece bir terzi dükkânında Behlül isminde birini tanımadıklarını ancak Ahmet isminde birinin metresiyle yaşadığını ve kavga edip ayrıldıklarını söylerler. Metresinin adının da Eftelya isminde biri olduğundan bahsederler. Behlül'ün metresinin adının Eftelya olduğunu ve yaşadığı yerin pek de iyi bir yer olmadığını öğrenen Şefik harekete geçerek Eftelya'nın kaldığı yere ulaşır ancak Eftelya'nın orada olmadığını öğrenince bu ortamın kirliliğine daha fazla dayanamayarak kendini dışarı atar. Tokatlıyan'a vardığında arkadaşı Kâmran ile rastlaşırlar ve birlikte Taksim'e doğru giderler. Bu sırada Şefik Kâmran'a Eftelya'dan bahseder. Kâmran onun Eleni'nin kardeşi olabileceğinden şüphelenir. Çünkü Eleni ve kardeşinin Beyoğlu gençleri arasında zaman zaman zor duruma düşüklerini

hatırlar ve Kâmran ile birlikte Eleni'nin evine giderek Eftelya hakkında bilgi alırlar. Eleni Eftelya için Almanya hastanesine giden bir sokakta birisinin himayesi altında yaşadığını ve Beyoğlu'nda her gün arabalarla gezdiğinden bahseder. Bu bilgiyi öğrenen Şefik Beyoğlu'nda iki gün boyunca Eftelya'yı arar ancak ona dair bir iz bulamaz. Üçüncü gün yazıhaneye giderek işlerinin başına geçmek durumunda kalır.

Bir gün hiç aklında yokken yine amcasının evine gitme ihtiyacı duyan Şefik içinde oraya karşı anlam veremediği bir çekim hisseder. Amcasının giden Şefik ev halkı ile otururken Behlül beklenmedik bir şekilde çıkıp gelir. Ancak Behlül hiç Jülide'nin anlattığı gibi değildir, Jülide'ye karşı sıcak ve ilgilidir ve Jülide de aynı şekilde ona karşı hoş davranışlar sergiler. Bu durumu gören Şefik, Jülide'nin ihanete uğramasına rağmen ona o şekilde davranmasına sinirlenir ve kendisini aldatılmış hisseder. Oradan gitmek ister fakat Jülide'nin ısrarıyla kalır ve bir akşam vakti ev halkı otururken kedileri Pamuk'un tüylerini sararmış gören Behlül'ün evde kavga çıkartması üzerine Samia o sırada Şefik'i zor zapteder. Tüm bu yaşananların ardından Şefik ertesi gün direk yazıhaneye geçer ancak aklında hep dün yaşananlar vardır. Behlül ile Jülide'nin ilişkileri noktasında umutları tükenen Şefik bu karmaşık ortamdan en azından Samia'yı kurtarmayı düşünür. Ardından aşık olduğu kız Güzin aklına gelir ve ona ihanet ettiğini düşünerek pişmanlık duyar fakat Güzin'i istediği hâlde ona vermediklerini düşünerek kendini teselli eder. Behlül ile metresini bulmak için Beyoğlu'na geri dönen Şefik uzun süre gazinoda bekler ancak beklediği gibi bir karşılaşma gerçekleşmez. Oradan çıktıktan sonra yolda yanından hızlıca bir aracın geçtiğini fark eden Şefik araçtaki kişinin Behlül olduğunu anlar. Hemen bir taksi tutup aracı takip ettirerek Behlül'ün girdiği apartmanı öğrenir. Ardından taksi ile yola devam edip Kâmran'ı bulmayı düşünür. Çünkü yeterince boş zamanı olan Kâmran'ın onları takip etmesinin daha kolay olacağını düşünür. Ancak Kâmran'ı bulamayınca daha evvel uğradığı dükkâna gider ve adresi vererek kendisine Eftelya ile bir randevu ayarlatmaya çalışır. Behlül gibi paralı bir insanla mücadele edebilmesi için çok çalışması gerektiğinin de farkında olan Şefik bu olayın çözümlenmesi için elinden gelen tüm fedakârlığı yapmaya hazırdır.

Bir hafta boyunca amcalarında kalan Şefik bu süreçte Jülide'ye karşı karmaşık duygular beslemeye başlar. Onu arzuladığını fark eder ancak aynı zamanda içinde Jülide'ye karşı derin bir merhamet de hisseder. Bu bir haftanın sonunda Şefik'in ayarladığı adam Eftelya ile Şefik'e bir buluşma ayarlar. Şefik'in amacı aslında Eftelya'yı Behlül'den uzaklaştırıp

Behlül'ün karısıyla tekrar birlikteliğini sağlamaktır. Ancak Eftelya'yı gören Şefik Behlül'ün karısını böyle bir kadın için terk etmesine hayret ederek üzüntü duyar. Eftelya ona Behlül'ü sevmediğini sadece parası için ona tahammül ettiğini dile getirir. Bu itiraf karşısında daha fazla dayanamayan Şefik bir saat sonra oradan ayrılır. Bundan sonra Jülide'nin tamamen onun olmasını ister. Bu olayın ardından tüm duygularını ona söylemek için evlerine giden Şefik Jülide'nin hâlâ Behlül'den bahsettiğine ve onun için endişelendiğine şahit olur. Bu durum onu derinden yaralar ve duygularını Jülide'ye açmadan Kartal'daki evine dönerek burada ateşli bir hastalığa yakalanır. Yirmi gün süren hastalığı boyunca bir gün bile aranıp sorulmaması onu derinden üzer. Hastalığın en şiddetli nöbetinde Şefik, Güzin'e duyduğu aşkın ve Jülide'ye kavuşamamasının acısıyla ağlar.

2.1.3. Yapı

2.1.3.1. Olay Örgüsü

Ferda-yı Hayal romanında çok zincirli bir olay örgüsü bulunmaktadır. Romanda birçok olay birbirine paralel olarak gelişmiş ve etkileşim içinde olmuştur. Romandaki olaylar ne kadar Şefik, Jülide ve Behlül üçgeninde gelişse de bu olayları takip eden başka olaylar ve roman kahramanları da mevcuttur. Romandaki bu kahramanlar sadece birbirleriyle değil kendi iç dünyalarıyla da çatışma hâlindeyler. Bu çatışma ve farklı duygu durumları romanın psikolojik ve dramatik bir olay örgüsüne de sahip olduğunu göstermektedir. Böyle bir olay örgüsünün tercih edilmesi romana aynı zamanda bir derinlik de katmıştır. *Ferda-yı Hayal*, 1902 yılında *Mecmua-yı Edebiye* dergisinde tefrika hâlinde 18 bölüm olarak yayınlansa da romandaki olaylar zinciri incelendiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır:

- 1) Jülide'nin Şefik'e kocasının kendisini aldattığını söylemesi ve bunun üzerine yaşanan iç çatışmalar
- 2) Şefik'in Jülide'nin kocası Behlül'ün metresini araştırmaya ve takibe başlaması
- 3) Şefik'in Behlül'ün metresi olan Eftelya'yı bulması ve yakından tanımaya çalışması
- 4) Şefik'in Jülide'ye olan hislerinin aşka dönüşmesi ve iç dünyasındaki çelişkileri
- 5) Şefik'in Jülide'ye duygularını açacakken onun hâlâ Behlül için endişelenmesi üzerine duygularını açamayıp ateşli hastalığa tutulması
- 6) Hastalık nöbetindeyken bile eski sevdiği Güzin'in ve Jülide'nin hayaliyle ağlaması

Her bir olay zincirinde anlatılanlar incelendiğinde ağırlıklı olarak Şefik, Jülide ve Behlül üçgeninin ve bunları takip eden olaylar zincirinin anlatıldığına tanıklık edilmektedir. Romanın başında sadece Jülide tarafından yaşanan dram sonuna doğru Şefik'i de içerisine çekmiştir. Jülide'nin aldatılmasını ona karşı yapılan bir haksızlık olarak düşünen Şefik onun mağduriyetini ortadan kaldırmak için ona yardım eder. Onu tekrar Behlül ile bir araya getirmek için elinden gelen her türlü fedakârlığı yapar ancak zaman içerisinde onun da hislerinin değişmesi, Jülide'ye karşı duyduğu kardeşçe, dostça hislerin aşka dönüşmesi romanın sonunda onun da Jülide gibi mağdur olmasına sebep olmuş ve romanın dramatik bir sonla bitmesine sebep olmuştur.

Romandaki olaylar zincirinde sadece kahramanların birbirleriyle olan çatışmalarını değil kendi iç dünyalarındaki çatışmaları da görmemiz mümkündür.

2.1.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Ferda-yı Hayal romanı üçüncü tekil şahıs anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Bu romanda anlatıcı olaylara kendini dahil etmemiş olayların adeta yakın bir şahidi gibi anlatmıştır.

Örnek:

“Jülide çarşafın iğnelerini çıkarmakla meşgul olarak biraz uzakta duran Şefik’e sitem ediyordu: “Vay vay nasıl oldu... Hem siz buraya gelir miydiniz?” diyordu. Öbür tarafta soluk soluğa yorganlıktan, merdivenlerin yüksekliğinden şikâyet eden hanımefendinin çarşafını toplayan Samia şuh, ufak bir çocuk gibi sevimli işvelerle: “Ama abla o kadar Şefik’e hamle etme çünkü ben onu o kadar ezdim... O kadar ezdim ki...” ve Şefik’e tevcih-i kelimeler ederek: “Değil mi? Bir daha bu kadar vefasız olmayacaksın... Vadettiğin gibi...” diyordu.” (F.H. s.3)

Romanın anlatımında kullanılan bakış açısı ise hâkim bakış açısıdır. Hâkim/Tanrısal bakış açısında anlatıcı “aynı zaman diliminde, farklı mekânlarda, farklı kişilerce yaşanmış olayların hepsini görmüş, izlemiş gibi aktaran, roman kişilerinin iç dünyalarında olup bitenleri, onların neler düşündüklerini bilen kişidir.” (Çetin, 2006, s.109) *Ferda-yı Hayal* romanında da anlatıcı romanda olayların iç yüzünü görebilen roman kahramanlarını karakterlerine ve zihin dünyalarına derinlemesine hâkim olan bir konumdadır:

“Şefik her şeyi bilirken bilmez görünüyordu. Kaşlarını çatarak: “Yok canım!” diye inanmamak istiyordu. Jülide onu temin ediyordu: “Evet, muhakkak [9] diyordu... Muhakkak Beyoğlu bu.” ve dudakları yanyor, kalbi bir buhar altında ezilen rakik

bir safha-i atlasî gibi buruşarak, gerilip patlayacak gibi oluyor, onu muazzep ediyordu. Bu o kadar acı, bilhassa o kadar öldürücü bir hakikat idi ki...” (F.H. s.8-9)

Romanda kullanılan bu bakış açısı ile anlatıcı roman kahramanlarının iç dünyalarını ve çatışmalarını okuyucuya neden-sonuç ilişkisi içerisinde sunma olanağını yakalamıştır. Bu sayede okuyucu kahramanların zihin dünyalarına ve değişim süreçlerine hâkim olarak eseri de daha iyi anlama fırsatını yakalamıştır.

2.1.3.3. Kişiler

A) Başkışı

Şefik: Romanın başkişilerindendir. Jülide’ye yardım eden ve Behlül’e karşı öfke duyan bir kişidir. Duygusal, iç dünyası karmaşık ve empati yönü gelişmiştir. Romanın ana merkezinde romana yön veren bir karakterdir. Jülide’ye yardım etme, onu içine düştüğü bu durumdan kurtarma çabası ve bu süreçte değişen hisleriyle beraber kendi iç dünyasındaki çatışmaları romanın ana konusunu oluşturmuştur.

B) Yardımcı Kişiler

1) Jülide: Kocasından aldatılan, mutsuz bir kadındır. Kocasına karşı son derece sadakat sahibi, her şeye rağmen sevgi dolu ve duygusal bir karakterdir. Onun bu yönleri Şefik’in de dikkatini çekmiş ve ona karşı farklı hisler içerisinde girmesine sebep olarak Şefik’in karşısındaki merkez karakter olmasını sağlamıştır.

2) Behlül: Jülide’nin kocasıdır. Eşini aldatan, sadakatsiz, sorumsuz bir kişi olarak karşımıza çıkar. Empati yönü güçlü olmayan, düşüncesiz, ahlak bakımından yoksunluk çeken bir tiptir. Jülide’yi aldatması ve buradan doğan olaylar zinciri romanın esas çatışmasını oluşturmuştur. Behlül, romandaki olayların gelişimine kaynaklık eden ana karakterlerden birisidir.

3) Eftelya: Behlül’ün metresi olan Eftelya, Jülide’nin acı çekmesine sebep olan bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Gizemli olması romanda merak unsuru uyandıran bir kişi olmasına sebep olmuştur. Şefik’in Jülide’ye olan yardım arayışında da odak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

4) Samia: Jülide’nin kız kardeşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda Jülide’ye destek olan hem fiziken hem de ruhen ona varlığını hissettiren, cana yakın bir yapıyla evin

diğer kızı kimliğiyle yer alan bir tiptir. Şefik’in hislerinin henüz tam anlamıyla Jülide’ye evrilmediği, kafa karışıklığı yaşadığı bir dönemde onun kısa süreli bir ilgi odağı olmuştur.

C) Tip ve Karakterler

Romanın temel unsurları içerisinde yer alan şahıs kadrosu yalnızca romanda olayları sürüklemekle kalmaz aynı zamanda toplumu yansıtmaya görevini de üstlenir:

“Romanın dört aslı unsuru (**yer, zaman, şahıs kadrosu ve olaylar zinciri**) arasında yer alan şahıs kadrosu içinde ön plana çıkan “**tip**”, bir düşünceyi, bir ideolojiyi, bir sosyal sorunu veya toplumun bir ortak değerini, vaka kuruluşu bünyesinde temsil ederek, okuyucuya daha çarpıcı bir biçimde sunmakla görevlidir veya yükümlüdür. Bu görünümüyle veya sunumuyla o, aynı zamanda bir “**örneklik**” de ediyor, diyebiliriz” (Parlatır, 2019, s. 15).

Ferda-yı Hayal romanında da sosyal tipler karşımıza çıkmaktadır. Behlül, Eftelya ve Samia romanın sosyal tipleridir. Çünkü bunlar sosyal hayatın içinde yaşayan ve sosyal kimliği ile ön plana çıkan tiplerdir. Behlül tipi Tanzimat’tan sonra batılılaşmanın etkisiyle karşımıza sıkça çıkan romanlarda çokça işlenen bir züppe tipidir. *Ferda-yı Hayal* romanındaki Behlül de bu dönem romanlarındaki batılılaşmayı yanlış anlayıp öyle yaşayan, kendi değerlerinden uzaklaşan, gayrimüslim bir kadınla yasak aşk yaşayan bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Behlül’ün bu yasak aşkı yaşadığı Eftelya da onunla aynı doğrultuda sosyal tip konumunda düşkün kadın tipi olarak değerlendirilmektedir. Kendine has birçok özelliğiyle çok boyutlu roman kişileri olan (Güner, 2021, s.313) karakterleri ise bu romanda Jülide ve Şefik olarak tanımlayabiliriz. Çünkü her ikisi de olaylar karşısında değişen özellikleriyle ön planda olup olaylar karşısındaki bakış açıları, aldıkları tavır tek yönlü değildir. Romanın diğer kişileri de temsil ettikleri konuma göre kimi zaman tipik kimi zaman da karakteristik özellikler gösterirler.

2.1.3.4. Zaman

Masal, efsane, halk hikâyesi, destan gibi geleneksel anlatı türlerinde önem verilmeyen zaman Tanzimat’tan sonra ortaya çıkan romanla birlikte önem kazanmaya başlamıştır (Çetin, 2006, s.129). Romanda farklı biçimlerde karşımıza çıkan zamanlardan biri olan vaka zamanı olayların geçtiği zaman dilimidir (Çetin, 2006, s.131). *Ferda-yı Hayal* romanında vaka zamanı çok uzun bir zaman dilimini kapsamamaktadır. Olaylar Şefik’in amcasının evine gelerek Jülide’nin Behlül tarafından aldatıldığını öğrenmesiyle başlar.

Şefik'in Behlül ve metresini bulma arayışıyla devam eder ve Şefik'in bu arayışının ardından Kartal'daki evine gelerek ateşli bir hastalığa yakalanmasıyla sona erer. Roman genellikle romanın başkahramanları olan Şefik, Jülide ve Behlül'ün günlük yaşamları, rutinleri, sosyal ilişkileri ve iç çatışmaları etrafında şekillenen bir anlatı sunmaktadır. Ve bu süreç yaklaşık üç aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Romanın nesnel zamanı ise romanın içinde bulunduğu tarihsel ve sosyal dönemi yansıtan bir niteliğe sahiptir. Eserde gerek olayların gelişimi gerek konu ve teması romanın nesnel zamanının Tanzimat sonrası döneme denk geldiğini belirgin kılmaktadır. Roman kahramanları Batılılaşma ve modernleşme sürecinin romanda doğrudan etkilerini yaşamaktadırlar. Özellikle geleneksel değerlerle modern değerler arasında yaşanan çatışmalar romanın nesnel zamanının anlaşılmasını daha belirgin hâle getirmiştir.

Romanın yayımlandığı zaman olan 1902 yılı aynı zamanda romanın anlatma zamanıdır. Dolayısıyla romanın yazıldığı zaman ile nesnel zaman arasında uzun bir zaman dilimi yoktur. Romanın nesnel zamanı ile anlatma zamanı birbirine yakın olayların yaşandığı bir süreci kapsar. Genel olarak romanda anlatma zamanı, nesnel zaman ve vaka zamanı birbiriyle uyumlu bir şekilde seyretmiştir. Romanın atmosferini oluşturan modernleşme, toplumsal değişim ve roman kahramanlarının bu değişim karşısındaki tutumları bu üç zaman dilimiyle de bağlantılı olarak ilerlemiştir.

2.1.3.5. Mekân

Romanda mekân yalnızca olayların geçtiği bir alan olarak değil aynı zamanda kahramanların düşünce yapıları, kişisel gelişimleri ve ilişkileri üzerinde etkili bir unsur olarak öne çıkar:

“Bir romanda mekânın çeşitli işlevleri vardır. Her şeyden önce ve en azından olayların bir dekorudur. Ama genel olarak mekân, vakanın varlık bulduğu yer, şahısların içinde yaşadıkları, kendi oluşlarını fark ettikleri alandır. Bununla birlikte şahısların içinde bulundukları çevreyi algılayış biçimlerini, ruhsal ekonomik durumlarını, karakterlerini açıklama yolunda imkânlar sunabilir. Şahısları tanıtmaya yollarının biri olarak dramatik bir iş de üstlenerek vakanın temel ögesi olur ve şahsın çevresini, algılayış şekillerini, o çevredeki ruh durumunu hatta karakterini etkiler. Yer değiştirmelerin vakaya ve davranış biçimlerine kattığı değişiklikleri de gözden uzak tutmamak gerekir” (Narlı, 2002, s.98-99).

Ferda-yı Hayal romanında geçen mekânlar olayların seyrini ve karakterlerin gelişimlerini etkileyen bir faktör olmuştur. Ana temalarından biri yanlış Batılılaşma olan romanda Behlül metresi Eftelya ile Beyoğlu’nda yaşamaktadır. Bu noktada Beyoğlu’nun mekân olarak tercih sebebi olması dikkat çekici bir noktadır. Çünkü:

“Yanlış batılılaşma akım ve fikirlerine kapılan ailelerde artık hayat eskisi gibi değildir. Genç kızlar ve erkekler asrileşmek merakı ile gözlerini Avrupa’nın adeta bir üssü olan Beyoğlu’na dikerler. Aile içinde eski mahalleden çıkıp apartmana yerleşmek tartışmaları yapılır. Gençler fikir ve ilim üzerine çalışmaktan ziyade dış görünüşe önem verip Avrupa modasına uygun giyinmek, eğlenmek ona göre kendine toplumda yer edinmek derdine düşerler. Bir alışveriş çılgınlığı başlar. Avrupa tarzı ev mefruşatı yaptırmak aileler arasında bulaşıcı bir hastalık gibi yayılır. Türk örf ve ahlakına uymayacak şekilde Avrupai tarz kadın erkek eğlence ve gezmeleri alıp başını gider. Özellikle erkeklerde içkiye düşkünlük had safhaya çıkar. Beyoğlu’nun müdavimi olmak, bir metresle yaşamak evli erkekler arasında üstünlük vesilesi olarak görülmeye başlar” (Gönen, 2021, s.98).

Ferda-yı Hayal romanında da Behlül’ün metresiyle yaşayacağı yer olarak Beyoğlu’nu tercih etmiş olması dönemin mekân algısıyla da örtüşmektedir. Ayrıca Beyoğlu geçmişten bugüne kadar kozmopolit yapısı sebebiyle birçok farklı kültür ve sınıftan insanın bir arada yaşadığı yer olmuştur. Böyle gayrimeşru bir ilişkinin yaşanacağı yer olarak da Beyoğlu’nun seçilmesi mekân ile karakter arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Beyoğlu Osmanlı Devleti’nde batılılaşmanın ilk etkilerinin görüldüğü semtlerden birisidir. O sebepten hem kozmopolit yapısıyla ve bu yapıya bağlı olarak farklı eğlence yerlerinin de yer alması Osmanlı halkının dikkatini çekmiştir. Özellikle gayrimüslim tebaanın da bu bölgede yoğun olarak yaşaması zaman zaman geleneksel Osmanlı toplumsal kurallarına aykırı ilişkilerin bu bölgede ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilmiştir. *Ferda-yı Hayal* romanında da Behlül ve Eftelya’nın bu ilişkisinde Beyoğlu’nun mekân olarak tercih edilmesi toplumsal değerlere karşı bir çatışma alanı olmuştur diyebiliriz. Beyoğlu, Behlül ile metresinin yaşadığı mekân olmasının yanında Şefik’in Behlül’ün metresi olan Eftelya’yı sormak için girmiş bulunduğu, kadınların toplu yaşadığı o uygunsuz mekânın da bulunduğu yerdir. Böyle uygunsuz bir mekânın da Beyoğlu’nda bulunması dikkat çekicidir.

Şefik kendisi Kartal'da yaşamaktadır. Onun Kartal'da yaşadığını da şu ifadelerden anlamaktayız: “Her şey, her şey bitmişti. Şefik Kartal'da evinin bir odasındaki yatağa tıkları üstüne lihaf-ı hummayı seriyordu.” (F.H. s.100)

Romanda Şefik'in Kartal'daki evi, karşımıza her ne kadar sadece Şefik'in yaşadığı bir mekân olarak çıksa bile simgesel bir yönünün de olduğu ifade edilebilir. Şefik yalnız yaşayan, hayatta hem sevip hem de seviceceği bir insan arzu eden biridir. Ancak romanın başından sonuna kadar bu arzusunu tüm çabalarına rağmen gerçekleştirememiştir. O sebepten Kartal'daki evi aslında mekân olarak Şefik'in yalnızlığını simgeler. Bazen bir kaçış bazen de acılarını tek başına yaşadığı bir yerdir. Kartal ne kadar dış mekân olsa da bu romanda evi temsil eden bir konumda olduğu için iç mekân olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Şefik'in sosyal yaşamının bir parçası olan çalıştığı yer olan yazıhane de romanda ön planda olan iç mekânlardandır.

Jülide ve ailesinin yaşadığı semt ise yine İstanbul'un semtlerinden olan Aksaray'dır. Onu da şu ifadelerden anlıyoruz:

“Samia birden feveran ediyordu... “Ne için rahatsız edecekmişsin... Doğrusu hepsi yalan! Daha geçen hafta seni Beyoğlu'nda gördüm... Aksaray uzak da Beyoğlu mu yakın!” Jülide de ona muavenet ediyordu: “Vefasızdır. Vefasız! Bak Beyoğlu bilmem neresi, hep yakın...” (F.H. s.4)

Burada da Aksaray tıpkı Kartal gibi dış mekân konumunda olsa da yine ev için anlatılması sebebiyle iç mekân olarak ön plandadır. Jülide ve ailesinin Aksaray'da yaşadığı bu ev Jülide'nin acılarına tanıklık eden bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Jülide bu evde tek yaşamamasına rağmen eşinin ilgisizliği ve çoğu zaman yokluğundan kaynaklı manen bir yoksunluk içerisinde.

Roman genel olarak İstanbul'un muhtelif semtlerinde hem dış hem de iç mekân olarak geçmektedir. Romanda diğer mekânlar ise şunlardır: Ayosofya, Taksim, Tokatlıyan, Perapalas Oteli, Sultanahmet, Galata, Bonmarşe, Şehzadebaşı, Beyazıt, Fatih. Bu mekânlar ağırlıklı olarak romanda Şefik'in uğrak yerleri olarak geçmektedir.

2.1.4. İçerik

2.1.4.1. Konu/Tema

Ferda-yı Hayal, eşi Behlül tarafından aldatılan bir kadın olan Jülide ve onun bu üzüntüsüne deva olmak için Jülide'ye yardım arayışında olan Şefik'in mücadelesini ve

onun iç dünyasındaki çelişkilerinden doğan çatışmalarını konu edinen bir romandır. Romanda birbirine zıt düşünceler ve kişiler bir çatışma alanı oluşturarak romanın konusunu oluşturmaya kaynaklık etmişlerdir. Sadakat ve ihanet, arzular ve ahlâk kuralları gibi birçok zıt fikir ve bunların etrafında şekillenen roman kahramanları ve bunların çatışmasından doğan olaylar zinciri romanın konusunu oluşturmuşlardır.

Romanın konusu ve teması incelendiğinde Tanzimat Dönemi'ni çağrıştırdığı görülmektedir:

“Lale devrinden itibaren batılılaşma/modernleşme düşüncesini icraatlarına temel gündem konusu yapan Osmanlı devlet siyaseti, en nihayet bunu 1839’da resmi politika haline getirir. Fikri planda ve uygulamada Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’nın öncüsü olduğu ve bütünüyle modernleşme düşüncesinin gereği olarak uygulamaya konulan maddi ve manevi sahadaki değişimler devletin ekonomik, siyasi ve idari alandaki yapısına getirdiği faydaya rağmen fert ve toplumun kültürel, ahlaki, manevi ve aile hayatında özden uzaklaşmak gibi ciddi sorunları da beraberinde getirmiş, uzun vadede toplum ve aile yaşamında manevi ve kültürel bir yıkıma sebep olmuştur” (Gönen, 2021, s.96).

Ferda-yı Hayal romanı da içerik yönüyle toplumda oluşan bu manevi ve kültürel yıkımın adeta bir örneği olarak sunulmuş gibidir. Tanzimat Dönemi ve sonrası bazı romanlar bu modernleşme döneminin olumsuz etkilerini “yanlış batılılaşma” başlığı altında romanlarda fazlasıyla işleyerek eleştirel bir tutum sergilemişlerdir. Hatta romanlarda en çok işlenen temalardan biri olarak yerini almıştır demek yanlış olmaz. Yanlış batılılaşma genel olarak romanlarda ahlaki ve toplumsal çöküntüye yol açan bir faktör olarak işlenmiştir. Bu noktada *Ferda-yı Hayal* romanı Servet-i Fünun dönemi roman anlayışıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. İçerik olarak değerlendirildiğinde işlenen konu, tema ve meseleler Servet-i Fünun dönemiyle belirgin bir şekilde benzerlik göstermektedir. *Ferda-yı Hayal* bu yönden *Aşk-ı Memnu* romanıyla da ilişkilendirilebilir. Yanlış batılılaşmanın yol açtığı ahlaki ve toplumsal çöküntü ayrıca romandaki karamsar atmosfer *Ferda-yı Hayal*’i *Aşk-ı Memnu* bağlamında da değerlendirmeye açmıştır. Yazarın eşini aldatan ve ahlak dışı bir ilişkiyi temsil eden roman kişisine Behlül adını vermesi de *Ferda-yı Hayal*’in *Aşk-ı Memnu* ile ilişkilendirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada yazarın bu ismi seçmesinde bilinçli bir tercih yapmış olduğu düşünülebilir. *Ferda-yı Hayal*’de genel olarak aşk, sadakat ve ihanet, ahlaki ve toplumsal yozlaşma, yanlış batılılaşma gibi birçok tema birlikte işlenmiştir. O sebepten bu roman için tek bir temanın varlığından söz etmek

zor olacaktır. Dönemin roman anlayışına uygun güncel ve sosyal bir temaya sahip olan bu roman için popüler roman türüne girer demek de yanlış olmaz.

2.1.4.2. İşlenen Meseleler

1. Aşk ve İhanet Çatışması

Romanda işlenen meselelerin başında önce aşk ardından ihanet gelmektedir. Romanda aşk yüce bir kavram olarak addedilirken ihanetin insan üzerinde yarattığı yıkıma dikkat çekilmek istenmiştir. Jülide'nin kocasının sadakatsizliğine karşın ona hâlâ hislerini kaybetmemiş olmasıyla aşkın yüceltildiğine şahit olunmaktadır. Şefik'in bu kadar ihanete rağmen böylesine seven bir kadına rastlaması da onda Jülide'ye karşı aşk doğmasına sebep olmuştur. İhanet ise romanda insana yıkıcı bir kuvvet oluşturan bir unsur olarak gözler önündedir. İkisinin çatışması romanın ana meselelerinden biri olmuştur:

“Şefik bir an evvel bu göz karşısında bütün mevcudiyetini kaybederken şimdi güya kendi teheyyücüne, kendi tuğyan-ı bedbahtisine rağmen Jülide Behlül'den bahsediyordu: “Pek fenalaştı. Gece gündüz şimdi bütün haftayı orada geçirmeye çalışıyor” dedi. Şefik kendi hayatını hiç bilmeyen, kendi töhmetini hiç anlamayan bu insafsız kadının kendine rağmen yaptığı bu ihanete karşı boğularak: “Allah belasını versin! Ne halt eder ise etsin” dedi. Bu onun boğazından cevfi ruhundan [100] berkî bir velvele gibi geliyordu. Şimdi her şeyi anlatmak o murdar kariyı tavsif etmek, sonra: “Behey budala sen sayıkla dur... O senin gibi bir elmasa değil, pis adi bir çakıl taşına koşuyor” demek istedi. Ve bu arzudan kendini vikaye edebilerek hemen düşüp ağlamak ihtiyacıyla kaldı.” (F.H. s. 99-100)

1. Toplumsal Eleştiri

Ferda-yı Hayal ne kadar bireysel ilişkileri ele alan bir roman olarak gözüксе de romanda toplumsal bir eleştiri de söz konusudur. Romanda dönemin toplumsal yapısının erkek ve kadın üzerindeki etkilerine de bir eleştiri mevcuttur. Erkek egemenliğinin ön planda olduğu toplumlarda kadınların yaşadığı güçlükler romanda eleştirel bir şekilde işlenmiştir. Behlül'ün Jülide'yi aldatması ve Jülide'nin bir kadın olarak bir şey yapamaması, aciz kalışı erkek ve kadın rollerinin toplumdaki duruşunu gözler önüne sermiştir:

“Şefik burada kendi hayatının hikâyesiyle müteessir ettiği kadınlara bakarak onları sükûttan kurtarmak için Jülide'ye: “Beyiniz nasıl?” diye soruyordu. Hâlbuki bu

kendini her şeyden ziyade ezen bir azap oluyordu. Beyefendinin ne kadar hoyrat olduğunu, on senedir bu kadını bir gün tatyib etmediğini biliyordu. Jülide: “O gelmez ki!” dedi. Öbür tarafta geniş koltukta zebun-ı hayal uyuşmuş kalan Samia eline bir gazete almış, sütunlarına göz gezdiriyor; hanımefendi başını sallaya sallaya: “Ondan bahsetme...” diyordu. Şefik bir an hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi müteaccip durdu. Jülide onun yanına sokularak “Haberin yok galiba? Bilsen, şimdi beyefendinin güzel bir metresi var?” diyor, sonra kendi kadınlığını, işte asıl kendi hayatını harap eden bu kâbusun Şefik’te nasıl bir sût-i tesir hasıl ettiğini görmek, onunla müteselli olmak için onun gözlerine mahmur perişan bakıyordu.” (F.H. s.8)

2. Maddi ve Sosyal Güç

Romanda maddi ve sosyal gücün de kişiler üzerindeki etkisine değinilmiştir. Hem maddi güç hem de statü farkı bireylerin birbirlerine karşı galip gelmelerine ya da yenilmelerine sebebiyet verebilir. Romanda da gücü elinde bulunduran bireylerin etki gücünün fazla oluşuna, onlara karşı verilen mücadelenin zorluğuna değinilmiştir. Romanda şu sözlerden de anlaşılmaktadır:

“Kâmran’ı bulamamak endişesi gibi bu herife de para yetiştirememek düşüncesi zavallıyı bütün temenniyâtı karşısında harap ediyor idi. Bu herif vasıtasıyla Behlül’ün oradan ayağını kaydırmak için sarfı mecburi görülen birtakım masarife mukavemet edemeyeceğini idarede gözü patlayıncaya kadar yazı yazmak, hesaba bakmakla ancak kendisini zor zar bin müşkilât içinde idare bildiğini düşünüp Behlül gibi paralı bir adamın metresini iğfal için icap eden masrafın sathi bir hesabından tedehhüş ediyordu. Mamafih Jülide’nin intikamını almak için bu kadar bir şeyi biraz daha çok çalışmak ile ve kendi mevcut parasıyla yapabileceğini, bu kifayet etmediği takdirde yazıhaneden senet ile para alabileceğini teemmül etti.” (F.H. s.60)

3. İç Çatışma ve Yalnızlık

Romanda iç çatışma ve yalnızlık da işlenen önemli meselelerdendir. Romanda özellikle Şefik üzerinden işlenen iç çatışma Şefik’in ruh durumunu gözler önüne serer. Şefik roman boyunca iç dünyasında bir yalnızlık içerisinde. Yalnızlığını sürekli tamamlama çabası Şefik’te kafa karışıklığına ve duygu karmaşasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu da romanda bir çatışmayı doğurmuştur. Şefik’in hislerini söylemekten toplumsal normlar sebebiyle çekince duyması da romandaki diğer çatışma unsurlarındandır. Şefik bu boşluk ve yalnızlığını önce sevdiği kız olan Güzin üzerinden sonlandırmak istese de Güzin’in

aile tarafından verilmemesi üzerine bu yalnızlığını Samia en son da büyük bir aşka tutulduğu Jülide'ye karşı olan yoğun hisleriyle sonlandırmak ister. Ancak bu aşkta da büyük bir hayal kırıklığı yaşayarak yine yalnızlık içinde evinde tek başına kalır. Böylece Şefik'in iç dünyasında yaşadığı çatışmaların sonucu da hayal kırıklığı ve umutsuzluk olarak sonuçlanır:

“Her şey, her şey bitmişti. Şefik Kartal'da evinin bir odasındaki yatağa tıklararak üstüne lihaf-ı hummayı seriyordu. Bu yirmi [101] gün devam eden bir hastalık olduğu ve bunu onlar bildikleri hâlde bir gün, bir saat kendisini aramıyorlardı hatta sordurmuyorlardı. O, hâlbuki o, onlardan neler ümit etmiş, ne vefalar farz etmişti. Demek her şey, her şey onu iğfal etmişti! Köyde bugün bitecek, yarın bitecek korkularıyla mahmul olduğu hummanın en müthiş bir nöbetinde ağzı köpükler içinde kalarak gözlerinin içinde, ruhunun içinde, beyninin içinde yalnız onu ihsas eden Güzin'in sevdası, Jülide'nin ye's-i hirmanıyla yastığına kapanarak ağladı, ağladı...” (F.H. s.100-101)

4. Yanlış Batılılaşıma ve Değerler Çatışması

Romanda işlenen temalardan biri yanlış batılılaşıma olunca modern ve geleneksel değerler arasında yaşanan çatışma da romanın meselesi olmuştur. Batılılaşımanın getirdiği fırsat ve yenilikler romanda bazı karakterlerin çelişki ve çatışmaya düşmesine sebep olmuştur. Şefik ve yakın ilişki içerisinde oldukları modern ve geleneksel değerleri belirli bir dengede tutmaya çalışırken, Behlül için bu dengenin sağlanabildiğini söyleyemeyiz. Bu iki zıt durum da romanda bir çatışma ortaya koyarak mesele hâline gelmiştir:

“‘Bu sokakta bir bildiğim vardı. Behlül Bey siz tanır mısınız?’ diye sordu. Onlar düşünüyorlardı, burada böyle bir isim tanımadıklarını fakat geçen sene şu arka sokakta ‘Ahmet Bey’ namında birisinin metresiyle oturduğunu anlatıyorlardı. Ve ‘orta boylu semizce’ diye tavsif ediyorlardı. Bu tavsifte o kadar büyük bir müşâbehet vardı ki birden: ‘Vay melun, ism-i müstear almış!’ diye kükredi sonra: ‘E onun nereye gittiğini biliyor musunuz?’ diye sordu. Kadınlar bilmiyordu. Yalnız Ahmet Bey’in metresiyle kavga ettiklerini, ayrıldığını hatırlıyorlardı: ‘Metresi zannederiz şeyde aşağıda fena bir yerdedir. Eftelya...’ Şefik bir an ‘Oh buldum’ telakki ederek sevindi böyle bir ismin geçen sene iyice sıyt ve şöhret kazandığını zannediyordu. Ve terziden çıkıp aşağı doğru indi...” (F.H. s.37)

2.1.5. Anlatım

2.1.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Romanlarda kullanılan dil romanın yazıldığı dönemi, dönemin atmosferini, kültürel yapısını ve sosyal hayatını yansıtmaya açıktır. Dil romanın içeriğine dair ipuçları vermesinin yanı sıra kullanımı ile de dikkatleri üzerine çeker. “Roman dili, romancının sanatkârca bir görüşle, kendine özgü bir biçimde, tamamiyle şahsi tasarruflarıyla ürettiği bir dildir” (Çetin, 2006, s.259).

Ferda-yı Hayal romanında yer yer söz sanatlarıyla zenginleştirilmiş süslü bir dil kullanımı mevcuttur. Yazarın özellikle betimleme yaparken söz sanatlarından faydalanma yoluna gittiği görülmektedir. Sanatçı böylece eserin diline bir zenginlik ve derinlik katmıştır. Örnek:

“Şefik onları mağbut müstağrak dinleyerek, gülüyordu. Jülide siyah gurun bir çarşaftan katre katre süzülerek mor bir kostüm ile esirî bir zambak gibi muattar, [4] nezih, Şefik’e doğru yürüyüp elini uzatıyor, onu bu kadar vefasız olduğundan dolayı hiçbir suretle affedemeyeceğini anlatıyordu.” (F.H. s.3-4)

Romanda süslü bir dilin yanında günlük konuşma dilinin imkânlarından da yararlanılmıştır. Özellikle roman kahramanları arasında geçen konuşma ve diyaloglarda günlük konuşma diline başvurulmuştur. Bu karşılıklı konuşmalar romanın etkileyiciliğini artırarak romanın gerçekçiliğine katkıda bulunur. Bu sebepten bir romanda karşılıklı konuşmaların ön planda olması yazarın realist olma kaygısının da bir sonucudur (Çetin, 2006, s.260).

“Jülide çarşafın iğnelerini çıkarmakla meşgul olarak biraz uzakta duran Şefik’e sitem ediyordu: “Vay vay nasıl oldu... Hem siz buraya gelir miydiniz?” diyordu. Öbür tarafta soluk soluğa yorganlıktan, merdivenlerin yüksekliğinden şikâyet eden hanımefendinin çarşafını toplayan Samia şuh, ufak bir çocuk gibi sevimli işvelerle: “Ama abla o kadar Şefik’e hamle etme çünkü ben onu o kadar ezdim... O kadar ezdim ki...” ve Şefik’e tevcih-i kelimeler ederek: “Değil mi? Bir daha bu kadar vefasız olmayacaksın... Vadettiğin gibi...” diyordu.” (F.H. s.3)

Genel olarak bakıldığında örneklerden de anlaşılacağı üzere yazarın dilin birçok imkânından faydalandığını görmekteyiz. Bazen ağır bir dil, bazen günlük bir dil ancak her koşulda dönemine uygun bir dil yapısının tercih edildiği gözler önündedir.

“Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir. Üslup ‘romancı romanını nasıl anlatıyor?’ sorunun cevabıdır ve ortak dilin kişisel olarak kullanılmasıdır” (Çetin, 2006, s.274). Kişisel olarak kullanılan bu dil romanı anlamamızı sağlamasının yanı sıra romanın yazıldığı dönemi ve yazarı da anlamamızı kolaylaştırır. *Ferda-yı Hayal* romanı da yazıldığı döneme üslup açısından da oldukça örtüşen bir yapıttır. Eserde tercih edilen anlatım olanakları eserin hem konusuyla hem de yazıldığı dönemle uyum içerisindedir. Dramatik bir üslubun hâkim olduğu bu romanda kişiler zaaflarıyla, güçlü yanlarıyla, eksiklikleri, fazlalıkları, yanlışları ve doğruları bir bütün olarak sunulmuştur (Çetin, 2006, s.279). Romanda özellikle Şefik’in ruh dünyasında yaşadığı sıkıntılar, çelişkiler ve hazin sonu romanın dramatik üslubunu belirgin kılmıştır. Örnek:

“Ah demek her şeyi, her şeyi boşa çıkmıştı!.. Demek her şeyi kendi tasavvuru hilafında idi. “Benim bu hâlîme acırlar kendi hayatlarına acırlar onu götürürüm.” ümit ederken o hain Behlül’ün düşünüldüğünü o gaddar herifin teemmül ve endişe edildiğini görüyordu. Fakat bilselerdi Yarabbi! Bilseydi ki işte o hep Jülîde için, Jülîde’nin gözleri için bu kadar sararmış, onu kurtarayım ümit ederken kendi kendini müteassirü’l-halas olan bir derekeye atıvermişti ve daha ziyade oturamadı; hemen masanın üzerinde duran fesini alarak “Allah’a ısmarladık!” diye ekleyerek merdivenlerden aşağı yuvarlanırcasına hızla indi.” (F.H. s.100)

Yazarın eserde anlatım yoluna gittiği en çok gittiği yöntemlerden biri betimleme olmuştur. Yazar sadece bir olay, bir kişi ya da mekânı betimlemekle kalmamış karakterlerin iç dünyalarını da betimleyerek anlatıma derinlik katmıştır. Betimlemeleri zaman zaman edebî bir dille de zenginleştirerek dile ahenk de katmıştır. Örnek:

“Gözleri, serî, mahmul kapanıp samur kirpiklerinin üstünde ağır bir katre serseri serseri sallanarak solgun yanaklarına yuvarlanıyordu. Ve artık hiçbir şeye mukavemet edemeyerek aciz, kırık arkasına yaslanıp zayıf, hasta nefesler alıyordu. Bu öldürücü bir darbe gibi, genç kadını o kadar eziyor, o kadar harap ediyordu ki Şefik sorduğuna pişman olarak endişeli endişeli kâh ona, kâh hanımefendiye, kâh Samia’ya bakıyor, mahmum, münkesir oluyordu.” (F.H. s.10)

“Havaya baktı. Hava kül rengi bulutlar altında, ufuklar sarı, kurşuni, buruşuk, biçimsiz. Güya ufak bir tazyik neticesinde ezilecek bir muşmula gibi içi suyla dolu bulutlarla kapalı idi... “Of hava da hava değil ki!” deyip gitmeye başladı. Sonra onlarla ayaküstünde konuşup ayrıldı.” (F.H. s.33)

Eserde yazarın zaman zaman söz sanatlarıyla örölmüş bir dil kullanması metafor ve benzetmelere de yer vermesine olanak açmıştır. Yazarın eserde bazı olay ve duygu durumlarını açıklamada metafor ve benzetmelerden yararlandığına şahit olunmaktadır:

“Ve beyni mütekallis, gözleri kanlı, kalbi boşalmış bir torba gibi buruşuk göğsünde hafif duruyordu.” (F.H. s.33)

“Bu öyle bir hastalık idi ki hayatında gizli bir tesir, korkunç bir bürkân ile icra-yı hükmediyordu. Onun bütün huzurunu teşviş ederek ruhunu yakıyor, Jülide için irtikâp olunan bu fenalığın önünü nasıl alabileceğini bir türlü tayin edemiyordu.” (F.H. s.44)

“Ve gözleri beyninin altında yanıyor, tırmalanıyor gibi, onu harap ediyor, odanın eşyası gözlerinin önünde bir hayal-i müşevveş gibi birbirine karışıyor, gözleri bu sıcak, yuvarlak yaşlar altında ezilerek, süzölerek kızarıyor, bu yaşlar onun samur kirpiklerinin üstünde bütün bu tengî-i hayatının vahşi bir neşide-i infialiyle titrerken oradan hayatın bütün meraretleriyle, bütün acziyle kopup sergerdan yuvarlanıyordu.” (F.H. s.16)

Yazarın eserde günlük konuşma dilini kullanırken daha doğal ve akıcı bir üslup tercih ettiği görölmektedir. Özellikle roman kahramanları arasındaki diyaloglarda oldukça doğallık ve akıcılık hakimdir:

“Hanımefendi öbür tarafta köpürüyordu: “Vay vay, artık adam olmuş da!” diyordu. Şefik şeytan, şuh bir vaz’ile hanımın yanına sokularak tek tük; nim-mer’î küçük kumral bıyıklarını gösteriyor: “Bunlar, bunlar ne? Baksanız a...” diyordu. Hanımefendi bu mini mini kumral, ipek gibi yumuşak bıyıklara büyük bir dua ile buseler serpererek: “Ne imiş o meşguliyetin bakalım?” diye soruyordu. Şefik anlatıyordu: “Yazihane, ders, ah bir de bu uzak yer yok mu... Tamam iki saat ta Kartal’dan... Hem rahatsız etmekten korkuyorum.” Samia birden feveran ediyordu... “Ne için rahatsız edecekmişsin... Doğrusu hepsi yalan! Daha geçen hafta seni Beyoğlu’nda gördüm... Aksaray uzak da Beyoğlu mu yakın!” Jülide de ona muavenet ediyordu: “Vefasızdır. Vefasız! Bak Beyoğlu bilmem neresi, hep yakın...” (F.H. s.4)

Eserde yazar roman kahramanlarının içsel düşüncelerini, duygu durumlarını ve çatışmalarını anlatma yoluna giderken sıkça iç monologlara yer vermiştir. Örnek:

“Ve sonra Şefik hak vermiyor gibi görünerek kendi hayatını, kendi hayat-ı mağbununu, kocasını düşünüyor, onu haklı buluyordu; fakat hiç olmazsa böyle tek tük kendini ziyaret eden bildikleriyle hasbihâl etmek için; duyduğu bir ihtiyac-ı şedidi ihtiyarıyla iskât edemeyerek meyas, sernigün kalıyor; kendine: ‘Bilseniz’ gibi

bakan bu sevimli fakat yorgun gözlerin, nelere nüfuz etmek istediğini görüp: ‘Ah biliyorum, hep ondan değil mi?’ demek isteyerek ve o gözlerin hep nüfuzâtının istediği saklı şeyleri birer birer keşfederek kendi kocasını, hayatını kendine zehreden kocasını düşünüyordu. Bu öyle bir düşünce idi ki bir an Şefik’in gözlerine ‘Hakkın var’ gibi baktı.” (F.H. s.5)

Bu şekilde kahramanların psikolojilerini ve romandaki çatışmaları okuyucunun daha iyi kavraması sağlanmış ve romanın anlatımına bir zenginlik de katmıştır.

2.2. *Kötürüm*³

2.2.1. Künyesi

Kötürüm romanı, *Mahâsin* dergisinde 1908-1909 yılları arasında yalnızca 4 bölüm olarak yayımlanmış ve derginin kapanması nedeniyle tefrikası yarım kalmıştır.

Asaf Muammer, *Kötürüm, Mahâsin* (S.3,4,7,8, Teşrinisani 1324-Temmuz 1325)

2.2.2. Özeti

Romanın kahramanlarından olan Sahab genç yaşta geçirdiği bir jimnastik kazası sonucu sakat kalmıştır. Kaza öncesi hareketli bir hayat süren Sahab kaza sonrası tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuş ve bu durum onu hem bedensel hem de ruhsal olarak olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak Sahab’ın kaza öncesinde birlikte vakit geçirdiği arkadaşları onu sonrasında da yalnız bırakmamışlardır. Bu arkadaş grubunun içerisinde yalnız Sahab erkek olmasına rağmen kız arkadaşları sıklıkla bir araya gelerek onunla vakit geçirmeye devam etmişlerdir. Yine bu amaçla toplandıkları bir gün Güzin, Jülide, Nevin, Talat, Pervin ve Feride bir araya gelirler. Başlayan sohbetleri bir ara Osmanlı’daki meselelere gelir ve Jülide sohbetin bu kısmında Güzin’e karşı imalı sözler sarfetmeye başlar. Defalarca babasının servetinden nefret ettiğini demesine karşın hâlâ bu yönde imalarda bulunulması onu oldukça rahatsız eder. Evdeki dert ortağı ve etkilendiği kişi olan dadısı Mis Nili ile Güzin zaman zaman Avrupa’daki yönetimle Osmanlı’daki istibdadı kıyaslayarak derin sohbetler içerisine girer. Ancak Paşa Efendi’nin baskısından dolayı hiçbir zaman ona istediği eğitimi veremeyen Mis Nili bu durumdan oldukça muzdariptir ve bir gün ailesiyle akşam yemeğinde olan Güzin’in durgun olduğunu fark eden babası

³ Tamamlanmamış bir romanın tahlil edilmesi sağlıklı ve tutarlı sonuçlara ulaşılması bakımından tercih edilen bir yol olmamakla birlikte, çalışmanın bütünlüğü ve sistematığı gözetilerek bu romanla ilgili de eldeki metinden hareketle bazı değerlendirmeler yapmayı uygun bulduk.

Paşa Efendi, bu durumdan Mis Nili'yi sorumlu tutarak ona suçlayıcı sözler sarf eder. Ona okunmasını istemediği gazeteleri okutmasıyla itham ederken Güzin ona sadece roman okuttuğunu dile getirerek Mis Nili'yi savunmaya geçer. Tartışma derinleştikçe mevzu siyasete gelir ve Paşa Efendi'nin daha da öfkelenir. O esnada kızının siyasi görüşüne zıt olan İsmet ve Celal Bey'in kızları ile görüştüğünü de öğrenince öfkesi ikiye katlar. Tüm geceyi ağlayarak geçiren Güzin Mis Nili'ye babasıyla ilgili itirafta bulunmaya karar verir ve bir gün babalarının yatak odasına girdiğinde orada bulunan jurnalden babasıyla ilgili olan o siyasi sırrı öğrendiğini ve bu yüzden babasının servetinden iğrendiğini anlatır. Güzin bu durumdan derinden etkilediğini ve büyük bir utanç duyduğunu da dile getirir.

2.2.3. Yapı

2.2.3.1. Olay Örgüsü

Kötürüm romanı *Mahâsin* dergisinde 1908-1909 yılları arasında yayımlanmıştır. Ancak yayımlandığı süreli yayın kapandığından dolayı sadece dört bölüm olarak yayımlanabilmiş yarım kalmış bir romandır. O sebepten olay örgüsünde zaman zaman kopukluklar mevcuttur. Romanın başlangıcında Sahab adlı kahraman üzerinden olayların seyri başlarken ilerleyen süreçte olayların merkezine Güzin ve ailesi yerleşmiş romandaki tüm gelişmeler onlar üzerinden gerçekleşmiş ve Sahab'dan tekrar bahsedilmemiştir. Roman tamamlanamadığı için bu şekilde bazı tutarsızlıklar bulunmaktadır. Romanın yayımlanmış bölümleri incelendiğinde romanda çok zincirli bir olay örgüsü bulunmaktadır. Romanda olaylar tek bir kahraman üzerinden değil birden fazla kahraman ve bunların hem kendi iç dünyalarındaki çatışmalar hem de birbirleriyle olan çatışmaları üzerinden ilerlemektedir. Sahab'ın sakat kalması üzerine yalnızlaşması, iç dünyasında yaşadığı sıkıntılar, Güzin'in hayal kırıklıkları, mutsuz ve huzursuz oluşu gibi durumlar romanın olay örgüsüne dramatik ve psikolojik bir etki katmıştır. Romandaki olaylar incelendiğinde şöyle bir olay örgüsü ortaya çıkmaktadır:

- 1) Sahab'ın kaza sonucu sakat kalması
- 2) Sahab ve kız arkadaşlarının toplandığı bir günde Jülide'nin Güzin'in servetine imada bulunması
- 3) Güzin'in babasının servetinden nefret etmesi ve Jülide'nin sözlerinin etkisinden günlerce çıkamaması

- 4) Güzin'in ailesiyle yediği akşam yemeğinde durgun olmasından dolayı babasının Mis Nili'yi ona gazete okutmakla suçlaması
- 5) Güzin'in yemek masasında ülke gündemine dair bir konu açınca babası Paşa Efendi'nin çok öfkelenmesi
- 6) Babasıyla olan tüm bu tartışmaların ardından babasının servetinden neden nefret ettiğini büyük sırrını Mis Nili'ye anlatması

2.2.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda olaylar üçüncü şahıs ağzından anlatılmıştır. Anlatıcı olayları dışarıdan görüp inceleyen, olayların akışına kendisini direk müdahil etmeyen, karakterlerin ruh hâllerini, değişen duygularını okuyucuya aktaran konumdadır:

“Hâlbuki Güzin bunu kaç defa onlara itiraf etmiş, kendini idrak ettikten sonra bütün hayatında her saadetini ipekten bir kefen sararak kendisini elem-i matemle ezen babasının servetinden ne kadar nefret ettiğini anlatmıştı. İşte o da bilirdi, bilirdi ki her şey, her şey noksan, her şey sefil idi. Ve bütün bunlar ikmal ve ihyasına çalışılmadığı için değil, kasten çalıştırılmadığı için böyle noksan ve sefil kalıyordu. Bunda babasının da ne büyük dahli bulunduğunu bilir, bildiği için bütün böyle hariçten yüklendiği esefleri getirir, bir evden ziyade mükemmel bir şehr-i nefaise benzeyen bu mutantan konağın müteakabil bir hareket-i batîa ile birbirine sokularak kendisini ezecekmiş gibi hissettiği ipliklerle, tablolar mestur duvarları arasında boğula boğula haykırır, herkese hissesini tefrik ve taksim ederdi.” (K. 2.tefrika)

“Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde olay örgülerinin ve bu örgülerin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, kişiler gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevap olarak değerlendirilebilir.” (Aktaş, 2015, s.71-72)

Kötürüm romanında da tüm bu sorular bizi yanıt olarak hâkim bakış açısına götürmektedir. Anlatıcı kahramanların zihin dünyalarına, duygu ve düşüncelerine hâkim konumdadır. Bu bakış açısı sayesinde roman kahramanlarının iç dünyaları, ruh halleri detaylı bir şekilde verilebilmiş okuyucunun romanı daha iyi anlaması sağlanmıştır.

Örnek:

“Sahab için hayat işte asıl o zaman başlamıştı; o da geçirdiği o hayat-ı âsûdegâhinin muhit-i muafiyetinden Elenvide mektebin mukayyet, mükellef hayatına bırakılınca hayatının şimdiye kadar yaşadığı o müzehhep rüyadan ibaret olmadığını bütün o müzehhep hayatından İstitutris'iyle beraber sıyrılarak asıl şimdi dikenli ve feci bir

yalnızlık içinde hüsrân ve hırman ile yaşamaya başladığını duymuştu; oh! Kaç geceler bir türlü alışamadığı bu mektep hayatının mahmumiyetleriyle bu demir kapıları kırmak, bu kargir duvarları delmek isteyerek dört senelik hayatını tezhip ettikten sonra kim bilir bu azametli şehrin şimdi hangi bir köşesine sıkışan yahut bazı fırtınalı gecelerde iniltilerini ta buralara kadar gönderen Marmara'nın köpüklü dalgalarından sıyrılarak kim bilir nerede, hangi şehrin bir tarafında belki yine kendi gibi bir çocukla yaşayan zavallı İnstitutris'ini arar; bazı onun nerm ve beyaz elleri şimdi saçlarını okşuyor gibi hissettiği hayaline karşı bu yeni başlayan hayatından iki üç damla gözyaşıyla şikâyet ederdi. Fakat bir gün geldi ki bütün bunlara lâyetegayyer bir hükme olan mecburiyet-i itaat ile tevkil-i nefis eyledi.” (K. 1. tefrika)

Romanda tercih edilen bu bakış açısı ile romandaki olayların gelişimi, kahramanların duygu durumları açık bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Ve bu durum romanın akışına yön veren olayların net bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır.

2.2.3.3. Kişiler

A) Başkişi

Güzin: Romanın merkez kişisidir diyebiliriz. Kendisi zengin ve soylu bir ailenin kızıdır. Ancak zenginliğinden, babasının servetinden utanır hatta nefret eder. Romandaki çatışmanın merkezinde yer alan Güzin babasıyla siyasi noktada zıt fikirlere sahiptir. İstibdat yönetimine karşı olan Güzin bu noktada babasıyla çatışmaktadır. Babasının sosyal statüsü, fikirleri ve mal varlığı onun için rahatsız edici ve utanç verici boyuttur. Güzin ve çevresindeki tüm bu çatışmalar romanın temel konusunu oluşturmuştur.

B) Yardımcı Kişiler

1) Sahab: Romanın ana kahramanlarından birisidir. Genç yaşta geçirdiği kaza sonucu belden aşağısı felç olan delikanlı hayatı boyunca tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuştur. Bu durum onun psikolojisini bozmuş ve yalnızlaştırmıştır. Romanın merkez kişisi diyebileceğimiz Güzin'in yakın arkadaşlarından.

2) Paşa Efendi: Romanda Güzin'in babası kimliğiyle yer almaktadır. Servet sahibi ve güçlü bir kişidir. Toplumda belirli bir statüye sahip kendine has kuralları olan bir babadır. Güzin'in de onun fikirlerine ve kurallarına göre yaşamasını ister ancak Güzin ile fikirleri özellikle siyasi düşünceleri ters düştüğü için sürekli çatışma hâlinde dirler. İkisi arasındaki bu çatışma romanın konusunu besleyen en önemli halkadır.

- 3) Mis Nili: Güzin'in mürebbiyesidir. Onun yetişmesinde ve eğitiminde büyük katkısı olan ve fikirleriyle Güzin'i etkileyen bir kahramandır. Güzin'e birçok konuda yol gösterip nasihatlerde bulunan ancak Paşa Efendi ile fikirleri ters düştüğü için baba kız arasındaki çatışmalarda kendini olayların ortasında bulan ve suçlanan bir şahsiyettir. Fikirleriyle Güzin'i etkilediği için romanın akışına yön veren önemli bir kişidir.
- 4) Jülide: Sahab ve Güzin'in arkadaşları olmaktadır. Asabi bir hırçınlığa sahip bir kişidir. Romanda Güzin'e babasının serveti hakkında yaptığı sert eleştiri ile ön plana çıkmıştır.

C) Tip ve Karakterler

Romanın baş kişilerinden olan Güzin romanda yaşamı, psikolojisi hem babasıyla hem toplumla hem de iç dünyasındaki çatışmalarıyla derinlemesine işlenen bir kişi olduğu için karakter özelliği göstermektedir. Güzin romanda olaylar karşısında tepkileri olan, gelişim gösteren özellikleriyle romanın en önemli karakteridir denilebilir. Yine romanın baş kişilerinden olan Sahab da yaşadığı kazanın ardından hem bedenen hem de ruhen duygu durumu değişen, yaşadıklarının ruhuna yansımaları romanda her yönüyle anlatılan tek yönüyle ele alınamayan bir karakterdir. Romanda Güzin ve Sahab'ın arkadaşları olan, iğneleyici sözleriyle Güzin'in babası üstünden dönemin siyaset adamlarını, yönetimi ve devlet içindeki adaletsizlikleri eleştiren Feride de romandaki çatışma ortamına zemin hazırlamış bir karakterdir.

Romanda Güzin'in mürebbiyesi olan Mis Nili de Batı kültürünü temsil eden bir tip örneğidir denilebilir:

“Batılı mürebbiyeler, Tanzimat ile birlikte Türk sosyal hayatına girer. Batılılaşma hareketlerine bağlı olarak Türk sosyal hayatına giren mürebbiyeler zamanla Türk romanında bir unsur olarak görülürler. Bunlardan bazıları tip seviyesine yükselmişlerdir” (Ceran, 2002, s.227).

Mis Nili de romanda Güzin'e Avrupa kültürünü her yönüyle aktaran ve Güzin'i bu yönde etkileyen bir tip konumundadır. Güzin'in babası olan Paşa Efendi'de romanda tip örneği sayılabilecek başka bir kahramandır. Paşa Efendi romanda daha çok otariter ve gelenekçi kişiliğiyle ön planda olan, toplumun belirli bir kesimini temsil eden, belirli bir siyasi görüşün savunuculuğunu üstlenmiş, baskın bir baba konumunda tam bir sosyal tip örneğidir. Romanın diğer kişileri de temsil ettikleri konuma göre kimi zaman tipik kimi zaman da karakteristik özellikler gösterirler.

2.2.3.4. Zaman

Kötürüm romanında olaylar roman kahramanlarının kişisel yaşantıları ve ilişkileri üzerinden şekillenmiştir. Özellikle Sahab ve Güzin'in yaşamları, duygu dünyalarının ve sosyal ilişkilerinin hâkim olduğu romanda olaylar yaklaşık bir aylık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Romanın vaka zamanını oluşturan bir aylık süre Sahab'ın duygu dünyası, Güzin'in iç çatışmaları ve babasıyla olan anlaşmazlıkları üzerine kuruludur.

Yazar vaka zamanını ele alırken geriye dönüş yöntemine de başvurması özellikle romanın başkahramanlarından Sahab'ın yaşantısının ve duygu dünyasının daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır:

“Fakat bütün bir tevekkülle ağır ağır teneffüs ettiği günler ona müthiş bir ferda hazırlamıştı. Nasıl olduğunu kendi de bilmiyordu; jimnastik dersinde ilk gördüğü bir hareketi tatbika çalışırken arkası üstü düşüvermişti. Bu sukut o kadar müthiş, o kadar elim olmuştu ki günlerce kendisini idrak edememişti. Bütün ızdırabı belinde idi. Belinden aşağı bütün aksam-ı vücudu yalnız deriye merbut kalmış bir uzv-ı münkesir gibi bî-hareket, cansız ve haric-i malikiyeti kalarak sanki onu ilelebet yoracak, ilelebet hayatında bî-fayda olduğu hâlde takip ederek bütün azim ve şitablarına mâni olacak bir diken yığını gibi idi.” (K. 1.tefrika)

Kötürüm romanının nesnel zamanı II. Abdulhamid'in istibdat döneminin hâkim olduğu bir süreci kapsar. Romanın nesnel zamanı romanın konu ve temasından da anlaşılacağı üzere oldukça belirgindir. Romanda Güzin'in babası olan Paşa Efendi romanda toplumsal değişime direnen bu baskıcı rejimin temsilcisi konumundadır. Güzin ise babasının tam tersi bu baskıcı rejime karşı, modern değerleri benimsemiş özgürlükçü ve bağımsız düşüncelere sahip bir kişidir. Özellikle Güzin'in sık sık dadısı Mis Nili ile Avrupa'daki rejimle Osmanlı'yı kıyaslaması babası Paşa Efendi ile arasındaki çatışmanın daha da artmasını sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla gerek romanın konu ve teması gerek romandaki çatışma unsurları romanın nesnel zamanını oldukça açık bir hâle getirmiştir:

“Ve bu akşam ilk defa o kadar sakladığı o müthiş sırrı açarak, içinde o kadar mesut yaşadığı bu servetten nasıl iğrendiğini, nasıl bir sebeple olduğunu şimdi kendi de unuttuğu bir şey için babasının odasına giderek onun masasında bir jurnal gördüğünü anlatıyor ve “Ah bilseniz!” diyordu ve o kadar zaman yalnız hayatından memnun olmadığını gösterebilmek şimdiye kadar ihfâsına kâdir olamadığı bu sefil sırrını ona bu akşam ilk defa açarken her zaman Mis'in “Fakat kızım, bu memleketin esareti

yalnız sultanın istibdadından değil, belki halkın mahkûmiyeti sevişinden, mahkûmiyete layık oluşundan, evet, bundan kurtulmak için kımıldanmak istemeyecek kadar miskin oluşundandır” diye efkâr-ı siyasiyesini ciddi bir ahenkle teşrih eden sesini duyarak şimdi kendilerinin o miskinlerden biri değil, o miskinlere izafe-i meskenet edenlerden biri olduklarını itiraf etmek zilletine tahammül edemeyerek yüzünü elleriyle kapayarak “Bilseniz Mis... Fakat beni bilirsiniz, tanırırsınız değil mi Mis?.. Ah nasıl jurnal Yarabbi!” (K. 4.tefrika)

Eserin okuyucuya aktarıldığı 1908-1909 yılları romanın anlatma zamanıdır. Yazarın bu romanında anlatma zamanı ile nesnel zaman neredeyse birebir örtüşmektedir. Yazar romanı oldukça yakın bir zaman diliminde okuyucuya sunmuştur. Çünkü olayların cereyan ettiği dönem II. Abdulhamid dönemidir ve romanın anlatma zamanı II. Abdulhamid’in saltanatının hâlâ devam ettiği süreci kapsamaktadır. Bu bakımdan genel olarak romanda zamanlar arasında uyumlu bir bağlantının olduğundan söz edilebilir. Roman her açıdan yazıldığı zamanın romanıdır denilebilir.

2.2.3.5. Mekân

Romanlarda mekân yalnızca fiziksel bir alan kurmakla kalmaz; aynı zamanda olay örgüsünün ve karakterlerin derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunan bir işlev sağlar. Yazarlar, okurun hayal gücünde olayları canlandırmasını sağlamak ve anlatımı daha etkili hâle getirmek için mekânı titizlikle tasvir ederler:

“Kurmaca metinlerde mekânın tanıtılması, okuyucu açısından oldukça önemlidir. Çünkü mekân tasviri, okuyucunun vakanın mahiyetini anlamasını kolaylaştırır. Bu manada kurmaca metinlerde mekân, olayın meydana geldiği bir sahne oluşturmasının yanında olay örgüsünün şekillenmesinde ve kahramanın iç dünyasının anlaşılmasında önemli ipuçları verir. Ayrıca mekân unsuru, kahramanların çiziminde de fonksiyonel olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü bazı eserlerde yaşadığı mekânla özdeşleşen kahraman, sahip olduğu kişilik özelliklerinden ziyade mekânla birlikte zikredilir” (Tekin, Bozkurt, 2023, s. 249).

Kötürüm romanına bakıldığında ise dış mekânlardan kadar iç mekânların romanda yer aldığını görüyoruz. Bu iç mekânların da okuyucuya roman kahramanlarının iç dünyasını tanıtmada kaynaklık ettiği görülmektedir. Romanda olayların ağırlıkta geçtiği iki iç mekân Sahab’ın evi ve Güzinlerin konağıdır.

Sahab’ın evi özellikle o engelli olduktan sonra tüm yaşamını sürdüğü bazen yalnızlaştığı bazen de sosyalleştiği sınırlı alan olarak görülmektedir. Yaşadığı evi zaman zaman ona

eski sağlığındaki günlerine  zlem şeklinde görülürken bazen de toplum dışına itilmişliğinin bir yansıması olarak gözükmektedir. Sahab'ın ruh halini tasvir etmede yaşadığı ev yardımcı olmaktadır. Romanda yaşadığı ev hayatının da sınırlandırılmışlığının simgesi konumundadır diyebiliriz. O sebepten tüm buhranlarının, i  dünyasındaki  ıkmazlıklarının yaşandığı tek mekân evidir.

Romanda diğer önemli bir mekân G zinlerin konağıdır. G zinlerin yaşadığı bu konak onların maddi gücünün de simgesi gibidir. Yaşadıkları konak ihtişamlı hayatlarını, sosyal statülerini ele veren unsurlardan birisi olarak göze çarpmaktadır. Romandaki olayların birçoğunun geçtiği mekân olan konak aynı zamanda romandaki en büyük çatışmaların da yaşandığı yerdir. Güzin'in babasıyla olan, Paşa Efendi'nin Güzin ve Mis Nili ile olan ayrıca Güzin'in i  dünyasındaki tüm çatışmalarının yaşandığı mekân bu konaktır. Güzin'in yaşamının sınırlandığı yer olan burası aynı zamanda bir esaret yuvasıdır denilebilir.

Romanda dış mekân olarak zamanda geriye dönüşlerde Afrika'nın geçtiği görülmektedir. Romanın kahramanı Güzin çocukluğunu ve geçmiş günleri hatırlayınca Afrika'nın bahsi geçmektedir. Romanda Güzin'in babası Osmanlı Devleti'nde Paşa olduğu için ifadelerden anlaşılan görev sebebiyle ailesiyle beraber Afrika'ya gitmişlerdir ve Güzin'in çocukluğunun bir kısmı burada geçmektedir. şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

‐Bazı Güzin'in böyle kasti bir taannn tle hayatının kirlerini avuçlarının arasına alarak oynadığı; bu yaşına kadar geçirdiği inkil b tın her noktası üstünde bir müddet tevakkuf ederek kendini oyaladığı olurdu. Oh! Yarabbi, o vakitler ne kadar mesut idi.  ekmecesine  yle adi bir  ocuk oyuncağı zilletiyle dolduruluvermiş elmaslarını, incilerini açıp dökerek bunların şaşa-i m sahharıyla oyalandığı, kim bilir nasıl zalim bir pençenin Afrika'nın kızgın güneşleri altında hiçbir kayıt ve kanuna tabi olmayarak yaşadığı hayatından, o hurma dalları arasındaki aşıyanından koparıp vücuduyla hiç munis olmayan bir iklimde bu k  k hanımın ayaklarının altına fırlatıp attığı koskoca lalas-ı beladan herkes ürküp titrerken onun arzuları altında m sehhara bir oyuncak gibi emirlerine tabien yuvarlanışından, ipekler, elmaslar içinde gelen z irelerinin eteklerine kapanışlarından mesut olduğu bütün o  ocuk hayatıyla şimdiki hayatı arasında ne ateşin köpüklerle çalkalanan bir umman-ı tezat vardı Yarabbi...‐ (K. 2.tefrika)

Romandaki ifadelerden anlaşılan romanda dış mekân olarak olayların yaşandığı yer İstanbul'dur. Roman İstibdat Dönemi'nin anlatıldığı o dönemin eleştirisinin yapıldığı bir

roman olduğu için romanın bu dönemin en canlı yaşandığı yer olan İstanbul’da geçmesi pek tabiidir. Romanda o dönemde cereyan eden olayların İstanbul’da geçtiği romandaki bazı ifadelerden de anlaşılmaktadır:

“İşte demin, daha yarım saat evvel ta uzakta denizin berrak ve şeffaf sularına buruşmuş yelkenlerinin siyah gölgelerini dökerek sallanan gemi, uzaktaki ada, şu tarafta sine-i cevve batmış keskin birer iğne gibi sivrilen minareleriyle İstanbul nasıl bu zulmetin içinde kayboluvermiş ise herkesin nazarında onlar için derin bir istihkar ipka eden kendi cüzzamlarını kendi sefaletlerini de örten, ebedî bir zulmet ve ebedî bir nisyan olsaydı...” (K. 2.tefrika)

“Evet, Mis gazeteleri getirdiği zaman hiç olmaz ise size de verilecek havadisler buluyor, bir şey...Dünyaya müteallik, sonra bize müteallik malumat olabilirdik. Hâlâ buna şimdi yalnız bazı menâbi-i gayr-ı sahihaden tereşşuh eden havadisler alıyoruz ki bunlar müteaffin bir şeye benziyor. Bugün Madam Emili gelmişti. O diyordu ki İstanbul yine hafifliyormuş...” (K. 3.tefrika)

Bahsi geçen tüm bu mekânlar romanda olayların akışına, roman kahramanlarının gelişimine, romanın gerçekçiliğine katkıda bulunarak romanın atmosferinin oluşmasını sağlamıştır.

2.2.4. İçerik

2.2.4.1. Konu/Tema

Kötürüm romanında konu iki ana kahraman üzerinden şekillenmiştir. Romanda ikisinin de birbirine kısmen bağlantılı gözükse de ayrı olay zincirleri mevcuttur. Bir bütün olarak bakılmaya çalışılsa da romanın yarım kalması sebebiyle bu sebepten konuda da kopukluklar mevcuttur.

Romanın konusu Sahab adında gencin geçirdiği kaza sonucu engelli kalmasıyla tüm yaşamını iskemlede geçirmeye mahkûm oluşu ve bu durumun getirdiği sonuçlardır. Kazadan önceki yaşamında aktif bir yaşamı olan gencin kaza sonrası yaşadığı iç dünyası, yalnızlaşması ve bunalımları romanda anlatılır. Romanın diğer önemli bir ana karakteri olan Güzin de Sahab’ı kaza sonrası da yalnız bırakmayan arkadaşlarından. Güzin’in babasıyla siyasi görüşlerinin zıt olması, babasının sosyal statüsü ve serveti noktasında yaşadıkları çatışmalar da romanın önemli konularındandır.

Romanın önemli temalarından biri yalnızlık ve bu yalnızlığın oluşturduğu iç çatışmadır. Sahab engelli kaldıktan sonra iç dünyasına çekilerek derin bir yalnızlık hisseder ve eski

hayatı hatırına geldikçe iç dünyasında çatışmalar yaşar. Güzin de babasıyla sürekli bir çatışma hâlinindedir. Babasıyla olan zıt görüşleri Güzin'in ailesiyle yaşadığı ev içerisinde yalnızlaşmasına sebep olmuştur. Ayrıca kendi fikirleri ve babasının otoritesi altında iç dünyasında da sürekli çatışma durumundadır. Romandaki temalardan biri de adaletsizlik ve baskıdır. Güzin'in babası servetinden dolayı Güzin'in arkadaşlarının bile dikkatlerini üzerine çekerek Güzin'in git gide bu durumdan daha da utanç duymasına sebebiyet vermiştir. Bu şekildeki güç dengesizliği adaletten yoksunluğun simgesidir. Babasının baskı ve otoritesi de yine adaletsizliğin bir yansımasıdır. Romanın geneline bakıldığında romanda toplumsal bir eleştiri söz konusudur. İstibdat Dönemi ve sonuçları genel olarak romanda bireyler üzerinden eleştirilmiştir. Dönemin güncel ve sosyal olaylarını ele alan bu roman için popüler bir roman örneğidir denilebilir.

2.2.4.2. İşlenen Meseleler

1. Sınıfsal Farklılıklar ve Eşitsizlik

Romanda işlenen meselelerin başında sınıfsal farklılıklar ve eşitsizlik gelmektedir. Bu sınıfsal farklılıkların hem gelir düzeyi hem de statü açısından eşitsizliğe sebebiyet verdiği apaçık ortadadır. Romanda maddi gücün insanlar arasında açtığı mesafe ve bu maddi gücün eşitsizlik yoluyla kazanılmasının eleştirisi romanın temel meselelerindendir. Romanda bu sebepten belirgin bir eleştiri söz konusudur. Tarihle de yakın ilişki içerisinde olan romanda Osmanlı Devletindeki eşitsizliklerin, hak edilmemiş statülerin, yozlaşmışlığın eleştirisi yapılmıştır:

“Bu küçük hikâye hilaf-ı memul bir mukabele-i şedide görüyordu. Jülide: -Evet, saye-i... diyordu ve şuradaki masanın üstünden çektiği Femina'nın sayfalarını ağır ağır süzen Güzin'i göstermek isteyen bir işmîzaz ile devam ediyordu: -Saye-i kibarda!.. Fakat onlara sorar iseniz buna sefil derler çünkü onların kasasına altı ayda bir çıkan maaşın icrası değil bütün memleketin menâbi-i servetiyle parça parça koparılıp satılan hâk-i pâk-i vatanın komisyonu akar. Değil mi? Güzin...” (K. 2.tefrika)

2. Toplum Baskısı

Önemli meselelerden biri de toplum baskısıdır. Romanda Güzin'in babasının statüsü toplumun belirli kesimlerinde rahatsız edici bir boyuta dönüşmüştür. Bu sebepten Güzin

babası sebebiyle toplum içerisinde rencide edilerek bir baskı görmektedir. Toplum tarafından baskılanan Güzin yaşadığı evde de babası tarafından baskılanmaktadır. Tüm bu baskılar romandaki çatışmanın oluşmasına kaynaklık etmiş ve romanın bir meselesi hâline gelmiştir:

“Şimdi bu odada da müthiş bir yaygara iştiliyor, paşa bağıırıyordu.

‘Siz ha, hâlâ İsmet ve Celal Bey’in kızlarıyla görüşüyorsunuz.’ Sonra hanımefendiye dönerek onu tehdit ediyordu: -Fakat rica ederim hanım beni kızınızın idaresiyle meşgul etmeyiniz. Size kaç defa kaç bin defa tembih ettim ki bu kızlar gelmeyecek. Evet, buraya gelmeyecek ve bu onlara gitmeyecektir. Onlar demek yine geliyor, bu demek yine gidiyor, eyvah, eyvah size... Asıl düşmanı kendinden, kendi dostundan olan bedbaht... Kaç defa dedim ki bu muzır adamlar, bu alçak adamların efradı benim ailemle münasebette bulunamaz. Bana mı kastınız var... Söyleyiniz. Bana mı kastınız var. Tüf tüf size... Ve elindeki havluyu buruşturup sofraya çarparak bir ra‘d-ı kin ve gazap gibi kapıları kırarcasına açıp çarparak gidiyordu.” (K. 3.tefrika)

3. Kişisel Trajedi ve Ruhsal Çöküntü

Romanda kişisel bir trajedi söz konusudur. Özellikle Sahab’ın yaşadığı kaza onun yaşamını, hayata bakış açısını oldukça etkileyerek iç dünyasında yalnızlık ve yıkım yaşamasına sebep olmuştur. Güzin’in de babasıyla olan fikir uyuşmazlığı ve baba otoritesi onda derin bir sıkıntı ve üzüntüye yol açmıştır. Bu sebepten kişilerin başından geçen olayların iç dünyalarına etkisi de romanın meselesi olmuştur:

“Sahab için hayat işte asıl o zaman başlamıştı; o da geçirdiği o hayat-ı âsûdegînin muhit-i muafiyetinden Elenvide mektebin mukayyet, mükellef hayatına bırakılınca hayatının şimdiye kadar yaşadığı o müzehhep rüyadan ibaret olmadığını bütün o müzehhep hayatından İstitutris’iyle beraber sıyrılarak asıl şimdi dikenli ve feci bir yalnızlık içinde hüsrân ve hırman ile yaşamaya başladığını duymuştu; oh!” (K. 1.tefrika)

“Oh Yarabbi! İşte bu hayat mı idi? Bütün bu tantanaların, bütün bu ikbal ve ihtişamın yaldızları kazınınca altında siyah bir mana-yı makhûriyetle ezilen hayatlarını herkesin gafletinden istifade ederek aldana aldana yaşamaya saadet manası vermekten mütevellit bir mağlubiyet-i kizb içinde kendini de beraber sürükleyen bu baba hayatının şimdi hemen herkesin önüne kirli bir paçavra torbası gibi silkeleyip atılivercek o kadar çok cüzamlarını bildiği hâlde onun en namuslu bir ailenin ihtişam-ı hissiyat ve ulüvv-i cenabını zelil görmesine ve bir cinayet kadar gayr-ı

muhik olan şu adaletsizlik karşısında kendini “Ebkem kalacaksın” emriyle bir sille-i itaat ve terbiye altında ezen hayatına tahammül edemeyerek her şeyi, bütün bildiklerini, o bir gün babasının tesadüfen girdiği hücre-i iştigalde bizzat babasının hatt-ı destiyle muharrir olarak gördüğü o manasız, kirli jurnalın, oh Yarabbi hatırladıkça kalbinde babasına ait hissiyatlarını bir raad-ı infîlât ile sarsarak koparan o kirli kağıdın sefil cinayeti şimdi saçlarını küçük lemsecikleriyle okşayarak babaya vücut-ı hürmeti ihtar eden Mis’e sonra çıkıp bütün kuvvetiyle, kuvvet-i kalp ve savtıyla bütün ev halkı önünde babasına “Fakat beni bilmiyor mu zannediyorsunuz?” (K. 3.tefrika)

4. İstibdat Dönemi Eleştirisi ve Dönemin Sorunları

Roman genel olarak bireyler üzerinden İstibdat Dönemi Osmanlı Devlet yapısının eleştirel bir tutumla anlatıldığı bir romandır. O dönemdeki eşitsizlikler, liyakatsizlikler hem aile içi baskı hem de toplum baskısı gibi toplum meseleleri romanın da önemli meselesi olmuştur:

“Mis’in “Fakat kızım, bu memleketin esareti yalnız sultanın istibdadından değil, belki halkın mahkûmiyeti sevişinden, mahkûmiyete layık oluşundan, evet, bundan kurtulmak için kımıldanmak istemeyecek kadar miskin oluşundandır” diye efkâr-ı siyasesini ciddi bir ahenkle teşrih eden sesini duyarak şimdi kendilerinin o miskinlerden biri değil, o miskinlere izafe-i meskenet edenlerden biri olduklarını itiraf etmek zilletine tahammül edemeyerek yüzünü elleriyle kapayarak “Bilseniz Mis... Fakat beni bilirsiniz, tanırırsınız değil mi Mis?... Ah nasıl jurnal Yarabbi!” (K. 4.tefrika)

“Ne vakit Mis Nili ile karşı karşı kalsalar Avrupa’nın nurlar içinde teneffüs edip yüzen ipek hayatından bahsederlerdi; bazı Mis Nili Güzin’in ta altı yaşından beri o kadar yakından tanıdığı ruhundaki ulviyete biraz da kendinin tesiri bulunduğunu iddia eden bir tefahürle göğsünü kabarttırarak, başını kaldırarak müthiş bir siyasi vaz’-ı vakarıyla bütün Avrupa ahalisini bu kadar mesut eden vaziyet-i hükümetle burada bu kadar köpekliğe sebep olan istibdadı kıyas eder; oradan gelen bütün havadisi Güzin’in sımah-ı intibah ve ittılâna nakşeyler idi.” (K. 2.tefrika)

2.2.5. Anlatım

2.2.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Dil duygu, düşünce ve gözlemlerimizi ifade etmenin temel aracıdır. Günlük hayatta kullandığımız pek çok kelime, ifade dış dünyayı ve iç dünyamızın farklı yönlerini anlatmamıza olanak sağlamaktadır:

“Günlük dilde kullandığımız ifade kelimesi çok genel anlamları kapsar. Anlatım, açıklama, tavır, davranış gibi kelimeler, Türkçede ifadenin yerini tutabilir. Evrende her varlığın, her olayın, her eşyanın kısaca her şeyin, beş duyumuza ulaşan veya iç dünyamızda şekillenen bir ifadesi vardır” (Önal, 2008, s. 24).

Romanın da ifadesi dildir. Kâinattaki herkesin kendini ifade edişi nasıl farklıysa her romanın da ifade yolu yani dilin romanlarda kullanım şekli birbirinden farklıdır. *Kötürüm* romanı da yazarın diğer romanlarıyla kıyaslandığında hem benzer yönleri hem de farklılıkları olan bir romandır.

Kötürüm romanının dil yapısı incelendiğinde dikkat çeken unsurlardan biri uzun ve karmaşık cümle yapılarıdır. Romanda uzun cümlelerle ifade yoluna gidilmiş ancak bu durumun anlatımda bir karmaşıklık yarattığı görülmektedir. Örnek:

“Mektepte günlerce takip edilen tedabir-i fenniye neticesinde bile iade-i irtibatı için alçılar arasında döndürülen bu bacaklara idare-i hayatı mümkün olamayacağı anlaşılarak o yine iade edildiği ve orada her gün değişen hekimlerin günlerce ve aylarca teakup eden ciddi tedavilerine rağmen gittikçe ihtimal-i iadesi duçar-ı meşkûkiyet olan bir kuvvetsizlikle çürüyerek kadit iki dikenin parçası gibi şikeste-i hayat kalan bacaklarında muvakkaten olsun bir istidad-ı hayat tezahür edemediğini gördüğü zaman kalbiyle ve bütün şebab-ı âmalıyle hayatı arasında açılan muzlim ve derin uçuruma karşı hayatının bütün şimdiye kadar vaat ettiği o kadar mübalağakâr emelleri hiç istifade etmeden ve bunlardan küçük bir şemme-i haz almadan iade etmekte acı bir hezimet ebedî bir hezimet duymuştu.” (K. 1.tefrika)

“Jülide’nin sesi bir zemin-i tenkit üzerinde yükselirken Güzin şimdi yine gizli gizli dolaşan şimşeklerin altında bir tasavvur-ı galeyanla köpüren bu fırtına bulutunun hemen afak-ı bahsi tazyik ederek müthiş bir tehevür ve galeyanla birdenbire taşıp bu milletin saadetiyle tagaddi eden müsebbiplerin ve bunlar meyanında dahil olan babasının nam ve hatırasından bir sağanak geçireceğini tahmin ediyor.” (K. 1. tefrika)

Romanda yazarın kullandığı dilin belirli bir karakteri ya da görüşü detekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu durum da metne taraflı bir yaklaşım kazandırmıştır. Yazar, *Kötürüm* romanında olayları ve kişileri değerlendirirken belirli bir bakış açısına ağırlık vererek adeta okuyucuyu yönlendirmeye çalışmıştır. Bu da yazarı objektiflikten uzak tutarak yazarın taraflı bir anlatım sunmasına zemin hazırlamıştır. Yazarın bu şekilde taraf tutup kişiliğini gizlememiş olması eserde romantiz akımın etkilerini de gözler önüne sermektedir. Yazar bu şekilde dönemin eşitsizliğini, liyakatsizliğini, sınıfsal ayrımları kendi perspektifinden okuyucuya sunmuştur:

“İşte hep böyle kendilerini dev aynasında gören beylerimiz bütün bu zemin-i teklifi ihzar için ilk tesadüflerinde eğer peçeli iseniz “At nikab-ı siyahı görünsün tal’atın” beyaz başörtülü iseniz “Ey gülzar-ı hayatın gonca-i sefidi” hitabıyla sizi zulmânî bir bulutla örtünmüş mehtaba, beyaz bir zambağa yahut su üstünde titreyen pak ve sefid bir nilüfere benzetecek kadar sanatkâr oldukları hâlde sizin kitabınıza, maişetinize, zevkinize değil kollarını kıran paketlerini hamala verecek on paranın bile malik ve muhasibi değildirler...” (K. 2.tefrika)

Genel olarak *Kötürüm* romanının dili dönemin hem dil anlayışını hem de sosyal durumunu yansıtan bir özelliğe sahiptir. Yazar dili bu romanda kahramanların iç dünyalarını, çatışmalarını ve toplumsal eleştirilerini etkili bir şekilde ifade etmek için önemli bir vasıta olarak kullanmıştır:

“Üslup, kişinin ortaya koyduğu sanat eserinin tamamına sirayet eden, dokularına nüfuz eden özgün kişiliğinin damgasıdır” (Çetin 2006, s.275). “Dili özel ve özgün bir kullanım biçimi olan üslup, konuyu, duygu, düşünce ve hayalleri anlatış, ifade ediş, dile getiriş tarzıdır” (Çetin, 2006, s.274). Bu sebepten üslup için “ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır” (Aktaş, 2014, s.43)

da diyebiliriz. Ancak üslubun kişiselliği tamamen bağımsızdır demek de yanlıştır. Romancının içinde yer aldığı edebiyat kuşağı, topluluğu, tarihsel dönemi de göz ardı etmemek gerekir. Sanatçılar bireysel üslup kadar genel ve ortak bir üsluba da sahip olabilirler (Çetin, 2006, s.276). Asaf Muammer’in *Kötürüm* romanı da yazarın kendine has tarzını belirgin bir şekilde sunduğu ancak diğer romanları gibi döneminden de bağımsız bir üslup anlayışı içerisinde olmadığı romanlarından.

Yazarın bu romanında ağırlıklı olarak hiciv üslubunun kullanıldığı gözlemlenmektedir. Çünkü hiciv üslubunda:

“Yazar bir kişi, topluluk, kurum ya da uygulamanın kötölüklerini, olumsuzluklarını ve kusurlarını, ideal, yaygın, ortak ve yerleşik değer ve anlayışlardan farklılaşan sapmalarını teşhir eder. Bunu yaparken de doğrudan ya da dolaylı olarak saldırarak veya alaya alarak eleştirir. Böylece toplum ya da kurumlar nezdinde yargılar. Amacı olumsuzlukların düzeltilmesini istemek ya da intikam almaktır. Yergide beğenilmeyen, reddedilen, ortadan kalkması istenen bir duruma, olaya, olguya ya da kişiye ceza verme düşüncesi baskındır” (Çetin, 2006, s.283).

Kötürüm romanında da belirgin bir şekilde 2. Abdülhamid döneminin eleştirisi yapılmıştır. Yazar romanda kahramanlar üzerinden 2. Abdülhamid devrinin olumsuzluklarını, kusurlarını topluma olan etkilerini gözler önüne sermeye çalışır. Romanın baş kişilerinden olan Güzin ve çevresinin Paşa Efendi ile olan çatışması aslında 2. Abdülhamid ve toplumun çatışmasıdır. Dönemin toplum yapısı da Avrupa ile kıyaslanarak eleştirinin dozunun arttırıldığı görülmektedir. Romanın geneline hâkim olan bu çatışma hiciv üslubunun da bir yansımasıdır denilebilir. Örnek:

“Güzin’in babası aleyhinde başlayan hissiyatı birkaç Frenk dostuyla bilhassa institutris Mis Nili’nin eser-i telkînâtı idi. Ne vakit Mis Nili ile karşı karşı kalsalar Avrupa’nın nurlar içinde teneffüs edip yüzen ipek hayatından bahsederlerdi; bazı Mis Nili Güzin’in ta altı yaşından beri o kadar yakından tanıdığı ruhundaki ulviyete biraz da kendinin tesiri bulunduğunu iddia eden bir tefahürle göğsünü kabarttırarak, başını kaldırarak müthiş bir siyasi vaz’-ı vakarıyla bütün Avrupa ahalisini bu kadar mesut eden vaziyet-i hükümetle burada bu kadar köpekliğe sebep olan istibdadı kıyas eder; oradan gelen bütün havadisi Güzin’in sımah-ı intibah ve ıttılâna nakşeyler idi. Mis Nili ve Mis Nili vasıtasıyla tanıdığı daha birçok ecnebi refikalarıyla fırsat düştükçe memleketin vaziyet-i hariciyesine müteallik geçen mebahisin umk-ı fkalbinde açtığı yaraya pek sık buluştukları Feride, Pervin ve Nevîn’in hayat-ı dâhiliyeyi mahmul damlattıkları zehirler onda husumetin acı bir nefretle teeyyüdüne sebep olmuş, bütün bu ipekler içindeki hayat ile aralarına derin ve karanlık bir boşluk ikame etmişti. Ah Güzin hariçten ne acı hakaretler hissetmişti.” (K. 2.tefrika)

Romanda üsluba dair dikkat çeken unsurlardan birisi betimlemedir. Yazar bu romanında da anlatımı daha canlı ve etkileyici bir hâle getirmek için betimlemeye başvurmuştur.

Örnek:

“Üç gün sonra idi. Ufuklardan atlas eteklerini toplayarak süzülen güneşin in’ikâsatıyla semada pembe bir ikilil-i erguvan gibi asılan bulutlardan dökülen baran-ı elvan ile yıkanıp balkonun zir-i hakimiyetinde ezilen sahilin sedef kumlarına

atılarak nefes alan denizden bir yudum sükûn , bu anbean sönen ufuklardan bir rahik-i tesliyet almak ihtiyacıyla boynunu uzatarak düşünen Güzin hâlâ kulaklarında Jülide'nin kendisini ima ederek ta kalbine kadar derinleşmeye çalışan sesini duyuyordu.” (K. 2.tefrika)

Eleştirel bir dil anlayışının olduğu roman aynı zamanda eleştirel bir üsluba da sahiptir. Romanda dilin eleştirel kullanıldığı kısımlarda sert ve iğneleyici bir üslubun kullanıldığı görülmektedir:

“Bu küçük hikâye hilaf-ı memul bir mukabele-i şedide görüyordu. Jülide: -Evet, saye-i... diyordu ve şuradaki masanın üstünden çektiği Femina'nın sayfalarını ağır ağır süzen Güzin'i göstermek isteyen bir işmîzaz ile devam ediyordu: -Saye-i kibarda!.. Fakat onlara sorar iseniz buna sefil derler çünkü onların kasasına altı ayda bir çıkan maaşın icrası değil bütün memleketin menâbi-i servetiyle parça parça koparılıp satılan hâk-i pâk-i vatanın komisyonu akar. Değil mi? Güzin...” (K. 2.tefrika)

Romanda zaman zaman söz sanatlarıyla örülü bir dil anlayışının olduğu da görülmektedir. Bu anlayış eserin anlam dünyasını genişleterek daha derin anlatım olanağı sağlamıştır. Örnek:

“Yemekte hepsi onu bekliyordu, musanna elektrik avizesinden taşan şelale-i nur altında mütenevvi çiçekleri, billur takımları parlak keten örtüleriyle yıkanan ve cidden muhteşem olan sofranın baş tarafında, yan tarafları ezilmiş gibi bir çöküklükle inhina edip müebbet düşüncelerle dalgalana dalgalana kaşlarının üstüne düşüveren dar nâsiyesi, siyah çatık kaşlarının zıll-ı hodunu delip fırlamak azmiyle iki derin çukurdan bakan gözleri, siyah bıyıklarının üstüne tuhaf bir inkisar ile sarkıveren sivri burnu, hülâsa alafranga kesilmiş siyah kıvrıcık sakalının der-âğuş-ı esvediyile sizin ruhunuza nakş-ı istikrah eden Paşa Efendi, onun yanında hep bu gaileye sabır ve tevekküle ram olmuş gibi görünen hanımefendi; diğer eviddâ ve akârib Güzin'i: “Sol elimiz bekliyor.” diye karşılıyorlardı.” (K. 2.tefrika)

Yazarın bu romanında da iç monologlar yer almaktadır. İç monologlar esere psikolojik bir derinlik katarak kahramanların ruh hâllerinin ve iç dünyalarındaki çatışmaların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır:

“Güzin şimdi dalgın, büyük porselen tabaklarla dolaştırılan yemeklerden ara sıra bir kaşık ucuyla alıp tabağa bıraktığı kuş lokması kadar küçük bir parçayı küçücük eczalara taksim ederek gümüş pronuyla (?) iştahsız dudaklarına taşıyordu. Onun ruhunda en büyük infial asıl bir şey yapamamak, haykıramamak, “Fakat bilir misiniz

ki ben ölüyorum, beni öldürüyorlar,” diyememek aczinden tevellüt ediyordu.” (K.

2.tefrika)

Yazar bu romanında da estetik açıdan zengin bir üslup tercih etmiştir. Olayları tek bir kanaldan anlatım yoluna gitmemiş çeşitli anlatım olanaklarıyla üslubunu zenginleştirmiştir. Toplumsal eleştirileri, kahramanların iç dünyalarının analizini derinlemesine işleyerek okuyucuyu bu şekilde romanın içine daha da çekmeyi başarmıştır.

2.3. *Buhran İçinde*

2.3.1. Künyesi

Buhran İçinde romanı 1911-1912 yılları arasında *Servet-i Fünun* dergisinde 20 bölüm hâlinde tefrika edilmiştir.

Asaf Muammer, *Buhran İçinde*, *Servet-i Fünun* (S.1065-1084, 20 Teşrinievvel 1327-27 Şubat 1327)

2.3.2. Özeti

Romanın başkahramanı olan Feridun Mümtaz otuz beş yaşlarında, kumral, yakışıklı maddi açıdan bağımsız bir ressamdır. Resme olan ilgisinden dolayı küçük yaşlardan itibaren resim eğitimi almış daha sonra ailesi tarafından Avrupa’ya gönderilmiştir. Özellikle portre çalışmaları ile tanınan sanatçının resimleri Avrupa’da oldukça beğeni kazanmış olsa da bir süre sonra ailevi sebeplerden dolayı yurda dönmek zorunda kalmıştır. Ancak döndükten sonra Avrupa’daki şöhreti burada devam edememiştir. Mısırlı ve Frenkli aileler dışında sipariş alamamış, tabloları maddi açıdan çok pahalı bulunmuştur.

Feridun Mümtaz otuz yaşında Saadet isminde bir hanımefendi ile evlenmiş ve bu evlilikten Neriman adında bir kızları olmuştur. Eşi de Feridun Mümtaz gibi sanatın müzik koluyla ilgilenen piyano çalmasını bilen bir hanımefendidir. Feridun Mümtaz sabahları kahvaltıdan sonra atölyesine girer çalışır geceleri ise kızı Neriman ile vakit geçirerek günlerini tamamlar. Evliliklerinin beşinci senesinde adaya taşınan çift başlarda bu yeni yaşamlarından oldukça memnundurlar ve bir gün Feridun Mümtaz gezerken gayriihtiyari iki genç kız ve bir yaşlı kadın olmak üzere üç kişiye rastlar. Genç kızlardan biri Feridun Mümtaz’ın dikkatini çeker genç kızın yüz hatları onu etkiler ve bu genç kızın portresini

yaparak eski şöhretine kavuşabileceğini düşünür. Feridun Mümtaz, bu genç kızı yaşadığı köşke kadar takip eder. Bu durumu karısı Saadet ile de paylaşır ve Saadet bunu kıskançlık ile karşılamaz. Feridun Mümtaz bir gün arkadaşı Gılman'a rastlar kısa bir sohbetin ardından Gılman'ı kızın yaşadığı köşkün önüne getirir ve köşk hakkında sohbet açar. Gılman da bu genç kızın adının Azra olduğunu ve güzelliğiyle tanındığından bahseder. Böylece bu genç kızın adının Azra olduğunu öğrenen Feridun Mümtaz Gılman'dan Azra'nın daima bir genç kız ve yaşlıca bir madam olan Selma Hikmet'le gezdiğini, İzmit mutasarrıflığında görev yapan Rıfkı Bey tarafından Adapazarı'ndan evlatlık alınıp yetiştirildiğini, şimdi de nişanlı olduğundan hatta nişanlısıyla âşık olarak intihara kadar gittiklerinden ve nişanlısının onu iğfal ettiğinden söz eder.

Zaman içerisinde Feridun Mümtaz'ın Azra'ya karşı duyduğu hayranlığı ondan derin bir aşka dönüştür ve onunla birlikte olabilmek için her şeyi geride bırakabileceğini düşünmeye başlar. Bu süre zarfında karısını türlü bahanelerle kendinden uzak tutmak ister ve evlendiğine pişmandır. Ancak bir yandan da kızı Neriman için bu sevdadan vazgeçmeye çalışır. Feridun Mümtaz onu görmek için sık sık türlü yollar arar ve Azra'ya karşı duygularını itiraf etmek için bir mektup yazsa da kızına ve karısına duyduğu vicdan azabı sebebiyle mektubu vermekten vazgeçer. Karısına karşı vicdan azabı duyup yuvasına bağlanmaya çalışsa da Azra'yı her gördüğünde tüm düşünceleri değişir. Feridun Mümtaz'ın yaşadığı bu durum onun duygu dünyasında derin bir çatışmaya yol açar. Ancak bir süre sonra tüm bu çelişkileri hissetmesinde karısı Saadet'in ona karşı ilgisiz olduğunu düşünerek vicdanını rahatlatmaya çalışır.

Feridun Mümtaz, her akşam Azra'yı görmek için Yorgulu'ya giderek gazinonun önünden geçerken üst üste birkaç akşam Selma Hikmet'in yanında Azra'yı göremeyince hasta olması endişesine kapılarak köşklerinin önüne giderek Doktor Nersesyan'dan Azra'nın hasta olmadığını öğrenince içi rahatlar. Tekrar Azra'ya aşkını itiraf etmek için bir mektup yazmaya karar verir ancak Azra'yı gördüğünde ilgisizliğini hissedince bu durumdan vazgeçer. Azra'dan uzaklaşan Feridun atölyesine kapanıp tablolarıyla meşgul olmaya başlar. Azra'yı görememesi zaman zaman onu kızına ve karısına karşı öfkelenirse de bir aile babası olarak sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır. Tablo çalışmaları için İstanbul'a gidip gelmeye başlayan Feridun Mümtaz, vapura bindiği sırada Azra'nın ellerinin paketlerle dolu olduğunu görünce onun düğün hazırlığı aşamasında olduğunu anlar ve aldatıldığı düşüncesine kapılarak ölmek ister. O gece uyuyamayan Feridun

Mümtaz, “Andre Törve”nin bir romanını okurken bu romanın konusunu kendi hayatına benzetir. Romanda da genç ressamla ona ihanet eden metresinin bu hikayesi anlatılmaktadır. İhanet etmesinden dolayı Feridun Mümtaz bu metresi Azra’ya benzetir. Kendini hiç iyi hissetmediğini kızı ve karısıyla da paylaşan Feridun Mümtaz kızının göğsüne kapanarak çaresizce ağladığı o gece sayıklamaya başlar. Bu sayıklamalardan karısı Saadet artık her şeyi öğrenir. Rahatsızlanan Feridun Mümtaz için karısı doktor çağırır. Doktor Nersesyan Feridun Mümtaz’a apandisit teşhisi koyarak derhal ameliyat olması gerektiğini anlatır. Doktor Nersesyan ve karısı Feridun Mümtaz’ı ameliyat olması için ikna ederler ancak ameliyata bile giderken aklında yalnız Azra vardır. Tüm aşk ve saadeti Azra’ya dileyerek ameliyata girer.

2.3.3. Yapı

2.3.3.1. Olay Örgüsü

Buhran İçinde romanında tek zincirli bir olay örgüsü bulunmaktadır. Tüm olaylar romanın ana kahramanı olan Feridun Mümtaz ve onun etrafında şekillenmiştir. Roman boyunca Feridun Mümtaz’ın hayatı, yaşadıkları ve duygu durumları anlatılmıştır. Romandaki diğer kahramanlar Feridun Mümtaz’ın hayatının, iç çatışmalarının ve duygusal geçişlerinin daha iyi anlaşılması için vasıta olmuşlardır. Çünkü diğer kahramanların deneyimleri de yine roman boyunca ana kahraman olan Feridun Mümtaz’a bağlanmıştır. Tüm olayların romanda Feridun Mümtaz üzerinden anlatılması ve hepsinin ona bağlanması romanın merkez kişisini o kılmış ve diğer roman kahramanlarını edilgen duruma düşürerek tek zincirli bir olay örgüsünü etkin kılmıştır. *Buhran İçinde* romanı 1911-1912 yılları arasında *Servet-i Fünun* dergisinde 20 bölüm olarak yayınlanmıştır. Bu bölümlerde geçen olaylar incelendiğinde şöyle bir olay zinciri ortaya çıkmaktadır:

- 1) Küçük yaşta resim alanında eğitim almaya başlayan Feridun Mümtaz’ın bu tahsilini pekiştirmek için ailesi tarafından Avrupa’ya gönderilmesi
- 2) Yurda döndüğünde Avrupa’daki başarısını yakalayamadığından şöhretini kaybetmesi
- 3) Otuz yaşına geldiğinde Saadet isminde bir hanımefendi ile evlenip Neriman adında kızlarının olması
- 4) Saadet ile evliliklerinin beşinci senesinde adaya taşınmaları
- 5) Feridun Mümtaz’ın adada gezerken bir gün iki genç kız ve yaşlı bir hanım görerek kızlardan birini çok beğenmesi

- 6) Beğendiği bu kızın portresini çizerse eski şöhretine kavuşacağına inanması
- 7) Beğendiği kızı takibe başlayıp onun yaşamını ve ismini arkadaşı Gılman'dan öğrenmesi
- 8) Azra isminde bu kıza karşı hisleri değişen Feridun Mümtaz'ın nişanlı ve iğfal olunmasından dolayı Azra'dan uzak durmaya çalışması
- 9) Azra'yı her gördüğünde ondan vazgeçmek fikrinin ortadan kalkması
- 10) Azra'yı vapurda gören Feridun Mümtaz'ın onun düğün hazırlığında olduğunu hissetmesi üzerine ölmek istemesi
- 11) Buhran içinde olduğu bir akşam sayıklarken karısının Feridun'un Azra'ya karşı olan hislerini öğrenmesi
- 12) Rahatsızlanması sonucu eve gelen doktorun apandisit ameliyatı olması gerektiğini söylemesi
- 13) Ameliyat olmaya ikna olan Feridun Mümtaz'ın ameliyata girerken bile aklında ve kalbinde hâlâ Azra'nın olması

2.3.3.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatıcı bir edebi eserde olayları ve duyguları okura ulaştıran temel unsurlardan birisidir. Yazarlar, aktarmak istediklerini en iyi şekilde yansıtabilmek için anlatıcı ve bakış açısını titizlikle seçerler:

“Her yazar, ifade etmek istediği düşünceye, nakledeceği olaya ve eserine vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar yaratmak zorundadır. Bunlar da kurmaca eserlerdeki diğer kahramanlar gibi kendi şartları ve imkânları içerisinde yüklendikleri fonksiyonları yerine getirirler.” (Aktaş, 2015, s.72)

Buhran İçinde romanında da bu fonksiyonları yerine getiren anlatıcı üçüncü tekil şahıstır. Anlatıcı anlatılanlara kendini doğrudan dahil etmeyerek romandaki olayları yakın bir tanık gibi aktarmıştır. Romandaki kahramanları, özellikle de Feridun Mümtaz'ın iç çatışmalarını, duygu yoğunluğunu belirgin bir şekilde aktarmaya çalışmıştır. Örnek:

“Feridun Mümtaz, otuz beş yaşında, kumral, oldukça yakışıklı, hiç kimseye muhtaç olmayacak kadar sahib-i servet, genç bir ressamdı. Ta çocukluğundan beri resme gösterdiği meyl ve istidat ailesinin mazhar-ı takdiri olarak hususi hocalarla çalıştırılmış, sonra Avrupa'ya gönderilmişti. Orada ilk zamanlar sanayi-i nefise mektebine devam etmiş, bilahare sahib-i nüfuz bir dostun vesatetiyle meşhur üstatlardan burada çalışarak zekâsını, istidadını tenmiye eylemişti.” (B.İ. 1.tefrika)

“Bu muvaffakiyetsizlik son seneler zarfında ilk defa dûçar olduğu bir müsibetti. Şimdiye kadar yaptığı tablolarla ne hayal etmiş ise onu kemal-i muvaffakiyetle temsil ve izhar edebilmiş hatta geçen sene salonda teşhir ettiği: “Peri-i sema” namındaki tablosuyla fevka’l-mamul bir muvaffakiyet ve mükâfata mazhar olmuştu. Fakat işte bu son resimde bir türlü maksadını ifadeye muvaffak olamamıştı; her gün saatlerce temadi eden sa’yini yudum yudum bel’eden bu son resim kendi nokta-i nazarına göre naçiz bir mana olsun ifade edememişti.” (B.İ. 1.tefrika)

Roman hâkim/tanrısar bakış açısı ile yazılmıştır. “Tanrısar anlatıcı genellikle, yazarın eserini yorumlamasına aracılık eden sözcüsü sayılır” (Stanzel, 1997, s.21-22’den akt. Şahin, 2020, s.23) ... Anlatıcı romanda adeta her şeye nüfuz eden soyut bir bilinç gibidir. Romanın tamamına, kişilerin ruh dünyalarına, zamanın öncesi, şimdisi ve sonrasına hâkim bir konumdadır. Her şeyi bilir ve görür (Çetin, 2006, s.109-110). *Buhran İçinde* romanında da anlatıcı romanda kahramanların iç dünyalarına ve duygu durumlarına derinlemesine hâkim olarak olayları her açıdan aktarmıştır. Bu durum da romanın daha iyi kavranmasını sağlamıştır:

“Feridun Mümtaz, bu genç kızı daha yakından görünce bütün asabını istila eden bir recfe-i buhran içinde kaldı. Bu genç kız o kadar dilber, o kadar âteş-tab, o kadar mümtaz ve bilhassa o kadar masum bir hüsne malikti ki bütün ruhunda şegaf-bahş bir hüma-yı füsun seyr ve cevelan etti.” (B.İ. 1.tefrika)

Romanlarında hâkim/tanrısar bakış bakış açısını tercih eden yazar, olayların bu bakış açısı ile neden-sonuç ilişkisi içerisinde daha iyi anlaşılmasını sağlayarak olayların tüm yönleri ile okuyucu tarafından değerlendirilmesine de olanak sağlar.

2.3.3.3. Kişiler

A) Başkışı

Feridun Mümtaz: Romana yön veren merkez kişidir. Feridun Mümtaz resme küçük yaştan beri ilgi göstermiş özel hocalardan eğitim almış, Avrupa’da da bu tahsilini geliştirmiş ve pekiştirmiş bir ressamdır. Saadet ile evlenen Feridun Mümtaz’ın bu evliliği sırasında Azra’ya karşı da ilgi duyması romandaki temel çatışmayı meydana getirmiştir. Roman boyunca Feridun Mümtaz’ın sanatsal arayışları, bu arayışlarının onda oluşturduğu duygusal karmaşıklık, iç çatışmalar romanın konusunu oluşturmuştur.

B) Yardımcı Kişiler

- 1) Saadet: Feridun Mümtaz'ın eşidir. Fedakâr, sabırlı oldukça da anlayışlı bir eştir. Aile bütünlüğünün bozulmaması için elinden gelen sabrı gösteren, her koşulda eşinin yanında olan ve aynı zamanda şefkatli bir annedir.
- 2) Azra: Feridun Mümtaz'ın sanatta kaybettiği yetkinliği ararken âşık olduğu kadındır. Azra Feridun Mümtaz'ın başta sadece güzelliği ile sanatsal olarak ilgisini çekmiş olsa da daha sonra hislerinin merkezi olmuştur ve Feridun Mümtaz'ın iç çatışmalarına kaynaklık eden ana karakterdir
- 3) Neriman: Feridun Mümtaz ile Saadet'in kızlarıdır. Çocuk olmasından da ötürü romanda masumiyetin ve mutluluğunun sembolü gibidir. Feridun Mümtaz'ın ailesinden her kopuşunda onu tekrar yuvasına bağlayan, anne ve babası için bir umut kaynağıdır.
- 4) Gılman: Romanda Feridun Mümtaz'ın arkadaşı kimliğiyle yer almaktadır. Feridun Mümtaz'ın yaşadığı yeri yakından tanıyan bu vesile ile Azra'yı da daha yakından tanınmasına vesile olan bir kahramandır.
- 5) Selma Hikmet: Azra ile birlikte gezen yaşı kemale ermiş, Feridun Mümtaz'ın his dünyasında Azra'nın varlığıyla birlikte tanıdığı, ona her daim Azra'yı anımsatan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.
- 6) Mis Ceymıs: Azra ile ve Selma Hikmet ile birlikte gezen genç kızdır. Romanda sahip olduğu kimlik açısından Selma Hikmet ile aynı çizgidedir. Mis Ceymıs de Azra'nın takıldığı gayrimüslim bir genç kızdır. Feridun için anlamı yine Azra'yı çağrıştırmasıdır.

C) Tip ve Karakterler

Romanın baş kişisi olan Feridun Mümtaz tam anlamıyla romanda bir karakterdir. Çünkü tek yönlü bir kişilik olmayan, olaylar karşısında farklı tavırlar alabilen yeri geldiğinde okuyucuyu şaşırtabilen bir kişiliğe sahiptir. O sebepten onun için tip tanımı yapmak yanlış olacaktır. Feridun Mümtaz özellikle iç dünyasında yaşadığı çelişkilerle, değişen duygu durumları ve düşünceleriyle karakter özelliğini fazlasıyla yansıtmaktadır. Hatta romanın baş karakteridir tanımını yapabiliriz. Çünkü romanlarda baş karakterler her yönleriyle anlatılır. Onların ruh dünyaları ve hayatları ayırt edici özellikleriyle verilir (Güleryüz, 2021, s.317). *Buhran İçinde* romanında da Feridun Mümtaz romanın baş karakteridir. Onun tüm hayatı, iç dünyası tüm özellikleriyle romanda gözler önüne serilmiştir.

Romanın diğerk bir kahramanı olan Azra da yine karakter özelliklerini bünyesinde barındırır. Çünkü Azra'nın da romanda ön plana çıkan özelliğı değışen hâl, hareket ve tavırlarıdır. Feridun Mümtaz'ın ruh durumunun değışmesine sebep olan da onun farklı yaklaşımlarıdır.

Feridun Mümtaz'ın karısı olan Saadet de romanda bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Saadet'in de ruh hâli ve tavırları Feridun Mümtaz'ın onda oluşturduğı psikolojiye göre şekillenmekte ve değışmektedir. Ayrıca Saadet Feridun Mümtaz'ın yaşadığı buhranların bir sebebi olarak romanda çatışma unsuru olarak da sunulmaktadır.

Romanda Feridun Mümtaz'ın kızı kimliğiyle karşımıza çıkan Neriman ise romanda bir tip örneğidir. Çocuk olması, saflığı ve masumiyetiyle tek yönlü olarak romanda gözler önüne serilmesi tip kavramını karşılamaktadır. Feridun Mümtaz'ın arkadaşı kimliğiyle romanda yer alan Gilman da yine tip özelliğini taşımaktadır. Derinliği olmayan, belirli bir grubun temsili konumunda, romanda bir gelişim ve değışim evresi göstermeyen, çapkınlığı ile ön plana çıkan sosyal bir tip örneğidir. Romanın diğerk kişileri de temsil ettikleri konuma göre kimi zaman tipik kimi zaman da karakteristik özellikler gösterirler.

2.3.3.4. Zaman

İnsan deneyimlerinin keşfedildiğı ve bireylerin iç dünyalarının ifade edildiğı bir edebi tür olan romanlar yalnızca bireylerin eylemlerini değıl aynı zamanda olaylar karşısında zamanın rolünü de ön plana çıkarmaktadır. Zaman da romanda mekân gibi olayların gelişimini şekillendiren bir unsurdur:

“Roman da kendisine yer verilen olayların geçtiğı, olup bittiğı, cereyan ettiğı nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır. Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir.” (Çetin, 2006, s.128)

Buhran İçinde romanında da Feridun Mümtaz'ın yaşadığı olaylar, duygusal çıkmazları, sanatında yaşadığı sıkıntılar, iç dünyasındaki buhranlar yaklaşık on aylık bir sürede gerçekleşerek romanın vaka zamanını oluşturmuştur. Romanda geçen olayların başlangıcında olayların başladığı zaman dilimi sonbahar olarak ifade edilir:

“Ta Yorgalı'ya kadar yürüdü. Mevsim sonbahardı. Ve bugün sonbaharın en ıslak, en hasta bir günü idi; hafif bir rüzgâr ıslak bulutlardan süzülerek adeta esvaplara yapışır gibi ratıp, soğuk raşelerle geliyor, cebinini karartan reng-i tesiri mutayyeb

lemseciklerle siliyor, mahmum, müteessir asabına yavaş yavaş rehavet ve sükûn veriyordu. Güneş, sıcak yoktu. Sema taraf taraf beyaz, bazı sincabi, koyu kurşuni köpüklerle galeyan ediyor gibi birbirine sarılarak, birbirinin içinden fışkırıp saçılarak bir revan-ı nâmahsus ile yekdiğerinin pey-i hıramına düşmüş küme küme bulutlarının arkasına kaçmıştı. Havanın bulanık ziyası altında çamlar neftî bir kadife gibi yeknesak bir renk içinde rüzgârın mevecatıyla peluşlanıyor, inliyordu. Deniz, kül renginde buruşuk bir atlas zılâl ve iltimâıyla Heybeli'nin eteklerine sarıldıktan sonra bî-payan ufuklara doğru uzayıp gidiyordu.” (B.İ. 1. tefrika)

Romanın sonlarına doğru zaman belirgin bir şekilde ortaya konarak olayların şubat ayında geçtiği açıkça ifade edilmiştir:

“Şubat’ın ilk haftası idi, soğuk ve müşemmes, mesut bir gündü. Her şeyde, bütün tabiatın ruhunda bir eser-i neşe ve şetaret vardı. Yalnız Feridun Mümtaz’ın evi bu saadetin bu neşenin müştereki değildi. Saadet saçları perişan, nazarları meblûl, rengi hazin ve meftur, zayıf, heyecanlı bacaklarının üstünde kendini zorlukla taşıyarak bir saattir içerde kapanmış doktorların netice-i münakaşâtını bekliyor; artık çıldıracak gibi oluyordu.” (B.İ. 19. tefrika)

Romanın son tefrikasında ise olayların baharda geçtiği açık bir şekilde metindeki şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Tamam Azra’nın köşkünün önündelerdi. Muğfel bir bahar şetaretiyle teşa’şu eden bu mesut güneşin bütün hararet ve şetaretini içeri almak hevesiyle pencerelere açılmış, bazı eşyaları pencerelerden sarkıtılıp bırakılmış bu zarif köşkün muhiti sanki bir ahenk-i saadetle tagannî ediyor gibiydi; geniş açık pencerelerinden şuh bir piyanonun seyl-i ahengi feyz ile, ibzal ile sokaklara taşıyor, boşanıyordu...” (B.İ. 20. tefrika)

Tüm bu ifadelerden yola çıkarak romanda sonbaharda başlayan olayların ilkbaharda sona erdiği sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda romanın vaka zamanı yaklaşık on aylık bir süreyi kapsamaktadır.

Yazarın vaka zamanının içerisinde geriye dönüş yöntemine de başvurduğu görülmektedir. Bu yöntem ile yazarlar kişilerin kimliklerini ve özelliklerini daha net ve belirgin kılmaya çalışarak onların geçmişteki yaşantılarını hatırlatırlar (Çetin, 2006, s. 132). Bu romanda da sanatçı romanın baş kahramanı olan Feridun Mümtaz’ın yaşamını okuyucuya daha net aktarmak için bu yönteme başvurmuştur:

“Feridun Mümtaz, otuz beş yaşında, kumral, oldukça yakışıklı, hiç kimseye muhtaç olmayacak kadar sahib-i servet, genç bir ressamdı. Ta çocukluğundan beri resme

gösterdiği meyl ve istidat ailesinin mazhar-ı takdiri olarak hususi hocalarla çalıştırılmış, sonra Avrupa'ya gönderilmişti. Orada ilk zamanlar sanayi-i nefise mektebine devam etmiş, bilahare sahib-i nüfuz bir dostun vesatetiyle meşhur üstatlardan burada çalışarak zekâsını, istidadını tenmiye eylemişti. Birkaç eseri Paris salonuna kabul olunmakla beraber meslektaşlarının da takdiratına mazhar olmuştu. İhtisası fikirde idi; yaptığı portrelerle modellerin bütün ruhlarını hatta ahlaklarına varıncaya kadar en dakik nikât-ı fitriyelerini göstermeye muvaffak olduğundan eserlerine kıymet-i mahsusa atfolunur, daima cömert müşteriler zuhur ederdi. Fakat tarih-i azimetinden yedi sene mürur edince ailece zuhur eden bazı hadisat, samimi bir aguş-ı şöhret ve muvaffakiyet açan Avrupa'yı terke tekrar buraya avdete kendisini mecbur etmişti.” (B.İ. 1. tefrika)

Takvime bağlı olan, çerçeve ve aktüel zaman gibi ifadelerle tanımlanan nesnel zaman ise romanın dışında da var olan herkesin paylaştığı ortak zaman dilimidir (Çetin, 2006, s.129-130). *Buhran İçinde* romanı incelendiğinde romanın anlatma zamanının Tanzimat sonrası olduğu romandaki birçok ifadeden, olayların geliminden, kullanılan kavramlardan anlaşılmaktadır. Feridun Mümtaz'ın resim eğitimi almak için Avrupa'ya gitmesi, romanda geçen sanat kavramları, Batılı sanatçı isimleri, olayların gelişimi ve toplumsal ilişkiler romanın nesnel zamanının Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma ve modernleşme zamanına denk geldiğini gösteriyor. Sanatçı romanın nesnel zamanı ile açık bir şekilde dönemin sosyal, kültürel ve sanatsal atmosferini yansıtmaya yoluna gitmiştir:

“Feridun Mümtaz , Avrupa'da başlayan muvaffakiyet ve şöhretin bütün müstakbel ümitlerini daima sinesinin en harareti köşelerinde saklayarak buraya kadar getirdikten sonra hiç olmazsa iki sene olsun yaşatmaya muvaffak olamamıştı; ilk defa Beyoğlu'nda teşhir ettiği asar-ı nefiseyi temaşaya gelen erbab-ı zevk bu nefis eserler karşısında ibzal-i takdirât etmişler, fakat tabloların maddi kıymetini öğrenince hepsi boyunlarını iki omuzlarının arasına sıkıştırarak yanlış girilmiş bir yerden çıkar gibi ters yüzüne dönüp gitmişlerdi.” (B.İ. 1. tefrika)

Romanda geçen olayların aktarıldığı, okuyucuya sunulduğu zaman olan anlatma zamanı (Çetin, 2006, s.133), *Buhran İçinde* romanında Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi olarak zor dönemlerde olduğu 1911-1912 yıllarıdır. Dolayısıyla nesnel zaman ile anlatma zamanı arasında uzun bir zaman dilimi yoktur. Romanın nesnel zamanı Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarının, toplumsal değişiminin yaşandığı sancılı bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemi Feridun Mümtaz'ın hem iç dünyasında yaşadığı ikilemler, buhranlar hem de bir sanatçı olarak yaşadığı zorluklarla ilişkilendirmek

mümkündür. Romanın anlatma zamanı da tıpkı nesnel zamanı gibi toplum olarak değişimlerin yaşandığı sancılı bir dönemdir. O sebepten bu iki zamanın birbiriyle bağlantısı romanda açıkça gözlemlenmektedir. Romanda vaka zamanının da romanın anlatma zamanı ile ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. 1911-1912 yıllarında yaşanan olayların Osmanlı Devleti'nde yarattığı sorunlar, dönemin sosyal ve kültürel yapısı, sanatın ve sanatçının o dönemde yaşadığı sıkıntılar romanın vaka zamanını etkileyen önemli bir unsur olmuştur denilebilir.

2.3.3.5. Mekân

Buhran İçinde romanı genel hatlarıyla İstanbul sınırları olmak üzere ağırlıklı olarak Büyükkada'da geçmektedir. Heybeliada'nın da romanda kısmen de olsa geçtiği görülmektedir. Ancak romanda olayların büyük bir kısmı ağırlıklı olarak Büyükkada'nın muhtelif semtlerinde yaşanmıştır. Karısıyla evliliklerinin beşinci senesinde adaya taşınan Feridun Mümtaz'ın ve ailesinin hayatı ve romanda yaşanan önemli olayların birçoğu Büyükkada'da geçmektedir. Romanda Büyükkada hem iç hem de dış mekân olarak yerini almıştır. Yazar bu romanı kaleme alırken mekânı rastlantısal olarak Adalar seçmemiştir. Çünkü Güzide Sabri Aygün'ün ifadesiyle Adalar bir “aşk ülkesi” hüviyeti taşımaktadır (Koç, 2010, s. 37'den akt. Yağar, 2023, s.215). Türk edebiyatında kaleme alınmış hikâye ve romanlarda Adalar sevgililerin karşılıklı buluşması için çamlıklarda, mehtap gecelerinde önemli bir tabiat dekoru olarak yer alır. Sevgililerin buluşma mekânı olarak kendini gösteren Adalar, sosyal hayata dair kayıtların biraz gevşediği, aşkla ilgili dedikoduların hızla yayıldığı, İstanbul içinde tam olarak dışarıya vuramadıkları duygu ve heyecanları rahatlıkla paylaşabildikleri bir ortamı temsil eder (Koç, 2010: 37-40'dan akt. Yağar, 2023, s.215). Bu yüzden:

“İstanbul Adaları hem ikamet ve ziyaret edilen bir olması hem de edebî eserlere malzeme teşkil etmesi açısından edebiyatımıza çeşitli türler üzerinden girmiştir. Adalar, tarihi, tabiata ait güzellikleri, hareketli sosyal hayatı ve sevgililerin buluşma mekânı olması gibi özellikleriyle kurgusal türlerde kendine yer bulmuştur. Adalar içinde diğerlerine nazaran daha büyük bir yüzölçümüne sahip olması ve daha fazla nüfusu barındırması gibi özellikleri sayesinde en çok öne çıkanı Büyükkada olmuştur” (Yağar,2023, s.218).

Feridun Mümtaz'ın da bu aşka adada tutulması, eş dost ve akrabadan daha uzak bir yer olması onun hareket alanını da rahatlatmıştır. Büyükkada Feridun Mümtaz'ın hem yasak

aşkına hem de sanatına ilham veren bir mekân olarak romanda yerini almıştır. Büyükada romanda Feridun Mümtaz ve ailesinin hem yaşadıkları hem de sosyal hayatlarını sürdürdükleri bir yerdir. O yüzden Büyükada hem iç mekânlarıyla hem de dış mekânlarıyla romanda yer almaktadır. Roman, Büyükada'nın muhtelif semtlerinden sıkça bahseder ve önemli olayların çoğu bu semtlerde cereyan eder. Büyükada'ya bağlı Yorgulu, Diyaskilos, Dil (Dil gazinosu), Nizam, Maden, Büyük Tur Yolu gibi mekânlar Büyükada'ya bağlı mahalle, cadde, sokak ve tepeleri teşkil etmektedirler. Feridun Mümtaz ailesiyle Büyükada'da Nizam Mahallesi'nde ikâmet eder. Yorgulu âşık olduğu Azra'yı görmek için gittiği uğrak yeridir. Bahsedilen Büyükada mekânları romanın birçok yerinde bu şekilde geçmektedirler.

Romandan Feridun Mümtaz ve ailesi Büyükada'ya taşınmadan evvel İstanbul'da yaşadıkları anlaşılmaktadır. Hatta Feridun Mümtaz'ın Avrupa'dan döndükten sonra tablolarını Beyoğlu'nda sergiye çıkarttığından bahsedilmektedir. Tabloların sergiye çıkmasından semt olarak Beyoğlu'nun seçilmesi de yine dikkat çeken bir noktadır. Çünkü Beyoğlu gün içinde şehrin birçok yerinden ziyaretçileri kendine çeker ve buradaki mekânlar şehrin Batılılaşmış burjuvazisine hizmet vermektedir (Kartal, 2020, s.140). Feridun Mümtaz'ın da tabloları epey pahalı bulunduğu yüksek zümreden kişiler alım gücüne sahip olabiliyordu. Beyoğlu da bu tabloların sergilenmesi için yazarın bilinçli seçtiği bir semttir.

Genel olarak yazarın mekân seçiminde dönemin şartlarını ve roman kahramanlarının sosyal statülerini dikkate aldığı görülmektedir. Yazar dönemden ve konudan bağımsız düşünülmeksizin yazılan bir mekân tercihi yapmamıştır.

2.3.4. İçerik

2.3.4.1. Konu/Tema

Buhran İçinde romanının konusu başarılı bir ressam olan Feridun Mümtaz'ın Avrupa'dan döndükten sonra tekrar eski başarısını yakalamak için sanatta arayış içerisinde iken rastladığı güzel bir genç kızın portresini çizerek bu başarıya ulaşacağını düşünmesiyle başlar. Ancak bu genç kızın onda uyandırdığı etki platonik bir aşka dönüşünce Feridun Mümtaz'ın iç dünyasındaki çatışmalar, kafa karışıklığı ve buhranları romanın konusunu oluşturmuştur.

Buhran İçinde romanının temasını da tek bir tema ile sınırlandırmak mümkün olmayacaktır. Roman ağırlıklı olarak Feridun Mümtaz üzerinden işlense de olaylar birden fazla temaya açılmaktadır. Romanın temalarından biri güzellik ve aşktır. Feridun Mümtaz'ın bir sanatçı olarak sanatında güzeli, kusursuzu ararken aslında hayatında da onu aradığının farkına varır ve güzellik onda aşka dönüşür. Tüm bu aşk ve güzellik Feridun Mümtaz'ın ruh dengesini sarsarak onda büyük bir buhrana ve iç çatışmalara yol açar. Romanın genelini kaplayan onun bu iç çatışma ve buhranları romanın konusuna kaynaklık eden ana temalardandır. Yalnız iç çatışma değil sanat ve toplum arasında var olan çatışma da romanın temalarından birisidir. Sanatçının tablolarının sanatsal açıdan çok maddi açıdan değerlendirilmesi sanatçı ve toplum arasında da bir çatışma oluşturmuştur. Bu açıdan *Buhran İçinde* romanı psikolojik roman türü kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü roman boyunca Feridun Mümtaz'ın duygu durumları, iç dünyasında yaşadığı çatışmalar, buhranlar gözler önüne serilerek ruhsal bir çözümleme sunulmuştur. Bu bağlamda roman psikolojik roman türünün bir örneği olarak kabul edilebilir.

2.3.4.2. İşlenen Meseleler

1. Sanatçı ve Toplum Çatışması

Buhran İçinde romanı birden fazla meseleyi bünyesinde barındıran bir romandır. Roman, bir sanatçının yaşam ve sanat serüvenini ele alan bir roman olarak gözüktense de birey üzerinden toplumsal bazı meseleleri de ele almıştır. Sanatçı ve toplum çatışması romandaki toplumsal meselelerden birisi olarak göze çarpar. Feridun Mümtaz'ın yaptığı tabloların toplum tarafından anlaşılamaması, pahalı bulunması sanatçının yaşadığı toplumla çatışma içine girmesine sebep olmuş ve bu durum onu bir süre yalnızlaşmasına, toplumdan sanatını ve kendini çekmesine sebep olmuştur. Romandaki şu ifadeler bu meseleyi net bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Feridun Mümtaz , Avrupa’da başlayan muvaffakiyet ve şöhretin bütün müstakbel ümitlerini daima sinisinin en harareti köşelerinde saklayarak buraya kadar getirdikten sonra hiç olmazsa iki sene olsun yaşatmaya muvaffak olamamıştı; ilk defa Beyoğlu’nda teşhir ettiği asar-ı nefiseyi temaşaya gelen erbab-ı zevk bu nefis eserler karşısında ibzal-i takdirât etmişler, fakat tabloların maddi kıymetini öğrenince hepsi boyunlarını iki omuzlarının arasına sıkıştırarak yanlış girilmiş bir

yerden çıkar gibi ters yüzüne dönüp gitmişlerdi. O zaman bu zavallı ressam, hepsi birbirinden şık, hepsi birbirine rekabet edencesine etraflarına buy-ı rifat ve azamet serpererek mağrur adımlarının üstünde birer padişah-ı medeniyet gibi mütevakkır yürüyen adamların koltuklarının altına sıkıştırdıkları altın saplı bastonlara zî-haşmet burunlarının üstüne oturttukları müzehhep gözlüklere, bilhassa heybet ve haşmet veren azamet ve gururlarına rağmen yüksek kaldırımdaki altmış paralık resimlerden başkasına el uzatmayacaklarını, böyle kıymetdar resimlere yalnız paralarının değil, zevk-i selimlerinin dahi yükselemeyeceğini anlamış, inhizam-ı kati ile boynunu bükmüş ve gurbette kalan şöhret ve saadete veda eylemişti. (B.İ. 1.tefrika)

2. Aşk ve Güzellik Arayışı

Romanın temalarından birisi olan aşk ve güzellik aynı zamanda romanda işlenen bir meseledir. Romanın kahramanı Feridun Mümtaz sanatında kaybettiği başarısını ararken aynı zamanda bir aşk ve güzellik arayışındadır. Rastladığı güzel kızın portresini çizince eski başarısını yakalayacağını düşünen ressam bu kıza âşık olur. Böylece sadece sanatında değil hayatında da bir arayış bir mükemmellik peşinde olduğu görülür. Sanat serüveni aslında onu kişisel bir serüvene sürükleyerek sanatçının buhran içinde kalmasına sebebiyet vermiştir. Romanlar hayatın bir yansıması ise bu durum da hayatta seçimlerini yanlış ve tereddütte yapmış olan insanların hayat boyu bir arayış içinde olduklarını ve bu arayış serüveninde ailelerinden ve toplumdan uzaklaşıp hüsrana içinde kalmalarını gözler önüne sermiştir:

“Feridun Mümtaz bu genç kıızı her gördükçe yeni yeni güzellikler, daha musahhar, daha cazibe-engiz incelikler keşfediyordu. Bugün yanaklarında, dudaklarının hand ve sürüduyla memlû bir çah-ı ruhsar keşfetti ve bunların leb-i tınazında öyle müheyyiç ve raşe-bahş bir nükte buldu ki karşısında milyonlar, hatta intihara kadar varan aşıklar besleyen meşhur “Jakond”dan alamadığı bir medhuşiyetle mest ve mahrur oldu.”

(B.İ. 3.tefrika)

3. İç Çatışma

Sanatçının hem toplumla olan çatışması hem de aşk ve güzellik arayışı onu kendi iç dünyasında büyük bir karmaşaya ve çatışmaya götürür. Romanın geneline hâkim olan mesele Feridun Mümtaz’ın iç dünyasındaki çatışmadır. Onun mükemmellik arayışı, kafa karışıklığı, toplumsal değerlerle çelişki içerisinde olması, vicdan azabı, hayal kırıklıkları

gibi birçok durum onun iç dünyasında çatışma oluşturarak romanın temel meselesini oluşturmuştur:

“Aman Yarabbi! Onu sevdiği günden beri zavallı karısını nasıl aldatmış idi... Sevmiş sevişmiş iki kalbin arasına hulul etmek isteyen günahkâr aşkına daru-yı sükût ve tesliyet bulmak üzere nasıl aldata aldata eğlencelerine alet etmişti... Evet, kendi, bilhassa kendi Neriman’ı yalandan tahzir etmez miydi... Kendi, evet, bilhassa kendi hıyanetin cemiyet-i beşeriyenin saadet ve selamet-i içtimaiyesi üstünde amel-i zulüm ve âlâm olduğunu karısına anlatmaz mıydı... Hâlbuki bugün bizzat kendi sadece karısını değil aynı zamanda bir öksüz çocuğa, layık, nâ-layık herhâlde son bir âşık hıyanette bulunuyor, terbiye etmek istediği çocuğunun önünde en büyük bir yalan muallimi olarak yürüyordu...” (B.İ. 9.tefrika)

2.3.5. Anlatım

2.3.5.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Sanatçının hayatı bahsinde değinildiği üzere sanatçının sanatın resim koluyla olan ilişkisi ve bu alanda almış olduğu eğitimler *Buhran İçinde* adlı romanının hem konusuna hem de diline sirayet etmiştir. Sanatçı bu eserinde sıklıkla resim terminolojilerine ve sanatçı isimlerine yer vermiş ve bu terimlerle ilgili bir açıklama yapma gereği de duymamıştır. Sanatçının bu tavrı aslında karşısında nitelikli bir okuyucu istediğinin de göstergesidir. Bu bakımdan sanatçının bu romanında yaşamının bir parçası olan sanatının yazmış olduğu eserin içerik ve dil anlayışına da etki ettiği görülmektedir:

“Ne garbın ne şarkın bir sak-ı garama konup tagannî eden bu boşboğaz bülbüllerini beğenmeyerek, beğenemeyerek bıraktı; kendi sanatına müteallik eserlerden teselli ümit etti ve bu sefer le nouveau salon Tut le Fam ciltleriyle büyük müzelerde mevki-i hürmet bulan meşhur tabloların bir kısmından bâhis kocaman bir eser yakalayarak getirdi, bunları parmaklarının arasında hızlı hızlı çevirdi. Asti, Fuber, A. Piyu, Bugros, Şaba gibi sanatkârların tablolarını, La Gandara’nın alayışlere mazhar olmuş bir portresini uzun uzun tetkik etti, bunlardan da bir zevk alamadı.” (B.İ. 5. tefrika)

“Feridun Mümtaz, başını kaldırmadan çalışmıştı. Ona benzetmek üzere yüzlerce kroki çizdi; bunları kısmen benzetti belki kâmilbenzetebildikleri de oldu. Hele bir tanesinde muvaffak olduğuna şüphe bile etmek istemedi. Bu krokileri puanteş yaptı. Akvarele⁴ hatta pastele müracaat etti, hepsi hepsi de güzel ve müessir birer resim

⁴ Fr. “aquarelle”: “sulu boya” (h.n.)

oldukları hâlde yine hiçbir muhayyilesinde mahfuz kalan o hüsnün mana-yı müsahharını haiz değillerdi.” (B.İ. 2. tefrika)

Romanda yer yer ağır ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Bu dil okuyucuya zaman zaman anlamada güçlük oluşturan durumlar meydana getirirse de dilin edebî yönü ve zenginlikleri de esere fazlasıyla yansımıştır:

“Genç adamın nazarları sanki bu hüsnü massetmiş gibi idi; düşündükçe tahayyül ettikçe o hüsnün inceliklerini mümtazlıklarını buluyordu; mesela: Bir saç dalgasından kurtulup kaçarak çapkın, istihzakâr sarkan mini mini bir kulak memesinin şekl-i ihanetkârındaki zerafeti, sonra bu sıcak yanaklar üzerinde şegafnümâ, baygın serpilen saçların cünbiş istismamını görüyor; bütün simanın hatta saçların saye-i saltanatına gizlenen renkleri bile en ufak teferruatına varıncaya kadar pîş-i tahayyülünde zapt ediyordu.” (B.İ. 1.tefrika)

“Romancı, sıradan dil unsurlarına hayat vermeli, kanatlandırmalı, onu zengin çağrışım ve imgelerle doldurmalı, dili adeta yeniden üretmelidir” (Çetin, 2006, s.259).

Asaf Muammer de kullandığı metaforlarla romanda zengin bir çağrışım dünyası oluşturarak dile hayat vermiştir. Bu metaforlar aynı zamanda romana anlam derinliği katarak romanın okuyucu üzerindeki etkisini arttırmıştır ve eserin dilini daha düşünsel ve estetik kılmıştır. Örnek:

“Şimdi o profil genç ressamın gözlerinde dumanlana dumanlana teressüm ediyordu; nim hissedilen elmacık kemiklerinin üstünden mahsus bir inhina ile kayıp müdevver küçücük çenenin zaviye-i şuhuna mülaki olan yarım yanak, sonra büyük dumanlardan hafif bir mavilik almak suretiyle bir incinin bıkır-i ebyaziyetiyle duru, şeffaf bir beyazlık içinde yuvarlanıp uzayan mağrur bir gerdan tecessüm etmeye başlıyordu.” (B.İ. 1.tefrika)

Romanda yer yer Fransızca kelimelere rastlanılmaktadır. Tanzimat sonrası, Batı kültürüne ve modernleşmeye açılan bir kapı gibi görülen Fransızca özellikle aydın kesim tarafından oldukça tercih edilmiştir. Yazarın da özellikle diyaloglarda Fransızcaya başvurmuş olması dönemin kültürel ve sosyal yapısı hakkında da okuyucuya ipuçları sunmuştur:

“- Bonsuvar Feridun!

Bu, bütün adanın eski, yeni, ne kadar sakini varsa, hepsini de esrarlarına varıncaya kadar tanıyan adalı bir arkadaşındı:

- Oo...Bonsuar Gılman!” (B.İ. 4. tefrika)

Sanatçının *Buhran İçinde* romanının dil anlayışı genel olarak yazıldığı dönemle uyum içerisindedir. Sanatçının gerek dili kullanma şekli gerek özcük seçimi ve cümle kurulumu dönemin sosyal ve kültürel yapısını yansıtan bir unsur görevindedir. Bu bakımdan sanatçının *Buhran İçinde* romanının dili hem edebî hem de sosyokültürel bir niteliğe sahiptir.

Sanatçının bu romanında genel olarak dramatik bir üslup kullanılmıştır. Dramatik üslup “insanın kendi kendisiyle, toplumla, tabiatla üzücü sonuçlara sebep olacak şekilde çatışma hâlinde sunulmasıdır. Kişi, bu çatışmalar ortasında insani oluş serüvenini tamamlama sürecini yaşar” (Çetin, 2006, s.279). Bu romanda da roman boyunca Feridun Mümtaz’ın kendi iç dünyasındaki yolculuğuna, çatışmalarına ve değişen ruh hâllerine şahit olunmaktadır. Örnek:

“Feridun Mümtaz şimdi omuzlarını kaldırmış, başını müthiş bir yumruk yemiş gibi büzmüş, acı acı düşünüyor; isyan ve esefle bıyıklarını çiğniyordu. Sanki bütün hatırat-ı mâziyesi kendinden intikam almak istiyorlarmış gibi birbirini çiğneyerek dimağında bir velvele hasıl ediyorlar, bütün elyaf-ı hissiyatını büküm büküm burarak pîş-i tahayyülüne geçip sıralanıyorlardı; dere alemlerinde fener gezintilerinde, kocalarıyla birlikte bulunan tanıdığı bazı kadınların, zevcelerinin omuzları dibinde hafif, girizan bir handecikle çiçeklerini indirmek suretiyle hem kendine selam verdiklerini, hem namuslu, azametli zevceler hazeratının emniyet ve hürmetlerini okşayıp tatyib eylediklerini hatırlıyordu.” (B.İ. 3.tefrika)

Romanda yoğun bir tasvir de göze çarpmaktadır. Yazar sadece doğayı, dış dünyayı betimlemekle kalmamış özellikle Feridun Mümtaz’ın iç dünyasını, psikolojisini betimlemelerle anlatma yoluna gitmiştir. Kahramanların ruh hallerinin bu şekilde ifade yoluna gidilmesi anlatımı daha etkileyici hâle getirmiştir:

“Feridun Mümtaz, bu genç kızı daha yakından görünce bütün asabını istila eden bir recfe-i buhran içinde kaldı. Bu genç kız o kadar dilber, o kadar âteş-tab, o kadar mümtaz ve bilhassa o kadar masum bir hüsne malikti ki bütün ruhunda şegaf-bahş bir hüma-yı füsun seyr ve cevelan etti.” (B.İ.1.tefrika)

“Mevsim sonbahardı. Ve bugün sonbaharın en ıslak, en hasta bir günü idi; hafif bir rüzgâr ıslak bulutlardan süzülerek adeta esvaplara yapışır gibi ratıp, soğuk raşelerle geliyor, cebinini karartan reng-i tesiri mutayyeb lemseciklerle siliyor, mahlum, müteessir asabına yavaş yavaş rehavet ve sükûn veriyordu. Güneş, sıcak yoktu. Sema taraf taraf beyaz, bazı sincabi, koyu kurşuni köpüklerle galeyan ediyor gibi birbirine sarılarak, birbirinin içinden fışkırıp saçılarak bir revan-ı nâmahsus ile yekdiğerinin

pey-i hıramına düşmüş küme küme bulutlarının arkasına kaçmıştı. Havanın bulanık ziyası altında çamlar nefti bir kadife gibi yeknesak bir renk içinde rüzgârın mevecatıyla peluşlanıyor, inliyordu. Deniz, kül renginde buruşuk bir atlas zılâl ve iltimâıyla Heybeli'nin eteklerine sarıldıktan sonra bî-payan ufuklara doğru uzayıp gidiyordu.” (B.İ. 1. tefrika)

Romanın üslûbunda dikkat çeken bir diğer nokta romandaki uzun cümle yapılarıdır. Bu cümlelerin zaman zaman anlatımı da daha karışık bir hâle getirdiği görülmektedir. Ana kahraman Feridun Mümtaz'ın kafa karışıklığı çatışmaları adeta cümlelere bile sinmiş gibidir. Cümleler de tıpkı onun zihni gibi yer yer karmaşık bir hâle gelmiştir. Örnek:

“Bütün bunlar ilk inhizamın şiddet ve esefini tezyit ettiği gibi, ressama para vermeyi bir kabahat farz edip iki lira yerine yirmi çuval riya ve tabasbus doldurmayı tercih eden “Ne olur? Bana şöyle büyücek bir şey yapıversene!” diye ancak yetmişlik paketten tek bir sigara ister gibi ehemmiyetsizce koskoca bir tabloya namzet oluveren bazı ekâbirin kırat-ı semahat ve kabiliyetlerini tarttıkça hem kendi hem memleketi namına meyas olmuş, resimlerini satmak için değil hatta teşhir etmek üzere kendinde heves bulamamaya kendi vatanında iklim-cüda gamlı bir kuş gibi yaşamaya başlamıştı, nihayet bazı Mısırlı aileler, Frenkler, kendisine kuvvet ve metanet bahşolacak siparişlerde bulunmuşlardı, Avrupa'daki dostları, bilhassa hakkında übüvvet derecesinde bir muhabbet besleyen muhterem üstadı eserlerinin satılmasını deruhte etmişlerdi, o da fırçasını, zekâsını, kudretini tahsis ile onların siparişlerini hasr u vakıf eylemişti.” (B.İ. 1.tefrika)

Bu örneğe benzer cümle yapıları zaman zaman okuyucu tarafından romanın anlaşılmasını zorlaştırarak okuyucuda kafa karışıklığının oluşmasına zemin hazırlar.

3. BÖLÜM: ÇEVİRİ METİNLER

3.1. *Ferda-yı Hayal*

1

[3] Jülide çarşafın iğnelerini çıkarmakla meşgul olarak biraz uzakta duran Şefik’e sitem ediyordu: “Vay vay nasıl oldu... Hem siz buraya gelir miydiniz?” diyordu. Öbür tarafta soluk soluğa yorganlıktan, merdivenlerin yüksekliğinden şikâyet eden Hanımefendi’nin çarşafını toplayan Samia şuh, ufak bir çocuk gibi sevimli işvelerle: “Ama abla o kadar Şefik’e hamle etme çünkü ben onu o kadar ezdim... O kadar ezdim ki...” ve Şefik’e tevcih-i kalam ederek: “Değil mi? Bir daha bu kadar vefasız olmayacaksın... Vadettiğin gibi...” diyordu.

Şefik onları mağbut müstağrak dinleyerek, gülüyordu. Jülide siyah gurun bir çarşaftan katre katre süzülerek mor bir kostüm ile esirî bir zambak gibi muattar, [4] nezih, Şefik’e doğru yürüyüp elini uzatıyor, onu bu kadar vefasız olduğundan dolayı hiçbir suretle affedemeyeceğini anlatıyordu. “Ah,” diyordu; “Sahi ne kadar vefasızsın... Bir defa, hiç olmazsa bir defa uğramak yok mu?” Şefik omuzlarını kaldırarak mahcubane cevap veriyordu: “Fakat... Evet, hakkınız var... Fakat bilerseniz ne kadar meşgulüm...”

Hanımefendi öbür tarafta köpürüyordu: “Vay vay, artık adam olmuş da!” diyordu. Şefik şeytan, şuh bir vaz ‘ile hanımın yanına sokularak tek tük; nim-mer’î küçük kumral bıyıklarını gösteriyor: “Bunlar, bunlar ne? Baksanız a...” diyordu. Hanımefendi bu mini mini kumral, ipek gibi yumuşak bıyıklara büyük bir dua ile buseler serpererek: “Ne imiş o meşguliyetin bakalım?” diye soruyordu. Şefik anlatıyordu: “Yazıhane, ders, ah bir de bu uzak yer yok mu... Tamam iki saat ta Kartal’dan... Hem rahatsız etmekten korkuyorum.” Samia birden feveran ediyordu... “Ne için rahatsız edecekmişsin... Doğrusu hepsi yalan! Daha geçen hafta seni Beyoğlu’nda gördüm... Aksaray uzak da Beyoğlu mu yakın!” Jülide de ona muavenet ediyordu: “Vefasızdır. Vefasız! Bak Beyoğlu bilmem neresi, hep yakın... [5] Doğrusu rahatsız olmamak için gelmiyorsun değil mi Şefik!” diyordu. O “hayır hayır” gibi başını sallayarak sükût ediyor; büyük endişe ve meşguliyete müstağrak olduğunu anlatarak: “Bilerseniz” demek isteyerek bakıyordu. Jülide bunu o kadar serî intikal etmişti ki “Ben anladım” diyordu ve sonra Şefik hak vermiyor gibi görünerek kendi hayatını, kendi hayat-ı mağbununu, kocasını düşünüyor, onu haklı buluyordu; fakat hiç olmazsa böyle tek tük kendini ziyaret eden bildikleriyle hasbihâl etmek için; duyduğu

bir ihtiyac-ı şedidi ihtiyarıyla iskât edemeyerek meyus, sernigûn kalıyor; kendine: “Bilseniz” gibi bakan bu sevimli fakat yorgun gözlerin, nelere nüfuz etmek istediğini görüp: “Ah biliyorum, hep ondan değil mi?” demek isteyerek ve o gözlerin hep nüfuzâtının istediği saklı şeyleri birer birer keşfederek kendi kocasını, hayatını kendine zehreden kocasını düşünüyordu. Bu öyle bir düşünce idi ki bir an Şefik’in gözlerine “Hakkın var” gibi baktı. Şefik öbür tarafta Hanımefendi’yle görüşüyordu. Samia ayakta dolaşp duvarın yanındaki yüksek çini sobaya bir iki odun daha atarak: “Soğuk soğuk!” diye omuzlarını titretiyor, ellerini ovuşturuyordu. Sonra yavaş yavaş Şefik’e doğru [6] yürüyordu. Onun karşısında durup Hanımefendi’ye anlattığı şeyleri dinliyordu; Hanımefendi orada Şefik’e nasihat veriyor: “Yapma oğlum” diyordu. Bu öyle uzun süren bir hasbihâl oldu ki Jülide de onların yanına gelerek dinliyordu. Bu delikanlının kendi maişeti hakkında neticesi gelmeyen iştikâlarla gözlerinin sulandığını onun: “Bu tarz-ı maişet beni o kadar eziyordu ki mesela sabahleyin karanlıkta gözümü açmak bir emr-i mecburi... Oraya, buraya koş...” dedikçe Jülide ona acıyarak: “Hanım bu kadar niye sıkılıyorsun... Niye sıkılıyorsun bu kadar kendini?” diyordu. Şefik omuzlarını büzerek başını kanepenin arkalığına yaslıyor, gözleriyle tavanın nakışlarını muayene ediyor gibi görünüp sükût ediyorken “Bu kimsesizlik yok mu? Ah bunun ne kadar acı olduğunu bilseniz...” diye boğuluyordu. Üçü birden: “Allah afiyet versin” dediler. Şefik: “Afiyet... Daha ziyade yorulmak için değil mi?” diyordu.

Jülide cevap vermek istediği hâlde boğazını yakan bir şey hissediyordu; Şefik’in şikâyetlerini dinlerken kendini, on senelik bir hayat-ı murâfıkın icra-yı hükmettiği kadınlığında o acı ezginlikleri, mahmûmiyetleri unutup bir an delikanlı için sernigûn oluyordu. Ve kendi şikâyet [7] ettiği fenalıklarla bu delikanlı arasındaki tezada, tezad-ı elime dikkat edip kendinin hiçbir suretle hayatından şikâyet etmeye haklı olmadığını görüyor. Yalnız bir seviilememek buhran ve ateşi altında ezildiğinden dolayı müteessir oluyordu. Hâlbuki şu köşede validesine inleye inleye kendi hayatını anlatan Şefik’in mahmul olduğu ızdırabı acı acı muhakeme ederek ve gittikçe bu buhranlar altında gevşeyerek ruhsuz bir hâlde kalıyor, hiçbir tarafını idrak etmeden aciz kalarak yanıyordu. Ah, demek bu delikanlı kendinden ziyade muzdarip idi. Kendi hayatını yalnız bir sevilmemek, kocası tarafından bir hiss-i hürmete mazhar olamamak, onun havai, serseri, bugün bir kadın peşinde, yarın daha kirli, daha iğrenç bir arzu arkasında koşup haftalarca muamelesiz, bir hayvan gibi homurdana homurdana kükreyişi işgal ediyordu. Mâhâzâ

kendi istirahati vardı. Ve zaten sevmediği bir adamdan arzu ettiği gibi hüsn-i telakkiye mazhar olmuş olsa bile ondan pek hoşnut olamayacağını biliyordu. Hâlbuki Şefik'in ne kadar acınmaya layık ne kadar avare ve noksan bir hayat yaşadığını görüyordu. Evet, buna karşı kendi hayatı adeta oyuncaklar, eğlenceler içinde geçiyor gibiydi. Fakat [8] bu... Fakat bu... O vakit Şefik'in: "Beyiniz nasıl Jülide Hanım?" dediğini işitti.

Şefik burada kendi hayatının hikâyesiyle müteessir ettiği kadınlara bakarak onları sükûttan kurtarmak için Jülide'ye: "Beyiniz nasıl?" diye soruyordu. Hâlbuki bu kendini her şeyden ziyade ezen bir azap oluyordu. Beyefendi'nin ne kadar hoyrat olduğunu, on senedir bu kadını bir gün tatyib etmediğini biliyordu. Jülide: "O gelmez ki!" dedi. Öbür tarafta geniş koltukta zebun-ı hayal uyuşmuş kalan Samia eline bir gazete almış, sütunlarına göz gezdiriyor; Hanımefendi başını sallaya sallaya: "Ondan bahsetme..." diyordu. Şefik bir an hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi müteaccip durdu. Jülide onun yanına sokularak "Haberin yok galiba? Bilsen, şimdi Beyefendi'nin güzel bir metresi var?" diyor, sonra kendi kadınlığını, işte asıl kendi hayatını harap eden bu kâbusun Şefik'te nasıl bir sû'-i tesir hasıl ettiğini görmek, onunla müteselli olmak için onun gözlerine mahmur perişan bakıyordu.

Şefik her şeyi bilirken bilmez görünüyordu. Kaşlarını çatarak: "Yok canım!" diye inanmamak istiyordu. Jülide onu temin ediyordu: "Evet, muhakkak [9] diyordu... Muhakkak Beyoğlu bu." ve dudakları yanıyor, kalbi bir buhar altında ezilen rakik bir safha-i atlasî gibi buruşarak, gerilip patlayacak gibi oluyor, onu muazzep ediyordu. Bu o kadar acı, bilhassa o kadar öldürücü bir hakikat idi ki... Oh evet, o her şeyi haber almıştı. Her şeyi her şeyi biliyordu ve bu kadınlığa, bu munis, halim esîrî kadınlığına acıyor; bu hoyrat kocanın pâymal ettiği gurur-ı nisviyesiyle hep makhur, muzmahil kalarak bunun nasıl olduğunu söylüyordu: "Şefik görsen ne kadar fena oldu ne kadar canavar oldu;" diyordu, "Hâlbuki canım benim ne kabahatim vardı? Ben her şeye boyun bükerek, her şeyi sükût ve itaatle kabul ediyordum! Evet, benim ne kabahatim vardı? İtaatte mi bir kusur ediyordum. Ah bu bana o kadar ağır geldi, o kadar fena geldi ki..." Ve ikmal edemeyerek gözleri yaşla dolu boğulup kalıyordu. Şefik onu derin dinliyordu. O zaten gittiği her yerde hayatın bir fenalığını daha görmekle muzdarip olmaya, daima bir silsile-i sehab-ı siyah altından kurtulamayan payansız bir fezaya benzettiği hayatında o kadar alışmış idi ki hayatın bütün bu ezginlik veren fenalıklarına rağmen onu teselli etmek istedi: "Yalandır, size hıyanet yalandır." dedi. Jülide avcunu büzüyor, orta parmağının

uzunluğuyla [10] meyas ilave ediyordu: “Yalan mı... Yalan mı? İki kere ikinin dört ettiği ne kadar muhakkak ise işte bu da o kadar muhakkak...Fakat ben bunun muhakkak olduğuna yanmıyorum. Hayır, benim ne günahım vardı? Hayır, benim ne fenalığım vardı? Bana ihanet olunduğunu biliyordum, fakat sesimi çıkarmıyordum. Ama bu, bütün haftayı oraya hasretme isteyişine...” sonra alt çenesi buruşuyor. Gözleri, serî, mahmul kapanıp samur kirpiklerinin üstünde ağır bir katre serseri serseri sallanarak solgun yanaklarına yuvarlanıyordu. Ve artık hiçbir şeye mukavemet edemeyerek aciz, kırık arkasına yaslanıp zayıf, hasta nefesler alıyordu. Bu öldürücü bir darbe gibi, genç kadını o kadar eziyor, o kadar harap ediyordu ki Şefik sorduğuna pişman olarak endişeli endişeli kâh ona, kâh Hanımefendi’ye, kâh Samia’ya bakıyor, mahmum, münkesir oluyordu. Sonra sesi ezgin, kırık, dudaklarından dökülen bir enin gibi: “Oh rica ederim susunuz. Rica ederim susunuz.” diye teselli etmek istedi.

Ve Hanımefendi de Şefik’in arkasında onun gölgesinden istifade ederek Jülide’den gizli ağlıyordu. “Ne yapalım kızım!” diyordu. Bir zaman hepsi sükût ettiler odanın kapalı panjurlarından nüfuz edemeyerek burasını [11] loş bırakan akşamın hutut-ı şuâ ‘ı panjurların arasında ince birtakım hayal ile uzayarak odanın halısının kırmızı zemini üzerinde mineler, gölgeler yapıyordu. Şefik... Dudaklarından eksik olmayan sigarasının dumanlarına boğulmuş, zebun-ı berk u şitâ bir kütle gibi omuzları düşük gözleri yumuk, rengi sarı düşünüyordu. Jülide gibi bir kadına hıyanet etmek için bir kalbin ne kadar murdar ne kadar çirkâb olması icap edeceğini tayin edemeyerek tuğyan ediyordu: “Alçak...” diyor, Beyefendi’yi bir yerde bulup ezmek, hatta icap eder ise ayaklarının altına alarak parçalamak galeyanıyla bunalıyordu: “Jülide... Jülide’ye ihanet etmek...” diyordu. Gözlerini açıp ona bakıyordu. Sarı, dağınık saçlar altında süzülen bu giryan çehrenin solgun, ölü, renkleri ve hâlâ serseri serseri sallanarak bu siyah kirpiklerin üzerinde ağırlaşan gözyaşlarıyla onun gözlerine nihayetsiz bir hüznün meraretini ifade ediyordu. Ah bu kadın, bu mâ-fevku’l-matlup olan kadın; buna hıyanet etmek...

Şefik kendince derinleşen, düşündükçe kesb-i dehşet eden bir musibet altında her şeye kırılan bir kadın acizliği, asabiliğiyle kalıyordu. O kadar ki kendini güç idare edebilerek boğazına kadar gelen kalbinin yumruklarıyla boğuluyorum [12] gibi oluyordu. Ah Yarabbi bu güzel kadına hıyanet eden erkek... Sonra onu hep fena görerek muhakeme etmekle Jülide’yi müsamaha eylemek onu vicdanen muazzep ediyordu: “Kim bilir?” diye Jülide’nin de Beyefendi’ye ne kadar hakaret ettiğini, ihtimal onun bu kadar şeylere hep

kendi sebebiyet verdiğini düşünüyordu. Çünkü Jülide'yi ihanet olunmak kuvvetlerini zîrûzeber eden bir güzel buluyordu. O sarı saçların, o yakıcı gözlerin... Her şeyin müessir bir lisan ile inleye inleye her kalbe nüfuz edip bütün elyaf-ı hayatı aşk ve sevmek kuvvetiyle bir kördüğüm edeceğini görüyordu. Bu kadar fenalıklara münkad olmak için mutlak bu saçların, bu samur kirpiklerin, bu yakıcı gözlerin bütün nefâset-i esîrîsini işgal eyleyecek, bir şeye tesadüf etmek icap edeceğini farz ediyordu. Hâlbuki bu gözler, bu dudaklar... Bu ruh... Ah Yarabbi bu kalp hiç, hiçbir vakit bu kadar ihanete müstahak olacak bir fenalık yapamazdı. Çünkü bu gözlerin derin muzlim bir noktadan emeller, nurlar serptiğini görüyordu. O gözler hilm ile yalnız ahlâ, oflar, buhranlar içinde koyulaşıyordu; bu gözlerin takrîr ettiği o hayat, o melek hayat hiçbir vakit bu kadar şeyi yapamazdı; Şefik bunu muhakkak bularak kendince tuğyan ediyor; “Eğer bu yaşamaktan değilseniz...” cesaretiyle [13] kalıyordu. Ah Yarabbi kendisinin bir kuvveti olsaydı, bu ağlayan, mütemadiyen ağlamış olan ruhu susturabilmek kuvvetini haiz olsaydı... Ve bunları güldürmek için yanıyordu. Müddet-i ömründe hep ağlamaktan şikâyet eden Jülide'nin bu mahmur gözlerine karşı bütün aczini zehirli, matemî bir hüzn ve meraret tesiriyle duyup başını göğsüne eğiyordu. Odanın kendince kararan hava-yi meşbû ‘u ağır bir yük gibi onu eziyordu.

Ve ötekiler de Şefik gibi, üzgün başları göğüslerine düşmüş düşünüyorlardı. Bu düşünce, bu sükûn bir ölüm kadar kararan matemî bir tabut gibi ruhlarını sıkıyordu. Bir zaman Samia'nın: “Of aman...” diye kalktığı görüldü. Sonra bir kibrit yaktı: Kibritin darbe-i ziyadarı odanın hava-yi zulmeti içinde koşuşarak duvarlara gölgeler serpiyordu. Lambayı yaktı. Şimdi abajurdan süzülen zîya kırmızı, sarı, dalgalarla odanın zulmetini işba ediyordu. Jülide: “Hay Allah razı olsun kardeşim!” diye gözlerini, lambanın mülevven ziyalarına karşı kamaştırarak Şefik'e bakıyor; o hâlâ öyle muzmahil düşünüyordu. Onu bu kadar düşündüreceğinden dolayı meysus olarak “Seni sıktım galiba, Şefik!” diyordu. Genç adam sersem başını kaldırdı. Sonra Jülide'nin [14] nemnâk kirpiklerinin reng-i meysusu altında kuvvetini kaybederek sönmüş bir ateşe benzeyen gözlerine baktı ve “estağfurullah” demeye hacet göremeyerek yine başını eğdi. Şimdi beynini yiyen, bütün hafızasını iğneleyen bir şey vardı ki bunlara kendi iktidarının kifayet edememesiydi. Kendi iktidar, bunlara kifayet edebilseydi, o vakit evde o da onlar gibi başını büküp düşünmekten ziyade “Fakat ne var ki!” deyip bütün bu aileyi kırık kollarıyla kucaklayacaktı. Ve bunda kendi için derin, ebedî bir zevk nihayetsiz bir saadet farz

ediyor, kimsesizlik içinde bu boş kalan kollarını bu muazzez kadınlarla doldurmak, tasavvur edemeyeceği kadar parlak bir saadetin husulüne vesile olacak ümit ediyordu fakat işte hiçbir şeyi yoktu. Ve hiçbir şeye sahip olamamak yüzünden vürudıyla kendini muzmahil eyleyen azaplara serfûrû ediyordu. Onun için “Seni sıktım, Şefik” diye seslenen bu kadına nasıl bir cevap vereceğini düşünerek sükût ediyordu. Ve sükûtu her şeyden hayırlı görüyordu. Çünkü onu îzab eden bu elemeleri sükût ve teemmülden başka hiçbir şeyle imha etmek kâbil değildi. Şefik’in bu sonu, bu karanlıklığı, kadınlar üzerinde payansız bir tesir hasıl ediyor, kendilerini senede bir defa ziyaret eden bu delikanlının böyle kalışı, buna da kendilerinin sebep [15] oluşları asıl onları te’lîm eden bir buhran oluyordu. Ve kendilerini unutarak onu eğlendirmeye çalışıyorlardı. “Ut çalalım mı?” diyorlardı. Şefik ret ile başını silkerek deviriyordu. Ve Jülide bu genç adamın kendi hayatı için bu kadar karardığını görmek bir teessürden ziyade kendini telviz eden bir teselli hükmüne geçiyordu. Birden Şefik’in: “Sahih bu muhakkak mı...Her gün mü orada kalıyor?” dediğini işitti.

“Artık muhakkak olduğuna şüphe mi var? Haftada bir gece geliyor.” diyordu ve geldiği zaman da yerinden kalkıp oradaki kanepeye geçerek arkasını onlara dönüyor, başını duvara çevirip kocasının taklidini yapıyordu: “İşte böyle... Kendi kendine mırıldanır durur... Geçen günde pür-hiddet geldi hepimizi haşladı. Aşçıyı kovdu. Hizmetçiyi kovdu... Oh pek fena oldu!” diye ilave ediyordu. Şefik onu öyle derin dinliyordu. Hanımefendi ve Samia da onun sözünü teyit ediyorlar, Samia mütefelsiflere yakışır bir vaz ‘ile başını sallayarak, alt dudağını kıvrarak: “Ondan haber beklemek beyhudedir.” diyordu. Ve kardeşinin bu muavenetinden kesb-i kuvvet eden Jülide: “Ama bana da günah değil mi? Zehirleye zehirleye beni bitiriyor!.. Bari bıraksın...” diyor, sonra içini çekip derin bir nefes alıyordu. [16] Ve Şefik onları, bu üç kadını “Bugünkü giryelerinden kurtaracak kadar bir şey olsaydı.” diye meyus olarak yumruklarını sıkıyordu. Beyni yanıyor gibiydi, bunlar için hiç olmazsa yaşayacak kadar ufak bir iktidar ihtiyacıyla yanan kalbi göğsünde içi çakıl taşı dolmuş bir torba gibi ağır durarak hançeresini çekiyor, nefesini tatil ediyordu. O kadar ki nefes alabilmek için güçlük çekiyordu.

Ve gözleri beyninin altında yanıyor, tırmalanıyor gibi, onu harap ediyor, odanın eşyası gözlerinin önünde bir hayal-i müşevveş gibi birbirine karışıyor, gözleri bu sıcak, yuvarlak yaşlar altında ezilerek, süzülerek kızarıyor, bu yaşlar onun samur kirpiklerinin üstünde bütün bu tengî-i hayatının vahşi bir neşide-i infialiyle titrerken oradan hayatın bütün

meraretleriyle, bütün acziyle kopup sergerdan yuvarlanıyordu. Bunu hepsinden evvel Samia gördü, Jülide'ye: "Artık bunu bırak" dedi.

Jülide de o gözyaşını görüyordu. O gözyaşının mahcup, sergerdan ihtizazı altında ıslak kirpiklerle yumulan gözlere kendi için yaşadıklarından dolayı öyle perişan bakıyordu. Sonra onu bu buhrandan kurtarmak için: "Eh artık geçelim sen ne yapıyorsun bakalım?" diyordu. [17] Ve hepsi birden yine sükût ederek bunalıyorlardı. Bu yemek zamanına kadar devam eden bir hâl idi. Yemeğe indikleri vakit hizmetçilere karşı meysus görünmemek icap edeceğini düşünerek öteden beriden bahis açtılar. Şefik'ten Kartal'ı sordular, oranın hanımlarından havadis istediler, Şefik başını sallayarak: "Nasıl olacak? Bol bol soğuk... Geçenki fırtınada lodos oralarını allak bullak etti. Zaten şimdi herkes İstanbul'da..." diyordu.

Yemek bitinceye kadar öteden beriden bahsettiler, Şefik bir zaman evinde geçen bir vakayı anlatarak onları güldürüyor ve aşk onun nazarında bütün şiiri, bütün uluvv-i mehâsiniyle tecelli etmiş iken bazı tesadüf ettiği iğrenç vakâyî ile ne kadar mübtedil ve müzebzeb kaldığını: "Ama görseniz onun Kosti'ye bir yalvarışı vardı ki..." diye kendi hizmetçisinin bir bakıcıya nasıl yalvardığını anlatarak birden yine: "Zavallı!" diyordu. Bu Şefik'in dudaklarından dökülen bir enin-i teessüf gibiydi. Çünkü o sevmekte herkesi bir telakki ediyor ve bu faraziyesini o kadar ciddi, o kadar metin kabul ediyordu ki bunu ayıp görenleri muaheze ederek: "Yo, sevmekte herkes birdir" diyordu. Yemek hep böyle havai sözlerle geçti, sonra yukarı [18] çıktılar. Hepsi ellerini ovuştura ovuştura soğuktan şikâyet ediyorlardı. Samia "Buvv..." ediyordu. Kahveleri içtiler. Bir zaman yine bir sükût, yeni bir hastalık gibi onları gayr-ı müdrik bırakıyor; biri bir kanepede biri biri bir kanepede hepsi ayrı ayrı oturuyorlardı. Şefik şurada büyük bir koltuğa gömülmüş elinde sigarasının son dumanlarını emerek, kahvenin son yudumunu bitirerek gözleri dalıyor, mesela lambanın mülevven ziyası altında birbirine karışan bu oda eşyalarına bakarak: İşte şu kadar olmazsa bile bundan biraz aşağı döşenmiş bir ev ve evin kendi sevdiği gibi ufak tefek odalarını bu kadınlarla doldurmayı tahayyül ediyor ve matemlerini bunlarla izale edebilmeye muvaffak olabileceğini düşünüyordu. Ah böyle bir ev, şöyle üç dört odacıktan ibaret küçük, derli toplu bir evi ve sonra böyle samimi merbutları olsaydı... Kendince bu hayal kesb-i vüsat eden güya bir denizin reng-i âbîsine bir levha-i makes olan ve hafif hafif mavilenerek zümrütleşen bir sema kadar vâsi bir ufuk oluyordu. Bunun için de gözlerini mümkün olduğu kadar uzaklara teb'îd ediyor, meshur kalıyordu. O

hayatında yalnız bu kadarcık bir saadetle iktifa edebileceğini kaviyyen biliyordu. Evet, bu kadarcık bir saadet... Yalnız şu genç kadını güldürecek kadar bir iktidar...

[19] Fakat niye bu iktidar yoktu Yarabbim, yine yoktu? O vakit Jülide de köşe kanepesinde büzülmüş hiçbir zaman için mazhar-ı hüsn-i rağbet olamayan bu zavallı kadınlığının mazhar olmak istediği şeyleri düşünüyor, genç adama bakıyordu, sonra “Ne düşünüyorsun?” diye onu ikaz ediyordu. Ve böyle bir türlü zamanlarını geçiremiyorlardı. Şefik “Bir bezik oynayalım mı?” diyordu. Samia bunu kabul ediyordu. Ve sevinerek, fakat mahaza Şefik’i eğlendirmek için sahtekâr bir sevinçle pür-gû görünmek isteyerek orta devrin üstünden öteberiyi kaldırıyor, sonra Şefik ile karşı karşıya geçip pazarlık ediyorlardı. “Bir koku mesela güzel bir Viyolet yahut Eris” Şefik, “Bunlara ne hacet? Puanı on paraya ...Kazanılan parayla istenilen şey alınır” diyordu. Öbür taraftan Hanımefendi kendine sertçe gelen Şefik’in verdiği sigaranın bir ağız dolusu dumanını dar savurarak öksüre öksüre: “Maşallah Şefik biz seni görmeyeli kumarbaz da olmuşsun” diye alay ediyordu. Nihayet Şefik’in reyinde karar verildi: “Puanı on paraya...” Samia bunu pek bilmiyordu: “Hem ben vallahi on iki desteyle kabil değil oynayamam; bu nasıl olacak?” diyor, Şefik anlatıyordu: “Her binde on para... Mesela siz yirmi [20] ve ben on bin yaparsak siz benden on onluk istersiniz” diyordu.

Sonra kâğıtları açıyorlardı; Jülide de oturduğu yerden kalkıp: “Ben de bari fal açayım” diye lambanın abajurunun kırmızı, sarı dalgaları altında konfeti dökülmüş gibi parça parça muhtelif renklerin imtizacıyla nazar-firîb olan halıya oturuyor, validesiyle kâğıtlara işaret ediyorlar. Birer birer diziyorlar, fal açıyorlardı. Şefik bunların hiçbirini gözden kaçırmayarak oyunla meşgul olduğu hâlde müfekkiresini sırf bu kadın için işgal ediyordu. Bu nefis, bu fevku’l-matlup kadının böyle yalancı birtakım tesellilere tekâpu ederek kâğıtların kâzib çehre-i mülevveninden kendi hayat-ı müstakbelinin ânât-ı mevhumunu, daima kendine şimdiye kadar ihanet eden, bütün bu nefis, fevku’l-hayal kadınlığını ezen bir erkek için arandığına teessüf ediyordu ve hiç olmazsa onu bu kadar fenalıktan vikaye etmiş olmak için: “Kuzum bana bir fal açsanız a” diyordu. Jülide kâğıtları topluyor, sonra gözleri müstehzi, şeytan parlıyordu: “Sarı mı, siyah mı, beyaz mı?...” diye soruyordu.

Şefik müteessir düşünüyordu; kendisiyle istihfaf eden bu gözler bir şeyi, kendinin birini sevmiş olması ihtimaliyle [21] böyle şeytan bir hâlet içinde parladıkça: “Vah öyle değil...Vah zannettiğiniz gibi değil” demek isteyerek bakıyordu. Onun maksadı, Jülide’yi başka şeylerle işgal etmekten ibaret idi ve Jülide tekrar tekrar soruyordu: “Ha Şefik nasıl,

sarı mı, siyah mı, beyaz mı?..” Bu suallere müstehzi, şeytan nazarlar terdif ederek bakıyordu. Şefik de başını ona çevirip gülüyordu. Birden bu dudaklarda ağlayan bir zehr-i hand kaim oluyordu. Gözleri dumanlanarak: “Fakat ne sarı ne beyaz ne siyah hep senin için?” demek istiyordu... Ve yine oyunla meşgul olarak bazı Samia ile mücadele ediyorlardı. Samia: “Yo bak; mızıkçılığa gelemem... Fuva yerine bin açıyorsun...” diyor; sonra kelebek gibi emel-nüvaz ufak, tombul ellerini uzatıp Şefik’in markûzünü alıyor, sayılarını tetkik ederek: “Allah’ı seversen sen ne vakit on bin oldun?” diye iki bin sayıyı birden kapatıyordu. Şefik kendine ithaf olunan mızıkçılıkları, asıl tantana-i bî-pervasıyla tevlit eden bu genç ve güzel kıza birden kendi âlem-i havaisi arasında bir dakika bunalıp: “Binleri değil hatta...” gibi gülüyordu; nihayet daima mızıkçılıklarıyla yanılan yine Samia oluyordu. Borç defterine baktıkları zaman Şefik’in kırk beş onluk kazandığı görülüyordu. Samia çırpınıyor: “Ben bu oyunu bilmiyorum ki...” diye [22] kurtulmak istiyordu. Öbür tarafta Hanımefendi sigarasının ince, pür-hâlacân dumanını savura, savura: “Ver bakalım şimdi” diyordu. Nihayet Şefik Samia’yı bu borcundan dolayı affetti, çünkü o şimdi gürültüden ziyade kendini dinleyebilecek sükûnete muhtaç idi; ayağa kalkıp, aşağı, yukarı dolaştı. Diz kapaklarına kadar uzayan redingotunun arka cebinden yüzlük bir paket çıkarıp açtı. Bir sigara yaktı. Ta şurada lambanın tamamen tenvir edeceğini bir köşede pamuk gibi beyaz tüyleriyle canlı bir ipek yığının benzeyen beyaz kedinin yanına giderek onu okşuyor, ellerinin bir nesc-i harir ile süzülen taltîfâtı altında bu yumuşak tüyler, bu kaba kuyruk, bu mırıltılı baş kımıldanıyor, riyakâr işvelerle daha ziyade canlanıyordu. Bir zaman bu beyaz kedinin başucunda yalnız sevmek mahzûzâtıyla kaldı. Sonra ondan da içi sıkılıp yine koltuğa yığıldı.

Jülide de şimdi fal kâğıtlarını bırakmış Şefik’in sol tarafında pek yakın oturuyor, Samia onlara karşı olan bir iskemleye bütün ihtişam-ı nisvîyetiyle kurularak kendi kendine bir şarkının aheng-i tayyarını mırıldanırken Jülide’nin de ince, perran sesi ona yardım ediyordu; bu seslerin öyle bir imtizacı, yekdiğerininin leb-i istiğnasına şegaf-nümâ serpilen öyle nağmeleri vardı ki Şefik bu seslerin, [23] bu nağmelerin, bu kadar gışâvî te’sîratı altında mahmur kalıyordu, oh... O kendi hayatının bütün müphemiyet-i zulmeti arasında en hayalperest olduğu geceler işitiyorum gibi olduğu böyle bir sese, böyle saf, böyle nezih ve pür-galeyan bir sese malik olamamak hüsrân ve ateşi bu ince ince titreyen, saf, pür-gamze ve pür-galeyan, güya bir asuman-ı şiirin evc-i evzanına çıkan ve sanki musikinin bütün hülya-yı emel-firibiyle fısıldaşan bu ses Şefik’in bütün uruk-ı hayatını

lal eyliyor; intifâ bilmeyen bir iştiyak ile onları dinliyordu. Yarabbi bu ses... İçinde bir kadınlığın bütün nezaketi, bütün safveti titreyen bu ses... Bu perran sanki Şefik'in şelaleleri arasında bir zemzeme-i iltifat olarak ihtizaz eden bu ses... Oh Yarabbi! O da ömründe böyle bir sese malik olsaydı; o vakit içi yanıyordu, bu iki hemşire sesi ona vecd ve şegaf veriyor, içinde bir kadınlığın bütün meziyet-i ulviyeti titreyen, gûş-ı rikkate bin hasbihâl ile şiirler, muhabbetler, teraneler saçan bu sesler, bu lütuf görmeyen sesler, onu bir gaşy-ı hazin altında eziyordu: “Aman susunuz. Rica ederim susunuz.” demek ihtiyacıyla boğuyordu. Ve kendisince her ikisi de fevka'l-matlup olan bu kadınların bu kadar müstesnalık, bu kadar ulviyat ve mehâsiniyle bir gün, bir dakika [24] hayatlarından lütuf görmediklerini teemmül ediyordu: “Zavallılar...” diyordu.

“Benim de böyle bir karım olsa da bir lokma kuru ekmekle yaşasam” diye düşündü ve buna katiyen itimat ediyordu. Böyle bir kadın için bir lokma kuru ekmeği hayatında farz edemeyeceği müfrit bir lezzet ile yiyeceğini ve mesut olacağını ümit ediyor: “Sevip, sevilerek yaşamak saadeti” diye inliyordu...

Ve Şefik: “Sevip, sevilerek yaşamak olsun da bir lokma kuru ekmekle geçinmek de bir saadettir.” hükmünü büyük bir itimat, harareti bir itikat ile düşünüyordu. Onun hayatında işte bu saadet, ah bu rüya güzel perdeler altında açılan cinâî bir dram gibi geçmişti, hiç hiç sevilmemişti bilhassa müddet-i hayatında ne Jülide gibi ne de Samia gibi; hiç hiç hatta bunlardan aşağı bile bir kadına tesadüf etmemişti. O vakit yine buğuz ve tuğyan ile boğulup Jülide'ye ihanet eden, zevcine: “İnsan değil, canavar...” diyordu.

Bir saat kadar böyle kaldılar sonra Hanımefendi birer kahve ısmarladı. Bir zaman Jülide gümüş, altın, elmas gibi şeylerden bahis açtı. Sonra kapının sağ tarafında ta tavana kadar yükselen büyük çini sobanın şu [25] tarafındaki müdevver masa üzerinde duran ufak bir el çantasını alarak içinden küpe, yüzük, tarak, broş modellerini gösterir bir defter çıkardı. İki genç kadın bu deftere atfettikleri müdekkik nazarlarla gayet süslü bir yüzük ve bir tarak beğeniyorlardı. Samia bu güzel şeylere mağbut, meshur bakarak: “Pare pare olsa da ah ne güzel şeyler” iştiyakıyla kalıyor!.. Jülide gayet güzel bir broş göstererek: “Aman bak. Şefik! Aman bak! Ne kadar güzel... Ah kim bilir kaç kuruştur?” diyordu. Şefik bunlara tahammül edemiyordu: “O kadar beğendiyseniz alsanıza” diyordu; Samia, Jülide onun gözlerine bakıyorlardı. Jülide: “Sen kazan da bize al” dedi.

“Ben kazanayım da alayım.” gibi Şefik bir baktı. Ah o onlara bu dakika bu kadarcık az şeyi değil hatta fevku'l-tasavvur, fevku'l-tahayyül birçok şeyi “Yalnız beni affedin, size

bakamadığımdan dolayı beni affedin” demeye bir vasıta olmak için onlara kendi iktidarının fevkinde birçok hediyeler almak istiyordu hatta o kadar ki bir zaman her şeyini emniyet sandığına bırakarak yalnız onları mahzuz etmek yalnız onları güldürmek için arzu ettikleri şeyleri alıp: “Kabul edersiniz; mâhâzâ pek naçiz ama mûrâne...” [26] demek istiyordu. Bunu derin derin düşündü. Ona gösterdikleri yüzüğü hafızasında iyice tersim ederek yazıhaneden ve dersten alacağı para ile kendinde olan mevcudunu verip yalnız bu iki hemşireleri mesut etmiş olmak için almayı tasavvur ediyordu. Ah Yarabbi! Bu kadarcık bir şey yapabilseydi, bunu kendince büyük bir saadet suretinde telakki ediyordu: “Yarın hemen ilk işim o olsun” diyordu. Fakat bunun bir çift olması lazım idi. Birisine alsa bile diğerine parasını bir türlü yetiştiremiyordu. Birden aklına saati geldi, saatle kösteği... Bir gün onu rehin suretinde bir sarrafa bıraktığı zaman beş lira aldığını hatırlıyordu. Hâlbuki kendine itimat eden birisine müracaat eder ise bununla on lira alabileceğini ümit ediyordu. Artık bu saadetine bir mâni olamayacağını görerek: “Ah onlara verdiğim vakit” diye onların sevineceklerini, bu ufak hediyesini kabul edeceklerini düşünüp: “Ah Yarabbi, bir muvaffak olsam” diye kalıyordu. Sonra kahve geldi. Hepsı birer sigaranın dumanlarına gömülerek kahvelerini içiyorlardı. Jülide şurada lambanın şelale-i nuru altında sarı, nevvar saçlarıyla bir şiir tesis ederek, Samia siyah saçları, bir an, mugaşşî nazarlarıyla oturuyorlardı. Hanımefendi de toparlak [27] bir yer minderini çekmiş sobanın yanında fal açmakla meşgul görünüyordu.

Saat beşe kadar böyle oturdular sonra uyku zamanı diye kalkıyorlardı. Hepsı paketini alarak lambayı kısarlarken Jülide köşe minderinde mırıldanan kediye: “Pamuk haydi kalk” diyordu. Şefik bu hâle derin bakıyordu. Hayatını bir kedi, beyaz, mırıltılı bir kediyle ifna eden bu kadın için ağlamak, hemen Jülide’yi kollarının arasına alarak: “Ah sana ne kadar yazık olmuş!” figan-ı merhametiyle onun göğsüne kapanmak, bu altın saçlardan, bir babanın bir kardeşin duyacağı bir hürmetle buseler almak ve: “Sana yazık olmuş, fakat nasıl mesut olursun, ha söyle bana, nasıl mesut olursun Jülide?” demek arzusuyla yanıyordu. Jülide’nin ayaklarına sürünüp kuyruğunu sallayan kâh başını kaldırıp müphem bir lisan ile mırıldanan kediye bakıyordu ve Jülide dudaklarında öldürücü bir kin ve adavetin zehirlerini acı bir tebessüme tevil ederek: “Benim beyim de bu!” diyordu. Gözleri yine bir noktada kararıp kalıyordu. O hayatını bir gün... Bu on sene devam eden hayatını hatta bir dakika bile kocasının kolları arasında seviliyor görmemiş, hep o şahsının soğuk nazarları altında bir pûşîde-i şâik ve gubar ile örtülü pejmürde [28] bir

hazef-i matemî gibi ihmal olunuyor bulmuştu. Ah bu zavallı kadınlığın bu erkeğe kifayet edemeyen nesi vardı? Fakat işte herkes onu fevku'l-matlup gördüğü hâlde o yine bu pis harekete zebun idi. Bir kedi, ah bu pamuk onun sevmek ihtiyaç ve hararetiyle yanan kalbini, açılan kollarını, ağlayan kadınlığını bu beyaz kedi, bu mırmır hayvan, yalnız işte bu bir yığın ipek çilesine benzeyen beyaz kedi teselli ediyordu.

Ve kendi hakk-ı temlikî, hakk-ı meşruu olan kocası o sefahette o kadın arkasından koştukça hep daima bu beyaz ince tüylü kedinin mırıltılarıyla yaşayacaktı. O vakit Şefik'e bakıyordu; onun yarın kendisini sevecek bütün kalbiyle, bütün safvetiyle merbut olacak kendi gibi bir kadının mucib-i bedbahtîsi olacağını düşünerek: "Sen de böyle mi; ha Şefik! Sen de böyle mi olacaksın? Karını benim gibi bir kedi ile mi bırakacaksın?" demek istiyordu.

Ve bu genç kadının ruhunda fevku'l-tahammül bir ateş oluyor, şimdi onun da Şefik'in etekleri muzlim mevcelerle çırpınan redingotu kendi yaşayışında dalgalanan bir cehennem dumanı olarak bütün kocasına ait iştiyakları, arzularıyla onu boğuyordu. Fakat Yarabbi nesi nesi, o erkeğe kifayet edemeyen bu kadınlığın noksan nesi vardı? Ne oluyordu da bir aşk hararetiyle yanan bu kadınlık hiç olmazsa "Nasılsınız, [29] nasılsın karıcığım?" diye câlî bir iltifata, kendi hakkı, kendi hakk-ı meşruu olan bir iltifata bile mazhar olamıyordu? Yarabbi fakat hiç olmazsa bu on sene zarfında bir ay tamam bir aşk içinde, meşru bir aşk içinde yaşasam diye düşünüyordu. Hâlbuki hiç, hiçbir iltifat görmemişti. Hatta "Nasılsınız?" diye câlî bir iltifata bile mazhar olamadığını düşünüyordu. Evet, hiç, hiçbir iltifat görmemişti. Güya bütün kızlığında hayal ettiği bugünkü hayat, bu kadınlık hayatı bir safha-i bâridle örtülü geçen boş, sevdasız bir çöl gibi ne bir serap ne bir nefha-i teselli. Her dakikası gördüğü hıyanetin acı bir zehriyle ezilerek geçiyordu; hâlbuki o başka erkeklerden neler görüyor, ne iltifatlara mazhar oluyordu da kendine hıyanet eden kocasına hıyanet etmiş olmaya ve bütün kadınlığını, bütün hayatını idame-i muhafazasına medyun tuttuğu namusuna hâlel getirmemeye çalışıyordu...

Şefik hiç arkasına bakmadan merdivenlerden çıkıyordu, kendine tahsis olunan odasına kapanmak Jülide'nin gördüğü hıyanetlerin bütün ye's-i mahmumiyle düşünmek istiyordu; evet, dar merdivenlerinden muzlim sofalarından kabaran bir hava-yi ratib onu üşütürük, titretürük bu zavallı kadının bütün meraret-i ruhu, bütün intikam-ı [30] nisviiyetiyle boğuyordu. "Benim böyle bir karım olsa da" diye kendi boş ve serseri

bekârlığını, Kartal'ın bir köşesinde sabahtan akşama kadar devam eden bir yorgunluğun bütün buhran ve keseliyle yaşadığı hayatının böyle bir kadını olsaydı ne sönmek bilmeyen bir ateş ne usanmak istemeyen bir muhabbet ile merbut olacağını teemmül ediyor. Kalbi bir gayz ve tahavvürle: “Zavallı” diyordu. Fakat Yarabbi bu kadın, bu kadın hiç, hiçbir şeye de mi muhtaç değildi? Bu kadınlık, bu ruh bu güzellik sevmek istemez miydi Yarabbi? diyordu. Hâlbuki o kendi hayat ve sevdasına baid bir kadının kolları arasında bu harareti gençliği yarım saat iskâdan duyduğu mahzuziyeti düşünüyordu da ömrünü asıl sevmeye muhtaç, asıl sevilmeden mesut olacağı anı daima ihanetler içinde müstağrak ve onlardan hiçbir şey kurtaramayarak yalnız gayr-i kabil-i teskin bir meraret-i ruh içinde acı acı tefeülden teselli bularak yaşayan Jülide'ye bu kadar ihanete tahammül ettiğinden dolayı hayret ediyordu.

Ooh, evet, nasıl tahammül ediyordu Yarabbi, nasıl tahammül ediyordu? Bu sevmek isteyen ve sevmeye muhtaç olduğu vuzuh ile görünen bu kadınlık, bu ateş nasıl tahammül ediyordu. Nasıl onu yakmıyordu, Yarabbi? “Alışmıştır” diye acı acı düşündü. Sonra [31] Jülide için gayr-ı muayyen bir teessürden payansız bir teessüre münkad olarak: “Belki hiç alışmamıştır ve alışamaz da...” ye'siyle ona bakarken, Jülide'nin yakıcı gözleri de gözlerinin içinde bütün şübehâtını mahfeden bir seyyale gibi şimşekleniyordu. Bir saniye öyle bakıştılar. Bu nazarlarda yekdiğeri için öyle gayr-i muayyen bir merhamet vardı ki Şefik bir an: “Ah anlıyorum, anlıyorum ki bedbahtsın. Fakat söyle bana nasıl mesut olursun Jülide?” diye haykırmak ihtiyacıyla sernigûn oluyordu.

Jülide odasına girdiği zaman şimdi mültehib bir lemse-i buğz ile kızaran yanaklarını soğuk ve ratıp bir hava öpüyordu. Tuvaletinin önünde muzî bir işve-i hevâ ile kamçılanarak duvarlara gölgeler, beyazlıklar döken güya odanın bütün eşyası üstünde köpükler, zorkârlar geçiren kandilin karşısında bir zaman kendisini aynanın inikâs-ı muzlimi arasında tecessüs ederek durdu. Botu soyundu. Şimdi onun ruhunda erime bilmeyen bir bulut, bir cehennem bulutu kararıyor. Kocasının kendisine sadık olarak mesut olmalarını düşünüyordu. Bu akşam her vakitten ziyade bir boşluk, bu kadınlık hayatında fevku'l-kül bir boşluk hissediyor, Şefik'in akşamdan beri: “Sana sahih pek yazık olmuş Jülide” diye sönen gözlerinin herkesten daha sadık, [32] herkesten daha samimi verdiği teselliler ona kifayet edemiyordu. O vakit kocasının yatağına bakıyordu. Bir pûşîde-i beyaz ile örtülen bu yatağın boşluklarına karşı ağlamak istiyordu. Bu yatak boşlukları soğukluğuyla onun kadınlığıyla önleniyor zannediyordu. Gayriihtiyari

kocasının karyolasına kadar gitti. Şimdi yatıyordu. Bu yatağın bu ruhsuz, bu sahipsiz yatağın yorganını çekti. Kocasından, şimdi bir mübalağa-i sevda ile kim bilir ne kadar çirkin bir kadına tekâpu eden kocasından bir kuş tüyü kadar eser arıyor ve bulamıyordu. Bir zaman bu yatağa, bu hoş, soğuk yatağa baktı. Kocasından hiçbir eser görememek onu giryelere buhranlara sevk ediyordu. “Fakat benim günahım ne Yarabbi, benim günahım ne?” diye bağırarak bunu bütün zerrat-ı tabiiyenin fevkine serpmek istiyordu. Ah o ne yapıyordu da böyle ihmal olunuyordu Yarabbim? O vakit bu yatağa karşı, kocasını görüyorum gibi olarak gözleri yaşlarla dolu boğazı bir tırnak darbesiyle çiziliyor gibi ta kalbinden bir yara sızısıyla acıyordu. Orada bu iki yataklığın arasında kocasının bir resmi vardı. Gözleri bu resmin üzerinde dakikalarca gıryan, merkûz kalarak o levha-i samtın kendisine hiç sahip [33] olamadığı bir gençliğin fersude, yıpranmış bir günah ve hareketini dudaklarında titreyen tebessümleriyle kendine ifade ediyor, güya bu resim kendisini şimdiye kadar olduğu gibi ebediyen hiçbir vakit telakki edemeyeceğine ait bir yübûset ile onunla eğlenmek istiyor zannederek haykırmak istiyordu. O vakit hayatın ölümle tev’em olan bu hakaretine mukavemet edemeyerek kocasının yatağının kuş tüylü yastıklarına kapandı, ağladı, ağladı...

Ancak yarım saat sonra kendini idrak edebiliyordu. Ve beyni mütekallis, gözleri kanlı, kalbi boşalmış bir torba gibi buruşuk göğsünde hafif duruyordu.

2

Şefik sabahleyin erken uyandı. Artık bu evden kaçmak istiyordu. Zaten işi de çoktu, bugün erkenden yazıhaneye gitmek bir emr-i mecburiydi. Oradan çıktıktan sonra derse uğrayacaktı. Havaya baktı. Hava kül rengi bulutlar altında, ufuklar sarı, kurşuni, buruşuk, biçimsiz. Güya ufak bir tazyik neticesinde ezilecek bir muşmula gibi içi suyla dolu bulutlarla kapalı idi... “Of hava da hava değil ki!” deyip gitmeye başladı. Sonra onlarla ayaküstünde konuşup ayrıldı.

[34] Yazıhaneyi geçti. Evvela derse gideyim derken ondan da vazgeçip Galata tarafına geçti. Sonra tünel ile yukarı çıkıp gayriihtiyari Perapalas’a doğru yürümeye başladı. “Orada bir sabah kahvesi içerim” diyordu.

Ve oraya niçin gittiğini anlamayarak yolunda devam ediyordu. “Belki, belki diyordu, bizim Beyefendi’ye tesadüf ederim” fakat tesadüf ederse ne olacaktı? Sanki ona Jülide’yi zorla mı sevdirecekti?.. Fakat herhâlde ona tesadüf etmeyi, metresini görmeyi istiyordu. Ve böyle düşünerek otele kadar gitti. Orada hiç kimseye tesadüf etmedi. Salonda bir sabah

kahvaltısı edip misafirleri sordu. Behlül'e dair hiçbir havadis alamadı. Sonra oradan da çıkıp Bonmarşe'den geçti. Bazar Alman'a doğru yürürken bir kuyumcu dükkânının camekânında akşam Samia'nın beğendiği yüzüğü gördü. Ve bunu bu kadar hazır bulmak ona müfrit bir saadet veriyordu. Onu almak üzere sordu. Fakat fiyat pek pahalı idi. Herif malını allandıra pullandıra methederek otuz lira istiyordu.

“Ah otuz lira?..” diye düşündü. Ve bu fahiş fiyat karşısında akşamki hayalleri, saadetleri birer birer kaçarak yerine öldürücü bir gazap, bir fakr-ı elimi temerküz [35] ediyor, ne kendinde ve yazıhanede teraküm eden para ile ne de saati rehine vermekle bu bir çift yüzüğe altmış lira vermeyeceğini görüp müteessir oluyordu. Yüzüğü güzel mahfazasıyla çıkarıp taşları hakkında izahat veren herife karşı “Pek pahalı!” diye boynunu büküyordu. Sonra kendi fakr u ihtiyacı altında makhur, mezbezeb kalan zavallı hülyalarını gömerek yüzü kıpkırmızı dükkândan çıkıyor “Altmış lira... Altmış lira...” diye bu parayı nereden bulacağını düşünüyordu. Ve bir türlü cem edemeyerek mahmul kalıyordu. Bu iktidarsızlık onu o kadar ezen, o kadar öldüren bir şey oldu ki sokak ortasında bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaktan nefesini zor vikaye ederek Tokatlıyan'a kadar geldi. Bir iki arkadaşını bulup Behlül'ü bulmak çarelerini düşünüyor “Şunu bir yerde sıkıştırırsam” diyordu. Beyoğlu'nun zehirlerini nev-resîdegâna tattıran bazı tanıdığı vasıtalarla müracaat etmek çarelerini tasarlayarak yine aşağı doğru indi. Orada bir dükkâna girip sivri sakallı bir herifle konuştu. Öteden beriden bahsederken kendini tanıttırmayarak: “Bir Behlül Bey varmış, onun metresini bak bana tanıttırabilirsen kazanırsın.” diye kapı açtı. Herif kan içinde açılan melun gözlerini [36] bir noktaya hasretmiş eli şakağında: “Behlül Bey, Behlül Bey...” diye düşünüyordu. Ve bulamıyordu, yalnız böyle bir şeyi “...” sokağında hatırladığını teemmül ediyor. “Acep o mu? Katina mı?” diye soruyordu. Şefik “Bilmem, ben de bu havadisi şimdi, bir arkadaşımдан aldım; o kadını da gördüm gibi farz ediyorum... Kara kaş kara göz, uzun boy...” tavsîfatıyla anlatıyordu. Fakat seviniyordu. Herifin ona verdiği serrişte epeyce mühimdi. Şimdi o sokağa koşmak için mukavemetsûz bir iştîyak duyuyordu. Dükkândan dar çıkarak oraya doğru yürüdü. Sokaklarda evlerin numarasına bakıyordu. Fakat o numarayı göremiyordu. Sonra ta aşağıya kadar inerek evlerden birinde bir modistra biliyordu. Bir vasıta ile oraya gidip numaranın hangi sokakta olduğunu, o numarada kim oturduğunu, burada bir “Behlül” namında kimsenin olup olmadığını anlamak istiyordu. Yine sokaktan caddeye çıkıp önüne tesadüf eden ilk bir dükkândan kendisine bir entari yapılacak kadar kumaş aldı. Ve yine geldiği yere

dönerek o tanıdığı modistranın kapısını çaldı. Kadınlar onu çoktan beri görmediklerinden dolayı evvelce bir tereddüt gösterirken o dayısının familyasından bahis açarak bayramlık esvap için kendilerini istediklerini [37] anlatarak sonra: “Ben de şöyle bir entari istiyorum” diyordu. Ve ölçüsünü verirken: “Bu sokakta bir bildiğim vardı. Behlül Bey siz tanır mısınız?” diye sordu. Onlar düşünüyorlardı, burada böyle bir isim tanımadıklarını fakat geçen sene şu arka sokakta “Ahmet Bey” namında birisinin metresiyle oturduğunu anlatıyorlardı. Ve “orta boylu semizce” diye tavsif ediyorlardı. Bu tavsifte o kadar büyük bir müşâbehet vardı ki birden: “Vay melun, ism-i müstear almış!” diye kükredi sonra: “E onun nereye gittiğini biliyor musunuz?” diye sordu. Kadınlar bilmiyordu. Yalnız Ahmet Bey’in metresiyle kavga ettiklerini, ayrıldığını hatırlıyorlardı: “Metresi zannederiz şeyde aşağıda fena bir yerdedir. Eftelya...” Şefik bir an “Oh buldum” telakki ederek sevindi böyle bir ismin geçen sene iyice sıyt ve şöhrat kazandığını zannediyordu. Ve terziden çıkıp aşağı doğru indi...

3

O müddet-i ömründe sırf bir hava-yi levs ile âlûde olan bu murdar sokaklara ya bir ya iki defa girmişti, o sokağa sapacağı zaman herkesin kendini görmesi ihtimalini mülâhaza ederek kalbi şişiyordu. Bir an dönmek istiyordu. [38]sanki bu sokağa sapmış olmakla bütün safvet-i ruhunu telvis olunmuş ve sonra bu erkekliği bu ulüvvü, yarın bir genç kıza tevdie medyun olduğu bu gençliği, o anda her şeyin tûf-i hakareti altında, mülevves rezil bulacakmış zannediyordu. Mahaza yine yürüyordu. Jülide’nin yalvaran gözleri, dün akşamki serseri yaşlarıyla gözlerinin önüne gelerek kendine yalvarıyorlar farz etmekle beraber bu biçare kadın için kendi erkekliğini daima onları muhafaza ve müdafaa etmek vazifesiyle mükellef tutuyordu. Orada önüne ilk gelen bir kapıya bir zaman: “Gireyim mi, girmeyim mi?” mülâhazasıyla tereddüt ederek kapıya doğru iki adım attı. Ve görülmemek ihtiyatıyla kendini içeri atıverdi.

Bu kapıdan ufak bir taşlığa giriliyordu. İçerisi pis bir ispiro kokusuyla sarhoş, müstekrih sallanan evin onun damarlarını kopartan bir soğukluğu, bir fenalığı vardı ki bir an girdiğine pişman olarak çıkmak istedi. Sonra orada epeyce güzel döşenmiş bir oda kapısı açılarak oraya girdi. Sofada hızlı hızlı birisinin koştüğünü ve birçok bileziklerin birbirine temasından tahassül eden bir sedanın titrediğini işitti. Kapı birden geriye itildi. Bu rezaletin, bu zehr ü sefaletin dendan-ı bîpervâsı [39] altında bir kadın içeri atılıp ta baş sedire geçti oturdu. Bacağını, bacağının üstüne atarak, dudaklarına sıkıştırdığı uzun bir

kalıp sigarasının dumanlarını acemi acemi üfleyerek, bacağına birini lakayt sallayarak, bileziklerle dolu ellerini açıp parmaklarını çatlata çatlata fıkırdanıyordu.

Şefik izzetinefsine ağır gelen bu levsiyatın altında nefes alamıyor, hayatı bu bî-bahâ gençliği bu murdar kadınların kucaklarına onu vermek hainliğine nasıl cüret olunduğuna taaccüp ediyordu. Biz kadınlıktan bugün temiz, saf bir iffet ararken kadınların da erkeklerden aramakta muhik oldukları bir namusu bu badanalanmış, müstekrih çehrelere karşı nasıl suistimal edildiğini düşünüp bu iffetsizlik, bu namussuzluk, bu çirkâb altında artık nefes alamayarak boğulup kalıyordu. Ve daha ziyade oturmaya mukavemet edemeyerek kendini dışarı atmak, bu pis karanlık odanın kırmızı perdelerinden nüfuz edemeyen temiz havanın burada kalan mağmum bir gölgesiyle dumanlanan gözlerinden pembe, parlak gördüğü bu çehreden bütün o levse rağmen kaçmak istiyordu.

O ihtiyar kadına “Eftelya nerededir?” diye sordu. Kadın Eftelya’nın orada olmadığını beyandan sonra birtakım fazla lakırtılara başlamışsa da Şefik ziyade dinlemiyordu. [40] Merdivenlerden inerek ne Eftelya’yı ne de başkasını öğrenmek istiyordu.

Ve kendini sokağa atınca ancak nefes alabildi. Artık hiç bu sokaklar arasında bu fersude kitle-i beşer arasında dolaşmak kuvveti ayaklarında yoktu. Caddeye çıkıp “oh” dedi. Ve işte ancak burada bir inşirah-ı tam bulabiliyor, hâlâ meşamını tahdis eden o evin pis kokusunu hissediyordum gibi olarak iğreniyordu. O bugüne kadar böyle yerlere bir iki defa girmiş iken hiç böyle olduğunu hatırlamıyordu. Bu kadar fena olduğunu bilmiyordu. Oh Yarabbi nasıl bu çirkâba, bu levse tahammül olunurdu? Bu nasıl irtikâb olunuyordu? Bazı murdar âlem içinde çalkalanan evliler vardı. Onlar, bilhassa onlar karılarının temiz, sadık kocalarından o kadının asıl hakk-ı meşruu olan vücutlarını, erkekliklerini çekip alarak bu murdar kadınların kucağına atıyorlar ve sonra burada lekelenmiş; ulviyetinin bütün günah-ı manzuruyla hayatlarını yine karılarına götürmeye cüret ediyorlardı?.. Böyle düşününe düşününe Tokatlıyan’a bir üçüncü defa olarak çıktı. İçeri girip bir limonata istedi. Harareten yanıyordu. Kendini idrak edemiyordu. Kadınların ne kadar munis, nasıl hilm [41] ile mukabele ettiklerini düşünüyordu. Ve o vakit Jülide, Samia onun gözlerinin önüne geliyordu. Onlar için ağlamak istiyordu. Şimdi bazı fenalıklarını teemmül ettiği kadınlardan işte Jülide bu kadar ihanet gördüğü, bu kadar tahkir olunduğu hâlde hıyanetten, yalnız kendi hıyanetinden şikâyet ederek ve hiçbir şey yapamayarak öyle biçare kaldığını evet, şimdi gördüğü fenalıklara mukabele etmekte bir hakk-ı nefis sahibi olduğu hâlde yalnız kendini ifna ettiğini düşündü, burada iki saat kadar kaldı. Sonra bir

arkadaşını dışardan geçiyor gördü. Birden dışarı fırlayıp arkasından seslendi. İki arkadaş birbirinin elini sıkıyorlar. Şefik onu içeri çekiyordu. Kâmrân “Canım güzelim... Bak âleme bilhassa kadınlara fıkır fıkır kaynıyor.” diyordu. Sonra Şefik bastonunu almak üzere içeri girdi. Hesabını keserek, Kâmrân ile Taksim’e doğru yükseldiler...

Şefik Eftelya’yı bulmak için Kâmrân’ı tavsitte bir muvaffakiyet var zannediyordu. Ona sordu. Çünkü o mülevves derekeleri vuzuh ile biliyordu. Kâmrân: “Sakin Eleni’nin kardeşi olmasın? dedi Şefik; belki” diyordu. Eleni ve kardeşinin Beyoğlu gençleri arasında iyice hırpalandığını da hatırlıyordu. Nefsine biraz evvel [42] giran gelen yine o âleme muvakkaten düşmeyi naçar kabul edip Kâmrân’ı takip etti. Böyle Bazar Alman’ın alt başına kadar indiler, Şefik başını eğmiş yürüyor. Nihayet orada bir kapı çaldılar, Şefik gamselesinin başlığını ta gözlerine kadar indirerek kızarıyor, burada demin kendi lanet ettiği murdarlığa kendisini sevk eden kuvvetin altında ezilerek sıkılıyordu. Ve kapı da bu buhrana rağmen açılmıyor. İçeride seda-yı müstehzisi koşan zibilin kahkahât-ı rezili kulaklarında bir tûf-i lanet gibi tevali ediyordu. Kâmrân’a: “Aman dönelim açmayacaklar” dedi. Kâmrân taaccüp ediyordu. Arkadaşını hiçbir gün bu kadar titiz görmemişti. Zile bir daha asıldı. Nihayet kapı açıldı.

Şimdi yine o murdar hayat içinde kalıyorlardı. O kadar ki artık Jülide’nin hatırı için bu kadar bir bâr-ı girânı ihmaldeki ısrara kendi kendine taaccüp ediyordu. Arkadaşının elinde hayatın vasıta-i idame ve teşa’şu’u olan namus ve haysiyetin bu kadar adi bir oyuncaktan ibaret kalışına tahammül edemeyerek, bütün ulviyât ve mahâsinin ufak bir darbe-i hakaretle fırlatıp siyah, çamurlu bir girdap içine attığı bu kadını böyle pis, rezil bir şey gibi bî-kayd kurcalayışından muazzep oluyordu. O kadar ki yerinden kalkıp dolaşmaya başladı. Bunu Kâmrân anlayarak istihfaf ile: [43] “Bugün monşer sana ne oldu Allah aşkına?” diyordu. Şefik yüreğinin üstüne basarak “Sıkılıyorum, patlıyorum” sonra dudaklarını bükerek “Teneffür ediyorum” diyordu. Oradaki kadınlar bu “teneffür” kelimesinin müeddî olduğu mazmunu anlamayarak alık alık bakıyorlarken Şefik ta öbür köşede oturan sarıca bir kadına “Kardeşin nerede?” diye sordu.

Eleni anlatıyordu. Almanyâ hastanesine giden sokakta birisinin onu kapadığını, her gün bir koket gibi Beyoğlu’nda “Görme onu; arabalarla geziyor” diyordu.

Şefik Eftelya’nın kimin metresi olduğunu anlayıp Kâmrân’a: “Gidelim.” dedi.

Ve dışarı çıktıkları vakit iki arkadaş Eftelya’nın evine girmek çaresini düşünüyorlardı. Mahaza Kâmrân arkadaşının Eftelya’yı bu kadar takibinden bir şey anlamayarak: “Bir

şey var ama...” diye düşünüyordu fakat soramıyordu. Şefik’in ne kadar ketum bir ahlakı olduğunu biliyordu. “Mutlak bir şey var... Eftelya... O değildir... Başka bir şey” diyordu. Sonra Şefik’e bakarak: “Şefik bugün muammalığın üstünde!” diyordu. Şefik temin ediyordu: “Onu pek methediyorlar da görmek istiyorum” diyordu. Fakat sözüyle kendi tutuluyordu. Kâmrân [44] bu mülevves âleminden hariç, köşede bucakta kalan kadınları arkadaşının tanıdığına emin idi: “Var, mutlak bir şey var...” diyordu. O geceyi Beyoğlu’nda geçirdiler. Eftelya’yı da görmek çaresini elde edip evine girdiler. Konuştular. Şefik’in gizli birtakım şeyler soruşu Kâmrân’ın bütün bütün nazarıdikkatini celp ediyordu. Fakat anlamak pek müşkil olduğu için yalnız Şefik’e peyrev oluyordu. Şefik iki gün zarfında bütün Beyoğlu’nu alt üst ettiği hâlde hiçbir ipucu bulamıyordu. Beyefendi’yi de doğrudan doğruya takip etmeyi pek muvafık bulamıyordu. Bu öyle bir hastalık idi ki hayatında gizli bir tesir, korkunç bir bürkân ile icra-yı hükmediyordu. Onun bütün huzurunu teşviş ederek ruhunu yakıyor, Jülide için irtikâp olunan bu fenalığın önünü nasıl alabileceğini bir türlü tayin edemiyordu. Mahaza her ne olur ise olsun bu fenalığın önünü almak için kendinde yorulmak bilmeyen bir hâiş buluyor. Kendi fikri, kendi hiçliği hasebiyle bir türlü yardım edemediği bu aileye hiç olmazsa Behlül’ü ahir hiçbir kadın ile rahat bırakmamakla Jülide’ye iade ederse işte onlara hiçbir şey yapamamak elem ve ızdırabını imha edebileceğini ümit ediyordu. Ve böyle ne yazıhaneye ne derse uğrayabiliyordu.

[45] Sonra yazıhaneye inmekte mecbur kaldı. İşlerinin üç gün teraküm ettiğini düşündükçe sıkılıyordu. Yazıhaneye indi. Bu bir tüccarın muamele-i hesabiye ve tahrîrîyesi idi. Onu iyice muaheze ettiler fakat Şefik hiçbirine ehemmiyet vermeyerek dudak büküyordu. Gamselesini çıkarıp fesini de masanın üzerine atarak orada teraküm eden işlere “vay vay!” diye girişti, bunların altından nasıl kalkacağını, bu hesapları nasıl bitireceğini bilemiyordu. Ve bu kâğıtlara, hesaplara bakarak omuzları çökük, ruhu mağbut kalıyordu. Ve kalben kendini medyun tuttuğu bir genç kızın esmer çehresini, siyah, müşfik nazarlarını hatırlayıp bu yorgunlukları hep onun refakatıyla defedebileceğini fakat onu almak için ne kadar şeyler icap ettiğini ve bir defa hafifçe teşebbüs ettiği vakit bütün hayal ve saadetinin de inkisarını mucip olan aldığı cevabı acı acı mülâhaza ederek “ah!” ediyor. Yazmakta mecbur olduğu hesap ve kâğıtlar gözlerinin önünde siyah bir katran deresi gibi akıp giderek bunalıyordu. Bari onu alabilmiş olsaydı...

Ah hâlbuki onun için ne gizli emelleri ne vecd-aver tasavvurları vardı “O benim olursa” diyordu. O onun olursa, işte şimdiye kadar hakaret görmüş [46] olduğu, şimdiye kadar en ufak bir meraretine bile tahammül edemeyeceğini evvelce tasavvur ettiği birçok matemlerin acısını unutturdum zannediyordu. Evet, onu alsaydı; o onun olsaydı. O vakit hiç olmazsa en yorgun zamanları mesut olarak imha edebilirdi... Bu kendisine Samia gibi firib bir kızdı. Ve onu sırf iffeti, nezaketi için sevmekten ziyade takdis ediyordu.

Ancak üç saat zarfında işini bitirebilerek yorgun gözleri kızarıklık yerinden kalktı. Bu üç saat zarfında omuzlarına bir haml-ı âhenin gibi oturan yorgunluk altında matemî bir hüznün ile kendini bir türlü idare edemeyerek orada bir kanepeye uzandı.

Ve artık bu ev de onu boğuyordu. Bir genç esmerimsi sima için hafızasında tezezhür eden bütün mülâhazaları bu fakr u nevmidi altında kuruyan dikenli bir böğürtlen gibi onun huzur ve rahatını ihata ediyordu. Artık burada daha ziyade oturamadı, idarehaneden çıkıp derslerine uğrayacak iken ta Sultanahmet’e kadar yükselip birden Fatih’e döndü sonra amcasının evine uğradı.

İşte bu tuhaf idi, buraya bugün hiç gelmek istemezken gayriihtiyari gelmişti. Onun ruhunu oraya çeken bir rahmet, bir iştihak-ı derun vardı ki o kuvvete [47] mukavemet edemiyordu. Ve onlardan gördüğü şaşalı bir istikbale karşı bütün elem ve ızdırabını kesbi sekînet ediyor görüyor, Samia’nın şuh, riyasız iltifatlarına mahsur, şegaf-nümâ bakarak, “Ah Yarabbi ne kadın ne kadın!” mülâhazasıyla Jülide’ye bakıyor. Onun o sarı saçları, esîrî gözleri, nefaseti, ruhunun bir kadın için aranan bütün ihtiyaç ve harareti fevkinde bir şehka-i melal açarak “Fakat mesut olmak...” diye mesut olmak ve hürmet görmek için atşan kalıyordu. Şimdi Jülide onu karşısına almış görüşüyorlardı. Şefik idare-i kelamda bir güçlük bularak “Ama tuhaf şey...” gibi kendini tartıyor, bu genç kadının tarz ifadesinde, sonra nezaketinde bir kadınlığın bütün hasâis-i kâmilelerini bularak: “O da bunun gibi” diye kendini mevkuf farz ettiği o kız için nevmit kalmaktan kararan kalbinde bir uyanıklık, bir mahmumiyet hissediyor, sonra bu sarı saçların buse-i iltifatı altında uzayan o sevimli çehreye, o mest, mahmur gözlere bakamayarak kendi kendine kızıyordu. Velew ki nevmit olmuş olsa bile “Benim olacak. Onunla mesut olacağım” diye intizar ettiği o genç kız için bu hayatını, bu kadınlara sırf bir hürmetten ibaret olan duygularını yine bir ihanet suret ve itibariyle telakki ederek bu rakik sesi işittikçe, pembe [48] dudakların hep bir neşide-i garam gibi tekrar ettiği sözleri dinledikçe gâşy oluyordu.

Ve Şefik Jülide'ye karşı duyduğu bu tuhaf hissi Samia'ya karşı da hissediyordu. Ve o kadar ki bu akşam burada kalmayacak iken onların ufak bir ısrarlarıyla kalıyordu.

O gece Beyefendi hiç intizarda yok iken geldi. Şefik'e karşı iltifat gösteriyordu. Karısına da bir temayülü vardı. Şefik bunu görünce üç gün evvel işittiği şeylere karşı bu iltifatların mebzuliyetini garip buluyor, bir zaman aldanmışım diye kendine acıyordu. Şimdi bu hâl karşısında bütün bütün medhuş ve muzlim kalarak “ne budalayım!” diye tuğyan ediyor ve Jülide'ye hepsine karşı “Beni aldattınız... Yazık!” demek fevranıyla kükremek isterken kendi hayatını daima ciddi ve riyasız yaşamaktan aldığı hoşnûdiyi bazı değil, pek çok kimselerde göremediği bir an “Ona mı yoksa buna mı aldanıyorum acaba?” tereddüt ve teşevvüşüyle kalıyordu.

Mahaza işte görüyordu ki aldanıyordu. Beyefendi Jülide'ye müfrit bir eser-i hürmet göstermekle beraber Samia'ya, Hanımefendi'ye itaat eder. Bir çocuk gibi muamelede bulunuyordu. Demek aldatmışlardı, demek aldanmıştı. Demek muazzep olduğu o dakikalar hep bir kizb-i sarihin [49] iğfal ettiği dakikalardı. Şefik salonun bir köşesinde büzülerek bütün o elemli dakikaları tekzip eden bu hâle bakıyordu. Bu aldanış ona fakr u zarurettten daha ağır, daha fena gelen bir elem ve ızdırap veriyor, boğazını bir dest-i âhenin sıkıyor gibi boğularak bağırarak, onu aldattıkları, onu üç günden beri matemî bir endişenin dest-i âhenini altında zebun ve sernigûn bıraktıkları için derin bir teessür ve teessüf ile ezilerek “İşte sizin en büyük günahınız aldatmak ve yalancılık!” diye haykırmak isteyerek kendini zor vikaye ediyor, o hayatının en büyük ve en ufak hadisetinden daima böyle bir fenalık görmekle mecruh olduğu için “Hep kabahat bende” diyordu. Ve acaba “Bu hissimde aldanıyor muyum?” hülyasıyla Jülide ve Behlül arasında geçen muameleye dikkat ediyordu; hiç, Jülide'nin şikâyet ettiği gibi değil idi. Bilakis şikâyetten ziyade tebcil edilmeye şayeste bir muhabbet görüyordu. Kocasına ehemmiyet vermeyen Jülide'ye kalben münkesir “Hem beni aldattın... Hem kendi hayatını ihlal ediyorsun” diye bağırarak, teessüf etmek istiyordu.

Bu Şefik'i yemek zamanına kadar harap eden bir hastalık oldu. Sofraya indikleri zaman bu hastalığın harap ettiği yaşayışını idrak edemiyor, tabağına aldığı üç lokma et [50] parçasının üstüne eğilip iştahsız, ufak lokmalarla tıkanıyordu. Ve o kadar mahmul, o kadar müstağnık idi ki kendi safvetini, kendi ciddiyetini iğfal eden bu aileye şimdi, bir garaz ve husumetiyle kapanarak hiç kimseye bakmıyor, yemekten kalkar kalkmaz

müsaade isteyip gitmeyi ve bir daha bu ailenin semtine uğramamayı düşünüyordu. Fakat bunda Samia ve yengesinin ne günahı vardı? Onlar kimseye merbut mu idi?

O vakit Samia'yı ve yengesini görmek, Samia'nın o müfrit nevaziş ve muhabbetini Jülide'nin bir yalancılığı için feda etmek de kendisine saadet şeklinde vürut eden hayatı tekmelemekle müsavi bir nankörlük, bir günah farz ediyordu. Ve buraya geldikçe onun sevdasını unuturum zannettiği kızının yine hayal sevdasıyla zulmet-neverd kalacağına teessüf ediyordu. Fakat o da onlar da ve her şey, her şey onu aldatmayacak mı idi! O da yarın bir duvağın hande-i sim ve zerrini altında kalbini, nevazişini bir başkasına hasretmeyecek mi idi? Birden beyni, göğsü yanıyor zannetti, bunu bu kadar büyük bir mahmumiyet, bu kadar fâtir bir hararet duyduğuna ve zaten bugün yarınını bir sahibe, bir sahib-i meşrûa süslenen bu genç kızı yarınki hayat için bugünden kıskanmak ızdırabı ve buharı ile zebun -ı berk u elem kaldığına: “Ne tuhaf...Fakat [51]niçin!” diye taaccüp etti ve başını kaldırıp Samia'ya bakarken Beyefendi'nin bardağına su dolduran güzel bir hizmetçi kızın bileklerini Beyefendi'nin sıktığını, sonra Jülide'nin bu hâle bu acı ve müteessif baktığını gördü.

Bu o kadar büyük bir cürüm idi ki artık bunun doğruluğunu ispat için hiçbir şeye lüzum yoktu. Fakat bu genç adamı ezmekten ziyade ferah veren bir şey gibiydi. Bundan sonra serbest serbest nefes alabiliyor, böyle bir hâlin bir kadına, bir kadın kalbine olacak sût-i tesirini mülâhaza bile etmeye vakit bulamayarak “Oh Yarabbi aldatmamışlar.” gibi sevinip ve işte bundan sonra bu meluna yapılacak şeyleri muhakeme ediyordu. Ve kendince o sevinç zail olarak üç gün evvelki teessür ve ızdırıp yeniden başlıyordu, yeniden bir buğuz ve kin ile mahkûm, yumruğunu masanın altında sıkarak “Vay melun vay” diyordu. Bu sahih mukavemet olunmayan bir zehir, bir elem idi. Buna tahammül etmek her kadının fevk-i kudretindeydi. İşte Yarabbi, kendi, kendi bile mukavemet edemiyor, Jülide'nin merhamet olunmaya layık olduğunu görüyordu. Gözleri dumanlı, mahmum, bütün hane halkı üzerinde uçarak kararıyordu. Bunların hepsinin yüzünde bir melamet ve hicranın reng-i siyahı dalgalanıyordu. Jülide bütün bütün başını eğmiş, [52] mosmor kalarak ufacık çatal ile dişlerine vuruyor. Samia “Yemek değil, zehir!” manasıyla süzülen gözlerini bir noktaya dikmiş müteessif düşünüyor, Beyefendi murdar dudakları, murdar benliği ile harap ettiği bu aile saadetine ehemmiyet vermeyerek hizmetçilerle Rumca konuşuyordu. Şefik bu hâle bir türlü tahammül edemiyordu. Bazı

yerinden kalkıp oturduğu iskemleyi Behlül'ün kafasına atacağı geliyordu. Nihayet sofrada oturamayarak kalktı. Onu Jülide takip etti.

Şefik ısrar ediyordu, “Kalamam, hayır, kalamam o murdarın yüzünü görmek istemiyorum” diyordu. Jülide onun omuzlarına asılarak “Gitme canım Allah aşkına gitme hiç olmazsa sen varsın diye bundan fazla bir şey yapamaz kuzum Şefik!” diye yalvarıyordu ve bu delikanlının huzuru onun ihanet görmeye alışmış olan kadınlığına payansız tesliyet ve ferah vererek fersude bir hayatın bütün zulmetler içinde ihsas ettiği acıları, bereleri onunla unutuyorum, zannediyordu ve şimdi o kendi ısrarlarını, ricalarını çığneyip geçerse hayatında hiçbir saadet yüzü görmemek üzere yaratıldığına bir itimad-ı tâm hasıl edip öleceğinden korkuyordu. Mahaza Şefik burada alıkoymakla onu sıkmaya da kail olamayarak sesi [53] dudaklarında korkarak hastalanarak, titriyor, rica ediyor “Şefik beni yalnız bırakma. Seni böyle gördükçe babamı mezardan kalkmış beni sıyanet ediyor görüyorum” diyordu. İşte bu söz genç adamın kalbini parçalayan bir şehka-i elem oldu. Bunları sıyanet vazifesiyle mükellef süslenen erkekliği geniş kollarıyla bu kadına açmak, bu kadını ihata etmek istiyordu. Ve o vakit sesini çıkarmayarak oturdu. Mahaza kaldığına iyi etmediğini, bu haydut herifin bu çirkin cürmünden sonra ona bakmak bile istemeyerek, onun bir şey daha yaptığını gördüğü takdirde onu tepeleyeceğini zannediyordu.

Sonra salona Hanımefendi, Beyefendi Samia geldiler. Hepsi ayrı ayrı bir köşeye çekilip ellerinde ufak kürdanlarla dişlerini karıştırarak düşünüyorlardı. Daha sonra kahve geldi. Herkes kahvesini ufak nefeslerle emiyordu. Jülide ta köşeye, karanlık bir yere büzülmüş, dayaktan korkan suçsuz bir çocuk gibi oturuyordu. Kahvelerini bitirdiler, şimdi öyle hepsi pür-şegaf kalıyorlardı. Hizmetçi kız, fincanları almak için geliyordu. Pamuk da arkasında “mır! mır!” homurdanan nefesiyle belini kabartarak kuyruğunu sallayarak içeri giriyordu. Beyefendi “Gel pisi pisi...” diye çağırıyor, kedi biraz daha [54] mağrur biraz daha müteassif kuyruğunu sallayarak yürüyordu. Behlül eğilip onu alırken birden kucağından attığı görüldü, sonra bir tuğyan, bir feveran... Sesi odanın muhit-i sâkiti arasında dın dın öterek “Vay benim kedime siz ne yaptınız? Allah hepinizin belasını versin. Söyleyiniz ne yaptınız kedime benim?” galeyanıyla hepsinin üstünden bir cehennem savt-ı dil-hıraşıyla çalkalanıyordu. Hepsi de şaşırılmışlardı.

Şefik oturduğu yerde put gibi kalarak kendini idarede dûçar-ı müşkilât oluyor. Jülide, pür-endişe kediyi muayene ederek: “Ne olmuş ne var kuzum?.. Niye böyle kendini

sıkıyorsun?.. Bak ne hâle girdin...” gibi yalvarıyordu. Behlül bu yalvarışlardan daha ziyade şımararak “Gözün çıksın, Allah belanızı versin... Gözünüz kör olsun. Nankörler... Bir kedimi... Benim bir kedimi bakın ne hâle koymuşsunuz,” diyordu.

Hepsi müteaccib kediye bakıyorlardı. Kedinin aşağıda yemek mangalının altında uyuduğundan dolayı sırtındaki yünleri ancak bir avuç içi kadar sararmıştı. İşte bu Behlül’ün vesile-i tuğyanı oluyordu. Bu tuğyanlara, bu edepsizliklere karşı daima yalvaran Jülide’nin o zavallı bî-günah kadınlığı Şefik’in bugün iktidar-ı recüliyetini tahrik ederek onu [55] helecandan, şiddete, şiddetten feverana esir ediyordu. O kadar ki artık kendini zapt edemeyerek Jülide’yi kolundan çekip dışarı götürmek “Sen burada dur” deyip sonra içeride Behlül’ü ayakları altına alarak kafasını, gözünü patlatıncaya kadar tepelemek istiyordu. Bunu Samia o kadar çabuk intikal etmişti ki birden yerden fırlayıp Şefik’in elinden tuttu. Onu kendi odasına götürdü. “Aman kardeşim ehemmiyet verme şimdi geçer” diye yalvarıyordu. Şefik ayakta tir tir zebun-ı şiddet ve lerze boğulup, burnundan ağzından nefes alarak “Vay melun vay!” diye köpürüyor her tarafı şiddetli bir fırtına altında parçalanan bir yelken ucu gibi kamçılanarak titriyordu, Samia onu güç zapt edip:

“Bu, evde bulunduğu vakit her akşamki âdeti...” diyordu. Ve onu teskin etmeye gayret ediyordu. Şefik git gide o feverandan elemli bir teheyyüce geçip kalıyordu...

4

Ertesi gün gözleri uykusuzluktan kapanıyordu. Daha sabahleyin erkenden herkesi uyuyor bıraktı. Kaçtı, doğru yazıhaneye inerek bir kanepenin üzerine uzandı, hasta gibi idi. Her tarafı kırık, sanki [56] hiçbir azasına sahip değilmiş gibiydi. Bu kadınlara bir şey yapamadığından ve yapamayacağından dolayı kendi yaşayışına bir levm ve ikrah ile ittibâ ediyor.

Jülide bitti; bari bunların içinden Samia’yı kurtarabilmiş olsaydı, onu alsaydı. Onu kollarıyla ihata etseydi. “Bu melce yok mu, kollarım” deseydi ve onu kırık kolları, bu siyah sinesi üzerinde tutarak şimdiye kadar çektiği bütün o elemli anat-ı hayatiyesine rağmen mesut edebilseydi, o vakit Samia’nın çehre-i nilüferi pîş-i enzarında bir şehbal-i melekîyet ile titriyor, dudaklarında kendinden dört beş yaş büyük olmaktan mütehassıl bir tebessüm-i mağrur ihtizaz ediyordu. Şefik bunu o kadar sarahaten gördü. O kadar acı hissetti ki her şeyde kendine ait yokluğun tezebzüb-i manası altında elemli, muzdarip kalarak kadınların bu beyhude tefelsüflerine, daha doğrusu Samia’nın o manasız gururuna

karşı rencide olarak bir hiss-i mevrudî duymaktan içtinap ve duyanları muâheze etmek şan ve sıytını idare edebilen kadınlığa, sonra kendi sevdikten sonra ve kendine itimat ettikten sonra Samia tarafından kabul olunmamak biçareliğine omuzlarını silkip “Kabul etmezse hissizliğini ispat eder.” hükm-i katisini verirken her an ve zaman nazarlarının afak-ı muzîsi arasında [57] tecessüm eden o asıl almak istediği esmer simayı görüp bununla ona ihanet ettiği kendi hayalen kendini o genç kıza mevkuf bırakmaktan aldığı zevke böyle nankörlük ettiğinden dolayı kendine karşı tahassul eden mahcubiyetini “Onu bana vermiyorlar ki!” diye cerh etmek istediye de yine muvaffak olamayarak bunaldı kaldı. Evet, bu öyle ciddi, öyle saf bir mahcubiyet idi ki onu hiçbir şeyle cerh edemeyeceği bu ağlayan ruhun o genç kız tarafından da duyulduğuna itimat etmekten mütehassıl melekâne ve meşru bir mahcubiyet idi.

Bu mahcubiyeti duydukça bunalıyordu, bunaldıkça bu yanan gözlerinde, bu ağırlaşan kalbinde Jülide ve Samia için ihtizaz eden bir şehbal-i hürmetin mükâfatını yalnız Behlül’ü rahat bırakmakla eda edebileceğini teemmül edip yazıhanede kalamıyordu. Birden başına fesini giyerek oradan çıktı.

Hafızası iki tırnak arasında kalmış, mazmunsuz kelime gibi müphem bir serab-ı hayal içinde bunalıyordu. “Para olsun da bak” mülahazasıyla parası... Evet, külliyyetli bir parası pohpohlu bir geliri olduktan sonra ne Samia için farz ettiği o kaideler ne de öteki için işittiği bu gayr-ı mantiki felsefelerin ehemmiyeti kalırdı. O vakit kendi fikir ve mezelleti [58] temiz, sadık, ulvi bir kalp ile önünde pür-mande tecessüm ederek “Hiç olmazsa kalbim zengin ya” servetiyle kendi hayatından, kendi saf, temiz billûrin hayatından öteden beri adem-i hoşnûdî gösterdiğine nedamet ediyor. Ve Behlül’ü, Jülide’yi, Samia’yı, sonra o kız ailesini görüyor: “Zengin fakat hürmet bilmiyorlar” diyordu. Düşüne düşünce Beyoğlu tarafına geçiyordu. Şimdi ortada afacan bir merak, hiçbir şeyle kanaat etmeyen bir arzu... Behlül’ün metresini ve buradaki tarz-ı muaşeretini öğrenmek, arzusu vardı. Bir gazinoda oturarak akşama kadar Behlül’ü bekledi. Fakat Behlül hiç görünmedi. Artık sıkılarak çıktı. “Bari şöyle yukarı çıkayım” diyordu. Tünele doğru giderken bir arabanın arkadan süratle geldiğini işitti. Kendini muhafaza için geri çekilerek arabaya baktı. Arabada Behlül vardı.

Şefik: “Hah şimdi tuttum!” diyor ve sevinliyordu. Hemen o da oracıkta duran kapalı bir arabaya atlayıp: “Şu arabayı gördün mü? Onu hiç gözden kaçırmadan uzakça takip et” tembihini verdi. Arabacının onu kaybetmesinden korkarak şimdi köşeye büzülmüş

arabanın arkasından bakıyordu. Böyle Taksim’e kadar çıktılar, sonra araba birden, bir sokağa sapıp [59] epeyce külfetli bir apartman önünde sarsılarak durdu. Şefik görünmek tehlikesini tamamen bertaraf etmek için daha ziyade büzülüp Behlül’ün girdiği kapının numarasına dikkat etti. Ve bunu hafızasında silinemeyecek bir demir kalemle yazmıştı. “Ooh, şimdi elimden gelen iyiliği yapabilirim” gibi sevindi. Ve araba arka sokaktan Taksim’e çıkar çıkmaz arabayı savıp Galatasaray’ına doğru indi. “Yolda bir bildiğime tesadüf ederim” zannediordu. Fakat hiç kimseye tesadüf edememişti. Ah Kâmran Kâmran nerede idi?..

Ta Bonmarşe’ye kadar indiği hâlde Kâmran’a tesadüf edememişti. Kâmran’ı bulsaydı onu burada bu kadına musallat edecekti. Çünkü Kâmran işi, gücü az, her gün Beyoğlu’na geçebilirdi. Fakat kendisi... Oh! Kendi bulduğu, kendi yapmak istediği bir yol ki yapmakta da birçok mânilere serfûrû ediyordu. Şu dört beş gün zarfında idarehaneye ancak bir gün uğrayabilmişti. Kendi sa’yı mukabilinde belki fevkinde istidâne ettiği bu vazifelere böyle vahi, kendine ait olduğu için vâfi olan hoppalıklarla temaruz ettiğinden dolayı dûçar-ı azap oluyordu. Onun için Kâmran’ı bulamayınca sıkılıyordu. Sonra yavaş yavaş [60] yukarı çıkıp ilk gün girdiği dükkâna uğramak, herife meseleyi anlatmak istedi. Kâmran’ı bulamamak endişesi gibi bu herife de para yetiştirememek düşüncesi zavallıyı bütün temenniyâtı karşısında harap ediyor idi. Bu herif vasıtasıyla Behlül’ün oradan ayağını kaydırmak için sarfı mecburi görülen birtakım masarife mukavemet edemeyeceğini idarede gözü patlayıncaya kadar yazı yazmak, hesaba bakmakla ancak kendisini zor zar bin müşkilât içinde idare bildiğini düşünüp Behlül gibi paralı bir adamın metresini iğfal için icap eden masrafin sathi bir hesabından tedehhüş ediyordu. Mamafih Jülide’nin intikamını almak için bu kadar bir şeyi biraz daha çok çalışmak ile ve kendi mevcut parasıyla yapabileceğini, bu kifayet etmediği takdirde yazıhaneden senet ile para alabileceğini teemmül etti. Kendine mensup bir kadının hakk-ı sarihini ahirin irtikâbından vikaye etmek hiss-i ulvisine karşı bu kadarcık bir fedakârlığı müsamaha etmekte bir sürur, bir meserret bütün vicdanını, bütün ruhunu ihata eden bir saadet oluyordu. Ve bundan sonra dükkâna girip herifle görüştü. En evvela tarz-ı muaşeretlerini öğrenmek arzu ettiğini söyledi. Herif melun bir şeytanetle düşünerek defterinin bir köşesine evin numarasını işaret ediyordu ve bir defasında iyice [61] parasını aldığı bu delikanlıyı bu suretle yine soyacağını ümit ederek: “Sen hiç merak etme, yarın ne? Perşembe, pazartesi günü uğra!” diyor; sonra kaşlarını çatarak ve sanki Şefik’i sıyanet etmek, onu vikaye

etmek istiyormuş gibi: “Bari güzel mi? Beyhude masraf etme!” diyordu. Şefik bu şeytan gözlerin bütün bu melun, riyakâr ifadelerini anlıyordu. İstihfaf ile dudaklarını bükerek: “Nene lazım, senin!” dedi.

Ve artık müsterih olarak dükkândan çıkıp kalabalığa karışıyordu. Aşağı yukarı bir iki piyasa etti. Bu akşam Kartal’a mı çıkacağını yoksa burada mı kalacağını bir türlü tayin edemiyordu. Burada kalmak ne kadar şedit bir arzu ise, Kartal’a da çıkmak o kadar mecburi idi. Çünkü üstü o kadar kirlenmiş, bir hafta ütü yüzü görmeyen esvapları toz içinde, üstünde yıpranmış gibi görünüyordu. Herhâlde Kartal’a gitmek lazım idi. Ve böyle düşünerek yukarıdan aşağı inerken tünelin kapısında Kâmran’a tesadüf etti, Kâmran onun ellerini sıkıyor, “Bu ne? Daima burası... Bir şeye takıldın galiba?” Sonra esvaplarına bakarak dizleri dışarı fırlamış neftî bir pantolonun bu bacaklarda solgun kıvrıntılara, buruşuklarına dikkat ediyordu. “Şefik sen bir şeyler oldun” diyordu. [62] Ve bu arkadaşının sahih fena bir şeye tutulduğunu vuzuh ile görerek acıyordu. Şefik başını “Yok, yok” makamında sallayarak sonra bu gece nerede kalacağını, biraz evvel onu pek çok aradığını söylüyordu. “Ah Kâmran sahih bir şeye takıldım ama bildiğin gibi kadınlara değil, dehşetli bir can sıkıntısına” diye ilave ediyordu. Kâmran gülerek “Seni eğlendireyim gel” diyordu. Şefik üstünü başını gösterip “Kılığıma baksana ben kendimden iğrenmeye başladım...” Sonra tünelin birinci düdüğüne işiterek: “Aman... Bonjur... Yarın buluşalım” diye yeleşinin cebinden birçok ufak para çıkarıp avucunda ayıra ayıra koştı.

5

Bu gece Şefik’in en elemli en müteheyyir bir gecesi oluyordu. Odasının dağınık eşyaları arasında dolaşa dolaşa Behlül’e nasıl bir oyun yapacağını düşünüyordu. Ve yarın alacağı havadise karşı nasıl hareket edeceğini teemmül ederek kâh gözleri bir noktaya dikilip kalıyordu. Behlül’ü “Ah bu tilkiyi bir kışkırtsam” diyordu sonra onu kışkırttı farz ederek “Ya sonra?” diye Behlül gibi bir herifin arkasından koşmak için ceplerin dolu olması [63] icap edeceğini acı acı tahattur etti: Mahaza kalben o kadınlara arzu ettiği iyiliği yapamazsa ne kadar muzdarip olacağını, oh hiç olmaz ise bu kadar bir iyiliği ve bunu her nasıl olursa olsun yapabileceğini ümit ederek masanın üzerinde açık duran sigara paketinden bir tane alıp içiyordu. Dışarısı bir kış mehtabının soğuk buseleri altında titreyerek sema, bulutlar arasında uçan kamerin fevkinde zulmetleşiyordu. Şefik başını pencereye dayamış, dışarı dalgın dalgın bakıyor: Her taraf simsiyah, her taraf sakit

uyuyor, o saatte bütün cihan-ı hayatına kaim olan yalnızlığın bâr-ı elimi bütün hafızasını tırmalayarak onu sernigûn bırakıyordu: Böyle uzun uzadıya devam eden yalnızlıklar içinde ne hıyanetini dinletecek ne de bu acı ve matemî yalnızlıkların ızdırarı arasından kendini kaldırıp atacak bir kadın kucağı, bir kadın ruhu bulamamak Yarabbi bu payansız boşluklar, zulmetler gibi, tehi, muzlim bu gençliği, bu malul yaşayışı, bu noksan hayatı okşayacak bir kadın arıyordu... Ve Şefik gittikçe o kadar nisvî o kadar harareti oluyordu ki pencerenin yanında mevzu kırmızı kadife koltuğa düşüp bir çocuk hâliyle, ağlamak istiyordu. Bu kalbi, bu kırık kalbi ah Yarabbi öyle bir kadın, bir zevceye muhtaç idi ki... Bir kadın, [64] bir zevce bu hayatın acılığını, bu kalbin yaralarını, elemelerini kapayacak bir kadın ve o vakit sevmek, sevilme koca yaşayacakları bir aşkın reng-i gülğün safveti altında tenevvür edecek bir hayat-ı cedidin leb-i pâki-i nevazişi arasında neler mevcut olacağını tahayyül ediyordu. Bir kadının, bir aşk-ı meşruun tesis ve tecdit edeceği hayatını gözlerinin önünde bularak fakat kırık, aciz bir fikrin bir müzab-ı sürhî gibi aktığı manaların içinde o muhayyel hayatını kurtaramamak tesiriyle bunalıyordu.

Sonra bu sema-yı tahayyülün afak-ı baid ve nevvarında lerzan birtakım hayaller, o genç kız, sonra Jülide, sonra Samia uçuyordu. Jülide sarı saçlarıyla bir nilüfer, Samia siyah saçlarıyla bir kitle-i ateşin kadar müessir, o genç kız, hazin şikeste-per bir ifade-i garam ile kendi cihan-ı hayalinden tebâüd ediyor gibiydi. Ve böyle Samia'yı Jülide'yi, o genç kızı tahayyül ederken Samia onun kalbine tırnaklı bir pençe uzatıp kanatıyor. Bütün mağrur ve müstehzi kadınlığının kahkahât-ı hevesâtını koparıp onu bırakıyor, Jülide o sevilme sevmek masumiyeti ile sessiz, şefkatli genç kız, müebbet bir vefa-yı muhayyele boynu bükük yemin ediyor gibi yine hafif hafif ihtizazlı kendi asuman-ı hayatından uzuyordu. [65] Oh Yarabbi bir kadın fakat bir kadın elzem idi. Bu ruh, bu kalp dinleyecek bir kadın istiyordu. Ve o kadar kati bir ihtiyacı vardı ki yanıyor gibiydi, hayatını muzlim bir hâristan gibi birtakım sessizlikler, dikenler, taşlıklar... Sonra her tarafta bir safir-i istihza saçan bu fakr u mezelletin kendini bitiren yükünü ve yorgunluğunu duyarak bir kadın kucağında, bir kadın saçlarına gömülerek bitmek ateş ve arzusu onu kanepede gittikçe eziyor, gittikçe oğuşturuyordu. Bir zaman böyle kaldı. Bu bâr-ı hayal altında nefes alamayan bir hasta gibi eğrilip kıvranarak düşünüyor, artık hıyanetsiz bir sevda ebedî munis bir hayat yaşamak, bütün bu yorgun gençliği Samia yahut Jülide ve bunlara mümasil bir kadın hayatıyla mezc etmek istiyordu. Ah o kızı, bari onu, onu verselerdi... O kendinin olsaydı... Fakat işte arada bir fakr mümanaatı vardı. Bu fakr onun cihanında

teessüs edecek bir hayat-ı gülgûnu karartıyor ebediyen sevmek, saf olarak sevmek hülyasıyla uyuşan bu masum hafızayı, bu temiz... Ulvi olan kalbi tırmalayan, fakr kanatıyor, eritiyordu.

Ve birden: “Zavallı Jülide, sen de böyle bir ta‘mın kurbanısın” diye mırıldanarak sobanın sağ tarafındaki mindere uzandı. Başı yanıyor gibiydi. Jülide’ye parasıyla [66] ihanet eden Behlül’ü bu girîveden yine para ile kurtarmak lâbüd idi. Onlara ufak bir iyilik yapmak için medyun gördüğü erkekliğini şimdi ancak şu sıralarda Behlül’ü Jülide’ye iade edinceye kadar paraya bir kadına muhtaç olduğu kadar muhtaç olduğunu görüp mahzun oluyordu.

Bu düşünceler mütemâriz bir nöbet gibi idi, ne yapacağını bilemiyordu. Bir hafta ötede beride sürüklenen günlerini arıyor, bu oda, bu ıssız köy ona karanlık geliyordu. Hiçbir şeyle eğlenemiyordu. Bir kitap sayfasını açıyor bir şey anlayamıyor, biraz çalgı çalayım diyor. Ondan da zevk alamıyordu, hemen şimdi mümkün olsa İstanbul’a koşmak, hiç olmazsa böyle kederli zamanları kederli bir aile içinde geçirmek ihtiyacını kati olarak duyuyor.

Mesela Jülide ile bulunur ise eğleneceğini ümit ederken Jülide ile tabii bir mahrem-i raz olamayacağından ah doğrudan doğruya bir kadın, kendini teselli edecek kendini sevecek bir kadın istiyordu. Mahaza böyle bir zamanda Jülide yahut Samia ile beraber bulunmak da fevku’l-matlup idi. Hiç olmazsa Jülide gibi rakik, Jülide gibi hassas bir kadının kalben kendine merbut değilse bile hâlen merbutiyeti bu harareti anat-ı rûhiyeye karşı yine kifayet edebilir bir muvaffakiyet, Samia’nın o havai, afacan etvarı bütün sevimli [67] hâlleri ile kendini işgal edecek bir saadet olabilirdi. Fakat o Samia’yı düşündükçe kalbi bir tesir-i pür-ateş duyuyor, bu genç kızdan saklanmak, onunla bulunmakta meşhut olan tehlikelerden vikaye-i nefis etmek pek hayırlı olacağını görüyordu. Fakat Jülide öyle değildi, Jülide’nin o siyah gözlerinde korkunç olmaktan ziyade sevilen, acınılan bir ifade vardı ki Şefik’i cezbediyor onu yakıyordu... “Ah şimdi onlarla beraber olsam” hüsrânıyla düşünerek fakat oraya sık sık gitmekte Behlül için fırsattan istifade olacak fenalıklar hasıl olabileceğini düşündü. Bunu bu kadar vuzuh ile görmek Şefik’i rencide ediyordu. O herhâlde hiçbir fenalık düşünmeyerek oraya gidiyor yalnız Jülide’ye yardım etmek bu ailenin tessürüne iştirak etmek isteyerek onları ziyaret ediyordu. Mamafih senede ancak bir defa semtine uğradığı bu aileyi ziyareti bu kadar sıklaştırdığı herhâlde başkaları için mucib-i teemmül olacak bir sû’-i hâl yaşatabilirdi. Ve bunu o kadar vuzuh ile görüyordu

ki: “Babamın amcasının kızları karış karış değil de arşın arşın benden uzak; adeta herkes gibi...” diye omuzlarını silktilti. O bir defa Behlül’ü ona iade etseydi sonra “Bir defa uğramam” diye düşündü... Nasıl, Yarabbi! Nasıl [68] yapmalı idi? Bu Behlül’e nasıl bir perende atmalı idi?... Eğer para ile ise... Perende atayım derken kösteklenerek düşeceği aşikâr idi. Mahaza para sarf etmekle beraber bu sarf edilecek paraya birçok hile de terfîk etmek icap ederdi. Bu hilelerin sonunda da hiçbir şey yapamamak mesela bir metresten onun ayağını sırınca birkaç gün sonra başka bir kadına Behlül’ün devam edeceği, hiç de muhal değildi. O vakit ne yapmalı idi? Bu kadar masrafa nasıl tahammül etmeliydi! Birden vazgeçmek “Neme lazım Behlül, neme lazım Mehlül!” hükmüyle her şeyi unutmak isterken Jülide’nin kendine kalben yalvardığını işitiyorum gibi oluyordu ve bütün kuvveti bir an zarfında mahvolarak ona yardım etmek mecbur olduğunu görüyordu. Ve yine birden elemli vakfelerden tehevvrülere ram olarak bir an zarfında her ne icap eder ise onu yapmaya karar veriyor; Jülide gibi bir kadının böyle ihanete, bu kadar vahşi bir hakarete hiçbir vecihle layık olmadığını takdir ederek onun o aciz, kimsesiz kadınlığının intikamını almak ve bundan sonra ona bir baba gibi, bir kardeş gibi yardım etmek arzusuyla Behlül’e olan husumeti teceddüd ediyordu. Ve gittikçe bu tuğyan tezayüt ederek hayatından mütemadiyen hakaret görmüş olan o zavallı kadının bu kırık, bu vakfe-gîr elem ve ızdırap olan kadınlığını acı acı tahlil ediyordu.

[69] Jülide, Jülide diye düşündü. Onun fevku’l-matlup olan kadınlığını bu kadar hakaretler içinde görmekten hırçın, asabi bir hiddet ile yumruklarını sıktı. Bu bir türlü sabah olmak bilmeyen geceyi nasıl geçireceğinde dûçar-ı müşkilât oluyordu. Oof bir defa sabah olsaydı; bir defa ne yapmak icap edeceğini anlasaydı... Evet, bir defa bu hakaret görmüş kadını güldürmeye muvaffak olsaydı kendi erkekliğinde, kendi hayatında gördüğü adem-i saadeti şefkatli, külfetli bulacaktı. Sonra yüzük meselesi yine hatırına geldi buna muvaffak olduktan sonra o iki hemşirelere hediye etmek ve bu kadar muavenet etmek ile onları ne kadar hoşnut edeceğini ne kadar muhabbetlerine mazhar olacağını bir türlü takdir edemiyordu. Ve ta nısfu’l-leyle kadar böyle düşünceli yaşadı, sonra karyolasına girerek uyudu.

6

İki gün sonra işinde geç kalmışlara mahsus bir isticâl ile kendini sokağa attı. Tren ve vapurun bugün pek uzun gelen seyahatinden bîzar olmuş idi. Bugün heriften bir cevap alacaktı. Dükkâna uğradı. Herifi orada bulamayınca Tokatlıyan’a girdi. Bir çikolata [70]

içip iki de pasta yedi. Sonra bir defa daha dükkâna uğradı bu sefer herif orada idi. Fakat daha pek muhakkak bir havadis veremiyor. Bir iki gün daha tehir ederek “Ama bahşişimi çokça isterim çünkü zor şey, hem şimdi iki liraya ihtiyacım vardır” diyordu. Şefik bu iki liradan bir tanesini verdi. Daha bugünden açılan bu külfetli masraf kapısı pek mukavemet olunmayacak kadar dürüş, muannit bir sarsar ile açıldığı için sonrasından korkuyordu: “Ama yalnız tarz-ı muaşeretlerini öğrensem kâfi” mülâhazasıyla dükkânda öteye beriye bakarak “Fakat işi uzatma!” ihtarıyla çıktı.

Ve ta tünele kadar yaya kaldırımın üzerinde çalkalanan kalabalık arasında kendini bir türlü idrak edemeyerek ağır, mühmil adımlarla indi. Ne yapacağını tayin edemiyor, ara sıra kalbi incizap ile Jülide’ye atılmak, koşmak, onların arasında üç saat temiz, mesut bir hayat yaşamak hâhiş ve hüsrânıyla sernigûn oluyordu. Birden ani tereddüt arasında boğulup kalarak, orada Behlül’e tesadûf etmeyi saniyen bu kadar sık ziyaretin birtakım zehaba elverişli bir vesile olabileceğini düşünüp bunaldı; oh Yarabbi! Bu öyle acı bir elem bilhassa o kadar gayr-ı kabil-i mukavemet bir fenalık, bir ızdırap idi ki Şefik’i harap ediyor. Saf, temiz bir kalbin, temiz, [71] garazsız bir hâhişin böyle fena, batıl birtakım zanniyata meydan vermesi ihtimalindeki yaraya mukavemet edemiyor. Ve bugün onları görmek, onlarla üç saat mesut bir hayat yaşamak emel-i revnakını lekeleyen bu mülâhazalardan sonra ne yapacağını bir türlü tayin edemiyordu. Bir şey, öyle bir şey ki işte onu ta kalbinden tutup sıkıyor incitiyor.

Böyle aşağı indi. Doğru yazıhaneye çıkıp oradan derse gitti. Vazifesini ne kadar dikkat ve gayretle yapıyor ise o kadar sıkılıyor; bir çocuğa verdiği ders bugün bir türlü bitip tükenmek bilmiyor. Sanki odanın sarı zemin üzerine dallar münakkaş duvarına asılı iri saatin daima bir noktada gibi hiç hareket etmeyen, şu iki saati bir türlü bitiremeyen yelkovanından gözlerini ayıramıyordu. Oradan çıktıktan sonra şimdi ne yapacağını yine bilemiyordu. Her şeyde kendini eğlendirmekten içtinap ve ihtiraz eden bir acz görüyor. Her yer her eğlencede sıkmaya, kahretmeye mahsus bir fenalık zannediyordu. Ve Kartal’dan da kaçıyor. Dün akşam orada geçirdiği o buhran-âlûd saati tekrar etmemek, şimdi orada kendi odasının muhit-i mahdudu içinde hiçbir şeyde, hiçbir kalp dinlememek insanlar bilhassa kadınlar arasında “İşte bu da benim” varlığıyla bir kişiye sahip olup da [72] sonra kendini ona onun kalbi, onun muhabbeti mukabilinde vakfedip, bir kalp, bir ruh olarak yaşamak ihtiyacıyla dolan geceleri geçirememek ona fevku’l-mukavemet bir ızdırap, bir kâbus ile tev’em oluyordu. Ve binaenaleyh hiçbir şey yapamıyordu. Güya

gitmekle burada kalmak arasında tev'em bulduğu yalnızlığı nasıl geçirebileceğini bilemiyordu. Böyle köprüye kadar indi. Arkadaşlarımdan birisini bulur isem mülâhazasıyla Beyoğlu'nda kalmayı tasavvur ediyordu. Fakat kimseye tesadüf edemedi. Ve yalnız Beyoğlu'nda kalmakla sıkılacağına emin olarak "Hiç olmaz ise evimde..." diyordu. Evinde, kendi odasında... O vakit birden kendi evinde, kendi odasında bulunmak, kendi kitapları, kendi sevgili eşyası arasında bir ömr-i sûdî yaşamak, istedi. Ve köprüyü geçip adalar vapuru iskelesine saparak biletini aldı. Aşağı kamaraya sonra yan kamaralara baktı bir sigara dumanı kalabalığın üstünde çalkalanıyordu. Güverteye çıktı, kânunun dest-i ratibi altında uçuşan bulutlar serin bir hava ifraz ediyor, hafif bir lodos denizin sine-i atlası üzerinde ufak şathât ve lerzeler uçuruyordu...

Vapur köprüden hareket edip Kadıköy yolunu alınca bu rüzgâr gittikçe sertleşerek soğuk ve gayr-i meri [73] bir yağmur, çarkların saçtığı köpüklerden mütehasıl ince ince serpintiyle karışarak ıslatıyordu. Ufuklar, dolu daima birbiri üzerinde kabarak uçan ve nihayet yırtılmış bir tülbent gibi saçaklanan bulutlar bu pembe güneşin lemeat-ı la'li ile karışarak muhit-i nezaretini narlı, ezhar-ı hayal ile dolduruyordu. Oh bu hava, bu rakik, bu mayi hava onun bütün bir hararetle yanan asabına yaş, serin ceryanlar veriyor, bütün evcâ ve mahmumiyetini tedavi ediyordu. Vapur açıldıkça rüzgâr ve Fenerburnu'nu girerken biraz daha soğuk, biraz daha nemli, sanki enginler bu köpüren bulutlar altında çivitlenerek kabaran hafif dalgalardan avuç avuç sular savurarak Keşiş Dağı'nın bir pûşîde-i berf ile mestur olan şahikalarının bürudetini kucaklayan rüzgârı yaş, buzlu ibzal ediyordu. Ve gittikçe bu rüzgâr daha ziyade soğuyarak, daha ziyade kesb-i rutubet eyleyerek köpürüyordu. Şefik biraz üşüme hissetti. Paltosunun yakasını kaldırdı ve o zaman güvertede aşağı yukarı dolaşmaya başladı. Aşağı inmek istemiyordu. Rüzgârın yaş, soğuk elleri altında yumuşayan saçları, nemlenen çehresi ona bir haz veriyor. Bu kadar şeye ehemmiyet vermiyordu. Ta Kartal'a kadar bu hâlde sebat etti. Vapurdan sıkılarak çıktı.

[74] Geceyi roman okumak ile geçirmek istedi. Bir zaman Pol Borje'yi karıştırdı. Bir zaman Rafael sayfalarına göz gezdirdi bunları her zaman seve seve okurken bugün kendinde bir ihmal, bir adem-i intikal buluyordu. Sonra gazetelere baktı, bu da onu işgale kâfil olamıyordu. Onda öyle gizli, öyle gayr-ı muayyen bir hâl vardı ki daima kendini beyaban-ı hayale tevdi ediyor, gözleri bir noktada, Samia'sının telâtum-ı hayaliyle dalıp dalıp kalıyor; sonra derin derin içini çekerek "oh" luyordu. Bu hâl onu ne vakitten beri

tutup ezen; sonra yorgun bırakan bir hastalık idi fakat şimdi o kadar tezayüt ediyor, o kadar ağırlaşıyordu ki ne yapacağını bilemiyordu. Sanki onun kalbinde körleşmiş, testereleşmiş bir bıçak gibi sürünen, sızlanan bir şey vardı. Bunların ızdırap ve fenalığını “anne” diye ağlayan çocuklar gibi Şefik de “Jülide, Jülide” diye iskât edebiliyor fakat bu Jülide, bu genç kadın için bir iyilik etmek, ona yardım eylemek hâhiş ve sevdasıyla meşbu olan ruhunda ona karşı bu hararetli incizaba mukavemet edemiyordu. Jülide’ye iyilik etmek “sen ne kadar ihanet görmüşsün” demek, sonra bütün bu ihanetlerle zebun olan anasını şimdi yeni bir asuman-ı sürur altında uyandırmak maksadıyla Behlül’e rahat vermemek arzuları [75] bir zaman oluyordu ki kendi karşısında yalancı bir çehre ile istihfaf ediyorlardı, Şefik’i sıkıyorlardı. O hayatında bir gün kendini sû-i tahayyülden kurtaramayarak daima bir teşevvüş-i efkâr arasında bunaldığına bakıp “Ben kendime, hep ben yapıyorum” derdi. Şimdi bütün bu sızıları bütün bu muazzep edici hayatı altında Jülide’nin ruhundan, gözlerinden, ani bir zamanda “Sana yardım etmek için bana hayat ver” tese’ülüyle müzebzep kaldığına ve bütün anat hüznünü bu kadını yad ile iskât ettiğine binaen “Bu sıkıntıları kendime ben icat ediyorum” diyerek odanın içinde dolaşıyordu. Kâh pencerenin yanında durup dışarı bakıyor kâh dumanlana dumanlana, köpüre köpüre gelip pencerelere yapışan gecenin bî-payan boşlukları arasında gözlerini araştırarak sonra alnını pencereye dayayıp öyle dakikalarca duruyordu. Bir zaman “Bir iki mektup yazabilir miyim?” diye uğraştı. Fakat ona da muvaffak olamadı. Vapurda iken İstanbul’da kalmadığından dolayı saf, ratıp incileşerek gelen rüzgârı işte bu sahne-i hayata kucak kucak tama’sız döken ufukların behçet ve ismetine duyduğu memnuniyeti şimdi bu ölü, kendine daima bir hiss-i behîmiyet veren ağır dakikalar değiştiriyordu.

“Ah hep ben!” diyordu. Ve asıl kendi bir iki söze, bir iki acıklı şikâyete kapılarak Behlül’ün arkasından [76] koşacağını, Jülide’ye yardım edeceğini tekeffül ettiğinden dolayı şimdi bu dakikaları bir faaliyet ile geçirmek, onların yanında bulunup “Bilseniz!” diye bütün teşebbüsâtını, Behlül aleyhinde kurduğu bütün planlarını mevki-i fiile getirmek için Jülide’nin o nefis, o muazzez ve ihanet görmüş, kadınlığının bir insanı tamamen mesut etmeye kâfil görünen nezaketi, inceliği, şiiriyeti karşısında kuvvet almak ihtiyacını daima fena fena birtakım zehap ve ifsâdât ile şerh edeceklerin açtığı perde-i ihtizaz altında bıraktıktan sonra işte şimdi böyle öle öle inleye inleye düşünmek felaketini: “Ben... Hep bu fenalıkları kendime ben yaparım” diye karşılıyordu. Ve bu isabetlere, bu felaketlere bir zaman oluyordu ki mukavemet edebilecek kadar Jülide’nin

hayaliyle kuvvet verdiği ve o gözlerin bütün ismet ve şiiriyeti karşısında bu erkekliği bir çocuk gibi en ufak teşviklerle öteye beriye sığıyor bularak sıkılıyordu. Böyle düşündükçe sanki her şeyin ridâ-yı esrarı sıyrılarak gözlerinin önünde yalnız Jülide ile kendi şebab-ı behimi tezahür ediyordu. Bir an bu onun kafasını, beynini yaralayan, bir ra'd u berk gibi idi. Onu bütün bu iğrenç tahliller karşısında bir habl-ı hadid ile bağlayarak ilerletmiyor, bir noktada tutuyordu. “Ah sahih, ben müstahakım!” diyordu Jülide’yi kendine faydasız güzel görmekteki mahmumiyetini [77] “tehlike...” diye tezyit etmekten iğreniyor, en ulvi, en masum bulduğu insanlar için ancak muvakkat bir ulüvv-i his idame edebilerek sonra hep hislerini böyle mülevves ettiğinden dolayı kalbi ağır bir hakaretle bağırıyor zannediyordu... Elleri cebinde, odada dolaştı. Duvarlardaki üç dört yağlı boya tablo karşısında durup onlara baktı, bir zaman bu resimlerin altında fazla duran çini tabakları kaldırıp başka yerlere taşıdı, resimlerin yerlerini değiştirerek kütüphanesinde mahfuz birtakım resimler daha ilave etti. Bu o kadar gayr-ı tabii bir iştigal idi ki kendi de yaptığı şeylerden utandığı oluyordu. Bir zaman aşağı inip dadısıyla şakalaştı. Ve ondan da çabucak bıkip yine odasına çıktı. Ne yapacağını bilemiyordu. Yalnız bir şey... Bütün bu sükût, bütün bu yalnızlık arasında sevmek ihtiyacı, sevmek harareti takat-şiken bir sarsar gibi beyninde, bütün hayatında, bütün ruhunda berkî bir infilak ile açılıyordu. Mahaza sevip de sevilirim zannettiği birçok kadın ve kızlardan aldığı cerihaları, oh bunu ceriha farz etmiyor, fena ettiği o aşklar... Hayır, şimdi şu ruhu, her mevcut karşısında yalnız kendini, kendi şahsını bî-kes ve şefiksiz bulmak yaralarını bağlayacak bir kadın arıyordu. Bir zaman bütün bu efkâr-ı [78] hevâyesini, avuçları arasında ezip bir denizin a'mak-ı bî-hayrına attığı ufak bir taş gibi kendi muhit-i fikretinden atarken ani bir tahavvül neticesinde bütün bir aşk-ı meşruun mahâsin ve ulviyetini unutarak: “Sevmek sevmek... Bir kadın olsun da” diyerek bunalıyordu. Ve hiçbir noktada istikrar edemeyen bu perişan düşünceleri, kederleriyle nihayet bir köşede büzülüp kalıyordu.

Ve artık bütün elyaf-ı asabı ılık bir bahar üstünde kesb-i rehavet eylemiş gibi idi. Burada hiçbir şeyi idrak edemeyerek, birçok şeyler düşündüğü hâlde bir şey, hiçbir şey halledemeyerek aciz, muzmahil kalıyordu. Bir hayat-ı saf yerine bir hayat-ı meşgul yaşamak işte onu asıl öldüren, asıl kahreden bu oluyordu.

Jülide’nin hakk-ı meşruunu iade etmek için serfûrû ettiği yorgunlukların sonu... Artık ileri gidemiyordu. Bu mülâhazayı şimdi kalbinin üstünde bir iğne gibi derinleştğini, safvet, ismet hakkında en ulvi itikatlarını kanattığını hissediyor. Jülide’nin hakk-ı

meşruunu birtakım ağraz ve ihanetlerden vikaye teşebbüsüne karşı temiz, lekesiz bir kadınlıktan, bir iffet-i mübecceleden mukabeleten istifade etmek bu hiç tasavvurda yok iken tuhaf, musır hamleler gösteren hayatının denaeti, sefaleti ile başını yumruklayacağını, [79] tırnaklarını kendi hançeresine geçirmek istediği dakikalar oluyordu.

Ne bir terane-i teselli ne bir neşide-i sevda dinlemekten mehur olan şebab-ı mağbununu bu vehim ve behimi hissiyatın dest-i sergerdanından kendine mahsus büyük tefelsüfleriyle artık kurtarınca “Kocasına ait...” diyerek Jülide’ye yalnız merhamet etmekle boşanıyor, hafifleşiyordu...

7

Ertesi gün ilk trenle indi.

Bugün akşama kadar kendi işleriyle meşgul olduktan sonra: “Bu gece dadıma gideyim” dedi. Ve köprüden bir arabaya binip Şehzadebaşı’na çıkacak iken arabayı Beyazıt’tan döndürüp Sultanahmet’e Jülide’ye gitti. Bu gayr-ı tabii, birdenbire içinden gelen bir arzu idi...

Onu Jülide, Samia büyük bir teşekkürle karşılıyorlardı. Jülide “Ne iyi ettin de geldin Şefik! Vah biz de seni bekliyorduk...” sonra istihfaf ve istihza ile dudaklarını bükerek ilave ediyordu: “Çünkü artık Beyefendi haftada beş gece orada, iki gece burada...” Şefik yine bu şikâyetleri derin bir esfle dinlerken birden gülmeye başladı sonra: “Aman bu Beyefendi’den artık ne kadar [80] bıktığımı bilerseniz...” diye alaya başlıyordu. Samia, Jülide delikanlının ellerinden çekerek yukarı çıkardılar “Üşümüştün, üşümüştün!” diyerek sobaya odun atıyorlardı. Jülide bir ev kadını, bir ev hanımı vakarıyla: “Şefik! Ne istersin sana yaptırılım?” diyordu.

Şefik bir zaman bu suale cevap veremedi, Beyefendi’nin haftada beş gün metresinde kalmakta olduğu havadisi gittikçe onun hafızasını tahdiş ediyordu. Kendi teşebbüsâtı ile böyle bir hâle sebebiyet vermiş olması ihtimalini derpiş ederek “Kaş yapayım derken göz çıkartmış olmayayım” havf ve tereddüdüyle düşünüyordu. Mahaza bundan sonra ne yapsa hiçbir şey istihsal edemeyeceğinden Behlül’ün o tatlı eğlenişlerinin sonunu beklemek, kendini biraz daha teşebbüsâtının cereyan-ı tabiisine bırakmakta bir mecburiyet gördü. Jülide: “Söylesen a ne seversin?” sualini bir daha tekrar edince Şefik dalgın ona baktı. Onun ne demek istediğini tayin edemiyormuş gibi bir zaman düşündü sonra: “Ne isterseniz” dedi.

Hanımefendi önündeki dikişin iliklerini yapmak için gözlüğünü taktıktan sonra başını biraz eğiyor, o gözlüğünün üstünden bakıyordu. Ve elleriyle işaret ederek “Şöyle... Fincanla, içinin cevizi çok [81] bir güllaç ... Süt alsınlar da Jülide...” Jülide bu emri Samia’ya tebliğ ederek Şefik’in karşısına oturdu. Sarı saçları dağınık, dolaşık bir ipek lülesi gibi yan tarafından sarkıyordu. Rengi biraz daha sararmış, bu sarı saçlar altında enzar-ı süyülü siyah, mahmur, kirpiklerinin altında süzülüyordu. Nazarlarında o kadar endişeler, dudaklarında o kadar s olgun mu’eddâsız bir eser-i nur vardı ki bütün bu kadınlığın perişanlığı karşısında Şefik eziliyor. Böyle güzel, bu kadar müstesna bir kadınlığın vesile-i tezebzüp... Ve izmihlali olan Behlül için kadir bilmeyen tuğyanını daima boğucu feveranlarla tezyit ederek: “Ne kadar yazık! Fakat seni ben böyle gördükçe... Bu kadar harap gördükçe bilsen Jülide...” demek isteyerek boğuluyordu. Bu güzel onun bütün tahayyülât-ı nisviyyesini derin uçurumlara çekiyordu. Bütün îtiyadât ve îtidalini harap ediyordu. O kadar müessir idi. Bu kirpikler, bu gözler, sonra bu gözlerin altında morarmış zannolunan koyuca bir renk, bu toplu çehre hepsi onun nazarında bütün mevcudiyeti, bütün benliğini titretiyordu. “Böyle bir kadın olsun da” diyordu. Böyle bir kadın ile hiçbir zaman hiçbir şeyin noksan olmayacağına, tamamen [82] itikat ettiği hâlde bu itilaf karşısında: “Ah benim olsan!” demek isteyerek düşünüyordu...

Jülide nazarlarıyla ayakta dolaşan Şefik’i takip ediyordu. Şefik birden gelip yanına, oturdu. O zaman Jülide “Sen ne yapıyorsun bakalım, eğleniyor musun Şefik?” diyordu. “Sen de karını Behlül gibi ihmal edecek misin?”

Onun dudaklarında bir tebessüm, ruhsuz bir tebessüm titredi o da şimdiye kadar hissini hiçbir zaman bu kadar mahzuz olarak tetkik etmemişti. Hürmet ettiği şu karşısındaki kadının muvacehesinde herkesin tabii göreceği bu kadar karib oturmak bütün mahâsin-i ulviyatın karşısında fenalığından kaçıp titreyen vicdanını zehirliyordu. Daha fazla oturamadı ve “evlenmek” diye titreyerek yerinden kalktı.

Jülide, hâlâ o köşede öyle uyuşuk, gayr-ı müdrik oturuyordu. Şefik’in yanından fırlayıp gitmesinden müteessir oluyordu.

O zaman yine idraksız bir hâl ile سوالini tekrar etti: “Ha Şefik karını ihmal edecek misin? Şefik hâlâ eli arkasında bağlı dolaşıyordu. Gözlerinde yorgun, nevmî vaatler, dudaklarında birbirinin ruh-ı esrarıyla telâkî eden müphem tebessümler vardı... Karımı ihmal eder miyim?” diye düşündü. Bir an zarfında Şefik [83] tanınmayacak kadar değişiyor, şimdi bütün bütün etvar ve hey’âtıyla en masum şefikliğini bularak “İhmal eder

miyim?” diye Güzin’i düşünüyordu. Ve Jülide kalbinde ufak bir zamanın eğlencesini temin eden yabancı bir kadın hükmünü alıyordu: “Güzin” diyordu. Çünkü ihmal olunmamaya layık yalnız onu buluyor; yalnız onu ihmal edemeyeceğini, hâlbuki bu kadar reddolunduktan sonra bütün nazlı, bütün güzin hülyaları kendi fakr u bî-kesliğine heba edildiği için şimdi kendisine her kız, her kadın gibi ve kendi hayatını, kendi kalbini bilmeyen en uzak bir insan gibi kendini telakki ederek acı acı gülüyor: “Evleneyim de bu suali sonra edin... Yahut evlenmek fikrini tamamen kendimde takdirden sonra...” diyordu.

Hanımefendi Jülide’ye vakit bırakmadan cevap veriyordu: - O niye ya? O niye ya?.. Hani yalnızlıktan bıktım diyordun, şikâyet ediyordun?..

Şefik endişeli bakıyordu- Siz rüya görmüşsünüz... Rüya görmemiş olsanız bile bu hâl yine bir rüyadır. Sonra sesi dudaklarında esefle biterek- Hem kızını kim bana verir?... diye ekledi.

Hanımefendi acıyarak ona bakıyordu. Her kızı mesut edeceğine kat’â kefalet ettiği bu adamın bu hâline [84] tahammül edemiyordu: - Senin için kızdan çok ne var? diyordu.

Şefik’in gözleri kararıyor gibiydi. İşte Güzin’i, Güzin’i bilmiyorlardı, Güzin’i vermeyeceklerini taakkul edemiyorlardı. O hâlbuki Güzin’den başka bir kızın ruhunu kalbini dinleyemeyeceğine emin idi; onun o esmer simalı mükemmeliyetten başka, onun siyah nafiz gözlerinden başka hiçbir kadın ruhu, hiçbir kadın kalbi, hiçbir kadın gözü karşısında mesut olamayacağını biliyordu. Sonra: - Evet, zaten evlenmek bana uzak; hicran! diye sükût etti. Jülide onun karşısında içini çekiyordu.

Şefik karşı minderde elleri göğsünde bağlanmış düşünüyordu. Jülide onu böyle düşünüyor gördükçe: “Seviyor, mutlak seviyor...” diyordu.

Şefik hâlâ o eski hâliyle sükût ediyordu. Sonra boğuk boğuk: “Oh düşündüğünüz şeye bakın” diye yutkundu. Sonra Samia birden “Yemek, yemek! Saat bir, bu kadar alafrangalık bizim midelere yaramıyor” diye kalkıyordu.

Yemek zamanı sâkitâne geçti. Sonra yukarda kahvelerini içinceye, sigaralarının dumanları arasından [85]neşe ve fikirlerini kurtarıncaya kadar hepsi bir sükût idame ediyorlardı. Bir zaman Kartal’dan bahsettiler. Böyle havai konuşuyorlardı.

Sonra Samia da bir köşeye büzülmüş bir gazetenin tefrikasını okuyordu. Beğeniyordu. “Ne tuhaf yazıyor”; sonra bir iki satır okuyarak, tiz billûrin kahkahalarla bu büyük odayı dolduruyordu. Bir zaman muharrirlerden bahis açtılar. Hepsi ayrı ayrı bir muharriri

beğeniyorlardı. Samia - Roman okuyup ne oldu, aman ne olacak diye üzüntü içinde kalmaktansa güle güle, eğlene eğlene okumak... diyordu.

Jülide onu pek beğenmiyordu. O da bir muharririn tarz-ı tahririnden bahsediyor: O üslûp Yarabbi, aşk, aşk... Nasıl zerrin bir yağmur cereyan ve sükûnuyla insanın bütün dimağını, bütün hayatını istiap ediyor...

Şefik onları dinlerken o da sevdiği romandan bahsediyordu: İşte hayat, aşk bu eserdir, diyordu. - Sonra kendi hayatı, kendi hayatıyla roman arasında tevazuna hayret ederek: - Roman... Gördünüz mü okunacak romanı? Hayat işte budur. Aşk... Bizim en güzel romanımız. Bir roman lisanı diyordu.

[86] Sonra “Ben de kime, kimden bahsediyorum” diye sükût edip ortaya aşk meselesini atıyordu. Muharrirlerin eserleri hakkında nasıl mütehâlifü’l-fikir iseler bunda da mütezat idiler. Yalnız Şefik ile Jülide arasında bir mübayenet vardı. Samia onlara uzaklaşıyor. “Aşk dünyanın teşekkülünden beri efsanedir; ama hani adeta bizim bacının hikâyeleri...” deyip gülüyordu. Jülide itiraz ediyordu. “Aşk-ı hayat” diyordu. Ve hayatın aşk ile kaim olduğuna itimat ederek bir aşka ne kadar muhtaç olduğunu, işte Behlül ile aralarında bir aşk olmuş olsaydı hiçbir vakit hayatını bu kadar takat-şiken bir dağ-ı elim gibi yaşamayacağını, karı koca sevip daima birbirine itaat etmekle tesis edecekleri aşkın bir hayatın idamesine, bir saadetin vürut ve takarrürüne ne derece ehemmiyetli bir kuvvet olacağını anlatıyor, Şefik onunla hemfikir idi. Sevdiği, sevildiğine itimat ettiği zaman, hayatında ne kadar unutulmayacak saadetlere mazhar olduğunu teemmül ediyordu. “Ah diyordu. Sevmek sevilme içinde duyulan o rakik, o gülgün heyecanlar yok mu?.. Sevmek ve sevilme ebediyen bir aşk garazsız, lekesiz, bütün şaibelerden muarrâ bir aşk yaşamak buna mazhar olanlar ne kadar mesutturlar.”

Samia dudaklarını büküyordu. Bu tabirlere o da istihfaf ile mukabele ediyordu.

[87] Şefik istemeyerek gülüyordu, “Ya?.. diyordu hâlbuki ben hiç bunu bilmiyordum... Ne kadar müteessifim! Ama tabii değil mi?” Bu aşk meselesi uzadıkça uzuyordu. Şimdi yalnız Samia ile mücadele ediyorlardı, birbirine galebe etmeye çalışıyorlardı. Şefik elleriyle işaretler, resimler yaparak: “Ama siz, siz yok mu siz hırçın kızlar” diyor, sonra birden “of!” deyip kalkıyordu. Samia, Jülide onu müteessir dinliyorlarken bir feveran-ı seyl-i kahrkahr ile arkalarına yaslanarak “Ya Behlül... Onu kovan mı var?” diyorlardı. Şefik bu itiraz-ı muhik karşısında birden müdafaasız kalmış idi. Ve şimdi onlara bir şey söyleyemiyor sonra “Evet, hakkınız var...” demek mecburiyetini duyarak: “Oh! Orası

öyle ama... Fakat” diyordu. Ve sesi dudaklarında eriyerek “hâlbuki...” Ve Samia’nın karşısında gayr-i müteharrik durup: “Ah hâlbuki biz işte siz, biz birbirimiz için bir şiir, birbirimiz için bir hayat iken... Bir kuş, bir çiçek ne kadar masum ise ne kadar nezih bir şiir ise siz bizim için bir kuş, bir çiçek, bir hayatsınız; sizin vücudunuz bizim hayatımızda bir çiçektir.”

Ve Jülide de orada köşe minderinin yastığına ittikâ etmiş başını sağ eline dayamış Şefik’i dinliyordu. Ve onu dinledikçe bir hırman-ı iştihak ile “ah” ediyordu.

[88] Şefik bir zaman bu muhaverenin mahzuziyetiyle kaldı. Sonra birden kendini ortaya attı.

“Giderim” diye düşündü. “Ama bundan sonra...” diye yine birden vazgeçti. Jülide köşede biraz evvelki ateşe rağmen şimdi soğuk bir su altında dondurulan bir buz soğukluğuyla oturuyor. Asabı gevşek, kırık; ruhu meftur kalıyordu. Bu onun mukabele görmeyen her galeyanlı zamanında tekrar eden bir hastalığı idi.

Saat beşe kadar oturdular. Bir aralık yemiş yediler. Hanımefendi bir köşede ara sıra icap eder ise bir iki lakırtı söylüyordu. Saat ağır, uzun bir tın ile beş buçuğu vurunca: “Çocuklar daha yatmayacak mısınız? Hem yarın düğüne gideceksiniz.” dedi. Bunu Samia ve Jülide unutmuş gibiydiler; Şefik bu havadisten pek hoşnut olmayarak “Düğün mü? Kimin düğünü?..” diye sordu. O hâlbuki saat beşe kadar onlarla kalacağını ümit edip seviniyordu. Jülide düğün hakkında izahat vererek pek mükemmel olacağından bahsediyordu. Samia da yarın geceki esvaplar için validesiyle görüşüyor. Sonra, “Nesrin! Nesrin” diye bağırarak kapıdan hizmetçiyi çağırıyor, mangalda ateşten biraz kömür bırakmalarını emrediyordu. [89] O gece saat altıya kadar gelinden bahsettiler. Sonra yatak odalarına çekildiler.

-8-

-Canım size bunu akşamdan daha tembih etmiştim... Mutlak bunun beş altı defa ihtar olunmasını mı beklersiniz?

Bu, sabahın en erken bir zamanında Samia’nın çılgılığı idi. Mangalda ateş pek az olduğu için maşa pek güç ısınıyor ve saçları toplamak için epeyce vakit geçiriyordu.

Sade fakat zarif, aynı renkte uzunca gerdanını ihata eden yüksek bir yakanın üstünde rakik bir galeyan ile kabaran krem renkte tül, dalgalı bir boyun bağı sırma harçlarla muhat olan ceketin üstünde kabara kabara güya bir ucundan tutup kaldırılan gayet ince bir tül gibi birçok şatahât-ı münevvere ile kâh koyulaşarak kâh sapsarı bir hatt-ı münkesir ile

kıvrانarak birden ufak bir fiske darbesiyle mütekayyidâne dağılmış zannolunan sarı bir gül içi gibi perişan dökülüyor.

Sonra yan taraflarından eğili bir sırma ile uzayarak nihayet etekleri yine aynı sırma fakat biraz dar şerit ile ihata olunan bir eteklik bu genç kızın tenasüb-i kametine daha [90] başka bir bârikî-i letafet bahşediyor güya en vecd-âver bir hülya-yı şiirin bir dâhiye-i semavisini andıran incelikle kuşatıyordu.

Bilhassa saçları siyah bir zümrüt gibi müşa‘şa kıvrıcıklanıyor. Onun geniş alnının reng-i beyaz-ı sihr-âşubu üstünde bir ebr-i mültemi gibi dalgalanarak hafif, mavimsi bir gölge bırakıyorlar ve birbirinin içinden fişkırarak şakak taraflarına uzuyor; mini mini kulakların etrafında kıvrانıp sonra bir iki tarak darbesiyle ense tarafından tel tel ayrılmış zannolunarak şatvına toplanan siyah parlak saçlar üstünde kestane rengi açığında en ufak bir ihtizaz ile uçan, dağılan bir renk oluyordu.

Jülide de giyinmişti. O geniş zeminden biraz koyu renkte dallı, mavi rakik ipekler içinde idi. Beyaz ensesinden mavi tüllerle göğsünde sıkışan ceketini göğsünün üstünde havai kadife kurdele ile son derece bir maharetle yapılmış bir fiyongu ile onun Samia’dan biraz daha mülahham biraz daha kalın belini sıkıyor, bunda bilhassa bunda daha başka cazibe, daha başka bir gurur vardı.

Jülide orada tuvalethanenin mermer taşı üzerine dizdiği mücevheratı hemşiresine göstererek küpe ve yüzük hangisini takacağını istifsar ediyordu. Üç daldan [91] mürekkep uzunca üç büyük taşlı bir yüzük gösterdi “Bu nasıl?” diye soruyordu.

Jülide tuvalethanenin üstünde kapakları açık duran üç dört küpe mahfazasından birini eline alarak o da hemşiresine gösteriyor: “Bir pembe taş, artık bu da fena olmaz değil mi?” diyordu. Ve sağ kulağına küpenin bir tekini takarak yalnız halkasını ilıstiremediğı için “aman” diye bağıırıyordu.

Yarım saat sonra onlar çarşaflanmışlardı. Jülide Şefik’ten iki gün sonra gelmesi için mutlaka bir söz almak istiyordu: “Şefik! İki gün sonra” diye yalvarıyor, Samia bir elindeki ince bükülmüş şemsiyesini yere vurarak, diğeri elindeki uzunca podüsuet çantasını sallayarak: “Kışın Kartal’da sanki ne var? İşte buraya gel” diyordu. Şefik kati bir söz veremiyordu. Bu bir hafta zarfında meşguliyetinin pek ziyade olduğunu, hem Behlül’ü görmek, ona bir daha tesadüf etmek istemediğini anlatarak özürler beyan ediyordu. Jülide: “İki gün sonra gelmez isen bu hafta zarfında muhakkak gel” diye ayrıldı.

Onlar gittikten sonra artık Şefik de duramadı, Hanımefendi ile bir çeyrek kadar oturup sonra [92] meşguliyetten bahsederek kendini sokağın kalabalığına attı...

-9-

Şefik bir hafta ne yapacağını bilemeyerek vakit geçirmişti. Bu müddet zarfında Kartal'a ya bir ya iki defa çıkmış ve bugünlerde oranın bütün muhitini bulutlarla tahdit eden kânunun dendan-ı tehalükü altında ezilen gecelerini hiçbir suretle kurtaramayarak adeta bir hasta gibi olmuştu. Şimdi onda her şeyden ziyade bir iç sıkıntısı icra-yı hükmediyordu. Kendini yalnız buluyor. Hiçbir suretle işgal edemiyordu. Fevkinde Jülide'nin, o hâlbuki bu iştigalde yalnız kendindeki mahrumiyetin acılığını unutmak mülahaza etmişken şimdi onun fevkinde bir mebnâ-yı mülehhebin sarsarları onu her meşgul olmak istediği şeyler karşısında tutup eziyordu. Bir şeyde kendini telakki edemeyerek oraya buraya atılıyordu. Nihayet bugün Behlül'ün metresine takdim olunacaktı. Bu bir hafta zarfında herifin bir iki yalanına daha inanarak icbar hatta ibraz-ı şiddet etmiş ve bunun da muvaffakiyetini görmüştü.

Behlül'ün metresini görmekten, onunla konuşmaktan ne netice hasıl edeceğini bilmeyerek düşünüyordu. Evet, ne olacaktı? İşte kendisi için bundan büyük bir [93] ihtiyatsızlık, bundan büyük bir fenalık olamazdı. Çünkü mukavemet edemeyecekti. Çünkü fakir idi bhusus bu sefahetten iğreniyordu. Evet, ne olacaktı? Mahaza gitmede tehhür etmeyerek ikinci vapur ile indi. Saat beşte oraya gideceklerdi...

Köprüye çıkıncaya kadar ona hiç nefes aldırmayan bir teemmül saikasıyla gitmeden vazgeçecek oluyordu. Behlül'e orada tesadüf ederse epeyce fena bir şey zuhur etmesi ihtimali onun dimağını kazıyordu. Yine yürüdü. Böyle ta dükkâna kadar çıktı; herif de ona intizar ediyordu.

Apartmanın önüne gelince Şefik birden dönmek istedi. Burada muannit, bilhassa sefil, iğrenç bir mülahaza onu sarstı. Behlül'ün elinden metresini almakla Behlül'ü karısına iade edeceğini düşünüyordu. Herifi yine takip etti. Dar ve karanlık îvicacılı merdivenden apartmanın üçüncü katına çıktılar. O dairenin kapısını çaldılar, beş dakika sonra Şefik adi diyecek kadar şapşal bir kadına prezante olunuyor, herif sanatındaki maharet-i fevkalâdesinin bütün kabiliyet-i telâkiyeti ile Şefik'i ona tavsif ediyordu.

Şefik, siyah kıvrıcık ve hemen ensesinin üstünde kesilmiş saçlarıyla tuhaf bir manzara olan ve dar alınının altında çukurlaşan kömür kadar kara, soğuk, fena [94] bakışlı gözleri, sonra bu çehreye adeta istenilmeyerek ilave olunmuş benzeyen kıvrıcık, kırmızı

dudaklarıyla hiç de beğenilmeye layık olmayan bu kadın için Behlül'ün Jülide'yi nasıl terk ettiğine gayz ederek alık alık kadının yüzüne bakıyor ve geldiğine gördüğüne, şimdiye kadar ettiği masraftan ziyade Jülide'nin bu tabiatsız erkek için o kadar tahassürler, o kadar hastalıklar geçirdiğine teessüf ediyor.

Ne o saçlarda ne o gözlerde ne o çehrede ne o kamette velhasıl hiç hiçbir cazibesi, hiçbir letafeti olmayan bu kadında sevicecek, melek gibi bir kadına ihanet olacak hiçbir kuvvet-i cazibe bulamıyor da onun soğuk soğuk gamzelerine tahammül edemiyor, sıkılıyordu. Bu kadının heyet-i mecmuasında Jülide'deki letafetin, cazibenin aksi, hem çirkin bir aksinden başka hiçbir şey yoktu. Demek bu pis, murdar karı için Jülide ihmal olunuyordu? O hâlbuki Behlül'ün ihanetine nazaran gayet güzel bir kadına sahip olduğunu ümit etmişti. Demek bu, demek bu pis, murdar karı için... Ve adeta boğuluyorum gibi oluyordu. Kadın da bir saat evvel defolup giden aşkıdan, Behlül'den bahsederek: “Ama ne fena adam ne iğrenç adam!” dedikçe Şefik mukavemetsûz bir galeyanla hemen [95] kadının üstüne atılıp onun boğazına tırnaklarını geçireceği “Sus sefil!” diye bağıracağı zamanlar oluyordu.

Kadın ona izahat veriyor: “Vakıa eli çok açık, ne ister isem yapıyor. Ne arzu eder isem - olmaz- demiyor ama sevmiyorum. Yüzünü gördükçe boğuluyorum. Hele hırçınılıkları. Parasının hatırı olmasa...” diye Şefik'e baktıkça Şefik o nazarlar karşısında üşüyorum gibi oluyor, iğreniyordu. Bu kadar fenalık, bu kadar rezalet için bir insanın kendi melek gibi karısına ihanet etmek üzere pek adi, olması icap edeceğine ve Behlül'ün de en aşağı en bayağı olan böyle bir kadına hasr-ı hayat ile ne kadar alçak ne kadar deni olduğunu teemmül edip onun nefesi, onun hava-yi rezaletiyle mülevves olan bu odadan kaçmak istiyordu. Nihayet bir saat sonra oradan çıktı... Şimdi sokakta ne yapacağını bilemeyerek aşağı doğru hızlı hızlı iniyordu.

Jülide için bütün hiss-i sevdası mübeddil-i merhamet olarak “Zavallı, zavallı...” diyor onun kıymeti bilinmeyen güzelliği üstünde açılan bu ufkun, bu sema-yı sem-âlûdun altında nasıl yaşamakta olduğuna ve tahammül ettiğine yanarak hemen ağlayacak gibi oluyordu. O kadar külfet, bu kadar ihanet hep pis, mülevves, hain bir kadın için [96] nasıl ihtiyar olunduğuna şaşarak gözleri hadd-i tabiisinden ziyade dışarı fırlayıp yanıyordu. O demek bu idi? Bu kadın Jülide'nin bütün layık olduğu hürmeti sahibiyle tutup eziyor, sonra en adi bir fahişe, bir günahkâr mahkuriyet ve süfliyetiyle başkalarına, umup umup harap ettiği Behlül'e, onun ailesine canavarca soktuğu dişleriyle topladığı şeylerle

kendini ötekine, berikine, her istediğine teslim ediyordu?.. Ve Behlül bunu keşfedemeyerek yahut istediği hâlde bu murdar, müstekrih âlemin girdap-ı muzliminde kendini ifna ediyor ve Jülide’yi bu murdar adeta iğrene iğrene baktığı kesilmiş saçları gök gözleri ile korkunç bir heyuladan başka hiçbir şey olmayan bu murdar karı için eziyor, onu eski bir şey, bir yastık parçası gibi tutup bu evin bir köşesine atıyordu? Ne yapmalı idi Yarabbi? Ne yapmalı idi? Jülide’yi o nefaset-i nisviyyesi, o zerafet-i fevku’l-matlubesiyle nasıl bu adamın elinden kurtarmalıydı; evet, ne yapmalı idi?..

Jülide’yi bu canavar kocaya o kadar merbut, o kadar müteallik görmekten dilgir oluyordu. O hâlbuki şimdi her şeyi Jülide’ye hasredecek: “Ah ben bundan sonra seni mesut etmek için seninim” diyecek kadar kendinde bir hüsn-i meftuniyet buluyordu. Fakat bu kabul [97] olunacak mıydı? Buna doğruca çalak, müstehzi, bir kahkahadan, bir kahkaha-i hakarettten başka bir şey verilecek miydi? Hâlbuki şu dakika işte şimdi Jülide’yi sevdiğini hissediyordu. Onu kurtarmak ve onunla mesut olmakta gayr-i kâbil-i tasvir saadetler ümit ediyordu...

Fakat bunlar öyle bir hayal idi ki tahayyülü bile onu bedbaht ediyordu. Ve böyle çamurlara yatarak, ötekine berikine çarparak ta Ayasofya’ya kadar çıktı. Evin kapısını vurunca birden pişman oldu. Buraya niçin geldiğini bilemiyordu. Yalnız bir defa Jülide’yi görmek istiyordu. İster kabul olunsun ister ise adem-i kabul ile beraber tahkir olunsun, ne olur ise olsun “Onu unut çünkü onun tahatturu bile sence günah olur. Artık mesut ol” demek istiyordu. Ve kendi saadeti bu genç kadının ellerinde gözlerinde bulacağım ve kendisinin bütün temenniyâtının kabul olunacağını ümit ediyor; bu fikrine takviyet veriyordu. Kapı açılıp içeri girince Jülide’yi merdiven başında Ayvaz’a bir şeyleri anlatıyor gördü. O vakit geldiğine nedamet ederek hemen geri dönmek istedi fakat vakit bulamayarak Jülide’nin merdivenlerden koştuğunu kendisini karşıladığını gördü. “Ne oldun kuzum Şefik? Birisiyle kavga mı ettin?” diye merak [98] ediyor görünüyordu. Şefik “Hiç, hiçbir şey” makamında başını sallayarak temin ediyordu. Hanımefendi’ye, Samia’ya hepsine, hepsine bu her zaman kendi hâli olduğunu, bazı en ehemmiyetsiz şeylerden böyle tuğyan edip adeta hasta gibi müteessir olduğunu anlatıyor: “Yazıhanede birisine canım sıkıldı da” diye yalan söylüyordu. Ve orada bir yere oturarak kılığına bakıyordu. Pantolonun paçaları sırsıklam çamur içinde idi. Boğazında nefesi kuruyarak ruhunu hiç, hiç işba edemiyor.

Şimdi onlara derin bir esef, derin bir teessürle bakıyordu. İyilik etmek hayalinin şimdi acı ferdası hakikati karşısında boynunu bükerek boğuluyordu. Ne Güzin için ne bu kadın için kendi hâvî olduğu tasavvurlara bir an sahip olamamak ile tezyif olunuyor görmek bir cehennem dumanıyla dimağını buruyor. Şimdi Jülide onun yanına gelmiş bir ibzalî-i kelim ile kendisini bu kadar üzmesini, sahih anlattığı gibi mesele pek adi, pek ehemmiyetsiz bir şey ise bu kadar sıkılmakta hiç mana olmadığını ihtar ediyor, sonra hemen onu bırakarak Samia'nın karşısında duruyor aralarında geçen ufak bir musahebe için gülüşüyorlardı Şefik bu bî-perva kahkahaların içinde şimdiye kadar acınıyorum zannettiği o iltifatların riyalarını, yalanlarını görüyordu, birden [99] elini minderin kenarına vurarak kalktı “Ah ne kadar aldanmışım!” diye kendi kendine mırıldanarak aynanın önünde durdu. Saçları kabarmıştı. Gözleri bu bir hafta zarfında alelhusus bu beş altı saat zarfında bir çukura tıklımış mavi bir paçavra gibi solgun, bî-fer, yüzü sapsarı zebun-ı felaket duruyordu. Bu kadar değişmiş bulmaktan kendine acıyarak üç dört uzunca telden ibaret kumral bıyıklarını karıştırıyordu.

İşte o zaman kızların önünde derin haykırmak “Bana siz yaptıklarınızı bilerseniz!” diye düşüp ölmek isteyerek Jülide'nin gözlerine bakıyordu. Jülide de ona öyle bakıyordu. Ve onun hayatından hiçbir şey keşfedemeyerek öyle müphem, duruyordu.

Şefik bir an evvel bu göz karşısında bütün mevcudiyetini kaybederken şimdi güya kendi teheyyücüne, kendi tuğyan-ı bedbahtisine rağmen Jülide Behlül'den bahsediyordu: “Pek fenalaştı. Gece gündüz şimdi bütün haftayı orada geçirmeye çalışıyor” dedi. Şefik kendi hayatını hiç bilmeyen, kendi töhmetini hiç anlamayan bu insafsız kadının kendine rağmen yaptığı bu ihanete karşı boğularak: “Allah belasını versin! Ne halt eder ise etsin” dedi. Bu onun boğazından cevfi ruhundan [100] berkî bir velvele gibi geliyordu. Şimdi her şeyi anlatmak o murdar karıyı tavsif etmek, sonra: “Behey budala sen sayıkla dur... O senin gibi bir elmasa değil, pis adi bir çakıl taşına koşuyor” demek istedi. Ve bu arzudan kendini vikaye edebilmek için hemen düşüp ağlamak ihtiyacıyla kaldı.

Ah demek her şeyi, her şeyi boşa çıkmıştı!.. Demek her şeyi kendi tasavvuru hilafında idi. “Benim bu hâlime acırlar kendi hayatlarına acırlar onu götürürüm.” ümit ederken o hain Behlül'ün düşünüldüğünü o gaddar herifin teemmül ve endişe edildiğini görüyordu. Fakat bilselerdi Yarabbi! Bilseydi ki işte o hep Jülide için, Jülide'nin gözleri için bu kadar sararmış, onu kurtarayım ümit ederken kendi kendini müteassirü'l-halas olan bir derekeye

atıvermişti ve daha ziyade oturamadı; hemen masanın üzerinde duran fesini alarak “Allah’a ısmarladık!” diye ekleyerek merdivenlerden aşağı yuvarlanırcasına hızla indi.

10

Her şey, her şey bitmişti. Şefik Kartal’da evinin bir odasındaki yatağa tıkları üstüne lihaf-ı hummayı seriyordu. Bu yirmi [101] gün devam eden bir hastalık olduğu ve bunu onlar bildikleri hâlde bir gün, bir saat kendisini aramıyorlardı hatta sordurmuyorlardı. O, hâlbuki o, onlardan neler ümit etmiş, ne vefalar farz etmişti. Demek her şey, her şey onu iğfal etmişti! Köyde bugün bitecek, yarın bitecek korkularıyla mahmul olduğu hummanın en müthiş bir nöbetinde ağzı köpükler içinde kalarak gözlerinin içinde, ruhunun içinde, beyninin içinde yalnız onu ihsas eden Güzin’in sevdası, Jülide’nin ye’s-i hırmanıyla yastığına kapanarak ağladı, ağladı...

İntiha

-29 kânunuevvel, sene 317 Kandilli-

3.2. *Kötürüm*

Hepsi birden gramofonun büyük borusundan taşan tufan-ı nagamat altında ezilmiş gibi kalmışlardı. Bu Faust’un son perdesiydi. Bazı batî perdelerin üstünde son teneffüslerdeki mezbûhiyetle titreyen bir seda-yı istirhamın bütün amal ve istîtafâtını müzeyyef kahkaları arasına alarak onu ebedî ümitsizliklere sürükleyen Margarit’in sesi hepsinde amik bir tesir hasıl ediyordu; oh işte aşk... Bir ses ki yalnız bu kelimenin şemim-i manasıyla ruhlarını sararak hayatı sonra bunun mevâid-i kâzibesi altında inleyen zavallı amal-i beşeri tasvir etmeye çalışıyor, bir ses ki Yarabbi hayatın en yegâne mükâfatından bahsediyordu. Bunu mükerreren çaldılar. Sahab şurada somyalı iskemlesinin yâbis kolları arasında dişleri kırılarak hareketten muattal kalan ve fakat kıymet ve zerafeti için atılmasına kıyılamayarak saklanan bir oyuncak gibi bî-hareket ve şikeste misafirlerinin arada sırada lütfen kendisine bir nur merhamet ve iltifat serpen nazarları altında ezilerek bu kırık hayatıyla, onlara iştirak ediyordu. Oh bunların hepsi, hepsi kendi için Faust’un o çılgın deli Marguerite’i değil, Romeo’nun o semavi Jüliet’i olabilirdi; fakat şimdi, oh! Şimdi? Kaç senedir onu bu somyalı iskemleye mahkûm eden müthiş kazanın kurban-ı zulmü olarak kendisine merhameten tebessüm eden dudaklara sâillerdeki acz ve minnetle teşekkürler dağıtıyordu. Koşmaktaki zevk ve hâkimiyeti ve bahusus aşk ve kadın ihtiyacını öğreterek bütün hissiyatını bunlara karşı ihzar ve tenmiye ettikten sonra onu

hurdahaş ve harap bırakan nasib-i hayatına karşı hareket edebilen şu cılız kollarında kalan bütün bakiye-i kuvvetini toplayarak bir de kendi kendine bir yumruk indirmek; böyle bilâ-maksat yaşamaktan yalnız teneffüs etmekten başka hiçbir şey vaat edemeyen mevcudiyetini bütün bütün kırıp dağıtmak istiyordu.

On altı on yedi yaşına kadar o da hep koşmuş hatta sevmiş ve hiç yorulmamış idi; daha on iki yaşında iken elinden tutup koşturan institutrisinin⁵ kolları arasına atılarak hırpalandığı zaman bile bilirdi ki kadın başka ve kendi başkadır. Bu başkalığı o kadar vuzuh ile anlamış takdir etmişti ki o zaman bunun için mağrur olduğu dakikalar olurdu. İlk okuduğu Robinson'dan yükselerek daha hassas ve hararetli muharrirlerin asuman-ı hissiyatına geçtiği zaman anlamıştı ki kendi gibi bir erkeğin bilâ-fütur kollarının arasına atılarak yanaklarını buselerle örttüğü institutrisi gibi güzel bir kadın daima başkadır. Ve bir aşk vardır ki bu, iki mahlukun rabita-i ezeliyesi olarak her şeye hakimdir.

Bazı düşündüğü vakitler kendisinin buna temas ettiğini pek güzel anlıyordu. Hiçbir sebep göremediği hâlde en son institutrisini kendi harim-i ülfet ve müvanesetinden koparıp ayıran ve kendisini gözyaşları arasında Frerler mektebine atandıran da yine bundan başka bir şey olmadığını anlıyordu.

Sahab için hayat işte asıl o zaman başlamıştı; o da geçirdiği o hayat-ı âsûdegînin muhit-i muafiyetinden Elenvide mektebin mukayyet, mükellef hayatına bırakılınca hayatının şimdiye kadar yaşadığı o müzehhep rüyadan ibaret olmadığını bütün o müzehhep hayatından İstitutris'iyle beraber sıyrılarak asıl şimdi dikenli ve feci bir yalnızlık içinde hüsrân ve hırman ile yaşamaya başladığını duymuştu; oh! Kaç geceler bir türlü alışamadığı bu mektep hayatının mahmumiyetleriyle bu demir kapıları kırmak, bu kargir duvarları delmek isteyerek dört senelik hayatını tezhip ettikten sonra kim bilir bu azametli şehrin şimdi hangi bir köşesine sıkışan yahut bazı fırtınalı gecelerde iniltilerini ta buralara kadar gönderen Marmara'nın köpüklü dalgalarından sıyrılarak kim bilir nerede, hangi şehrin bir tarafında belki yine kendi gibi bir çocukla yaşayan zavallı İstitutris'ini arar; bazı onun nerm ve beyaz elleri şimdi saçlarını okşuyor gibi hissettiği hayaline karşı bu yeni başlayan hayatından iki üç damla gözyaşıyla şikâyet ederdi. Fakat bir gün geldi ki bütün bunlara lâyetegayyer bir hükme olan mecburiyet-i itaat ile tevkil-i nefis eyledi.

Fakat bütün bir tevekkülle ağır ağır teneffüs ettiği günler ona müthiş bir ferda hazırlamıştı. Nasıl olduğunu kendi de bilmiyordu; jimnastik dersinde ilk gördüğü bir

⁵ Fr. "öğretmen" (h.n.)

hareketi tatbiki çalışırken arkası üstü düşüvermişti. Bu sukut o kadar müthiş, o kadar elim olmuştu ki günlerce kendisini idrak edememişti. Bütün ızdırabı belinde idi. Belinden aşağı bütün aksam-ı vücudu yalnız deriye merbut kalmış bir uzv-ı münkesir gibi bî-hareket, cansız ve haric-i malikiyeti kalarak sanki onu ilelebet yoracak, ilelebet hayatında bî-fayda olduğu hâlde takip ederek bütün azim ve şitablarına mâni olacak bir diken yığını gibi idi. Mektepte günlerce takip edilen tedabir-i fenniye neticesinde bile iade-i irtibatı için alçılar arasında döndürülen bu bacaklara idare-i hayatı mümkün olamayacağı anlaşılarak o yine iade edildiği ve orada her gün değişen hekimlerin günlerce ve aylarca teakup eden ciddi tedavilerine rağmen gittikçe ihtimal-i iadesi duçar-ı meşkükiyet olan bir kuvvetsizlikle çürüyerek kadit iki dikenin parçası gibi şikeste-i hayat kalan bacaklarında muvakkaten olsun bir istidad-ı hayat tezahür edemediğini gördüğü zaman kalbiyle ve bütün şebab-ı âmalıyla hayatı arasında açılan muzlim ve derin uçuruma karşı hayatının bütün şimdiye kadar vaat ettiği o kadar mübalağakâr emelleri hiç istifade etmeden ve bunlardan küçük bir şemme-i haz almadan iade etmekte acı bir hezimet ebedî bir hezimet duymuştu.

Ve bu ümitsizlik bütün hane halkının cebin-i teessüratını her gün daha ziyade tazlil ederek bugün verdiği ümidi yarın yine kâmilten büyük bir ümitsizlikle istirdat eden fennin bu muvaffakiyetsizlikleri önünde zavallı Sahab'ın hiç olmazsa yaşamasına böyle yarısı kırık, atılamayan, bir istatü gibi noksan ve kırık kısmını şallarla örtüp süsleyerek evin bir köşesinde saklanmasına kail olunmuştu.

İşte dört seneden beri Sahab bilhassa getirtilen somyalı, müteharrik iskemlesine yerleştirilerek o pür-his ve zekâ vücudun altında onun bütün hayat ve istikbaliyle eklenen ve bütün o kadar muğfil ve sehhar emellerle müzehher saha-i hayatına karşı nagehan açılan bu müthiş uçurum önünde müebbeden haib ve hâsir bırakıp on sekiz senelik tekâmül ve tahsilini siyah handelerle gerinen bu müthiş uçurumun leb-i ihtirasına temas ettirip bırakan bu kırık bacakları şallarla örterek her gün diğer bir odanın bir köşesine bırakıyorlardı, o burada vücudunu muhkem ve yâbis kollarıyla sıkın iskemlesinin üstünde sabahtan akşama kadar ya bir müellifin tahassüsâtıyla yahut inayeten gelip kendisinden kaçmaya lüzum görmeyen genç hanımların nevaziş ve iltifatlarıyla yaşıyordu.

Bugün yine her zaman olduğu gibi toplanmışlardı; bunların hepsi genç kızlardı. Zavallı Sahab'ın muazzez zâirelerini takdim etmek icap ederse en evvelen samur ince kaşlarının altında sizin a'mak-ı kalbinize nüfuz ederek bütün serâir-i hissiyatınıza karşı bir muvâneset-i hissiye vaat eden Güzin'den başlamak icap eder.

Güzin , tamlıktan, tekâpudan başlayarak en sonra kibar erbab-ı hükümete hulul eyleyip azametli bir mevki ve servet temin eden bir ailenin yegane kızıdır; sarı saçlarının zıll-ı müzehhebi altında sarılığına, pembeliğine yahut beyazlığına ita-yı hükümde dûçar-ı tahayyür olacağınız bir levn-i hazin ifade eden uzun siması, müşfik ve rahim bir mana ile sizden bir şey temenni ediyormuş gibi daima dalgın süzülen illa yorgun gözleri; sisler içinde yaşayan bir İngiliz nehâfetini andıran dar omuzlarla başlayarak gittikçe inceleşen vücuduyla o kadar hoş görünen bir kızdır ki buna muhatap olduğunuz zaman nazarlarınız onun bir tüye benzeyen solgunluğunda bir mana arar; bundan sonra Jülide gelir, Jülide de kibar bir familyanın üçüncü mahsul-i hayatıdır. Bir ruh münekkidin dediği gibi bunun en büyük güzelliği asabi hırçınlığıdır; bütün nazarlarında bütün hâlinde, sizin her cevabınıza karşı hırçın bir tahakkümle bu gülen dudaklarında gurur-ı hayata bir misal-i müstesna bulursunuz. Sonra Pervin, Nevin, Talat, Feride gelirler ki bunlar nahun-ı istibdadın tecelliyat-ı fezâilini kanatmaya uğraştığı en şayan-ı hürmet bir ailenin dört kızlarıdır.

Hissiyat-ı fitriye itibariyle birleşerek hüviyet-i aile itibariyle birbirinden derin uçurumlarla ayrılan bu genç kızlar burada toplandıkları zaman Avrupa ceraidinden piyanolara, piyanolardan içtimai mebâhise geçer; bazı zamanlar hükümetin hayatından bunun benan-ı müfterisi altında kanayan şu millet-i mazlumenin atisinden bahsederler.

Şimdi gramofonun büyük borusundan taşan tufan-ı nağamat altında ezilmiş gibi mebhut dinledikleri Faust'un son perdesi bitince hepsi o mebhutiyetten yaz günlerine mahsus yağmurlu havalardaki inkişaf-ı serî ile sarılarak musikin azamet-i tesirinden, solup eskimek bilmeyen daimî ve ebedî bir tazeliğe her sâmiini mest ve şeydâ bırakan Wagner, Bethofin, Şopen gibi dehâtın asarından ve bu asara menba-ı tecelli olan tahassüsâtın rikkat ve nezaket-i fevkaladesinden bir mecra-yı bahis bularak bunların en müntehap eserleri hakkında tamik-i mütalaa ediyorlardı. Jülide bütün bu tetkikatın nihayetinde köpürüyordu. İşte yok ki diyordu; evet bunları öğrenmek için değil hatta dinlemek için imkân yok ki... Kaç senedir Matmazel Elis'in romatizmalı parmakları altında illet ve

ızdırabı ile inleyen nağmeleri takip ede ede nihayet bıkararak artık kâmilten ümitsiz kaldığından şikâyet ederek kuru bir sesle ilave ediyordu.

- Evet, bir şey yapıyoruz; fakat bu iyi mi, fena mı? Bahusus doğru mu; asıl sesler, bu yalnız notaların işârâtına tabiiyet ederek çıkarılan seslerden mi ibaret?.. Mesela “Diminuendo” “kreşendo” ya ve bundan daha ani bir hücum ile “forte, forte” lere geçerken yahut bir feveran-ı mehibden yavaş yavaş süzülerek nihayet bir ipek yumuşaklığıyla ruhun elyaf-ı hissiyatını okşayan seslere inerken parmakların harekâtını pedallarda takip edecek ayakların vezâifini şüphesizce ifa etmek... Bütün bu müşkül şeyleri sıhhatle yaptığına emin olmak için mutlak rakiplere ve sâmilere, münekkittlere ihtiyaç vardır; biz ise piyanoyu yalnız kendimiz çalıyor kendimiz dinliyoruz.

Jülide’nin sesi bir zemin-i tenkit üzerinde yükselirken Güzin şimdi yine gizli gizli dolaşan şimşeklerin altında bir tasavvur-ı galeyanla köpüren bu fırtına bulutunun hemen afak-ı bahsi tazyik ederek müthiş bir tehevvür ve galeyanla birdenbire taşıp bu milletin saadetiyle tagaddi eden müsebbiplerin ve bunlar meyanında dahil olan babasının nam ve hatırasından bir sağanak geçireceğini tahmin ediyor. Acı acı şikâyet edilen noksanların kendi samim-i hayatında da husule getirdiği ukdelerde babasının nüfuz ve tesirini görmekten muzdarip oluyordu. Evet itiraf ediyordu ki, işte her şey noksandı. Ve bu noksanlar için Jülide’den de ziyade muzdarip oluyordu. Fakat böyle zamanlarda yine ittihad-ı fikir ve mütalaalarına rağmen dostlukları arasına sanki kutupların bütün buzları kayarak sokulurdu. O da hırçınlaşır, hırçınlaşırdı. ⁶

Jülide, koltuğun kuş tüyü yastıkları arasına daha ziyade birleşerek müstehzi devam ediyordu: Çünkü iyi çalar, iyi okur, iyi düşünürsen evet, bahusus iyi düşünürsen beylerimiz, paşalarımız o zaman iyi düşünemeyecek, iyi çalışamayacak, bir kısmının evi meşher-i nefâise bir kısmının evi lâne-i bûm ve guraba benzetilemeyecek.

Öbür taraftan Feride’nin kahkahalara sarınarak yükselen sesi buna cevap veriyordu: - Ama Jülide hodkâmlık ediyorsun bundan fazlasına zaten ne lüzum var! İyi çalsan, iyi düşünsen, iyi okusan kime dinleteceksin? Akşamları sanki medid ve müselsel saat-i iştigalden kendini güç kurtarabilenlere mahsus evzâ ile gelerek maaşın çıkmadığından yahut fırıldağın dönmediğinden şikâyet edecek beyefendilere mi? Bahusus onlar, Bethofin’ı, Vagner’i, Şopen’i, Guto’yu o kadar çok anlarlar ki...

⁶ 1.tefrikanın sonu 2.tefrikanın başı

Ve birdenbire yerinden fırlayarak her akşam köşkün önünden geçerken panjurların çektiği ridâ-yı kesîfî delecekmiş gibi anud bir nazarla kim bilir kendilerinden hangisini arayan bir beyin taklidini yaparak ilave ediyordu: - Bilmem ne kalemi halka-i mütehayyizânından bizim bir beyimiz var. Uşağının istasyona gidemediği akşamlar on para verip bir hamala taşıttıramadığı sarı torba kağıdından büyük paketini kollarının altında mümkün mertebe saklamaya çalışarak bizim panjurlara kim bilir hangimiz için bir selam kondurur. Buna, bu her akşam mutad olan yükünün altında ezile ezile hayatını sürüklenir gibi yaşadığı için acırız.

Bir gün bununla sokakta karşılaştık. Boynunu şöyle kaldırdı; bana hitap etti ne dedi bilir misiniz? Hepsini dinliyor, Feride o kadar tuhaf bulduğu hitabı göğsünü delip taşıyacakmış gibi bir fevran ve asabiyetle boşanan kahkahadan kurtaramıyordu. Sonra tamam onun vaz‘ını, vaz‘-ı mütezallimânesini alarak ciddi ilave etti: Ah ne olur, benim bu hayat bikesime iştirak etseniz!

Şimdi hepsinin birden mini mini ellerinin çırpınmasından mütehasıl bir terane-i istihza kahkahalarıyla düğümlene düğümlene uzadı. Feride devam ediyordu: - İşte hep böyle kendilerini dev aynasında gören beylerimiz bütün bu zemin-i teklifi ihzar için ilk tesadüflerinde eğer peçeli iseniz “At nikab-ı siyahı görünsün tal‘atın” beyaz başörtülü iseniz “Ey gülzar-ı hayatın gonca-i sefidî” hitabıyla sizi zulmânî bir bulutla örtünmüş mehtaba, beyaz bir zambağa yahut su üstünde titreyen pak ve sefid bir nilüfere benzetecek kadar sanatkâr oldukları hâlde sizin kitabınıza, maişetinize, zevkinize değil kollarını kıran paketlerini hamala verecek on paranın bile malik ve muhasibi değildirler...

Bu küçük hikâye hilaf-ı memul bir mukabele-i şedide görüyordu. Jülide: - Evet, saye-i... diyordu ve şuradaki masanın üstünden çektiği Femina’nınağır ağır süzen Güzin’i göstermek isteyen bir işmîzaz ile devam ediyordu: - Saye-i kibarda!.. Fakat onlara sorar iseniz buna sefil derler çünkü onların kasasına altı ayda bir çıkan maaşın icrası değil bütün memleketin menâbi-i servetiyle parça parça koparılıp satılan hâk-i pâk-i vatanın komisyonu akar. Değil mi? Güzin...

-2-

Üç gün sonra idi. Ufuklardan atlas eteklerini toplayarak süzülen güneşin in‘ikâsatıyla semada pembe bir iklil-i erguvan gibi asılan bulutlardan dökülen baran-ı elvan ile yıkanıp balkonun zir-i hâkimiyetinde ezilen sahilin sedef kumlarına atılarak nefes alan denizden

bir yudum sükûn , bu anbean sönen ufuklardan bir rahik-i tesliyet almak ihtiyacıyla boynunu uzatarak düşünen Güzin hâlâ kulaklarında Jülide'nin kendisini ima ederek ta kalbine kadar derinleşmeye çalışan sesini duyuyordu:

- Değil mi Güzin? Siz onlara sefil dersiniz.

Hâlbuki Güzin bunu kaç defa onlara itiraf etmiş, kendini idrak ettikten sonra bütün hayatında her saadetine ipekten bir kefen sararak kendisini elem-i matemle ezen babasının servetinden ne kadar nefret ettiğini anlatmıştı. İşte o da bilirdi, bilirdi ki her şey, her şey noksan, her şey sefil idi. Ve bütün bunlar ikmal ve ihyasına çalışılmadığı için değil, kasten çalıştırılmadığı için böyle noksan ve sefil kalıyordu. Bunda babasının da ne büyük dahli bulunduğunu bilir, bildiği için bütün böyle hariçten yüklendiği esefleri getirir, bir evden ziyade mükemmel bir şehir-i nefaise benzeyen bu mutantan konağın müteakıl bir hareket-i batîa ile birbirine sokularak kendisini ezecekmiş gibi hissettiği ipliklerle, tablolar mestur duvarları arasında boğula boğula haykırır, herkese hissesini tefrik ve taksim ederdi.

Güzin'in babası aleyhinde başlayan hissiyatı birkaç Frenk dostuyla bilhassa institutris Mis Nili'nin eser-i telkînatı idi. Ne vakit Mis Nili ile karşı karşı kalsalar Avrupa'nın nurlar içinde teneffüs edip yüzen ipek hayatından bahsederlerdi; bazı Mis Nili Güzin'in ta altı yaşından beri o kadar yakından tanıdığı ruhundaki ulviyete biraz da kendinin tesiri bulunduğunu iddia eden bir tefahürle göğsünü kabarttırarak, başını kaldırarak müthiş bir siyasi vaz'-ı vakarıyla bütün Avrupa ahalisini bu kadar mesut eden vaziyet-i hükümetle burada bu kadar köpekliğe sebep olan istibdadı kıyas eder; oradan gelen bütün havadisi Güzin'in sımah-ı intibah ve ıttılama nakşeyler idi. Mis Nili ve Mis Nili vasıtasıyla tanıdığı daha birçok ecnebi refikalarıyla fırsat düştükçe memleketin vaziyet-i hariciyesine müteallik geçen mebahisin umk-ı fkalbinde açtığı yaraya pek sık buluştukları Feride, Pervin ve Nevin'in hayat-ı dâhiliyeyi mahmul damlattıkları zehirler onda husumetin acı bir nefretle teeyyüdüne sebep olmuş, bütün bu ipekler içindeki hayat ile aralarına derin ve karanlık bir boşluk ikame etmişti. Ah Güzin hariçten ne acı hakaretler hissetmişti.

Sekiz on sene evvel zengin kavimlerin kraliçelerinden muhteşem ezhar-ı elmas ile tetviç ettiği başını bütün İstanbul ve Türk kadınlığının üstünden bakıyormuş gibi bir gurur ile şöyle kaldırarak dolaştığı düğünlerde başındaki taca, göğsündeki broşa, işte şurada, sol tarafında huzmât-ı şuaıyla bütün enzarı kendine celp eden nişanına bütün düğün halkının büyüğünden küçüğüne kadar bir temerküz-ü mütehayyirâne ile takılarak: “Bunların hepsi,

hepsi sizin değil mi?” sualini acı bir tezyif ile sorduktan sonra “Ne hak ile?” işaret istifhamını çizerek nefret ve garazla ayrılan nazar görmüş, hep kendisinden bahsedildiğini ima eden tavırlarla şurada, ötede toplanarak fısıldayan kümelerden tereşşuh eden buy-ı istihkarla bunalmıştı.

Bütün bunlar Güzin’in pîş-i tefekküratından geçtikçe: “Mademki böyle bir sefil kızı olacaktım,” dediği evet mademki böyle bir sefil kızı debdebeler, tantanalarla gizlenmiş bir sefil kızı olacaktı, babasının en büyük düşmanını asıl kendi neslinden yetiştirmek için neden bu kadar ince bir terbiye verdiğinden şikâyet ettiği ve mademki kendi elinde olmayarak zaman ile sefaletini anlayacaktı, niçin ilk çocukluğu gibi elmaslarından, şu her yere giderlerken gümüş saplı kırbacını kalabalığa karşı kaldırarak kendilerinden pek çok layık olanları tehdit ede ede yol açan harem ağasını takip ederken duyduğu gururu, o muğfel hastalığı kaybettiğine acıdığı olurdu.

Bazı Güzin’in böyle kasti bir taannnütle hayatının kirlerini avuçlarının arasına alarak oynadığı; bu yaşına kadar geçirdiği inkilâbâtın her noktası üstünde bir müddet tevakkuf ederek kendini oyaladığı olurdu. Oh! Yarabbi, o vakitler ne kadar mesut idi. Çekmecesine öyle adi bir çocuk oyuncağı zilletiyle dolduruluvermiş elmaslarını, incilerini açıp dökerek bunların şaşa-i müsahharıyla oyalandığı, kim bilir nasıl zalim bir pençenin Afrika’nın kızgın güneşleri altında hiçbir kayıt ve kanuna tabi olmayarak yaşadığı hayatından, o hurma dalları arasındaki aşıyanından koparıp vücuduyla hiç munis olmayan bir iklimde bu küçük hanımın ayaklarının altına fırlatıp attığı koskoca lalas-ı beladan herkes ürküp titrerken onun arzuları altında müsehhara bir oyuncak gibi emirlerine tabien yuvarlanışından, ipekler, elmaslar içinde gelen zâirelerinin eteklerine kapanışlarından mesut olduğu bütün o çocuk hayatıyla şimdiki hayatı arasında ne ateşin köpüklerle çalkalanan bir umman-ı tezat vardı Yarabbi...

Artık ufuklar bütün bütün kararıyor, gece, ta uzaktaki dağların zirvelerine sarılan tüllerini açarak bir müphemiyet ve meçhuliyet içinde kararan denizin, bütün tabiatın üstüne çekiyordu.

Güzin “Artık öldü.” diyordu. Bütün bir gün yarım saat zarfında damla damla sönerek gecenin tutuk-ı serâiriyle sarılınca “Gün öldü.” derdi, her vakit bu hükmü verdikten sonra o kadar sevdiği akşamın muakkib-i samimi ve ebedîsi olan geceden ruhu meçhuliyetlere yükselmiş bir ulu soğukluğu bularak korkar, sanki tabiatı yarım saat katre katre oyaladıktan sonra birdenbire istila ediveren bu zulmetin içinden bir haile çıkarak

kendisini haşın tırnaklarıyla boğacak zannederken bu gece hilaf-ı mutat bu zulmetten derin bir mahzûziyet alıyordu. Ah! Ne olurdu? İşte demin, daha yarım saat evvel ta uzakta denizin berrak ve şeffaf sularına buruşmuş yelkenlerinin siyah gölgelerini dökerek sallanan gemi, uzaktaki ada, şu tarafta sine-i cevve batmış keskin birer iğne gibi sivrilen minareleriyle İstanbul nasıl bu zulmetin içinde kayboluvermiş ise herkesin nazarında onlar için derin bir istihkar ipka eden kendi cüzzamlarını kendi sefaletlerini de örten, ebedî bir zulmet ve ebedî bir nisyan olsaydı...

Biraz sonra bütün bu mutantan köşkün her köşesini dolaşan yemek çanı işitiliyordu. İşte yine babasıyla karşı karşıya geleceklerdi... Oh işte bir yemek ki bunu istemeyerek yiyor, yerken boğazını sıkıyorlar zannediyordu. Odanın önünden geçerken Mis Nili'ye de seslendi. Güzin için bu güzel bir teselliydi; işte böyle muzdarip olduğu akşamlar sevgili Nili'sini hiç ihmal etmezdi.

Yemekte hepsi onu bekliyordu, musanna elektrik avizesinden taşan şelale-i nur altında mütenevvi çiçekleri, billur takımları parlak keten örtüleriyle yıkanan ve cidden muhteşem olan sofranın baş tarafında, yan tarafları ezilmiş gibi bir çöküklükle inhina edip müebbet düşüncelerle dalgalana dalgalana kaşlarının üstüne düşüveren dar nâsiyesi, siyah çatık kaşlarının zıll-ı hodunu delip fırlamak azmiyle iki derin çukurdan bakan gözleri, siyah bıyıklarının üstüne tuhaf bir inkisar ile sarkıveren sivri burnu, hülâsa alafranga kesilmiş siyah kıvrıcık sakalının der-âğuş-ı esvediyile sizin ruhunuza nakş-ı istikrah eden Paşa Efendi, onun yanında hep bu gaileye sabır ve tevekküle ram olmuş gibi görünen Hanımefendi; diğer eviddâ ve akârib Güzin'i: "Sol elimiz bekliyor." diye karşılıyorlardı. Güzin, bu muhteşem sofrayı kim bilir ne kadar layık olan bir ailenin hakk-ı sarhini çiğneyerek getirip buraya kuran kaderin hayırhahlığından emin gibi o kadar huzur ve iştiha ile çerçeveleyenler arasındaki yerine ilişince kendisini sol elleri bekleyen bu fahur-ı mutmainlere acı bir hande ile mukabele-i iltifatta bulundu, Güzin'in böyle lakayt hâlleri babasının, validesinin gözünden kaçmazdı. İkisi birden gülüşerek "Yine küçük hanımın bir infiali var galiba?" dediler.

Evet, küçük hanımın bir değil, pek çok infiali vardı; o kadar çok infiali vardı ki eğer mümkün olsa bütün intikam infialini bu her gün ütülenip değişen keten örtünün bir ucundan şiddetle çekerek bu muhteşem sofrayı alt üst etmekle, bütün bu huzzarın ve esas-ı haclenin üstünden baran-ı nur geçiren avizeyi yerinden kopararak bu karanlık kalpleri bir zulmet-i mahufa içinde bırakmakla olacaktı. O her zaman bu muhteşem sofradaki

mevkini işgal edince kalben: “Sade belki perişan olsa da layık olduğumuz olsa...” diye telehhüf ederdi. Evet, sade olsaydı da Güzin’in istediği gibi boğazından rahat geçecek bir yemek olsaydı...⁷

Güzin şimdi dalgın, büyük porselen tabaklarla dolaştırılan yemeklerden ara sıra bir kaşık ucuyla alıp tabağa bıraktığı kuş lokması kadar küçük bir parçayı küçücük eczalara taksim ederek gümüş pronuyla (?) iştahsız dudaklarına taşıyordu. Onun ruhunda en büyük infial asıl bir şey yapamamak, haykıramamak, “Fakat bilir misiniz ki ben ölüyorum, beni öldürüyorlar,” diyememek aczinden tevellüt ediyordu. Güzin’in bu hâli biraz sonra sofrada bulunanların hepsine de sirayet ederek yalnız pron (?) ve kaşık şakırtısından başka hiçbir şey işitilmiyordu. Sanki bütün çiçekleri, süsleriyle bir maide-i bihiştii andıran bu sofranın altında gizli gizli tutuşan cehennem alevleri hepsinin kalbini yalayarak sonra bir duman şeklinde şu muhteşem avizeye sarılıyormuş gibi bir zulmet-i fikir içinde boğuluyorlardı. Bu sofraya hemen alekser böyle bir sükûn, bir zulmet-i fikir içinde aileyi bir araya getirir, sonra sanki hepsi birbirine dargınmış gibi dağılan bu familyanın bu kadar servet ve tantanaya rağmen anlaşılmasa neden mütevellit yeislerini yüklenerek hizmetçilerin önüne kur, onlar bir zaman Küçük Hanımefendi’nin, Paşa Efendi’nin yahut Hanımefendi ile Paşa Efendi’nin ve küçük bilhassa her yemekte tabak ve çatalını değiştiren, “Nihayet bir hoca parçası” olduğu hâlde kendilerini hatta Güzin’den başka hiçbir kimseyi beğenmemekte ısrar eden Mis Nili’nin hâlini tetkik ve tenkit ettikten sonra bu ailenin hayatındaki hisse-i saadet ve mürüvetleri kendi hisselerine terfîk edilmiş gibi bî-fütur ve gam kahrkahraları, şetâretleri arasında dağılırdı.

Bilhassa kendinin bu akşam derin ve muzlim bir durgunluğu, defeat ile tekrar eden cenklere rağmen yine bir baba bir nine kalbi üstünden hilkatın bir raşe-i esrarını geçirerek endişeler uyandıran bir durgunluğu vardı. Babası endişe ile soruyordu: “Yine ne var kızım. Hasta mısın?” Güzin “hayır” diyordu, bir şeyim yok. Bilmem sıkılıyorum... Yalnız sıkılıyorum.

Babası bir müddet bu kelimenin umk-ı medlulüne derinleşmek isteyen bir tefekkürle dakikalar geçirdikten sonra başını kaldırarak hitap etti. “Bahsederim ki bugün yine gazetelerle... Dur bakayım, dün Mis çıktı idi değil mi? Evet evet, gazetelerle meşgul oldun -ve Mis Nili’ye tevcih hitap ederek- yine Güzin’in hâli sizden şikâyet ediyor Mis! Eğer hakikaten istemediğim gazeteleri getirmekte hâlâ devam ediyor iseniz!”

⁷ 2.tefrikanın sonu 3.tefrikanın başı.

Güzin Mis Nili'nin itirazına meydan vermeden atıldı: “Sizi temin ederim ki efendim hayır; Mis Nili gazete getirmiyor. Zaten alabildiğine istediğiniz kadar roman okuyoruz. Fakat rica ederim niçin gazeteleri istemiyorsunuz, geçen gün Jülide söylüyordu.” “İyi ve istifade-bahşolan her şeyi memnu.” diyordu.

Evet, Mis gazeteleri getirdiği zaman hiç olmaz ise size de verilecek havadisler buluyor, bir şey...Dünyaya müteallik, sonra bize müteallik malumat olabilirdik. Hâlâ buna şimdi yalnız bazı menâbi-i gayr-ı sahihadan tereşşuh eden havadisler alıyoruz ki bunlar müteaffin bir şeye benziyor. Bugün Madam Emili gelmişti. O diyordu ki İstanbul yine hafifliyormuş....

Peder Paşa morarıyordu. Bu kadar senedir bir Türk ailesi içinde yaşadığı hâlde “Getir su” “Götür bu” dan başka bir şey öğrenememiş yahut öğrenmeye lüzum görmemiş olan Mis alelekser böyle baba ile kız arasında sofrada kopan fırtınaların mukaddematına hissen vakıf olduğu için yine bir fırtınanın karibü'l-tehevvür olduğunu hissederek Güzin'i men etmek azmiyle ona “fakat azizem”demek isteyen sonra onun ruhunu sükûna davet eden bir nazarla bakıyordu. O böyle zamanlarda Güzin'e tamamen tahakküm etmek isterdi. Ve muhasımlar alevlendiği zaman ciddi bir lisan-ı tahakküm ile “Güzin unutma ki babandır.” demekten kendini alamazdı. Fakat bu akşam yine cengin, bu baba kız cenginin hissettiği mukaddematına karşı kendini biraz cebr-i nefis ile men etmek istiyordu. Onun da ruhunda toplanan bir tufan, bir tufan-ı esef vardı ki bu kadar senedir içinde yaşadığı hâlde hususiyetine bir türlü ilişemediği bu ailenin ahenksizliğine ve bu ailenin en büyüğünden en küçük ferdine kadar şamil olmak üzere taşmak istiyordu. Onun en çok izzet-i nefisine dokunan şey Güzin'in tamamen kendine tevdi edilen terbiyesinden mesul olduğu hâlde istediğini öğretememek, ona istediğini okutturamamak ve okutturacak olur ise böyle muâteb kalmaktı. Güzin'in gittikçe sesinin ahenginden ihrac-ı manaya çalışarak dinliyor, Güzin devam ediyordu:

- Sahih efendim böyle mi? Önüne geleni gönderiyorlarmış. Sebep de...

Babası birden kükrüyordu: - Sizi bunlardan men etmiş idim kızım. Bunlar öyle bilir ki sırf yalan, sırf mübalağa, hem vaki olanlarda pek muhik olanlar. Hem siz daha çok kadınlığınızla, evinizle uğraşsanız. Mesela piyanonuz... Bunu ne vakitten beri işitmiyorum. Siz ahenginize, kendinize bakın ve bilmediğiniz şeylerle beyhude uğraşarak benim de başımı belaya sokmayın. Bu ses gittikçe yükseliyor, o çehre kıvrıcık siyah

sakalın hâlâ sevadı arasında kim bilir a‘makında ne müthiş esrar uyuyan hutut ile buruşuyordu. Anlaşıldı mı efendim. Daha buna dair söz istemem. İşte bu kadar.

Güzin “Anladınız mı?” demek isteyen bir nazarla Mis Nili’ye bakıyordu. Onların öyle esnâ’î nazarları vardı ki bu gürültüleri birbirine vuzuh ile tercüme ederdi. Güzin yine derin bir esefle “Görüyor musunuz Mis?” demek istiyordu. “Görüyor musunuz ki hep hakaretle bunlar örtülmek isteniliyor,” o zaman bütün izzet-i nisvietini ihata eden târ-ı hissiyatından birine çelik bir parmak takılarak onu çekip çekip birden bırakıyor, bütün asabından raşeler geçiriyordu. Bazı o kadar halim ve munis her şeyden ziyade hayatına dargın, hayatından bir haz alamamakla mecruh olan ruh-ı sükûnetperverinden gayr-ı memul bir asabiyetin bütün bir kânları köpüren bu kız daire-i itidalden uzaklaşır ve böyle olacağını hissettiği vakitler, her vakit aldığı lokmalarda boğazını kazıyan bir tırnak hissettiği bu sofrayı terk ederek odasına kaçardı. Fakat bu akşam daire-i itidalden çıkmaya böyle kendinden koparılan, yalnız koparılan değil haksızca alınıp ayaklar altında çiğnenen, tahkir edilen hissiyat-ı vatanperverânenin intikam-ı hicranından hiç olmazsa bir cüzünü de bu gazeteler men eden, malumatlar saklayan pedere taksim ve tefrik etmek istiyordu; sen de bir kadının en çok gözlerine kasteden bir ihtizaz-ı infial takarrür ederek “Fakat bilerseniz buna asıl kadınlar ne kadar çok karışmaya başladılar. Geçen gün Jülide, Nevin, hepsi... Biliyorsunuz değil mi efendim? İsmet ve Celal Bey’in kızları, tavsiye buyurduğunuz piyanonun da yakında men edileceğini söylüyorlar ve diyorlardı ki zaten bunlar nazla tanınan şeyler imiş... Ve bizim gibi büyük mevkide bulunanlar bunları men eder, sonra bizler en çok muhik ve en çok namuskâr olanlara ‘sefil’ der imişiz.”

Şimdi bu odada da müthiş bir yaygara işitiliyor, paşa bağıırıyordu.

“Siz ha, hâlâ İsmet ve Celal Bey’in kızlarıyla görüşüyorsunuz.” Sonra Hanımefendi’ye dönerek onu tehdit ediyordu: - Fakat rica ederim hanım beni kızınızın idaresiyle meşgul etmeyiniz. Size kaç defa kaç bin defa tembih ettim ki bu kızlar gelmeyecek. Evet, buraya gelmeyecek ve bu onlara gitmeyecektir. Onlar demek yine geliyor, bu demek yine gidiyor, eyvah, eyvah size... Asıl düşmanı kendinden, kendi dostundan olan bedbaht... Kaç defa dedim ki bu muzır adamlar, bu alçak adamların efradı benim ailemle münasebette bulunamaz. Bana mı kastınız var... Söyleyiniz. Bana mı kastınız var. Tüf tüf size... Ve elindeki havluyu buruşturup sofraya çarparak bir ra‘d-ı kin ve gazap gibi kapıları kırarcasına açıp çarparak gidiyordu.

Artık bu ailenin üstünde hepsinin kalbini pay-ı tehevvrü altına alıp çiğneyen bir girdibad dolaşıyor, Hanımefendi “Zehir, yemek değil zehir, ah Güzin, ah Güzin!” diye Güzin’e icmal-i cürm ediyor, Güzin göz kapaklarının arasında toplanarak hemen taşmak üzere müheyya duran bir tufan-ı bükânın süt-re-i billuru arkasından bakan gözleriyle validenin kalbine bir temenna-yı afv bırakarak odasına kaçıyor. ⁸

Oh Yarabbi! İşte bu hayat mı idi? Bütün bu tantanaların, bütün bu ikbal ve ihtişamın yıldızları kazınınca altında siyah bir mana-yı makhûriyetle ezilen hayatlarını herkesin gafletinden istifade ederek aldana aldana yaşamaya saadet manası vermekten mütevellit bir mağlubiyet-i kizb içinde kendini de beraber sürükleyen bu baba hayatının şimdi hemen herkesin önüne kirli bir paçavra torbası gibi silkeleyip atılverecek o kadar çok cüzamlarını bildiği hâlde onun en namuslu bir ailenin ihtişam-ı hissiyat ve ulüvv-i cenabını zelil görmesine ve bir cinayet kadar gayr-ı muhik olan şu adaletsizlik karşısında kendini “Ebkem kalacaksın.” emriyle bir sille-i itaat ve terbiye altında ezen hayatına tahammül edemeyerek her şeyi, bütün bildiklerini, o bir gün babasının tesadüfen girdiği hücre-i işgalde bizzat babasının hatt-ı destiyle muharrir olarak gördüğü o manasız, kirli jurnalın, oh Yarabbi hatırladıkça kalbinde babasına ait hissiyatlarını bir raad-ı infîlât ile sarsarak koparan o kirli kağıdın sefil cinayeti şimdi saçlarını küçük lemsecikleriyle okşayarak babaya vucub-ı hürmeti ihtar eden Mis’e sonra çıkıp bütün kuvvetiyle, kuvvet-i kalp ve savtıyla bütün ev halkı önünde babasına “Fakat beni bilmiyor mu zannediyorsunuz? Ve zannediyor musunuz ki asıl bizim onlarla temasa layık olmadığımızı itiraf etmeyecek kadar ben de bir alçağım, işte onların dediği gibi, en iyilere sefil diyen bir sefilim,” demek istiyor ve bunu yapamadığı pek haklı olduğu hâlde yapmasına kanun ile beraber kendini o kadar sevdiğine emin olduğu Mis’in bile hâinâne bir taannütle cevaz vermediği için bütün vücudunu sarsan hıçkırıkları arasında boğulup ölmek isteyerek ağlıyordu. Güzin’in bazı böyle büyük buhranlar getiren müthiş asabiliği vardı ki Mis öyle zamanlarda bu zavallı kızın takat-sûz fırtınalarla mahmul olan ufak hayatında ati için bile küçük bir şule-i ümit görememekten muzdarip olarak hırman ile geçmiş olan kendi hayatından müterakim esefleriyle tetevvüç etmiş bir şefkat-i his ile hiç olmaz ise kendi muhabbetiyle, kendinin de sadık kalamamış saadatinin acısıyla onu mesut etmeye, buhranlarından kurtarmaya çalışırdı.

⁸ 3.tefrikanın sonu 4.tefrikanın başı.

Güzin orada ince küpürü koparılmış bluzünün der-âğuşundan kurtularak şimdi en ufak nefehat-ı nesim ile sakından kopacak korkusu vererek titreyen saf ve masum bir yasemin mana-yı sefidiyle hıçkırıklarının ahenk-i mevcatına tâbi düşen çıplak omuzlarını sarsa sarsa ağlarken Mis, Güzin'in böyle geceleri için daima müstahzar bulundurduğu kordiyalini⁹ veriyor ve sesinde riyasız yaşayan bir ihtizaz-ı şefkatle onu böyle köpürten mevcat-ı asabiyeden kurtarmaya çalışıyordu. Böyle zamanlarda Mis'in mevkii kendine karşı gayet mühim ve nazik olurdu. Onu babası lehine davet ettikçe ondan müşteki değilmiş gibi görünmekle beraber bütün zevahir-i hâli bir feryad-ı ıstikâ koparan bu kız onun tecahülünü takbih eden bir nazarla acz ve sükûta düşürür, aleyhinde bulunmaya ise mürebbiliği mâni olurdu. Ve Mis bu tezat-ı müthiş arasında yapacağını bilmeyerek yalnız “Kızım, kızım, benim sevgili, zavallı Güzin'im...” derdi.

İşte bu akşam da böyle onun saçlarını okşayarak: “Fakat, kızım, Güzin'im... Benim sevgili, zavallı Güzin'im...” diyordu. Ve Güzin bu sestten, asıl böyle bir sesle telaffuz edildikçe nezaket manasını daha vuzuh ile ifham eden zavallılığından, zavallılığının daha derin anladığı acılığından ona şikâyet eden bir sesle “Oh sahih bilerseniz, Güzin ne kadar zavallı!” diyordu. Ve bu akşam ilk defa o kadar sakladığı o müthiş sırrı açarak, içinde o kadar mesut yaşadığı bu servetten nasıl iğrendiğini, nasıl bir sebeple olduğunu şimdi kendi de unuttuğu bir şey için babasının odasına giderek onun masasında bir jurnal gördüğünü anlatıyor ve “Ah bilerseniz!” diyordu ve o kadar zaman yalnız hayatından memnun olmadığını gösterebilmek şimdiye kadar ihfâsına kâdir olamadığı bu sefil sırrını ona bu akşam ilk defa açarken her zaman Mis'in “Fakat kızım, bu memleketin esareti yalnız sultanın istibdadından değil, belki halkın mahkûmiyeti sevişinden, mahkûmiyete layık oluşundan, evet, bundan kurtulmak için kımıldanmak istemeyecek kadar miskin oluşundandır.” diye efkâr-ı siyasiyesini ciddi bir ahenkle teşrih eden sesini duyarak şimdi kendilerinin o miskinlerden biri değil, o miskinlere izafe-i meskenet edenlerden biri olduklarını itiraf etmek zilletine tahammül edemeyerek yüzünü elleriyle kapayarak “Bilseniz Mis... Fakat beni bilirsiniz, tanırırsınız değil mi Mis?.. Ah nasıl jurnal Yarabbi! Ve işte ben bunu bildiğim ve kendi sefaletimiz kadar onları da işte görüştüğümü istemedikleri onları da bildiğim için ölüyorum.” bunu öyle acı acı itiraf ederken Mis'in

⁹ Fr. “cordiale”. Sakinleştirici. (h.n.)

kucağına atılarak “Fakat beni affediyorsunuz – Beni biliyorsunuz değil mi ki ben zavallıyım?” diyordu.¹⁰

Mabadı var.

3.3. *Buhran İçinde*

*Bu muhit-i mazikte zevk, sanat gibi aşk da
kânunda açılmış firifte bahara benzer!*

Feridun Mümtaz, bidâyetten pek büyük bir muvaffakiyetle ilerlemişken sonraları meal ve tesirini kaybetmeye başlayan büyük tablosunun önünde sabahtan akşama kadar çalıştıktan sonra bugünkü sa‘yinde muvaffakiyet-bahş olamadığını görerek o kadar asabileşti ki hırsından bir bıçak darbesiyle muşambayı parçaladı, fırçaları paleti atarak iş esvaplarıyla dışarı fırladı; saf, taze havaya ihtiyaç hissediyordu beyni yanıyor gibiydi.

Ta Yorgulu’ya kadar yürüdü. Mevsim sonbahardı. Ve bugün sonbaharın en ıslak, en hasta bir günü idi; hafif bir rüzgâr ıslak bulutlardan süzülerek adeta esvaplara yapışır gibi ratıp, soğuk raşelerle geliyor, cebinini karartan reng-i tesiri mutayyeb lemseciklerle siliyor, mahmum, müteessir asabına yavaş yavaş rehavet ve sükûn veriyordu. Güneş, sıcak yoktu. Sema taraf taraf beyaz, bazı sincabi, koyu kurşuni köpüklerle galeyan ediyor gibi birbirine sarılarak, birbirinin içinden fışkırıp saçılarak bir revan-ı nâmahsus ile yekdiğerinin pey-i hıramına düşmüş küme küme bulutlarının arkasına kaçmıştı. Havanın bulanık ziyası altında çamlar neftî bir kadife gibi yeknesak bir renk içinde rüzgârın mevecatıyla peluşlanıyor, inliyordu. Deniz, kül renginde buruşuk bir atlas zılâl ve iltimâıyla Heybeli’nin eteklerine sarıldıktan sonra bî-payan ufuklara doğru uzayıp gidiyordu.

Genç adam bir zaman boğuk uğultularla inleyen çamlığın mahsus mavi bir buhar ile rutubetlenen harim-i sakitinde dolaştı; sonra Marmara’ya nazır tarafta bir kayalık intihap edip oturdu, sigarasını yaktı, bir müddet ayaklarının altındaki kayaların etrafında şuh hoplayışlarla çırpınan dalgacıklara baktı; bir zaman ta uzakta, ufkun dumanlı sinesinde büyük kanatlarını kaldırmış mağrur bir kuğu gibi heybet ve saltanatla süzülen büyük bir kotranın seyrini takip etti. Dalgalarla, fevku’l-tabîa bir kuş şeklinde koskacaman kanatlar

¹⁰ 4.tefrikanın sonu. Dergi kapandığından dolayı roman yarım kalmıştır.

açarak ufkun bulanık sinesinde temevvüç eden yelkenlilerle kendini oyalamaya, bütün bugünkü muvaffakiyetsizliğin tesirlerini, müntic olduğu buhranları tadile çalıştı.

Feridun Mümtaz, otuz beş yaşında, kumral, oldukça yakışıklı, hiç kimseye muhtaç olmayacak kadar sahib-i servet, genç bir ressamdı. Ta çocukluğundan beri resme gösterdiği meyl ve istidat ailesinin mazhar-ı takdiri olarak hususi hocalarla çalıştırılmış, sonra Avrupa'ya gönderilmişti. Orada ilk zamanlar sanayi-i nefise mektebine devam etmiş, bilahare sahib-i nüfuz bir dostun vesatetiyle meşhur üstatlardan burada çalışarak zekâsını, istidadını tenmiye eylemişti. Birkaç eseri Paris salonuna kabul olunmakla beraber meslektaşlarının da takdiratına mazhar olmuştu. İhtisası fikirde idi; yaptığı portrelerle modellerin bütün ruhlarını hatta ahlaklarına varıncaya kadar en dakik nikât-ı fitriyelerini göstermeye muvaffak olduğundan eserlerine kıymet-i mahsusa atfolunur, daima cömert müşteriler zuhur ederdi. Fakat tarih-i azimetinden yedi sene mürur edince ailece zuhur eden bazı hadisat, samimi bir aguş-ı şöhret ve muvaffakiyet açan Avrupa'yı terke tekrar buraya avdete kendisini mecbur etmişti.

Feridun Mümtaz , Avrupa'da başlayan muvaffakiyet ve şöhretin bütün müstakbel ümitlerini daima sinesinin en hararetli köşelerinde saklayarak buraya kadar getirdikten sonra hiç olmazsa iki sene olsun yaşatmaya muvaffak olamamıştı; ilk defa Beyoğlu'nda teşhir ettiği asar-ı nefiseyi temaşaya gelen erbab-ı zevk bu nefis eserler karşısında ibzal-i takdirât etmişler, fakat tabloların maddi kıymetini öğrenince hepsi boyunlarını iki omuzlarının arasına sıkıştırarak yanlış girilmiş bir yerden çıkar gibi ters yüzüne dönüp gitmişlerdi. O zaman bu zavallı ressam, hepsi birbirinden şık, hepsi birbirine rekabet edercesine etraflarına buy-ı rif'at ve azamet serpererek mağrur adımlarının üstünde birer padişah-ı medeniyet gibi mütevakkır yürüyen adamların koltuklarının altına sıkıştırdıkları altın saplı bastonlara zî-haşmet burunlarının üstüne oturttukları müzehhep gözlüklere, bilhassa heybet ve haşmet veren azamet ve gururlarına rağmen yüksek kaldırımdaki altmış paralık resimlerden başkasına el uzatmayacaklarını, böyle kıymetdar resimlere yalnız paralarının değil, zevk-i selimlerinin dahi yükselemeyeceğini anlamış, inhizam-ı kati ile boynunu bükmüş ve gurbette kalan şöhret ve saadete veda eylemişti.

Genç ressam eserlerini teşhir etmek suretiyle kendisine neyumma bir reklam yaptığı hâlde zaman olmuştu ki koca bir sene zarfında müracaat eden olmamıştı. Hatta çok kere

ya bilfiil ya saf-ı nazari olarak etüt yapmak için ötede beride dolaştığı sıralar bir “serseri” diye tutulmak ihtimalinden korkmuş, cami köşesinde ufak bir etüde dört fırça vurmada kayyim tarafından kovulduğu bile vaki olmuştu!

Bütün bunlar ilk inhizamin şiddet ve esefini tezyit ettiği gibi, ressama para vermeyi bir kabahat farz edip iki lira yerine yirmi çuval riya ve tabasbus doldurmayı tercih eden “Ne olur? Bana şöyle büyücek bir şey yapıversene!” diye ancak yetmişlik paketten tek bir sigara ister gibi ehemmiyetsizce koskoca bir tabloya namzet oluveren bazı ekâbirin kırat-ı semahat ve kabiliyetlerini tarttıkça hem kendi hem memleketi namına meysus olmuş, resimlerini satmak için değil hatta teşhir etmek üzere kendinde heves bulamamaya kendi vatanında iklim-cüda gamlı bir kuş gibi yaşamaya başlamıştı, nihayet bazı Mısırlı aileler, Frenkler, kendisine kuvvet ve metanet bahşolacak siparişlerde bulunmuşlardı, Avrupa’daki dostları, bilhassa hakkında übüvvet derecesinde bir muhabbet besleyen muhterem üstadı eserlerinin satılmasını deruhte etmişlerdi, o da fırçasını, zekâsını, kudretini tahsis ile onların siparişlerini hasr u vakıf eylemişti.

Feridun Mümtaz’ın hayatı çok basit idi; sanatından başka hiçbir şey sevmediği, hoşlanmadığı gibi zevk ve sefahat meylini göstermemiş hilkatı da aynı zamanda daima inzivaya ve esasen biraz hafif ve mariz olan bünyesinden dolayı sükûn ve huzura meyyal ve mecbur olduğundan otuz yaşında iken teehhül etmişti. Bir sene sonra bir kızı olmuştu. Daima onlarla birlikte bulunmak en büyük saadetini teşkil ediyordu. Sabahları kahvaltı aldıktan sonra atölyesine girer, muntazaman birkaç saat çalışırdı. Geceleri de refikası: “Saadetle”, kızı: “Nerimanla” oyalanır, bazı sanatına müteallik asarın mütaalasıyla iştiğal eylerdi. İzdivacının bu beşinci senesi Neriman’da hissedilen zaaftan dolayı adaya nakletmişti. Nizamda küçük bir evde oturuyordu.

Adaya ilk geldikleri zaman her gün durmadan dinlenmeden karı koca çocuklarını da önlerine katarak muttasıl gezmişler idi; burada birçok peyzajlar, etütler yapmıştı. Ve dört aydan beri salona yetiştirmek üzere çalışıp nihayet bugün yırttığı resimle uğraşmakta bulunmuştu.

Bu muvaffakiyetsizlik son seneler zarfında ilk defa dûçar olduğu bir müsibetti. Şimdiye kadar yaptığı tablolarda ne hayal etmiş ise onu kemal-i muvaffakiyetle temsil ve izhar edebilmiş hatta geçen sene salonda teşhir ettiği: “Peri-i sema” namındaki tablosuyla fevka’l-mamul bir muvaffakiyet ve mükâfata mazhar olmuştu. Fakat işte bu son resimde bir türlü maksadını ifadeye muvaffak olamamıştı; her gün saatlerce temadi eden sa’yini

yudum yudum bel'eden bu son resim kendi nokta-i nazarına göre naçiz bir mana olsun ifade edememişti.

Ressam “hande-i meyus” tevsim etmek istediği bu tablosunda güzel bir kadının simasında hüznün ile neşeyi birleştirmek istiyordu. İstiyordu ki fırçasından çıkacak bu güzel sima, müdekkiklerin kabiliyet-i tahlil ve intikallerine göre kimine mesrur ve hürrem kimine meyus ve elim bir meal versin. Şimdiye kadar etüt ettiği simalarda kaşların, gözlerin, dudakların ayrı ayrı birer şahsiyet ifadeye malik olduklarını görmüştü; öyle kaşlara tesadüf etmişti ki bunları açık bir cephede sanki melalin bir hilal-i siyahı zannetmişti; uzun kirpiklerin yumuşak gölgeleri arkasında saklanmış öyle gözler görmüştü ki bunların derin kutuplarından kopan seyyalât-ı nigâhı kalplerde muhabbet arayan siyah yıldırımlarla mahmul bulmuştu. Pek çok simalarda küçük bir ağzın az fazla kıvrık alt dudağıyla istihza ediyormuş gibi rakik bir hatt-ı erguvani nakşeden yalnız bir üst dudakla bütün mana-yı hüsn ve ruhu teşviş eylediğini fark etmişti. Ve daima gözleri, burnu, ağzı hüsnün şarlatan birer meddahı makamında bularak kaşların ise bu şarlatanlar fevkinde munis ve aynı zamanda samimi bir yar-ı hüsn olduklarını kabul eylemişti. Bu resminde de istiyordu ki zarif bir göz mini mini bir ağız bütün şatır ve hande-kâr bir ruhun fıkır fıkır kaynayan neşelerinden iktibas-ı meal eyledikleri hâlde siyah bir çift kaş, onu bir inkisar ile kıvrılan uçlarında hep o neşveyi tekzip eden bir mana-yı endişe taşıсын. Hülâsa bütün ruh ve hissi titreten bu simanın ifade etmek istediği meal-i ruh anlaşılmasın...

İşte buna bir türlü muvaffak olamamıştı; model ittihaz eylediği güzel bir terzi kızı, ilk gördüğü zaman kendisine bu hissi vermişken bilahare tavrındaki manasızlık, daha doğru bir tabir ile noksanı zevk ve terbiyesinden dolayı zavallı ressamı müşkilâta dûçar eylemiş, nokta-i nazarını kaybettirmişti. Sonra intihap ettiği modellerde matlubu kâfil olamadıklarından yalnız mahalliyyenin ibdâına mecbur-ı intizar kalmış ve bu muvaffakiyetsizliğe ancak modelsizlik yüzünden dûçar olmuştu.

Feridun Mümtaz, artık bunu düşünmemek istiyordu. Ayaklarının altında şuh, çapkın hoplayışlarla raks eden dalgalara, ufkun ebad-ı namütenahiyyesine doğru süzülen, aralardan gelen yelkenlere, beyaz kanatlarını bu hafif rüzgâra karşı bırakarak kâh sağa kâh sola temayül eyleyerek, arada sırada terk-i cisim ile denizin şeffaf, pür-raks ve lerziş sularına gömülüp tekrar yükselerek uçan martılara bakıyor, birbiri ardı sıra yaktığı

sigaraların kıvrılan, kâh hafif bir bulut gibi bir an tekessüf edip sonra bir darbe-i bad ile tarumar olan dumanlarıyla bütün bu muvaffakiyetsizlikten mütehasıl esefleri sarıp müebbeden nisyana defnetmek, yeni, mümkünü'l-tasvir bir suje bulmak istiyordu. Böyle dalgın kâh dalgalardan kâh ufuklardan kâh sahilin sedef ziyaları ortasında yükselip sivrilen kayalardan yeni bir ilham arar, düşünürken arkasından birkaç kadın sesinin geçtiğini hissetti; döndü, baktı; iki genç hanımla yaşlıca olduğu anlaşılan bir Madam'ın söyleşerek, gülüşerek aşağı doğru indiklerini gördü.

Bunların ikisi de aynı biçimde lacivert yeldirmeler giymişlerdi. Biri az daha kısa ve mülahham idi. Diğer, nispeten daha nahif, biraz daha uzundu. Bilhassa ikincisinin hıramında öyle bir ahenk vardı ki nahif omuzlarından dökülen kaşpusiye¹¹ adeta bir seyr-i ab gibi temevvüç ederek süzülüyor, topuklarının üstünde çılgın bir girdap, vücuda getiren etekleri kıvrılarak, büküm büküm dönerek köpürüyordu.

Genç adam bu kadının ahenk-i hıramını o kadar cazip ve müstesna buldu ki mukavemet edemedi; kalktı, gayriihtiyari ve fakat onlara şüphe vermeyecek bir takayyüdle takip etti. Onlar ta Yorgulu'nun burnuna kadar gittikten sonra tekrar döndüler, institutrisleri olduğu anlaşılan madam müddeasında hak kazanmaya çalışanlara mahsus bir cerbezeliğe eğile eğile söz söylüyor ve iki genç kız olduklarında şüphe olmayan hanımlarda kim bilir ne zamandan beri devam eden bu bahsi lakayidâne dinliyorlardı; tekabül edip geçtikleri zaman Feridun Mümtaz “Ah o!” diyetli gibi haykırdı.

Oh evet, o idi, işte tamamen resmini yapmak istediği meal-i ruhu anlaşılmayan bu hüsn idi. Her ne zaman bir kroki yapacak olsa sanki muhayyilesinde yaşayan bir kadının ressamı imiş gibi elindeki kalem pek az farklarla daima birbirine benzeterek resmettiği ideal tiple, bu genç kızın hutut-ı vechiyyesinde o kadar bir müşabehet ve münasebet vardı ki senelerden beri aradığı kendi ideali zannederek “Ah o!” diye haykırmıştı. Şimdi mafevku't-tasavvur, mafevku'l-imbân bir hadise karşısında bulunanlara mahsus bir sersemlik içinde yürüyor, “oh! oh!” diye hep o hüsn ile meşgul oluyordu. Onu bir daha görmek için evlerine çıkacak kestirme bir yola saptı, hatvelerini sıklaştırdı, güzergâhlarına çıkınca lakayidâne bir vaziyet alarak bekledi; onlar da müteğâfil söyleşerek, gülüşerek, adımlarının üstünde raks ediyorlar gibi şad ve harm titreşerek yanından bir daha geçtiler...

¹¹ Fr. “hafif üstlük”. (h.n.)

Feridun Mümtaz, bu genç kıızı daha yakından görünce bütün asabını istila eden bir recfe-i buhran içinde kaldı. Bu genç kız o kadar dilber, o kadar âteş-tab, o kadar mümtaz ve bilhassa o kadar masum bir hüsne malikti ki bütün ruhunda şegaf-bahş bir hüma-yı füsun seyr ve cevelan etti.

İnce bir başörtünün bâlin-i nerm ve rakikine sığamayarak şakak taraflarından dışarı taşan koyu kestane rengindeki saçların kısmen saye-i saltanatına saklanmış açık bir nâsiye ile başlayan bu sima, zarif bir tedevvürle yuvarlaklaşan mini mini sivri bir çene ile bitiyordu. Bu açık cephede- kâmilten Feridun'un iddiası gibi –bir çift siyah kaş hüznün hilal-i siyahı hissini veren nim bir kavis resmedip onu bir inkisar ile kıvrılan uçlarında sanki bir meal-i tefekkür taşıyorlardı. Uzun siyah kirpiklerin yumuşak gölgesi arkasından bakan siyah cevval gözler, açık leylaki bir hâle arasına gömülerek daima düşünüyorlarmış gibi şen ve mesut handeciklerle titreşen, cilveleşen dudakların ifade etmek istediği neşveyi tekzibe çalışıyordu. Kaşların, gözlerin, delikleri ateşin bir kamelyanın reng-i lebile örtülmüş gibi yalnız hafif bir hatt-ı lal ile mahsus olan düz bir burnun, nim morumsu perran bir gölge altında az soluk, nispeten kalınca ve azıcık kıvrıkça dudaklarla yumulan mini mini bir ağzın bu simaya itina-kârane bir üslup ile ayrı ayrı naksettikleri hüsn-i fâsadin olduğu gibi ¹²profilinde o kadar bi bedel ve harikanümâ idi ki geçip gittikleri hâlde Feridun Mümtaz yerinden kımıldanamıyordu. Gözlerini yumarak hep o simayı düşünüyor, mefkûresine bila-hata nakşeylemek istiyordu.

Şimdi o profil genç ressamın gözlerinde dumanlana dumanlana teressüm ediyordu; nim hissedilen elmacık kemiklerinin üstünden mahsus bir inhina ile kayıp müdevver küçücük çenenin zaviye-i şuhuna mülaki olan yarım yanak, sonra büyük dumanlardan hafif bir mavilik almak suretiyle bir incinin bıkır-i ebyaziyetiyle duru, şeffaf bir beyazlık içinde yuvarlanıp uzayan mağrur bir gerdan tecessüm etmeye başlıyordu.

Genç adamın nazarları sanki bu hüsnü massetmiş gibi idi; düşündükçe tahayyül ettikçe o hüsnün inceliklerini mümtazlıklarını buluyordu; mesela: Bir saç dalgasından kurtulup kaçarak çapkın, istihzakâr sarkan mini mini bir kulak memesinin şekl-i ihanetkârındaki zerafeti, sonra bu sıcak yanaklar üzerinde şegafnümâ, baygın serpilen saçların cünbiş istişmamını görüyor; bütün simanın hatta saçların saye-i saltanatına gizlenen renkleri bile en ufak teferruatına varıncaya kadar pîş-i tahayyülünde zapt ediyordu.

¹² 1.tefrikanın sonu 2.tefrikanın başı.

Aman Yarabbi; saf ve temiz sudan başka hiçbir şeyle yıkanmayan, hiçbir vasıta-i tezeyyüne muhtaç-ı müracaat ve mümâşat olmayan bu yanakların saf, nim donuk bir beyazlık içinde nihan olan pembeliğinde ne kadar bir suhûnet, gözlerin etrafındaki halede nasıl bir mana-yı taab, üst dudağa sanki mağrur bir sultanın hande-i lütfunu serpmiş gibi bu renk mi, yoksa bu saf bir elmas gibi sinesinde tevlid-i elvan eyleyen nermin cildin mi olduğu bilinmeyen hafif gülmede, bütün ruhu titreten ne müthiş bir nokta-i şehvet vardı?.. Genç adam düşündükçe “Harika!” “Harika!” diye ekliyordu.

Ah onu model ittihaz edebilseydi! Bu gayr-ı mümkün saadet, Yarabbi, şemsin yerlerde sürünmesi gibi mafevku’l-imkân olan saadet harikulade bir tesadüfün sadakası olarak eline geçebilseydi...

Feridun Mümtaz, şimdi bu mafevku’l ihtimal emelle inliyor, arkalarından, bakıyordu: “Bir saat hiç fazla değil, bir saat tasadduk bütün muvaffakiyetimi tetviç edebilir!” diyordu, o musibet muvaffakiyetsizliğin böyleleri mevcut olduğu hâlde omuzlarına geçirdiği nâhun-ı âhenin altında kıvranıyordu...

Ve bugün senelerden beri takip için ilk defa kendinde mukavemetsiz bir ihtiyaç duyarak yürüdü. Onlar Yorgulu’dan nizama doğru gidiyorlardı. Biraz ötede tesadüf ettikleri arabaya işaret ederek bindiler; mümkün olduğu kadar bir süratle sürdürdüler.

Feridun Mümtaz da: “Bir araba...” diye arandı; bulamayınca: “Ah işte hayat... İşte hep böyle zulüm-kâr hıyanetlerden başka hiçbir lütfu haiz olmayarak beşerin ihtiyac-ı saadetiyle istihfaf eden zalim vücut bin pençe...” diye boynunu büktü. Şimdi genç adam, bütün muhitatı istila eden zulmet-i mesâ altında hep o hüsnün bâr-ı tesirini duş-ı nâtüvanına alarak adımlarının üstünde sallana sallana yorgun, endîşe-nâk avdet ediyordu.

2

Bugün üç gündür ki sıkıcı surette devam eden yağmurdan dışarı çıkamayıp atölyesinde kapanmaya mecbur olan Feridun Mümtaz, başını kaldırmadan çalışmıştı. Ona benzetmek üzere yüzlerce kroki çizdi; bunları kısmen benzetti belki kâmilten benzetebildikleri de oldu. Hele bir tanesinde muvaffak olduğuna şüphe bile etmek istemedi. Bu krokileri puanteş yaptı. Akvarele¹³ hatta pastele müracaat etti, hepsi hepsi de güzel ve müessir birer resim oldukları hâlde yine hiçbir muhayyilesinde mahfuz kalan o hüsnün mana-yı

¹³ Fr. “aquarelle”: “sulu boya” (h.n.)

müşahharını haiz değillerdi. Onun handelerinde, üst dudağını gölgelendiren morumsu gölgede siyah mülükâne gözlerini der-âguş eyleyen halede öyle bir meal ve füsun vardı ki bunu ifade edebilmek için onun karşısında çalışmak, adeta ruh ve hüsnün temevvücâtını takip eyleyen bu zî-hayat renklerdeki tılsımlarla uğraşmak, boğuşmak lazımdı.

Ve esasen genç ressam sanatında en gayr-ı meşhud, en girizan inceliklerle mücadele ederdi; başkaları tarafından hiss olunmamış müphem, perran şeyleri yakalamak, onları izhar etmek istediğinden, ne olursa olsun bu muhayyel resimlere atf-ı kıymet edemiyor, bütün sinesi müthiş bir hüsrarla doluyor, bu mahrumiyet kendinde adeta bir elem şeklini alıyordu. Bu da hilkatının icabı idi.

Feridun Mümtaz'ı ahval-i rûhiyesi itibariyle takdim etmek icap etse: “Şedid bir münekkî, müthiş bir keşşaf...” diye koskocaman, müselsel birçok cümleler yapmaya ihtiyaç hasıl olur. Bu genç adam hayatında en büyük kayı ve mükellefiyeti her şeyin kûn ve keyfiyetine vakıf olmaktan ibaret bulurdu. En ufak bir şey karşısında hiç yorulmadan uzun uzun düşünür, gördüğü bir adamın, ya bir manzaranın ahval-i rûhiyesine, nikât-ı mahâsinine vakıf olacağım diye adeta mefkûresiyle boğuşurdu, daima nâsiyesinde derin bir faaliyet-i tefekkür ve tahlil hiss olunurdu. Size bakarken, söz söylerken dikkat edilse gözlerinize dalgın, mütehayyir bir surette temerkûz edip kalan nazarlarının arkasında simanızı ahval-i rûhiyenizi, etvar ve mişvarınızı tetkik ve tahlil etmekte bulunduğunu derhal intikal edebilirsiniz. Şimdiye kadar okuduğu birçok asarda mütefekkirinin mütâlaat ve muhakematıyla iktifa etmeyip bunları yekdiğerine çarparak üstündeki jenk-i vehm ü hatîatı silkip attıktan sonra elinde kalan en temiz parçayı kendi mütalâtına bir fon ittihaz etmiş, pek dakik tecârip ve tedkîkat neticesinde inkişaf edebilmiş kanaatlerini en ufak nukatına varıncaya kadar bu küçük enmûzece yerleştirip “Bir murassa vücuda getireceğim.” diye saatlerce, günlerce çalışa çalışa adeta hurdebin bir mütefekkir, bir feylesof olmuştu. Bu hâl kendisini bilcümle insanlardan, korkuya yaklaşan bir hiss-i teneffürle kaçmaya, daima merdümek-rîz bir hâlde yaşamaya mecbur etmişti. Hatta bu tesir ile idi ki kendisine bir hayli varidat temin edecek paralarını bankaların, evrakın hasis faizine vakfedip şehri altmış, yetmiş liralık bir varidatla kanaatkârane bir surette yaşamayı, insanlarla münasebette bulunup daha müreffeh, daha mesut bir surette geçinmeye tercih eylemişti.

Şimdi iş masasının üstünde kısmen profil, dömi-profil olmak üzere serpilmiş, saçılmış bu bir alay krokilere baktıkça ve yanında kalan o inci gibi duru, kâh pembe kâh mavi mevcat-ı elvan içinde tezahür eden mutalsem beyazlığı tahattur edip de onu bir model ittihaz etmeye mâni olan kuyud-ı ictimaiyeyi düşündükçe yumruklarını sıkıyor, gayz ve gazapla çatlayacak gibi oluyordu. “Oh sanki ezelî bir ihtiyaç ile yekdiğerine müncezip ve muhtaç olan mahlukları birbirinden tahrim ve tecritde maksat ne olacak?” diye düşünüyordu. Sevişmek mi? Sevda ve alakaya mâni olmak mı? Aman Yarabbi, bundan daha gülünç bir şey tasavvur olunabilir miydi? Bu insanlar hâlâ görmüyor, anlamıyorlar mıydı ki kadınla erkek yekdiğerinin daire-i cazibe ve tesirinden kat ‘â inhiraf etmek şartıyla daima yekdiğerini kovalayan ve hilkatin en müessir bir sırr-ı бүkâsını haiz bulunan bir seyyaleden ibarettir ki ittifak ve imtizaçlarına mâni olacak hiç, hiçbir şey yoktur! Bunların arasına ikame edilecek mevani ne olursa olsun hatta müsaade kadar bile nâ-mânidir sevişecekler yine sevişir, sevmeyen, seilmeyenler ise belki mevzu, müttehiz-i mevâni ve tedâbirden değil, asıl sevebilecekleri, müteessir olacakları seyyale-i mütekabileyeye tesadüf edememekten mütevellit bir mahrumiyete dūçar olunca bu mecburiyeti bütün hayatlarında taşınamaz bir bâr-ı matem gibi telehhüfle, hırmanla mezarlarına kadar götürürler, ve o zaman bu emvatı intak mümkün olsa, yalnız nefesleriyle, dudaklarıyla değil, gözleriyle, simalarıyla, saçlarıyla hatta, en huşk ve haşin kemikleriyle bu mahrumiyeti feryat ederler...

“Oh budalalar!” diye omuzlarını silkerek bu ufak ufak fakat ne kadar güzel olursa olsun yine muhayyel olmaları itibarıyla elbet hata-âlûd olan etüdlerin karşısında esefle, elem-i mahrumiyetle yumruklarını sıkı sıkı dolaşır ve bütün mahrumiyetlerin intikamını almak için mefkûresinde adat ve kavânin ile bir meydan-ı mücadele açıyordu. Oh Yarabbi, işte bizzat kendi, kendi bütün bu manalara rağmen neler yapmamıştı? Bekâr olarak Boğaziçi’nde oturdukları zaman bazı yalılıkayikhanelerinde gûşe-i vuslat bulmuş, karılarının namusuna toz kondurmak bile istemeyen tanıdığı birkaç simanın o kadar emniyet ve itimat ettikleri, hatta bazılarının koskoca demirkapıları üzerlerine ayrıca belleri tabancalı hırvatlarla takzil ve takyit eyledikleri hanımlarıyla leyal-i visal geçirmişti; şimdi bunları düşünürken hep körükörüne izhar olunan itimadlara, yalnız bir çarşafa emniyet olunan namuslara medyun-ı şükran olarak göğüslerini gurur ve tefahürle şişirte şişirte yüzümüze: “Hey, koca sersem!” diye bakan yüzbinlerce çapkını pîş-i çeşmanında bir resm-i geçit yaptırtıyor; acı acı gülüyordu. Bütün hatırat-ı maziyesi

sarahat ve vuzuhla pîş-i enzarında birer birer tecessüm ederek on beş yaşında iken sevdiği bir kadının kocasına tesadüf ettikçe fırlattığı nazarlarda onun itimat ve gururuna karşı nasıl ince ince eğlendiğini hatırlıyordu.

Feridun Mümtaz, hep mazinin yad-ı hatıratıyla mevzuat-ı memnuiyetkâranenin ehemmiyetlerini çürütüp hırpalarken Samia'sına derin bir inilti geldi, dikkat etti, içeriki odada karısının piyano çaldığını hissetti. Ve o dakika birden bütün asabına sıcak bir şeyin dağıldığını; bu hummanın âteş-hıramla ta dimağına kadar yükseldiğini duydu, saçları sert ve haşın kalktı, elinin üstünde bir yangının sıcak nemli dumanları dolaşıyor gibi oldu; oh işte kendi de bütün kanaatleriyle ince ince istihfaf ettiği, hatta gaddarca, canavarca alay ettiği o ahmaklardan başka ne idi? İşte kendisinin de bir karısı vardı ve kim bilir bu kadın şimdiye kadar kendisine bilfiil cismen hıyanet etmemiş olsa bile fikren, manen, ne müthiş hıyanetlerde bulunmuştu ve şimdi bu nağmelerin mevc-i hassasesi altında kim bilir neler düşünmüyordu?..

Evvela “Tuna dalgaları” ile başlayan piyano ahengi, bir zaman müheyyiç, garam-âlûd mor sular üzerinde dolaştı. Faust'un: “Bırakınız beni cemalinizi seyredeyim!” sonra Lula(?)'nın: “Güneşin hararetiyle henüz açılmış beyaz çiçeğim!” parçası birbirini takip etti. Daha sonra, bu havalar girdbad-âlûd bir tufan-ı esvat ile taşan gamlarla kesilerek hazin bir taksime ram oldu: Hep garama, hüsrana, hırmana ait eninler içinde sürüklendi. Feridun Mümtaz bütün bu nağmeleri bir zaman dinledi; en son çalınan: “Sevmeden gönlüm seni kurtulmasın.” parçasını işitince “Fakat artık yeter!” diye haykırmak ihtiyacıyla yandı.

Oh, işte bütün hayatımızda bunlardan başka tagannî edinmiş ne vardı? Hep derin, mültehib bir aşkın istila-yı hassasesi altında ezilen yüreklerin iniltileri, bütün cemiyet-i beşeriyenin bir ahengini, hatta hissen, ruhen bir gıda kadar muhtaç olduğumuz ahengini teşkil etmiyor muydu? Kim temin edebilirdi ki bunları tagannî eden kalpler, müessirlerin âlâmına, heyecanına müşterek değillerdi? Ve asıl bu iştirakı yalnız eserin tesiri değil, belki az çok münâsebet-dar olan hatıralar vücuda getirmiyordu? Bilfiil maddi bir hıyanetle, ruhun, kalbin, daima gözlerimizde istihfafkârane duran nazarlar arkasındaki hıyaneti arasında ne fark vardı Yarabbi? Bir kadının kocasına temerküz eden nazarlarının “Benim!” diye iştihak ve hâl ile uzanan dudaklarının hissiyatını tehziz eden başka bir erkek hayaline veya o kadının idealine miskince bir vasıta-i zevk olmak, hep başkasına

raci hevesler, iştihaklar karşısında hayvanca bir gururla, emniyetle aldanmak daha acı daha mehip daha hunhar bir sükût değil mi idi?

O zaman kendinden başka bir erkeğin aguşuna gitmediğine emin olduğu karısından şüpheyne benzer bir tevahhuşla istikrah etti; onun kayıtsızca, külfetsizce yalnız Neriman'ı alarak sokağa çıktığını, İstanbul'a indiğini, ailesinde kaldığını düşündü; beyni yanıyor gibi oldu, gözlerinden nemnâk dilini uzatmış âteş-gûn bir mil ta beyninin içinde kıvranmaya, derinleşmeye başladı. Bir müddet nefes alamadı, sanki bu ziyaretler, tenezzühler arasında maddi bir hıyanet müstebit bir şey mi idi? Oh Yarabbi, bundan kolay ne vardı? Onun daima peşine düşerek her gittiği yere kadar adım adım takip etmiş idi? Ona terfîk ettiği şey ¹⁴ yalnız bir emniyet ve tevekkülünden ibaret değil mi idi? Ve kendi de onun bilmukabele izhar ettiği emniyet ve itimat ile yaşamıyor muydu? Hâlbuki hakikati itiraf lazım gelirse, bütün bu itimatlarla rağmen azıcık günahı vardı, hatta onu üç gündür iğfal ve ikna eden nevaz-şikâr nazarlarının arkasında işte hep onun, o genç kızın hayali yaşıyor, kendi de mukavemetsiz bir ceriha-i ihtiyaç ile daima o hayale karşı eğiliyordu, kendisince bu kadar asan olan bir şey karısı için de mümkün değil miydi? Bundan kolay ne vardı? Daima ağır ipek esvapların zî-tantana bulutlarına sarılarak ihtiraslar uyandıran, nazarlar celp ve davet eden bir ziynet ve ihtişamla kendine ufak bir selam vererek, bazen yanına kendi emniyet ve tevekkülünden başka hiçbir kimse almayarak çıkıp giden bu kadın “Nihal” Hanım'da geçirilecek ruz-ı müsâfereti kâmilten Şeyda Bey'in bâlin-i visalinde yaşattıktan sonra yine aynı mevzûniyet, aynı şekl-i hıram ile hatta fazla olarak o günkü günün neşvesiyle kalbi titreyerek gelemey miydi? Buna mâni olacak kuvvet ne idi? Yalnız, yalnız bir çarşaf, hatta bütün bu yoldaki günahları, daha büyük bir muvaffakiyetle gizleyebilecek bir çarşaf mı mâni olacaktı?

Feridun Mümtaz şimdi omuzlarını kaldırmış, başını müthiş bir yumruk yemiş gibi bûzmuş, acı acı düşünüyor; isyan ve esefle bıyıklarını çığniyordu. Sanki bütün hatırat-ı mâziyesi kendinden intikam almak istiyorlarmış gibi birbirini çığneyerek dimağında bir velvele hasıl ediyorlar, bütün elyaf-ı hissiyatını bûklüm bûklüm burarak pîş-i tahayyülüne geçip sıralanıyorlardı; dere âlemlerinde fener gezintilerinde, kocalarıyla birlikte bulunan tanıdığı bazı kadınların, zevcelerinin omuzları dibinde hafif, girîzan bir handecikle çiçeklerini indirmek suretiyle hem kendine selam verdiklerini, hem namuslu, azametli zevceler hazeratının emniyet ve hürmetlerini okşayıp tatyib eylediklerini hatırlıyordu.

¹⁴ 2.tefrikanın sonu 3.tefrikanın başı.

Fakat, Yarabbi, kendi ne eşeklik etmiş de bütün mazinin birer numune-i ibret ve intibah olması lazım gelen hatıratına rağmen izdivaç etmişti! Bugün ilk defa izdivaç ettiğine nadim oluyordu. “Tarih bir tekerrürden ibarettir.” iddiası gibi belki bugün kendi de yapmış olduğu çapkınlıkların aynı tekerrürle birer mukabelesine mağruz ve hedef olarak yaşıyordu; birden deli gibi oldu, her şeyi kırıp parçalamak istedi, karısına hücum edip boğazını sıkmak, öldürmek üzere mukavemet-sûz bir ihtiyaç duydu. Bütün damarlarındaki kan, fıkır fıkır kaynayan bir menbadan geliyormuş gibi vücudunda tahammül-sûz bir hararetle dolaşıyor, bütün vücudunun mukavemet edemediği bu hararet bir an gayr-ı münkasım zarfında münhasıran dimağında toplanıyor, başında bir cihan tutuşuyor zannediyordu. Hemen asabiyet ve buhranla atölyenin terasa açılan camlı kapısını bir tekme ile arkasına kadar iterek dışarı atıldı. Nispeten yükselmiş bulutlardan yağmur ancak hissedebilecek kadar çisentilerle hafif, serin serpiliyordu. Uzaklardaki menâzır-ı bahar şeklinde yağın bu hafif yağmurun arkasında biraz morumsu, bulanık bir gölge şeklinde manzur oluyordu; deniz, sakit; raşesiz, uyuyor, birkaç siyah mâûne Maltepe ile Heybeli arasında koskocaman yelkenlerinin karanlık buruşukları altında mıhlı gibi duruyordu.

Terasta aşağı, yukarı bir müddet dolaştı, bu kadar mazik, mahdut cevelan-gâhı ihtiyacına nâ-kâfi buldu. Genç adam yürümek, muttasıl yürümek hiçbir şeyi düşünmeye imkân kalmayacak surette meşgul olmak istiyordu, hemen sokağa fırladı; yine Dil’in yolunu tuttu, hiç önüne bakmadan yürüyor, arada sırada çamurlara batıyordu.

Yorgulu, bugün تنها idi; çamların sivri, uzun yapraklarında inci gibi asılmış kalmış katrecikler titreyiyor, bu çam ormanının cevfi-ratibinden dimağı serin, mutayyeb bir der-âğuşla ihata eyleyen hafif bir toprak kokusu nebean ediyordu. Her şeyde, bütün esas-ı hıyabanda nazarları tartib eden bir ıslaklık, soluk bir tül arkasında kalmış gibi bütün renklerde garip bir bulanıklık vardı.

Bu sükûn, bu rutubet Feridun Mümtaz’a o kadar inşirah ve inbisat verdi ki “oh!” diye sevindi; bir müddet denize kayan uçurumların etrafında dolaştı, koyu lacivert harelerle kayaların arasına sokularak zeminin bazen neftî, bazen açık kavunî kâh koyu kahve renkli taşları, kumları, yosunları üstünde, tıpkı uzun tüylü mülevven bir ipek halı üzerinde açılmış ince bir sura gibi şeffaf, nermin iltimâ eden denize baktı; raşesiz soluğanlardan ibaret dalgalarda asabi îvicacarla kâh parçalanarak, kâh inhinalar, helezonlar teşkil

ederek titreşen, birbirinden kopup parça parça koşuşan, damla damla silinen akisler tetkik etti.

Uzaktaki elvah ve eşyaya hafif bir tül sarıp ancak birinci planda bulunanlara sarahat ve vuzuh verebilen bu ıslak, bulanık havada, donuk bir çinko safhası gibi taraf taraf mahsus inhinalarla uzayıp giden denizde o kadar nâşîde bir zevk ve şiir buldu ki resim yapmak hevesiyle ruhu titredi. Buut ve mesafeye ehemmiyet vermeyip tekrar eve avdet etmek, boya kutusunu almak üzere yürümeye başladı. Acul hatvellerle gazinoya kadar tırmandı; oradan nizama döneceği sırada yine o genç kızlara tesadüf etti. Arkalarında o günkü yeldirmeler vardı; iki genç kız harareti bir bahsin nükât ve şuhietini Madam'ın mütecessis sımahından saklamak üzere kol kola düğümlenmişler, baş başa fısıldaşarak, gülüşerek geliyorlardı.

Feridun Mümtaz bunları görünce nagehan bütün asabında bir kanat çırpınarak durdu, onlar da gülüştiler; nispeten kısaca olanı: “Oh; sizi pek güzel tanıyoruz, Feridun Bey; hani, siz nizamda oturan ressam değil misiniz?” demek isteyen bir nazarla bakarak geçtiler...

Seveceğimiz, sevebileceğimiz kadınlara karşı hiçbir zaman büyük ve müessir saiklere, uzun uzun ülfetlere muhtaç değiliz; nasırlanmış, ölmüş zannettiğimiz kalplerimizi kaç yaşında olursak olalım ilk hararet ve tuğyan ile köpürtmek için azıcık lütufkâr bir nazar, mini mini bir ibtisam kâfidir. İlk görüşte kalben ve ruhen bizde küçük bir ihtizaz vücuda getirebilen güzel bir kadının fecr-i lebinde inkişaf edecek şukûfe-i iltifat aşkımızın mukaddemat-ı baharı sayılabilir...

Bu küçük, muhterizâne adeta hapsolunmak istenildikleri hâlde dudakların mazhar-ı müsamaha ve iğmazı olmuş gibi kaçıp kendilerini gösteriveren tebessümler genç adamın kalbinde zeval-nâ-pezîr bir makes ve bükâ buldu. Deminki sanatkârane tahassüsleriyle manzume-i fikret ve hissiyatının arasına şimdi yine o, ince, bülent bir kametle yükselmiş omuzlardan revan-ı ab gibi sehl-i temevvücle dökülüp etekleri ahenk-i meşini takiben topuklarının arkasında girdaplar resmeyleyen koyu lacivert yeldirmeli genç kızın hayali girdi; yine onu düşünmeye, onun sehhar ve gayr-ı kabil-i zapt ve ifade renklerinde, siyah kaşlarında, füsunkâr gözlerinde titreşen mûcizât-ı hüsnün mest-i ilham ve tesiri olarak arkalarından sürüklenmeye başladı. Onlar aşağıya doğru iniyorlardı, kendi de onlara muhâzî bir hat takip edip önlerini kestirmek istedi ve buna muvaffak olunca

güzargâhlarında durdu, arkasını bir ağaca vererek Marmara'nın payansız ufuklarına karşı serseri nazarlar saçıp onlardan mütegâfil temaşaya daldı.

Feridun Mümtaz bu genç kıızı her gördükçe yeni yeni güzellikler, daha musahhar, daha cazibe-engiz incelikler keşfediyordu. Bugün yanaklarında, dudaklarının hand ve sürüduyla memlû bir çah-ı ruhsar keşfetti ve bunların leb-i tınazında öyle müheyyiç ve raşe-bahş bir nükte buldu ki karşısında milyonlar, hatta intihara kadar varan aşıklar besleyen meşhur “Jakond”dan alamadığı bir medhuşiyetle mest ve mahrur oldu.

Bugün semanın renklerinde de ilk gördüğü zamandan pek farklı bir şaşaa vardı. O günün hafif bir pembelik meşyeden duru, saf beyazlığı yerine bugün sıcaklığını ihsas eden daha kesif bir kırmızılık vardı; yanaklar bugün adeta bir âteş-tab idi, gözlerin etrafında bilhassa üst dudaktaki reng-i müphemde daha fazla bir sarahat meşhut oluyor ve bunlar gözlerde taab ve tefekkürden ziyade asabi bir yorgunluk, dudaklarda teraküm-i ihtilaç ifade ediyorlardı. Genç kıızın tuvaleti de o güne nispeten az daha perişandı; fakat bu perişanlık o günkü itinadan ziyade manidar bulunuyordu; iyi taranıp tutturulamamış saçların mebzul demetlerinden kopup kaçan öyle aksamı vardı ki bunlar bir asuman-ı berin tahayyüle yükselip uçlarında manayı hüznün ve melal taşıyan siyah kaşların üstünden sarkıyor, gözlerinde gamzelerini gizleyerek sanki bu gözlerin gamzeleriyle, kaşların leb-i sevdakâr hüsnüne bir harim telakki temin ettikten sonra bütün harareti, yumuşaklığı hissedilen sıcak yanaklarda şegaf-nümâ, baygın serpişiyorlar hep altlarındaki telakinin füsunuyla titreşiyorlardı...

Onlar orada dolaştıkları müddet genç adam adeta o hüsnü kirpiklerinin arasında süzülüp süzülüp bakan gözleriyle emer gibi kana kana temaşa etti. Bu meshuf, hararet-âlûd bakışların sonunda bir dakika geldi ki: “Fakat sen ne kadar güzel olduğunu ne kadar mafevku’l-emel, mafevku’t-tahayyül bir mahluk olduğunu bilebiliyor musun?” diye haykırmak ihtiyacıyla yandı, ona bu kadarcık olsun bir hitapta bulunmak için ruhunda mehip bir isyan vardı.

Evet, bilebiliyor muydu ki kendisi bu kadar güzel mafevku’t tasavvur, mafevku’l mahâsin bir güzeldi; o kadar güzeldi ki Yarabbi, işte bu zavallı ressamı temaşa-yı hüsnüyle en çok mest-i tahassüs olduğu bir zamanda ölmek iştiağıyla yakıyordu...

On beş gündür Feridun Mümtaz, bu genç kıızı görüp hüsnünün en ince nikâtına, reng-i lebinden, mükahhal gözlerinin istinâre eylediği ruhuna, zevk ve hissine, esvaplarına esvaplarının kıvrıntılarına varıncaya kadar tetkik etmekten daima onunla meşgul olmaktan mütevellit bir ülfet-i eşgal ile bütün eski aşınalarına karşı kesif bir lakaydiye dûçar olmuştu. Gün olurdu ki sabahtan akşama kadar atölyede kapanır kalır, ufak ufak birkaç fırça darbesine muhtaç olan bitmiş, bahusus sipariş olunmuş resimlere bile dokunamazdı; hep o daima o genç kız gözlerinin önünde tecessüm eder, dün akşam biraz daha aşınakâr, biraz daha mutayyeb ve lütfkâr tebessümlerini saatlerce düşünürdü, o tebessümlere, nazarlara manalar verirdi; bunların etrafında evham ve hayalat ile murassa cihan-ı hayata sığamayan kocaman çerçeve işler, onun şekl-i muhayyeli karşısında böyle saatlerce bir köşeye büzülerek hiç kımıldamadan mest olup kalırdı. Artık onun için bu genç kızın dudaklarından, düşünür gibi mükedder, mahzun bakışlara malik gözlerinden başka düşünölmeye, sevlmeye layık hiçbir şey kalmamış gibiydi. Bu hüsn ile münâsebetdar olamayan her şey, şimdiye kadar adiliklerinin [...¹⁵] aldanılmış çirkin, değersiz birtakım hiç[liklerden] ibaretmiş gibi gelir, onlarla meşgul olarak geçirdiği zamanlara [...]dı¹⁶. Ve Lula(?)’nın: “Güneşin hararetiyle henüz açılmış beyaz çiçeğim!” parçasını her vakit ona hitap etmek zevkiyle tagannî ederdi. Hülâsa ne yapar ne düşünür ne terennüm ederse hep ona ait olurdu. O kadar ki uykusunda bile onunla meşgul olurdu... Feridun Mümtaz ayrı yattığı için bazı yorgunluğunu bahane ederek karısının musahabetinden kaçır, yatağına girer, kirpikleriyle onun hayalini der-âguş edip saatlerce gözleri yumulu mahmum, uyuyor gibi düşünürdü. Bazı bu hayali kaybeder, bir türlü pîş-i enzarında tespit edemezdi; onu görmek, onun temaşa-yı hayaliyle mesut olmak istedikçe gözleri derin bir zulmetin ka’r-ı nâyabına doğru sokulur, gözlerinde siyah siyah birtakım lekeler, müphem müşevveş cisimler uçuşur; gözlerinin bu vefasızlığına karşı derin bir azap duyar, hissiyatıyla cenk ve cidale başlar, ta geç vakitlere kadar yatağında döğünürdü. Uykusu da perişan idi, uyur, uyumaz ruhu, bütün kabiliyet-i fikriye ve hissiyesi o genç kızın taharri-i ruh ve hayaliyle uğraşırdı; uyandığı zaman hiç uyumamışlara mahsus bir yorgunluk hissederdi, daima ağzı kuru neşesi münkesir, iştihası hasta ve nâtüvan ¹⁷ kalkardı. Bütün gün bir köşede yığılır kalırdı. Akşama kadar sanki maadinin seniye-i ketumunda harikalar taharri eden kimyagerler gibi, müphem, müşevveş birtakım fikirler,

¹⁵ Metnin bu kısmı tahrif olduğundan kelime okunamamıştır. (h.n.)

¹⁶ Metnin bu kısmı tahrif olduğundan kelime okunamamıştır. (h.n.)

¹⁷ 3.tefrikanın sonu 4.tefrikanın başı.

endişeler arasında bunalırdı. Gördüklerinin şekil ve zerafetini, işittiklerinin tesir ve manasını anlayamazdı. Fakat akşam saat beş olunca durgun havalarda birdenbire kopan ani bir fırtına gibi karışan cümle-i asabiyesinin taht-ı tesirine düşer, nasıl giyindiğini bilmeyerek sokağa atılırdı. Hep onu bulabileceğini ümit ettiği yerlere koşardı; sanki kanatlı bir kuş idi ki buudun mesafenin hiç ehemmiyeti yoktu, şimdi Yorgulu’da bulunur biraz sonra oradan Diyaskilos¹⁸ sırtına tırmanarak hızlı adımlarla Maden’e iner, orada da bulamayınca tekrar Yorgulu’ya dönerdi, ancak onu gördüğü yerde meks ve âram edebilirdi.

Ve onlara tesadüf edince bu, bütün kalbini mafevku’l-semâvat bir âlem-i hisse îlâ ve itâre eyleyen bir bâl-i saadet olurdu. Artık vücudu en metin tar-ı asabına varıncaya kadar raşelenir, diz kapakları vücudunun sıklet-i hissiyatına tahammül edemeyerek kırık bir ney gibi bükülür, hançeresi ciğerlerinin muhtaç olduğu havayı toplayıp isale edemezdi. O zaman derin derin nefeslerle ciğerlerini imla eder, bütün kalbinde, ciğerlerinde, hun-ı cevvalinde en zinde ve faal elyaf-ı asabında bir tahavvül-i bitap- âne bulur, bütün vücudunun ağırlığını bastonuna ittikâ ederdi. Daima gülüp geçecekleri yerde tevakkuf ederdi. Hep bu telakkileri müsadefeden ibaret gösterecek bir vaziyet-i mütegâfilâne alır, kirpiklerinin arasında sakladığı nazarlarla korka korka ve fakat bütün o hüsnün en ince, en perran nikâtına varıncaya kadar hepsini muhayyilesine aksettirebilecek bir dikkat ve itina ile bakar, bakar mesud-i temaşa, mesud-i zevk ve tahassüs olurdu.

Müsadefeden nevmîd olduğu zamanlar ise, karşısındaki elvah ve eşbah-ı tabiiyeden hiçbir mana alamayarak ta akşamın son saatlerine, asumanın ayin-i tetevvücü başladığı vakit leyle kadar sokaklarda sürünür, belki görebilirim ümidiyle onun evinin önünde dolaşır, dolaşır artık kendini adımlarının üstünde taşıyamayacak bir hâle geldikten sonra neşesiz, gamin, muzdarip avdet ederdi.

Feridun Mümtaz bidâyeten bu şitablara, bu tahayyürlere tesadüfen mahrum olunca dûçar olduğu endişelere ızdıraplara rağmen tahassüsatına aşk namı verememişti. Bunu yalnız sanatının icabı olmak üzere kabul ettiği gibi senelerden beridir, tahayyül eylediği tabloyu şu hüsnün karşısında itmam ile bundan muntazır-ı muvaffakiyet ve iştihara irtikâ kendince sarih ve aşikâr iken, birtakım mevâni-i gayr-ı tabiiye ve hasîse için bu musibet-i mahrumiyete zaruret ve mecburiyetle razı olmak gibi bir mazlumiyetten mütehassıl

¹⁸ Bugün bilinen adıyla “Diyaskilos” Büyükkada’da bir tepedir.(h.n.)

teessürlere haml etmişti. Buna o kadar itimadı vardı ki ilk hafta zarfında karısına bile ondan yana yakıla bahsetmekte hiçbir beis görmemişti; hatta bir gün gösterip:

- İşte bu, Saadet, işte bu, lacivert yeldirmeli, demişti; görüyor musun ne kadar güzel... İşte bu kızcağız ikişer saat olmak üzere topu iki günceğiz poze etmeye muvafakat etse, bana ebedî bir şöhret temin edebilir...

Bu telehhüfî o kadar tabii izhar eylemiş, o kadar münhasıran sanatının hissiyle söylemişti ki karısı şüpheye bile lüzum görmemiş, onu hemen unutuvermişti. Ve hep bu itimat ilcasıyla idi ki genç adam, bu kadar zamandır, onların kimin nesi olduklarını bile öğrenmeye lüzum görmemişti.

Fakat bugün üçüncü gündür, onları odanın hemen her tarafında aradığı hâlde bulamayınca bütün tevekküllerini, itimadlarını alt üst eden bir endişeye düştü. Akşam yemekten sonra evde duramadı, dışarı çıktı. Onun evinin önünde dolaştı, pencerelerinden mebzul bir ziya taşan bu evin karanlık, muzî bütün odalarında onun gölgesini, piyanosunun sesini aradı. Ondandır bir kuş kadar eser bulamayınca meyus oldu. Sanki hayatından zıyâna tahammül olunamaz en kıymetdar bir şey kaybetmiş gibi karanlık, mahmum, uzun bir müddet oralarda dolaştı. Ne yapacağını tayin edemedi. Bütün göğsü bunaltıcı köpürücü bir madde ile dolmuş gibi unf ve şiddetle dûçar-ı tazyik oluyordu. Bir zaman şu sokağa, berikine saptı, bila maksat karanlıkta serseri serseri dolaştı; sonra iskeleye doğru yürümeye başladı. Daima düşünüyordu. Gözleri, önünde bir şey arıyormuş gibi hatvelerinden birkaç adım önde inhisarla yere merkûz olarak düşündüğünü tayin edemeden yürüyordu. Sanki şahsıyla fikri, kuvve-i bedeniyesi üçe inkısam etmiş, cismiyle fikriyesi birleşerek, benliği haric-i ittifak kalmış gibiydi. Bazı adımlarını sıkıştırıyor koşar gibi, kâh kısaltıyor, yorgun, münhezim yürüyor ve niçin böyle koştuğunu sonra, niçin yürümek istememekte olduğunu tayin edemiyordu. Böyle mahmul, medhuş, tamam iskeleye saparak cadde başına geldi; birdenbire biraz öteden bir gölgenin haykırdığını işitti:

- Bonsuvar Feridun!

Bu, bütün adanın eski, yeni, ne kadar sakini varsa, hepsini de esrarlarına varıncaya kadar tanıyan adalı bir arkadaşındı:

- Oo...Bonsuar Gılman!

Arkadaşı laabali elini uzatarak pür-neşve, pür-şetaret bir sesle:

- Nereye böyle? diyordu, ayol sana ne oldu, hiç görünmüyorsun?

- Görmek istemiş olsaydın bittabi görebilirdin. Çünkü, dört tarafı denizle mahsur bu mazik mahbesten başka bir yerde değilim. Asıl sen görünmemektesin. Evveli şöyle, böyle hiç olmazsa yeni bir resim var mı? Diye gelirdin!

- Evet, hakkın var. Bende kabahatliyim, fakat birkaç gündür İstanbul'da idim. - Ve bir gözünü çapkınca kırparak -Malum ya!.. Henüz bu akşam avdet ettim. Yemeği de yer yemez sana gelmek üzere yolladım. Şimdi ne yapalım. Gazinoya mı ineceğiz?

Feridun Mümtaz bir an tereddüt etti, sonra arkadaşını o genç kızın evinin önünden geçirmekle kendisinden malumat alabileceğini düşünerek, memnun bir seda ile cevap verdi:

- Haydi, Haydi, bize... Hem görmediğin şeyler de var.

Ve arkadaşının koluna girerek onu sürükledi. Şimdi iki arkadaş dereden tepeden konuşarak yürüyorlardı. Genç kızın sokaktan biraz içeri çekilmiş geniş teraslı, beyaz, zarif köşkünün önüne gelince Feridun Mümtaz durdu, gayet tabii, hiç şüphe vermeyeceğinden emin olduğu bir sesle, bu köşkün tarz-ı mimarisindeki zerafetten, hüsn-i ahenkten bahsetti; kendisine böyle bir köşk bulamamış olmasından dolayı şikâyetle bulundu.

- Oh beyim, kabahat yine mi bende? Hem ucuz olsun hem şahane olsun, bunun ikisi bir arada cennette bile bulunmaz; hem köşk kiralık da değildi ki sana tutabileydin...

Gılman, bir defa söylemeye başladıktan sonra daima söylemeyi sever bir gençti, en büyük tefâhur ettiği mazhariyetleri de kadınlara karşı olan muvaffakiyetinden ibaret idi. Adada ne kadar Rum, Ermeni, Frenk, hatta İslam kadınları varsa onları tanımakla iftihar eder ve bir aile hakkında küçük bir istizah mukabilinde kalınca o ailenin bütün esrarını sayıp dökerdi, şimdi de Feridun Mümtaz'ın istizahına lüzum bırakmadan kendi kendine devam ediyordu:

- Bu köşk bir şey değil asıl bunun Azra'sı küçük hanımı bulunmaz bir incidir.

Feridun Mümtaz:

- Nasıl Azra mı dedin? Ne güzel isim! diye gayriihtiyari sözünü kesti.

Ve sonra kendi kendine: "Azra! Azra! Azra!" diye tekrar etti. Gılman devam ediyordu:

- Evet, Azra... işte bu küçük Azra bulunmaz bir incidir. Bahusus senin gibi hüsn ressamı için... - Bir gözünün ucuyla istizahkârane işarette bulunup devam etti: - Bunu görmediysen doğrusu adada geçirdiğin aylara acırım. Daima bir genç kız ve yaşlıca

Madam’la, yani Selma Hikmet’le gezer - eliyle işaret ederek- az uzun, kara kaşlı, kara gözlü, fakat öyle bir kız ki...

Feridun Mümtaz “Demek öteki Selma Hikmet imiş!” diye düşünürken o kadar şayan-ı perestîş bulduğu bu hüsn-i bî-misli tasvir için kaşlara, gözlere bir karalık ilavesiyle iktifa edip sonra kadınlıkta tatvil bahseden Gılman’ı dinledi. Birdenbire içinden: “Oh koca hayvan! İşte hepinizin, en temizinizin, en şık ve kibar görüneninizin zevki, sonra kadınlıkta gördüğü, görebildiği vücut ve inceliğin hepsi bundan ibaret...” diye olanca kuvvetiyle şamarlamak için bir ihtiyaç köpürdü, kendini güçlkle zaptedebildi. Arkadaşı gözlere, kaşlara yalnız bir karalık ilave edip kadınlık meselesini uzun uzadıya tavsîfat, teşbîhat ile ikmal ettikten sonra genç kızın hayatına dair tafsîlât vermeye başladı:

- Fakat öksüz bir çocuk... Rıfkı Bey İzmit mutasarrıflığında bulunduğu sırada Adapazarı’nda bir aileden almış, büyütmüş, iyi terbiye etmiş. Şimdi de maatteessüf bir haylaza veriyor. Bari bu genç de adam olsa. Sade zarif, işte bu kadar. Cep delik - Ve alay ederek: - Lehülhamd hiçbirimiz diğerimizi istirkap edemeyecek kadar saye-i temeddün ve terakkide delik ceplerimiz ya, ne ise!.. Fakat bunun akli da zekâsı da öyle... Bir kadını, dikkat et her kadını demiyorum, ancak kanmaya müheyya bir kadını iğfal edebilirse de kahve ocağına benzeyen hükümette boş pike bulup da rahat bir bağdaş kurup yerleşemezse, hiçbir zaman merhale-i maişette adi bir baltaya olsun sap olamaz...

Genç ressam gayr-ı muntazır bir felaket karşısında kalmış olanlara mahsus bir vakfe-i tahayyür geçirdi. Sonra muzdarip olduğunu ima eden bir sesle esef eder gibi acı acı:

- Demek bu öksüz çocuk, bir dost hatırına kurban ediliyor öyle mi? dedi.

- Nasıl bir dost hatırı yavrum! Aşka, aşka be...

- Aşka mı? Nasıl aşka?

- Sevişmişler, hem o kadar ki işi intihara kadar sağlam tutmuşlar, - Ve o da kâmil bir samimiyetle acımakta olduğunu gösterir bir sesle – Ah görsen Feridun, bir görsen nasıl aptal bir şey...Fakat nasıl olmuş da o aptal çocuk bu zavallıyı iğfal etmiş yahut bütün hüsnüne, tahsil ve terbiyesine rağmen sersem diyeceğim bu kız ona firifte olmuş bilmem! Nasreddin’in şalgam hikayesi gibi buna bende, başkaları da bütün tanıyanlar şaşıyoruz...

Gılman sustu, birkaç adım daha ilerledikten sonra bastonunu yere şiddetle vurarak kollarını hayretle açtı, vücudunu belinin üstünde arkaya meyl ettirip ileri çıkardığı göğsüyle bir vaz'-ı isyankâr alarak ilave etti:

- Biliyor musun monşer, bu aşk denilen şey çok kere isminden büyük cinayet yapıyor.

O daha uzun uzadıya tafsilat veriyor, Selma Hikmet hakkında takdirât ile beyan-ı mütalaada bulunuyordu. Feridun Mümtaz hiçbirini dinlemiyordu. Şimdi bu genç adamın dimağında burguya benzer bir şey bükülerek en ince, en hassas elyaf-ı asabını çiğneyip ezerek damla damla derinleşiyor, bütün kalbini mukavemetsiz bir azap ve ızdırıp ile dolduruyordu. Kendi kendine: “Sevişmişlermiş! demek bu da onu sevmiş, o aptal oğlanı sevmiş, hem ölüme kadar, ölmeye razı olacak kadar...” diye tekrar ediyordu.

Gittikçe bu nakarat mehip ve mahşer-âsâ bir fırtına vâveyl-i dehşet-engiziyle genç adamın dimağını sarsmaya başlıyordu, bütün asabına îras-ı hiddet eyliyordu. Artık muhayyilesi pîş-i girdbada düşmüş hazan-res bir yaprak gibi teessürden eleme elemenden dert ve ezaya çarpıyor; tahammül-güzar bir sızı şeklinde ta can-gâhında takarrür edip en ince, en rakik ve bî-tahammül hissiyatını sert bir tırnakla kazıyor, kanatıyordu.

Feridun Mümtaz evde bir iki saat zarfında beş on esneme ile Gılman'ı istiskal edip savdıktan sonra atölyesine koştu, lüksü yaktı, onun şimdiye kadar renkli renksiz yapmış olduğu ne kadar krokileri varsa hepsini masanın üstüne açıp saçtı. Sonra bunlardan gerek renkleri, gerek ahval-i umumiyesi itibariyle en çok benzetebildiğine kani bulunduğu puanteşi aldı, hüznün bir hilal-i siyahına benzettiği kaşlarına, siyah bârikalarla mahmul zannedilen gözlerine, ebyaziyet-i lu'lu' gibi duru bir beyazlığın massettiği hafif, meshun bir renkle tıpkı açık, toz pembe bir gül yaprağındaki rikkat-i nermiyeti izhar eden yanaklarına, çah-ı ruhsarına, bir saç dalgasından istihzakâr bir eda ile sıyrılıp sarkan mini mini kulağının memesine, saçların saye-i saltanata tekâpu ile sokulan uzun ensesine baktı, baktı ve bütün bu anasır-ı hüsnün her biri üstünde dakikalarca dinlene dinlene düşündü...

Demek, kendisinin topu topu birkaç saat yalnız şu tablosunu meydana getirinceye kadar karşısında bulundurmak için hayatta feda olunmayacak hiçbir şey tasavvur edemediği kadın bir başkasının idi? Güneşin ilk bir tebeşbüş-i hararet-nâkiyle açılıp sonra, yine aynı hararet ve tebeşbüş altında anbean solan, saklarında kıvrılıp ölen çiçekler gibi karşısında her an nur-ı ilham alarak, yine aynı nur-ı ilham içinde ölmekte bile büyük bir saadet tahayyül ettiği bu kadın kalben ve ruhen hem öyle birisinin idi ki maddiyat ile mâlâmâl olanlar bile onun eblehiyetine şehadet ediyorlardı!..

Fakat Yarabbi bu zulüm, hem en adi, en nadan bir zulüm değil mi idi? Kendisinin yüzlerce binlerce kadında, hatta ruh-ı sanatta arayarak bulamadığı ve daima kutbun en saf, en bakir ve yüksek ufuklarında parlayan ferkad gibi asuman-ı berin-i hilkatın en yetişilmez yüksekliklerinde tahayyül ettiği mabude-i sanat ve efkârını bu mezbeleliğin en adi, en sefil bir haşeresine nasip ve gıda eylemek mucib-i isyan bir zulüm ve ihanet değil miydi? Renklerinin, nazarlarının, handelerinin, hatta bütün nağmelerinde hissedilecek, bütün mesamatından nebean eyleyecek buy-ı ruh ve hilkatın önünde ebediyete kadar sürecek bir huzû ve perestişle takdis ve taabbüde layık gördüğü bu mahluku o haşere, kıymet-i ruhunu, kıymet-i vücudunu, şaşa-i hilkatini takdir etmeden, edemeden tıpkı güzel çiçekleri kemiren, huveynat gibi kemirmekten, emip çürütmekten, çürütüp nihayet çamurlara düşürmekten başka ne yapacaktı?...¹⁹

Genç adam düşündükçe ta kalbinden boğazına kadar boğucu bir dalganın yükseldiğini hissediyor, bazı bunalır gibi muzdarip, dakikalarca kıvranıyordu. Bütün beyni ateş içinde yanıyordu; unf ile, şiddet ile tutuşan bir kütüğe apansız su sıkılmasından mütevellit haşlayıcı bir duman gözlerinin içinde büküm büküm kıvrılıp yuvarlanarak asuman-ı serini dolduruyor, tazyik ediyordu. En sonra: “Demek Yarabbi ben seviyorum, bilmeyerek, bilemeyerek sevmişim!” diye mezbuh, muzdarip inleyerek, bütün bu etüdlerin üstüne şatır baharlara düşen kesif, sem-âlûd bir sis gibi kollarını açıp kapandı; orada öylece saatlerce kaldı...

Yatağına girdiği zamanda uyuyamadı; aman Yarabbi, bu yatak sanki âlûde-i şevk ve remad olmaktan başka bir şey değildi ki... Bütün cismi dikenleniyor gibi ne tarafa dönse o tarafında derin, ta can-gâhına kadar nüfuz eden sızılarla memlû zahmlar kanıyor, zannnediyordu üstüne çektiği ince bir pikeden ibaret hafif örtüde, sıcak bir külün tesir-i hararet-nâkıyla cismini yakıyordu, başının altındaki yastıklar kâh bulutları karıştıran kûh-ı Kaf gibi yükseliyor, kâh tahtü'l arz derinleşen çukurların seviye-i umkuna iniyor, bir türlü rahat edemiyordu. Aksi gibi bir de muzip bir sivrisinek musallat olmuştu. Biraz gözlerini yumunca küçük kandilin bitap ziyalarıyla istinâre eyleyen odanın hava-yi sakitini karıştırıp inletmeye başlayan bu muzip hayvan, sanki mahrumiyet ve ızdırıp ile eğlenmek istiyormuş gibi şimdi gözlerinin önünde dalgalanıyor, birden kulağının dibine sokuluyor, vızlıyordu. Oradan kovulunca kendini hiç göstermeden ince boğuk, istihzakâr ıslıklarla başucunda dolaşıyor, asabiyetini teşvik ediyordu. Bir zaman bu haşerenin

¹⁹ 4.tefrikanın sonu 5.tefrikanın başı.

arkasından döğündü, nihayet iki elinin çevik, çalak bir hareketiyle onu deste deste raşenâk, mebhut ziyalarla dolan hava-yi pervazında yakalayıp öldürdü. Fakat kendisinin de istidad-ı habı bu küçük mücadele ile bütün bütün mahıv ve münhadim oldu. Kendi tekâpu ettikçe uyku tezyid-i taassup eyliyor, pür-zemzeme etekleri, pür-vaat ve davetkâr-ı hıram ve harekâtlarıyla bizi teşvik edip kaçan ruhen şuh, kelebek kadınlar gibi uzaklaşıyordu. Bir zaman yatağında yanının üstüne dönüp sigara içti, kıvrım kıvrım yuvarlanan, dalgalanan dumanlara manasız, fikirsiz nazarlar terdif etti. Bir zaman kitap okumak istedi, gidip kütüphaneden sevdiği birkaç şairin eserini getirdi, bir sayfa okumadan sıkıldı, evvelce kendine hararetli, hassas görünen bu şairler şimdi pek bayağı geliyordu. Onları sebepli sebepsiz tagannî eden geveze kuşlara benzetiyordu. Hiçbirinde kendi ruhundan, bahusus her ferdin kabiliyet-i tefekkür ve tahassüsüne göre hadd ve vüsat bulduğu hâlde mahiyet-i hadisat itibariyle hemen aynı valide-i âlâm olan hayat-ı hakikiyeden küçük ve fakat hakiki bir parça bulamıyordu. Böyle, yalnız kendi iddiasını dinletmek için birçok insanları azaba sokan, bulutlardan, sulardan, sonra, hiç anlamadıkları pek vuzuh ile görünen renklerden, tabiattan bahseden bu gevezelere hürmet ettiği zamanlara esef ediyordu. Ne garbın ne şarkın bir sak-ı garama konup tagannî eden bu boşboğaz bülbüllerini beğenmeyerek, beğenemeyerek bıraktı; kendi sanatına müteallik eserlerden teselli ümit etti ve bu sefer le nouveau salon Tut le Fam ciltleriyle büyük müzelerde mevki-i hürmet bulan meşhur tabloların bir kısmından bâhis kocaman bir eser yakalayıp getirdi, bunları parmaklarının arasında hızlı hızlı çevirdi. Asti, Fuber, A.Piyu, Bugros, Şaba gibi sanatkârların tablolarını, La Gandara'nın alayışlere mazhar olmuş bir portresini uzun uzun tetkik etti, bunlardan da bir zevk alamadı. Bu muktedir fırçaların şayan-ı iktibas buldukları bazı serâir-i hüsn-i ânı yekdiğeriyle kıyas edince hepsini güzel bir kaştan, güzel bir gözden, hülâsa haiz-i ân-ı hutut ile nermiyeti mahsus latif ve fakat daima birbirinin aynı olan vücutlardan ibaret buluyordu, şu sarışın tiple, beriki kumral veya siyah tipin tehalüflerini takip eden tezatlarla ayrı ayrı mütehassis olamıyordu, onu ne kadar güzel buluyor ise, diğerini de ancak o kadar tesir verebilen hüsn-i âna malik görüyordu, biraz mütehassis, mütefekkir, meyus görünen şu sima, lüzumundan fazla şuh serpilmiş beriki vücut nihayet birer ikişer dakika kendisini işgal ediyorlar ve hiçbiri o mütehakkim, mağrur, ruh-ı tabiat gibi damarlarını, asabını kıvıra kıvıra bükken bir teheyyüç, ihtiras uyandıramıyordu. Muhip ve müesser tabiata karşı bu sanatının da nihayet nefsi eğlendiren aciz bir meddahtan, bir soytarıdan ibaret olduğunu

kabule mecbur oluyordu, bütün bu ciltler dolusu nakş-ı bî-faydaya eser dinlemekle nefsi tabiata karşı ihtiyar olunmuş kizbe, bilhassa azamet-i nefsi gururumuzu tatayyüb etmek üzere tekâpu ettiğimiz miskince, acizce kanaatlere karşı samim ruhunda bir ukde-i istihyâ-i takarrür eyliyordu. Müphem, müşevveş ihtiyaçlarla yanıyordu. Sanki ruhunda derin bir uçurum açılmıştı ki her neye ümid-i tesliyetle el uzatsa bu uçurum elinden çekip alarak beli ediyor ve bu boşluk bir türlü doymak, dolmak bilmiyordu...

Sabah daha alaca karanlıklar içinde uyanırken yatağından fırladı, giyindi, ufak etüt kutusunu alarak sokağa çıktı; bütün uykusuzluğuna, mahmumiyet-i asabına rağmen kendinde her günden fazla bir zindelik, bir istidad-ı meşy ve cevelan buluyordu, yalnız gözleri uykusuz, yorgun, humma-yı hab içinde yanıyordu. Fakat bu sonbahar sabahının henüz dondurmasını bitirmiş, pembe, muattar, mini mini bir ağızdan üfürölüyormuş gibi serin, mest, nim-meblûl, temevvûç eden bad-ı haziniyle telaki edince bunlar da yavaş yavaş eski tabiiliklerini bulmaya başlıyorlardı.

Genç adamın adımları artık Yorgulu'nun yoluna gayr-ı kabil-i tahrif bir surette ilişmiş gibiydi; yine bu caddeyi takip ediyordu.

Sokakta hiçbir kimseye rast gelmedi; bütün cadde üstündeki evlerin pencereleri perdelerle sıkı sıkı kapalı idi. Sanki bu evlerde, sakin olan insanlarla birlikte derin, müsterih uyuyorlardı, biraz dikkatle dinlenecek olsa mahmur, pür-huzur bir uyku arasında horuldadıkları işitilecek zannediliyordu.

Yorgulu'ya geldiği zaman bütün tabiatı bile meshur-i hab buldu. Ne çamların örümcek çiçekleri gibi uzaktan nermin bir tüye benzeyen ince, sivri yapraklarında bir küçük ihtizaz, ne asumanın teshil-i tetevvûç ve tezeyyünü için bir ayna gibi şeffaf, iltima-âlûd açılıp sehâbelerin dide-i meygûnundan düşen katarat-ı elvan ile bulanmış denizde mahbus bir raşe yoktu. Her şey, her şey, bütün nebat ve cemat, dalgın, müsterih, elemsiz uyuyordu. Pırnalların, iğretilerin, küçük başlarını incecik boyunlarının üstünde büken mini mini titreklelerin mavi, mor, zarif sonbahar çiçeklerinin renkleri birbirine karışıyordu ve bunların hepsinin üstünde henüz mavi bir engin nermin tülleri süzülüyordu. Bu kâinatın zî-hayat bir şey olduğunu arada sırada “cık cık cık...” diye bir iki hamarat ispinoz söylüyor, faaliyet-i hayat-ı tabiatı meşrik temine çalışıyordu. Evet, bu, ruhu meçhul simalara yükselmiş ressamdan sonra yalnız bu hamarat ispinozlarla meşrik uyanmış bulunuyordu. Hafif bir pembelikle karışmış mavi solgun bir zemin üzerine altun tozu püsküren girdaplarla savrulup saçılmış zannedilen sehâbeler, haremgâhına binlerce tiğ-i

elvan ve ziya fırlatan güneşi bekliyorlar, hep onun civar-ı matlaında rengarenk tüllere bürünüyorlardı...

Feridun Mümtaz, bir zaman deniz kenarında ufak bir peyzaj parçası yapabilmek için dolaştı, hiçbir tarafı beğenmedi, boş çerçeve şeklinde kestiği bir kağıt parçasının arkasından bakarak umumi manzarayı ufak ufak aksama ayırdı, uzun uzadıya baktı; kayalı, sulu, yaralı, bir parçayı; biraz denizden, biraz adanın binalı aksamından şöyle dönünce çamlı, rengarenk bir etekle kısmen Heybeli'den ifraz olunmuş parçalarla vücuda getirilebilecek zeminleri tetkik etti; hiçbirinde şayan-ı tersim bir zevk bulamadı. Kendi kendine kızdı, şuracıkta hafif bir dalganın leb-i şeffafı arasında yuvarlanan mini mini bir kayayı, ihtizaz-ı miyaha tabiiyetle açılıp saçılan yosunlu cidarlarıyla tıpkı ruh-ı bahre dert olmuş bedbaht bir ser-i kazazedeye benzeterek kalben onun ömr-i garibine karşı acı bir his duyduğu, kim bilir ne vakitten beri köpüklü dalgalar arasında bunalıp kalarak ancak böyle sakit ve bî-huş zamanlarda ziya-yı şemse kaldırdığı zavallı başcağızıyla hikâye-i hayat etmek isteyen bu kayacığa hayat-ı sanatta küçük bir mezar yapmak istediği hâlde kendinde kuvvet ve kabiliyet bulamadı. Fikriyle adelâtı dargın ve ayrı yaşıyor gibiydi. Çok kere belini bükmüş ihtiyar bir çam kütüğünün şerhalemiş cismine karşı mağlub-ı hissiyat olarak: “Oh, benim ihtiyar dostum!” hissiyle elini uzatıp okşamışken boya kutusunu açamadı. Böyle bir kayanın başucunda uzun müddet düşündüğü, bir çam kütüğünü nermin kadifelere bürünmüş bir cisme, henüz inkişaf etmiş yaprakları, şuh tevekküllere benzeterek: “Oh siz ne güzelsiniz!” diye elleriyle okşadığı oldu.

Ve her akşam Azra ile Selma Hikmet'in piyasa ettikleri yere kadar hep böyle garip birtakım hislere mağlup olarak gelince hemen durdu, burada onlardan düşmüş bir şey arıyor gibi mütecessis, mütekayyid yürümeye başladı. Birden gözlerine hafif, yumuşak toprakların sinesinde intiba edip kalmış küçük bir ayak izi ilişti. Bu mini mini yuvarlak bir ökçe ile istihzakârane uzatılmış yarım bir dile benzeyen taban şekline uzun uzun baktı, bu şekilden istiare-i tasavvurat eyleyerek podösüet yahut glase iskarpınlerin ihtiraskârane der-âğuşu arasında hapsolup kalmış haşarı bir ayağı sık nesceli, yahut ajurlu, nermin çorapların leb-i harîrîsinden sıyrıp kurtardı, bütün beyazlıkları, sıcaklıkları, küçücük aşık mafsalları, müstehzi inhinaları, dumanlı dumanlı mavi, şuh damarlarıyla üpüran gözlerinin önüne getirdi, sedef gibi şeffaf tırnaklarla biten yamuk, mini mini parmaklarını kışkırtacak surette gıdıkladı, bundan garip bir zevk aldı. “Yarabbi bu kadınların sevilmecek yerleri neresi?” diye hemen oraya oturuyordu. Muhayyel ayaklara o kadar

teslim-i hissiyat ediyordu ki aldanıyordu, bu ayaklar bu, cidden gözlerinin önünde yaşıyormuş gibi ellerini uzatıyor, iki elinin parmaklarını birbirine dolaştırıyor, oğuşturuyor, avuçlarının arasında kalıp her iki eline de inkısam eden harareten, kendi cildinin birbirine temasından sermest oluyordu. Ve ilk defa ellerimizin oğuşturulmasında da ruhlarımızın müphem bir zevk ile mahzuz olduğunun farkına varıyordu...

Hep bu tahassüslerle meşgul olurken bastonunun ucuyla o küçük ayak izinin etrafına zarif bir çerçeve işlemiş olduğunu görerek hayret etti, “Aşk da cism-i beşerde ikinci bir amil.” diye güldü, sonra nazarları, efkârı ummanın derinliklerine doğru itildi, ne düşündüğünü tayin edemeyerek uzun uzun tefekkür etti. Bu meçhul düşüncelerden habersizce müteessir oluyor, asabiyet ve heyecanla muttasıl sigara içiyordu...

Böyle tamam bir saat kaldı; mefkûresinin kendi kendine tahlil ettiği şey henüz ve pek garip bir surette taayyün etmiş gibi hayretle: “Tuhaf şey!” diye mırıldandı; bundan sonra ciddi, azimkâr düşünmeye başladı.²⁰

Demek Azra’yı seviyordu hem o kadar seviyordu ki şu dakika karşısına çıkarak: “Benimle beraber geliniz.” diyecek olsa hayatındaki bütün rabıtalарını, alakalarını unutarak takip edecekti; fakat Yarabbi, bu sevda fena bir neticeden, müellim, ızdırıp-bahş bir neticeden başka neye namzet olabilirdi? İşte Azra sevdiği bir gence nişanlı olduğu gibi kendisi de müteehhildi. Fazla olarak bir de çocuğu vardı...

Farz-ı muhal, haydi o genç kız da kendisini sevmiş bulunsaydı, karısını, çocuğunu yakasından silkip atı mı verecekti? Doğrudan doğruya kendi mahsul-i hiffet-i kalp ve hissiyatı olan bir muhabbet için kâmilan berfû’z-zimmet olanların dût-i bî-günahına koskocaman bir bâr-ı ızdırıp ve felaket tahmil eylemek pür-tahassüs, pür rikkat insanlığına yakışır mı idi? Kanun-i hilkate göre insanların da diğer mevrûat ve hayvanattan ne farkı vardı? Mesela, bir buğday, sonra, bir ipek böceği ve alelekser daha böyle birçok hayvanat kendi emsallerini yetiştirmek için kendiliklerini nasıl feda ediyorlarsa suret-i tenasülü biraz farklı olan insanlar da bir defa ikinci bir vücut meydana getirdikten sonra artık onun, cüzi münkasımlarının ikmal-i hissiyat ve terbiyesine, ihya-yı istikbal ve saadetlerine çalışmak mecburiyeti altına girmiş olmazlar mıydı? Hem bundan sonra aşk ve garama ait hukuk-ı hissiye ve hayatiyesine Neriman tevarüs etmiş sayılmaz mıydı? Bundan sonra kendisinin alacağı zevk yalnız Neriman’ın hayatında tezahür edecek lem’a-i saadetten başka ne olabilirdi? İşte o, mini mini Neriman, yarın

²⁰ 5.tefrikanın sonu 6.tefrikanın başı.

serpilecek, büyüyecekti! Bir gün onun nazarlarında yabancı hisler bulacak, nihayet kesif, mahmul-i âmal bulutlar keşfedecekti. Nazarlarına tasallut eden yorgunlukları, gözlerinin etrafını kucaklayan haleleri, fecr-i lebini gölgelendiren sisleri tetkik edince hep şebabın attığı bu deste deste tahavvülât ile o şatır mesut çocuğun eski serazat nazarları şuh, handekâr dudakları arasında belki sarışın, belki kumral bir gencin vücudunu hissedecekti: Eğer mana-yı hayatı aldanmayarak anlamış bir adamsa: “Oh, yaramazlar;” diye istihzakârane bir handeden başka kendi için yapılacak bir şey bulunmadığını takdir ederek tavassuta mecbur olacaktı. Hep bu nazarların, dudakların eski şetaretleri, havailikleriyle bugünkü füturları, zehr-i handeleri arasında herkesten çok sahip-i nüfuz olan genci muvafık, hatta gayr-ı muvafık bulsa bile: “Haydi gelin bakalım, şu işe hiç olmazsa bir nikâh sokarak ortalığın gözünü bağlayalım!” diye yol gösterecekti. Bir zaman gelecekti ki onlar da kendi sal-i hayatına vasıl olacaktı; “Merak etme biz de senin gibi olduk.” tesellisini veren bir vaz’ ile karşısına geçeceklerdi, kollarına tırmanan çocuklarıyla boğuşacaklardı, büyötmeye çalışacaklardı, arada sırada mini mini yavrularını: “Al büyükbaba, belki sen de eğlenirsin!” diye uzatacaklardı, işte bunlar, insanlar da bir hudud-ı fazilet çizen kanun-ı cemiyetin “İnsaniyetkârane!” diye gösterdiği hareketler, böyle insanlara nev’ummâ vaaddettiği mükâfatlar idi. Ve bütün insanlık buna, derin bir rıza ile boyun bükmüş bulunuyordu, faziletkâr olanlar: “Oh bir hafidim oldu, çok şeker!” diye hamd ile seviniyor, hayatın adat ve avâmiliyle korkarak uyanmak isteyenler hukuklarındaki aptal kaydının katmerlendiğini görerek adeta gasb-ı hakları olan çocuklarından intikam almış gibi: “Nihayet sende benim gibi miskin bir esir oldun ya!” diye müteselli oluyorlardı. Cemiyetlerin başına geçmiş olan hükümetlerde tedkiki tehlikeli olan meseleyi güröltüye getirmek üzere: “Şan için...Şevket için...Nüfus, nüfus!” diye ter ter tepiniyorlardı; hiçbir kimse hükümetlerin “Şan için... Şevket için...” diye topladığı nüfusu ne yapmakta olduğunu bile düşünmüyor, adedi yirmi beş otuz senede vücuda gelip bir dakika zarfında binlercesi mahvolan matlab-ı hükümette husul-i muvazene kaydıyla: “Peki, peki!” diyerek harıl harıl çalışıyorlardı...

Bütün insanların ferdan ferdan muti ve fermanber bulundukları bu ceryana teslim-i nefis etmekten, binlerce seneden beri aynı tarik üzerinde yürüyen sürüye karışmaktan başka bir çare olmadığı hâlde kendinde nasıl bir hak tasavvur etmiş de hep bugünün serazat goncalarına, henüz yapraklarının arasında doğan goncalar gibi leb-i aşka müştak titreyen kalplere ait hukuklara uzanmaya cüret etmişti Yarabbi?...

Bir tevali-i müteselsilâne ile birbirini takip eden bu sualler altında genç adam ezilmiş gibi idi. Bütün hukuk-ı hissiye ve hayatiyesini henüz yaşadığı hâlde nez' ve tevarüs edilmiş bulmaktan mütevellit bir teessürle boynunu bir tarafa bükerek düşünüyordu. Bu kaidelerin derece-i isabetini tayin etmeye çalışıyordu, göğsünün hazinelerini nermin bir tülün lütf-i sıyanetine terk eylemiş baygın bir kadın gibi sine-i şuhuna pembe bir gâze-i ibham çekerek mest ve medhuş serpilen ufkun derinliklerine karşı bir müddet mütefekkir kaldı; sonra “puh!” diye omuzlarını silkerek yerinden fırladı.

Fakat Yarabbi, onlarla, bütün o buğdaylar, arpalar, böceklerle insanların kıymet-i hulkiyeleri müsavi mi idi ki hayat-ı beşeride onların eser-i tenasühlerine tevafuk eden bir çemberle muhasara etmek doğru olabilsin? Onlar sebepsiz bir surette hissedebiliyorlar mıydı? Hissedebiliyorlarsa bile seyyâlât-ı hissiyelerini fezalar gibi gayr-ı mütenâhî bir asuman-ı tefekkür ve ihtiyacın payansız derinliklerinde dolaştırabiliyorlar mıydı? Onların da insanlar gibi daima teceddüd-i hummalarıyla yanan, adem-i memnuniyet-i ezalarıyla kahrolan bir hayatları, gaile, ızdırıp, hırman, elem, hülâsa, cins ve adedi arş-ı berîni dolduracak bir hamule-i efkar ve idrakları var mıydı? Üstlerindeki yükün mahiyetini, sahibinin sebep ve derece-i hakk-ı tahammülünü anlamayarak yalnız sahibi öyle isteyip böyle yaptığına kanaatten mütehasıl âcizane bir inkiyâd ile teslim olan yük beygirleri gibi omuzlarına tahmil olunan bin türlü tekâlifî, bin türlü kuyut ve adatı, hatta mahiyetlerini, keyfiyet-i tahmil ve ihdaslarını anlamadan ezilerek, düşüp kalkıp sürüklenerek taşıyan insanlarla bütün bu nebat ve hayvanın hiç, hiç mi bir farkı yoktu Allah'ım?...

- Buna, ancak nebat ve hayvan razı olabilir! diye gürleyerek düşünme düşünme yürümeye, Diyaskilos'a giden düz yolu bırakıp dikenler içinde yükselen yamaca tırmanmaya başladı.

Demek her şey, her şey Neriman'ın idi; bundan sonra kalbindeki istida-i muhabbeti güzel bir kadına olmamak şartıyla eğer isterse bir kediye, bir köpeğe, hatta çirkin bir maymuna bile izhar edebilecek idi. İnsanlarda ise tahsis ile, inhisar ile sadece karısına, yalnız, yalnız çocuğa karşı tenmiye ve idame eyleyecekti öyle mi? Demek bu adam şimdiden ölmüş sayılabilirdi, artık kendi öyle bir fertti ki bütün kalplere hüublar, tayeranlar vererek ruhları meçhul saadetlere îlâ eden aşkı diğer insanlarda temaşa eyleyecek, demirle örülmüş pencerelerden dışarıdaki saf, ziyadar bir hava-yi serbestînin mebzul nurlarını toplayarak, mühziz nesimiyle tenessüm eyleyerek mesut ser-azat koşan insanlara bakan

mücrimler gibi bir defa işlemiş olduğu bu izdivaç cürmünün ebedî cezasını çekecekti. Ta o vakte kadar ki nihayet hakiki ölüm gelip yetişecek ya kendini ya karısını alıp götürecekti! Hayatta tekrar yaşayabilmek için artık beklenilecek yalnız bu vardı, ölümün gelip karısını almasını beklemek, en faziletkârâne bir intizardı öyle mi?

Birden demir tırnaklarla mücehhiz kavi ve zalim bir pençe omuzlarını sıkıyor zannetti. Şedit bir azabın ruhunda derinleştiğini hissetti, insanlığın, faziletin, kanunun, ürkülecek bir şey olduğunu görerek muzdarip olurken hemen aklına hutur eden yeni bir fikir karşısında deli gibi müthiş bir kahkaha ile coşarak bastonuna dayandı. Belinin üstünde inhidâb ede ede gülüyor: “Oh koca sersemler, oh koca miskinler!” diye bütün insanlarla alay ediyordu:

Güzel ve fakat bıkılmış yahut izhar olunan muhabbeti israf ile bitirmiş zevcelerle zevcelerin, vesait-i terbiye ve saadetlerinde hasis davranılmayan çocukların yanına buruşuk suratlı bir buldok, paytak bir kaz, bilhassa, kuyruğunun altında koskocaman, kıpkırmızı bir yama ile bütün mahlukatın soytarısı makamında hulk olunmuş çirkin bir maymun yerleştiriyor, onları bir rişte-i mahbele yekdiğerine dönülmüyor, kahkahalarla gülüyordu.

Feridun Mümtaz şimdi yine bir hiffet-i kalp ve zevk ile çalıkların arasında tırmanırken arada sırada yeşil bir ot parçasını çekip kopararak dişlerinin arasına alıyor, çim çim eziyor, hep bunu düşünüyordu; bu suretle teskin-i hissiyat eden, böyle şeriklere, şerikelere razı olan insanlarla eğleniyordu, kucaklarında köpek taşıyan, maymunlarına takke diken, köşe minderlerinde kedilerine yer hazırlayan kadınlar, kumar masalarından kalkmayan, ahırlardan dışarıya çıkmayan erkekler gözlerinin önünde birbirine karışıyordu, kendi de hayalen hep bunların etrafında dolaşıyordu; kocasıyla kavga etmiş bir kadının “biju,biju!” diye kucağına çektiği bir köpeğe karşı kalbinin zevcine ait tarafından geçen sîrâb-ı muhabbeti gözlüyor, kavga edip bastonunu alınca sokağa fırlayan kocaların, zevcelerinin başına indiremedikleri yumruğun hırsını topuklarından alarak yeri tepeleyen makhur kadınların karşısına geçip ince ince alay ediyor ve bütün insanların cevher-i kanaat ve izzet-i nefislerini tartmaya çalışıyordu.

Genç ressam, uzun uzun tetkiklerle tartmaya çalıştığı cevher-i kanaat ve izzet-i nefis-i beşerî o kadar miskin, o kadar iğrenç buluyordu ki bütün insanlardan, insanlığından nefret ediyordu. Aman Yarabbi, “akıl, zekâ, his, hüküm, irade” diye bir alay imtiyâzat ile kendilerini ayyuka çıkaran, ahsenü’l-mahlukat addeylemekle iftihar eden sürü bu muydu?

Demek insanların hakikatte bu kadar adi, bu kadar izzet-i nefis ve idraktan mahrum, hissiz, muhakemesiz, en aşağı bir cins hayvandan ibaretti öyle mi?

- Şüphesiz böyle... diye fikrini teyit etti; şüphesiz böyle ki bir zaman nazlar, perestişler, nimetler içinde yaşayan kadınlar zevçlerindeki inhizam-ı muhabbeti sabır ve kanaatle telakki ettikten başka, hayatlarına teşrike müsaade etmedikleri diğer bir kadın yerine herhangi cinsten olur ise olsun bir hayvanın ikame olunmasına tahammül edebiliyorlar. Eğer böyle olmasalar gerek kadınlar gerek erkekler yekdiğerine ilk tesadüf ettikleri zamanla birbirinden usandıkları zaman arasındaki farkı tayin edebilseler böyle olamaz. Kendilerinden sonra, sevilmiş her şeyin mazhar-ı kanaat olamamış muhabbete vasıta-i tezevvuk olduğunu anlayabilseler, merhamet namı verdikleri hissin nasıl bir meskenetten ibaret olduğunu anlarlar, birbirlerine tahammül edemezler...

Bütün cemiyet-i beşeriyeyi bu illet-i meskenetle malul bularak ve meskenetten istifade etmiş bulunan mütefekkirini: “Ah koca haydutlar!” diye tahkir ederek yukarı kadar çıktı. Diyaskilos’u dönüp Ayayorgi’ye orman içinde tırmanan patikayı tuttu. Hiçbir şeyden zevk alamıyordu, güneşin tarsî eylediği denizi, elvana gark ettiği elvahı, bî-serap, cehennemi ufuklarla örtülmüş müziç bir çula benzetiyordu, böyle kayıt ve hüküm altında yaşayacak olduktan sonra, pırıl pırıl serpilip gayr-ı mütenâhîlikler tesis eden denizlerin, renklere boğulup birer şükûfedan gibi hacle-i âlemi taraf taraf süsleyen hıyabanların , zümrüdün sahaların vücuduna bile lüzum hissetmiyor, hatta bunları hilkatin israf etmiş olduğuna kani olarak: “Geniş bir ahır nemize yetmez ki!” diye esef ediyordu. O kadar müteesirdi ki şu tarafta yeşil bir dumanla dolmuş gibi terütaze görünen küçük bir çam piçliğinin terütaze renklerine mülaki olan küçük patikayı âşıkane bir tabloya pek güzel bir fon olacak kadar dilber olduğu hâlde tersime hissen olsun temayül etmiyordu. Mademki her şey artık Neriman’ındı, kendisinin hakk-ı hissiyatı hacr edilmişti; ve yalnız sanatının hatırına tebriken üşüyen kalpleri ısındıracak pür-hararet, pür-füsün gözleri, kurumuş ruhları ihya ve ta’tir eyleyecek pür-hayat, pür-nükheth dudakların, manalarını tercüme ile mükellef, mukayyet bir ressam olarak yaşayacak, gözlerin meçhul gözlükleri, dudakların, gayr-ı mahsus elvan-ı bikriyle serazat kalpler arasında sefil bir vasıta olacaktı, nefsi ahmakça, miskinçe oyalandırmaya, eğlendirmeye ne lüzum vardı...

Eve avdet ettiği zaman güzel bir sima karşısında hâlâ şebabın ilk hararetleriyle mesud-ı inkişaf olan kalbini kendinden habersizce hacr etmiş karşısına, elinden hakk-ı aşkını gasp eylemiş kızına karşı husumete benzeyen bir hisle mahmuldü. Sokak kapısından girer

girmez bukle bukle ipek sarı saçlarını arkasında yaldızlı bir kanat gibi uçurarak, geveze kuşlar gibi terennüm ederek hemen kendisine doğru atılan Neriman'ı kucaklayamadı. Onu her vakit böyle şuh, kelebek gibi pür-emel, pür-heves koşup geldiği zaman kollarının arasına alır, kemiksiz gibi nermin, rakik vücudunu göğsünün altında iki büküm ederek yanaklarından, gerdanından o kadar öperdi ki bu uçuk renkli çocuğun yanaklarında kırmızı güller parçalanırdı. Bugün ise: “Oldu...Oldu...” diye kuru bir sözle neşelerini, şetaretlerini çiğneyerek kendi odasına gitti. Orada kapandı kaldı...

4

Gılman gazino kapısından henüz giren üç gençten birini göstererek:

- Feridun, işte, işte şu üçüncüsü, uzun boylusu... diyordu, hani geçen gün bir kızdan bahsetmiş mi idim? Onun, Azra'nın nişanlısı...

Feridun Mümtaz birdenbire tıkanacak gibi oldu; bütün adelâtında garip bir uyuşukluk, kesiklik duydu. Pek sarih olan heyecanından arkadaşına şüphe vermemek için masaya dayandı, çehresini bir elinin arkasında saklayarak baktı.

Gılman'ın gösterdiği adam uzun boylu, biraz zayıf yirmi, yirmi beşlik, yakışıklı bir delikanlı idi; uzunca simalı idi, kara nim mukavves kaşları, iri bâdâmî, siyah ve fakat lisansız, manasız gözleri vardı; mağrur edalı düz ve dik burnuyla şehvet-perverâne dudaklara malik mütenasip ağzının arasına sıkışmış ince siyah bıyıkları hüsnünü kadınlıktan zorla kurtarabiliyordu; nispeten temizce giyinmiş idi.

Üç arkadaş boş masaların etrafında bir müddet dolaştılar, sonra ta yanlarındaki masayı işgal eylediler.

Bu genç adam biraz yan oturduğu için Feridun Mümtaz onu istediği gibi tetkik ediyordu, aralarında geçen bütün sözleri işitebiliyordu. Onlar, birbiriyle şakalaşıyorlardı. Teşrinievvel sonuna tesadüf etmekle beraber kâmilten mesut bir yaz gününün neşvesiyle uyanmış olan bu pazar sabahından istifade ederek sokaklara dökülmüş güzel tuvaletler birer ikişer geldikçe bunlar hakkında yekdiğerine tafsilat veriyorlardı; fakat bütün ²¹ muhavereleri o kadar pest ve yâbis fikirlere tercüman oluyordu ki Feridun Mümtaz dinledikçe hayret ediyor: “Ahmak gibi beyhude yere ne kadar korkmuşum!” diye itidalini iade eyliyordu.

²¹ 6.tefrikanın sonu 7.tefrikanın başı.

Feridun Mümtaz, onu ilk gördüğü zaman hakikaten korkmuş idi; ta yanı başına gelip: “Bakınız rakip beyefendi, renklerimde bile size ne büyük bir hakk-ı rüchanım var!” manasıyla otururince onu her kadın için şayan-ı emel bulmuş, boğulacak gibi olmuştu. Fakat şimdi onun bayağı sözlerini işittikçe her ne zaman olsa kendi galebe edeceğinden emin bulunuyordu; rakibini artık bir rakip hissiyle değil, pek mâ-dunumuzdaki adamlardan birini tetkik eder gibi, gözlerini büzerek, kibir ve gururla tecessüs ediyor, mütehayyir oluyordu. Bu kadar şık, bu kadar necip görünen gencin nihayet, cümel-i hükmiye kumkumalarını terennüme mecbur eden kırk, Arap’ın kırk birincisi olduğuna hükmederek, o kadar şaşıyor idi ki arada sırada Gılman’a:

- Aman, dinle bak... Dinle bak, rica ederim. Demekten kendini alamıyordu.

Onlar; bir zaman yeni gelen tuvaletler hakkında teati-i malumat ve efkâr eylediler; modadan kadınca tezeyyünlerden zerre kadar malumat sahibi olmadıkları sarahaten anlaşılıyordu. Sonra siyasiyata nakl-i bahsettiler, bir zaman astılar, kestiler, vurdular, bütün cihanla cenge kıyam ettiler; daha sonra, öyle gülünç gülünç iddialara kalkıştılar ki Feridun Mümtaz siyasetin hatta kamusta mukayyet manasına olsun müracaat etmemiş oldukları anlaşılan bu koca diplomatlara karşı lal oldu! Aralarında nispeten daha mütefekkir, memleketi hakkında daha hayırhah görünen üçüncüsüne acıdı. Bu, dalgın nazarlı, neşesiz simalı, zayıf, çelimsiz bir gençti, iki muarızana bir türlü laf anlatamıyordu; rakibiyle, ormanlardan inmiş bir hayvana benzeyen uzun boylu, iri yarı ikinci herif, bir mandıra köpeği gibi saldırıyorlar, söyleyeceği sözü ağzına tıkıyorlardı. Zayıf, çelimsiz gencin ittifaklardan birine dahil olmak için dermeyeran ettiği mütâlaata cevaben rakibi diyordu ki:

- Ne zannettiniz ya, elbet Avrupa’ya kendimizi damla damla satacağız. İngilizlerin, Fransızların, Almanların, Avusturyalıların hepsinin, bizde büyük büyük menfaatleri olmak itibariyle vücudumuza ihtiyaçları vardır. Biz bunların vücuda getirdikleri ittifaklardan hangisini muvafık bulur, hangisinden daha ziyade hürmet ve rağbet görür isek ona temayül eyleyeceğiz.

Ve öteki:

- Peki ama, rağbet, hürmet görmek için kavi, paralı, müdebbir...

Diye noksanlarımızı ta’dada başlarken berikiler müttefiken saldırıyorlardı. Feridun Mümtaz bile onların bu hâline o kadar kızıyor, o kadar tutuluyordu idi ki az kaldı rakibine:

- Çüş koca eşek! Diye haykıracaktı; sen yalnız sussan, hiç ağzını açmadan, bir kelime söylemeden, hani şu mağazalardaki mankenler, insan kalpleri yok mu... İşte onlar gibi sessiz sedasız, arkadaki ciciler, etrafındaki nazarlarla kanaat ederek otursan daha ziyade bir kıymet kazanabilirsin. Hürmet ve rağbetin kimler için olduğunu bilmeyenler, siyasiyata karışamazlar, anlıyor musun... Evvela bunu, kaide-i ittifak ve içtimaiyeyi, nezaketi, nezahet-i lisaniyeyi öğrenmen lazım. Hem, böyle içinde top, tüfek, kılıç hareket eden, kan, barut, mürekkep kokan şeylere karışacağına sen, asıl kendi madrabazlığına baksana... Bak işte bir tane daha geliyor, işte, işte şu siyahlı...

Ve rakibi o sırada kapıdan henüz giren büyük, siyah kadife şapkalı, şık tuvaletli kadını görünce, diplomasi bahsini olduğu yerde bıraktı, belinin üstünde etrafa doğru temayül eyleyerek:

- Aman, aman, Eliz geliyor, Eliz geliyor, Ah canını sevsinler...

Dedi; Feridun Mümtaz dayanamadı; “Ha şöyle!” diye deli gibi bir kahkaha salıverdi. Biraz mütefekkir bulduğu genç de:

- Zaten sizlerle görüşülemez ki...

Diye kalktı. Biraz sonra Feridun Mümtaz da ona iktifa etti; Gilman’a hızlı hızlı:

- Oh Monşer, pek manasız şey! Artık duramayacağım, bonjur...

Diye veda etti. Gazinodan çıkıp hiddetle mırıldanarak yürüyen gencin yanından: “Evet, hakkınız var; merhum, cidden eşek şey!” demek isteyerek geçti, Neriman’ın eczaneden alınacak ilaçları vardı. Uğradı, ilaçların henüz etiketleri yapıştırılıyordu, bunlar yapıpı kağıtlara sarılınca kadar ellerini pantolonun ceplerine sokarak müteessir, asabi, dolaştı; köşede gözüne ilişen aynanın önünde durdu; kendine baktı.

Aman Yarabbi, bugün niçin böyle sapsarı idi... Toparlık bir çene ile yuvarlaklaşan simasında kandan eser görünmüyordu. Kumral saçlarının bulanık gölgesine sokulan geniş, mütefekkir cephesinde derin bir endişe hiss olunuyordu; her vakit beyaz bir kıvılcımla parlayan tahrirli ela gözleri siyah kirpiklerinin arkasından bulanık, endişe-nâk: “Oh, çok muzdaribiz!” demek isteyen bir mana ile bakışıyorlardı. Sarı bıyıklarla gölgelenen dudakları soluk bir paçavra gibi titriyordu. Hayret etti, bir gözünün kapağını iki parmağıyla açtı, muayene etti, taab ve fütur-asarı gördü, dili de bembeyazdı, “Acaba hastalanacak mıyım...” diye merak etti. Hayır, vücudunda rahatsızlığa delalet edecek hiçbir eser yoktu; fakat bu renksizlik ne olacaktı... Acaba asabi bir hâl mi idi...

“Garip şey!” diye bir ikinci defa aynaya sokuldu, hep o, hep o yorgun, muzdarip sima idi; bu sefer daha dikkatli baktığı için daha fazla şeyler görüyor, kendisini adeta buruşmuş buluyordu; bugüne kadar hiçbir zaman tuvaletle vakit geçiren kediler gibi uzun uzadıya kendisiyle meşgul olmadığından yüzündeki buruşukların bu derece ilerlemiş olmasına hayret ediyordu. Gözlerini biraz fazla büzse buruşuklar da o nispette istihzakâr bir şekil alıyordu. Bila münasebet rakibi gözlerinin önüne geldi, hâl-i galeyanda bulunan bir şebabın bütün hararetleri fişkırmış gibi al al ebrular içinde iltimâ eden yanaklarını hatırladı, kendi hayaline karşı buğuz ve nefretle: “Miskin!” diye inledi.

İlaçları alıp, nâtüvan, münhezim bir hâlde çıktı, evvela eve doğru yol almaya başladı; güneş, omuzlarında şatır, sıcak bir terâkimle toplanarak hazz-bahş bir inşia ile bütün vücuduna dağılıyor, ciğerlerine kadar tatlı bir hararetle nüfuz ediyordu. Bu sıcak, mağşî harareten fevku’l-memul olarak o kadar zevk-yab oldu ki: “Şuradan giderim.” diye Maden’e teveccüh etti.

Oh bu güneş Yarabbi ne iyi, ne muaazzez, bir şeydi... Şimdi güneşin selsebil nevvârı altında yürüdükçe, biraz evvel ta tırnaklarının ucuna kadar inkısam eden damarlarında dolaşmış olan o soğuk, miskin ceryan yavaş yavaş çekiliyordu; bütün bu vücuduna anbean mütezayit bir hararet-i faalâne geliyor, asabındaki takallüs gevşiyordu. Sanki öyle bir duş yapıyordu ki bunun her katresi bütün ataletlerini, infîâlâtını silip götürerek en ince damarlarına, en lüzumsuz tar-ı asabına varıncaya kadar taze, faal ceryanlar, zindelikler isale eyliyordu. Arada, sırada omuzlarını kıvıra kıvıra silkiyor, iki küreğinin arasında toplanan bu mest-bahş harareti ibzal ile tevzî etmek istiyordu, daima: “Oh, ey hayatın annesi!” nakaratıyla güneşi takdis eyliyordu. Yolun bazı aksamına binalardan dökülen serin, rutubetli gölgelere tesadüf ettikçe karşıdan karşıya geçiyor, daima güneşli, ziyalı yerleri takip ediyordu.

Bugün on gün vardı ki Feridun Mümtaz şu en gayr-ı muntazır bir zamanda ruhunu teheyyüç eden tabiattan zevk alamamış, bütün hüviyetini çiğneyip ezen şedit bir azap ve ızdırap içinde yaşamıştı. Ümid-i tesliyetle her neye el uzatmış ise bu, şayan-ı isti’sâb bir madde gibi ellerine bulaşıp kalmıştı ne güneşten, ne ziyadan, ne renklerden, hatta en kırılmaz rabıtalara merbut ve alakadar olduğu sanatından bile mazhar-ı iltifat olamamıştı. Bütün tabiatı baştan aşağı usandırıcı bir manasızlıkla malul bulmaktan mütevellit öldürücü bir bezginlikle yaşamaktan iğrenmiş, hemen ölüp kurtulmayı saadet farz ettiren dakikalar geçirmişti. Azra bile çok kere eski heyecanlar, tahassüsler yerine şedit nefretler,

ezalar vermişti; bir tebessümle şimdi bütün hüviyetini amade-i teslim gösterirken, beş dakika sonra bütün manasıyla lakayt oluveren bu genç kızı tetkik ettikçe, hüsnüyle hassasiyeti, nisviyeti arasında ölçülmez uçurumlar saklandığından şüphe etmişti, bütün manasıyla güzel olduğu kadar, yine bütün manasıyla bir kadın olduğunu, kadınlığın hemen bilcümle hanımlarda her önüne çıkan erkeğe teslim olmaya mecburiyet varmış gibi pek çirkin, pek hasis fikirler, kaideler altında tedhiş ve ihâfe olunarak sindirilmiş bulunduğunu kabule mecbur olarak: “Etten yapılmış kadın heykeli!” diye tahkir etmek ihtiyaçlarına düşmüştü. En iyisinin yine karısı olduğuna hüküm ile: “Al beni Saadet, kurtar beni Saadet... Ah bilsen ne fena bir uçurum!” feryadıyla karısına iltica etmek, ne vakitten beri, nühket-i razını kendinden saklayan saadet-i aileden müstefit olmak istememişti. Fakat bu hisler kendisine en uzun bir müddetle nihayet eve kadar refakat edebilmişti; bir defa kapıdan içeri girip de karısını lakayt, kızını oyuncakları, çocuklarıyla meşgul bulunca Azra hakkındaki husumetleri bunlara teveccüh etmiş, şimdi yine aynı gıriv, aynı nefretle: “Fakat siz nenize güveniyorsunuz... Eğer sadece faziletime ise işte o, siz ve bütün her güzel, her mesut, her lakayt şey beni öldürüyor!” diye bağıra bağıra şikâyet etmemek için bütün vaktini odasında, şurada, burada geçirmişti. Müthiş bir buhran devresi geçirmeye başlamıştı...

Bugün de artık ilaçsız kalmış bir maraz şeklini alan bu muazzep neşesizlik. Memnuniyetsizlikle ezilirken apansız aldığı bu zevk ile sermest oluyordu. Daima ağır ağır yürüyor, dakikaları bile temdit etmek, bu hassasiyet kendinde iyice takarrür edinceye kadar omuzlarındaki hamule-i hazzı taşımak istiyordu. Şimdiye kadar güneşten bu kadar zevk aldığı hiç bir an hatırlamıyordu. Güneş, sanki bir nine idi, bütün benliğini samimi bir der-âğuşla kucaklayıp anneciğinin ziyaından beri öksüz kalmış hislerini tatyib ediyor, en perverde-i sûz u güdaz âlâm ve ihtiyacatına bir gıda-yı sükûn ve itidal veriyordu. Civarındaki bütün bedayide de kendisine karşı: “Fakat bu müddet, ne fena bir devre-i infial idi, değil mi...” demek isteyen bir meyl-i hitap var zannediyordu. Her şeyi kendiyle birlikte neşelenmiş buluyordu. Bazı bir sonbahar çiçeğine tesadüf ediyordu, senelerinde hiçbir mahrem-i esrar bırakmayarak güneşin dide-i mütebeşbişine karşı şuh ve şeyda açılan bu zarif çiçeklerin başucundan ayrılmıyor, hemen yanına oturmak şâikâne bıraktıkları eflatun, nermin, yapraklarına dokunarak: “E söyleyin bakalım, oh haydi, bütün neşelerinizi dinlemek istiyorum...” diye onlarla konuşmak, çapkın şuh, ruhlarında derinleşen saadetten, müstefit olmak istiyordu. Çok kere hissiyatına kapıldığı,

“çapkın!” diye bir hitapcıkla mavi bir çiçekliğin nisvîyet-i hüsnüne izhar-ı heves eylediği oluyordu. Böyle ta Maden’e kadar yükseldi, oradan Diyaskilos’a çıkan yokuşu takibe başladı.

Biraz yükseldikten sonra birdenbire açılan şahane manzaraya karşı hayran oldu. Yeşil bir uçurum eteğinde pullanan deniz, Sedef adasının bala-yı şahikasına yükselmiş gibi arkasından görünüyor, ta Kartal’a, Pendik’e, oradan Manastır, Tuzla, sonra Darıca burnunda mavi bir duvakla saklanan silsile-i cibalin tenevvüre-i haşmetine kapanarak Yalova hizalarına kadar ördek başı bir kadife şeklinde kâh koyulaşarak, kâh açılıp zümridin, leylaki, hareler mor, geniş izler teşkil ederek derinleşiyordu. Ötede beride beyaz yelkenler, perişan şükûfecikler müşahede olunuyordu. “Ohh... Koca deniz!” diye derin bir nefha-i inşirah ve inbisatla göğsünü şişirtti. Bütün manzaraya hâkim bir nokta intihap ederek oturdu.

Feridun Mümtaz’ın esasen denize karşı payansız bir muhabbeti vardı; denizin musır, en anut teessürlerini renkleriyle, dalgalarıyla okşaya okşaya siler; sükûnetleri, iltimâları, köpükleri, yaygaralarıyla gaşy edip uyuştururdu; her ne zaman bu koca denizin karşısında bulunsa, ruhunun kana kana mazhar-ı istifade olamadığı bir nine zevk-i hasbihâlini alırdı, ona karşı raz-ı derununu ifşa ederdi; çok kere bir nine göğsüne yaslar gibi başını bu, mest ve münevver sineye ittikâ etmek, dalgalara terk-i cism eylemek istediği olurdu. Şimdide mavi, mor, yeşil, sedefi, renkler, iltimâlar, arasında süzülüp giden, aşinakâr-ı âlâm ve hissiyatı olan bu sevgiliyi karşısında bulunca bütün âlâmından kurtulduğuna şüphe bırakmayacak bir inşirah ile mütehassis oluyordu, sigarasının mavi, mükeyyif dumanlarını itminan ile savuruyordu. Şu dakika kendinden gizlice bir kuvvetin Azra’ya, ve Azra ile alakadar olarak kalbinde pek sinsi bir kemingâh bulup yerleşen alama mazhar-ı galebe olduğunu zannediordu. Kalbini yokladıkça derin bir azadelik buluyordu; o eski heyecanlardan kendinde hiçbir eser kalmamış gibiydi. Şimdi her adi şey karşısındaki kayıtsızlığa benzeyen bir boşluk vardı ki Azra bunun gerisinde, müşevveş bir gölge tarzında nişanlısının omuzuna dayanmış, sürüklenerek uzaklaşıyor, anbean sarahatini kaybediyor, nihan oluyordu. Ve kendinde bu firaka karşı ufak bir raşe olsun hasıl olmuyordu; bilakis bu tebâüdden derin bir memnuniyet duyuyordu.

Bazı ressamı vardı ki bunlar insanlığın zevahirindeki tantana-i namus ve haysiyete rağmen istidad-ı tabiiyesindeki zillet ve sefaleti tasvir ederek bir taraftan maddiyatımızı tahziz eylediği hâlde diğer taraftan maneviyatımızda derin bir gayz ve nefret uyandırır...

Feridun Mümtaz da böyle bir levha-i fezâhat önünde kalmış namuskâr o adama benziyordu ki bütün hissiyat-ı bedayi-perverânesinde apansız bir fecr-i nurani tevlit eden Azra ile nişanlısının arasındaki münasebette ruh ve hissin değil ancak çirkin ve sefil bir hayvanlığın akd-i alaka eylediğini görüyordu. Rakibinin gazinodan girerken aptal aptal bakışlarını, gülerken, söz söylerken, hiç de hakkı olmayan bir gururla tevakkurunu, sonra her gördüğü güzelce bir ²² kadına karşı: “Canını sevsinler!” diye küstahça, hayvanca temayüllerini gözlerinin önüne getiriyordu. Kadınlığın böyle bir adamda bulacağı cazibeyi arıyordu, bütün alakanın tahsis ve ihsârıyla yalnız bir hüsne, yalnız bir fark-ı cinsiyete taalluk eylediğini görüyordu, Azra’nın enmûzeç-i an olan hüsnüyle mazruf ruhunun nasıl çirkin bir çamurdan ibaret bulunduğunu tayin ederek adeta husumete varan bir nefret hissediyordu.

Genç adam, âlemin sanatın, hissin, faziletin hüsn ve şebab etrafında fazla bir süsten ibaret bulunduğunu, bunlar olmasa bile yine en güzel bir kadın tarafından sevillebilmek mümkün olduğunu düşünüyordu; tahlil olunmuş zannedilen mesail-i rûhiyeye karşı kasd-ı temeshurla dudak büküyordu; “Kadınlar histen ziyade hürmeti sever- kadınlar erkeklerde her şeyden çok şöhrat, malumat, fazilet arar- ve ilh.” yolunda bile türlü ahkâm ve safsata tagannî etmiş mütefekkirlerin hurde, firifte, hükümlerine karşı dudaklarını kıvrıran hamule-i istihzayı tezyifkârâne bir hande ile silkip atarak kendi hükmünü veriyordu:

-Hürmet, malumat-ı ülfetle; şöhrat, servet-i teşvik ve tergible kadına galebe edebilir... Fakat hançerî bir çift kaş, nur-u nazarını ister zî-terbiye, ister pest ve yâbis bir dimağdan alsın herhâlde şahane bir çift göz, dik mağrur bir burun, sıcak renkli bir bıyık, mas ve imtisasa gelir pür-hararet bir ağızla müzeyyen melih bir sima, bilhassa didinmekten bıkmaz, yorulmaz, zinde, faal bir gençlik kudret ve kuvvetle hâkim olur...

Ve bu akşam Azra’ya tesadüf ettiği zaman kalbinde istikrah ve nefrete yaklaşan bir hissi infial duydu, hiç bakmak bile istemedi; bilakis ruhunda onu tahkir için köpüren, taşan bir ihtiyaç vardı. Gidip: “Oh miskin, oh sefil, ben de seni bir şey zannetmiştim!” demek ihtiyakıyla yandığı dakikalar oldu. Her tekabül ettikçe gözlerini büzerken, dudaklarını ihsas-ı hayret ve teessüf eyleyecek surette bükerek baktı. Bunlarla da kanaat edemedi; bir kadını öldürmek için yanındakini tercih eylemek lazım geldiğine kanaat edenlere mahsus bir emniyetle ötekine, Selma Hikmet’e temayül etti. Nazarları Selma Hikmet’in mütenazır, cüst ü cû nazarlarıyla o kadar çabuk telaki etti ki geçtikten sonra o gözlerde

²² 7.tefrikanın sonu 8.tefrikanın başı.

kendisine ifade-i hissiyat etmek isteyen müphem bir arzudan şüphe etti, tekrar döndü, yanılıp yanılmadığını anlamak için bilhassa dikkat etti, sonra, “Tuhaf şey!” diye mırıldandı.

Hayır, hiç aldanmıyordu. O gözlerin kendisine ihtirazsızca öyle bir bakışları vardı ki: “Fakat sizi o değil, ben seviyorum. Anlamıyor musunuz...” demek isteyen bir maksat ve mana ile mahmul oldukları sarahaten anlaşılıyordu. Bir daha döndü; daha dikkatli, daha mûşikâf baktı; Selma Hikmet’in aynı vaz‘ ve teslimiyetle: “Oh Yarabbi, bunda hayret olunacak ne var... Niçin inanamıyorsunuz...” diyen mazlûmâne nazarlarına tesadûf etti.

Feridun Mümtaz onların etrafında muazzep bir şûriş-i efkâr ile dolaşıyor, hayret ediyordu. Yirmi beş gündür hemen alelekser birbirlerine müsadif oldukları hâlde bir defa olsun nazarlarını kaldırıp da bu genç kıza bakmamıştı. Daima Azra ile meşgul olmuştu, şimdiye kadar Azra nazarlarını müthiş bir hüküm ve cazibe ile çekmiş kendisine, kendi hüsnüne, mutalsam ve girîzan renklerine tahsis eylemişti. Ve bu zavallı ressam da onları reng-i libaslarından tanılacak kadar uzaklardan fark eder etmez nazarlarını inhisar ile Azra’ya vakıf ve tahsis eylemiş idi; Selma Hikmet’in varlığından bile gafil kalmıştı. Hem rolleri hiç çirkin değildi, nispeten toparlak simasına, siyah çekik kaşları, kibar, munis, manidar bakışlara malik siyahla ela arasında mülûkâne gözleri, mütenasip burnu yeni uçmaya alışan kuş kanatlarındaki raşe-i hevesle daima gülmeye amade şuh dudaklarla mahtum mini mini ağzı herkes için calib-i emel bir hüsn ihya eyliyordu. Bilhassa uzağında, müesses, hiç eser-i taklit olmayan samimi, tabii bir kibarlık vardı; söz söylerken başını öyle bir nerm ile tedvir edişi, söylenen sözleri o kadar samimi, teslimiyetkârane bir istimâ ile taltifen telakki edişi vardı ki şimdiye kadar farkına varamadığına esef etti. Birdenbire kalbinde ona karşı derin bir merhamet ve hürmet hissetti. Yabancı simalar arasında şaşırıp kalan çocuklar, yalnız gözlerin meal-i mutayyeb ve şefkatine dikkat ve en çok itimat edebileceklerine nasıl itimat eyler, atılırlar ise, öyle bir teslimiyet, öyle bir ümid-i şefkate: “Beni siz anlıyorsunuz öyle mi...” demek ihtiyacıyla içi titredi. Bir dakika oldu ki Selma Hikmet’le Azra’nın nazarlarını, tebessümlerini, renklerini, birbirine karıştırarak tefrik edemedi...

Her şeyde olduğu gibi aşkımızda da hasıl olan infialin bir anı vardır ki bu, münhezim emellerimizle, gururunu muhafaza etmek isteyen izzet ve nefsimiz arasında kopan mücadelenin mütareke devresidir. Bu müddet zarfında kendimizi ikincisine muhtaç olmak şartıyla birincisinden halas olmuş zannederiz. Ve eğer birincinin tevlit ettiği

hicranları, âlâmı uyuşturabilecek kadar müeessir, mütekayyid bir ikinciye tesadüf eder isek kâmilen ona intikal edebiliriz. Ve fakat gayr-i mûşikâf nispeten mutaassıp, korkak bir ikinci ile meşgul olurken tekrar fettan ve müessir olan birincinin seyyalatına maruz kalır isen artık onun zulmüne, îzâsına hatta hıyanetine bile razı olmak şartıyla teslim-i hüviyette tehhür etmeyiz; velev ikinci pek hayırhah, pek müşfik olsa bile artık bizim için ölmüş sayılabilir... Hıyanetleri tutularak terk edilmiş sonra yine alınmış, kadınlara izhar olunan ruy-ı rıza işte bu mütareke müddetinde bir ikinci müessireye tesadüf olunamamasından mütevellidir. Kalbimiz nefretle yandığı bir zaman ikinci bir muhabbet tesirine düşmezse nefret, en müessir bir aşk şeklini alarak câlis-i hissiyatımız olup kalır...

Feridun Mümtaz da işte böyle bir musâraa-i âlâm-ı amal ile boğuşuyordu; şu dakika onun aradığı şey Azra ve Azra'nın hissini, perran, girîzan renkleri değil, yalnız kendini seven, cerîhadar olmuş hissiyatı tatyib edebilecek olan bir kadın veya derin bir aşk idi. Şimdi ruh ve hüsn ile efkâr ve amalini birbirine dolaşmış buluyordu. Hüsnden çok ruha meclûbiyet duyuyordu. Öyle bir kadın istiyordu ki isterse güzel olmasın ve fakat kendinden hiç, hiçbir şey esirgemesin; çiçekler varîkalarını nasıl açarlar, nûkhetlerini nasıl verirlerse o kadın da, ruhunu hatta hülyalarını fikirlerini öyle bir ibzal ile öyle bir raz-ifşalıkla versin... Ve kendi bu kadının ayaklarının dibine otursun, başını yumuşak ipeklerle örtülen dizlerine ittikâ etsin, bu kadının sehhar ve mağşî hararet-i ruhu ipeklerden süzüle süzüle yanaklarının altında ictimâ etsin, ruhunda apansız tevellüt edivermiş hummalardan, buhranlardan, kalbinde nasıl bir aletle açıldığı anlaşılmayan yaralardan sonra memleketten, memleketin adatından bilhassa kadınlardan, muhabbetleri israf eden, en temiz, en hararetli aşkları, köpeklere ekmek doğrar gibi birtakım kuyud ve adatin yahut bî-mana evham ve îtikâdatın önüne parçalayıp atan kadınlardan, karısından, çocuğundan, kendinden, kendi mahrumiyetlerinden, hülâsa hayat kelimesinin tazammun ettiği her şeyden şikâyet etsin sonra aşka geçsin, ta çocukluğundan beri bu mehip ve muazzam kuvvetin nasıl bir şevket ve haşmetle câlis-i saltanat-ı ömür ve hissiyatı olduğunu ve fakat hiç, hiçbir zaman sevmediğini, sevemediğini, sevilmediğini, sevillemediğini, sevdim zannettiklerinde nasıl iğrenç yaralar, korkunç cüzzamlar, illetler bulduğunu, söyledim, ümidine düştüklerinde ise ne müthiş riyalara, yalanlara tesadüf ettiğini anlatsın, anlatsın...

İşte bu nimet-i hasbihâli kendisine verebilecek bir kadın en muazzez, en mukaddes, hepsinden, her şeyden şayan-ı perestîş, şayan-ı taabbüt bulacağı bir kadındı. Azra ise sade bu elemeleri gayr-ı muayyen sebeplerle vermiş olan bir mevcut-ı lakayt, bir mevcut-ı zalim idi; o kadar ki ilk günden beri perestîş ve taabbüdle koşan nazarlarını bir gün lütuflarla karşılamış, ertesi gün şiddet-i ihtizaz ile reddeylemişti. Ancak heveskâr, şuh kadın ruhlarına layık olan bu sefil temevvüçlerden başka şimdi de hayvan gibi bir nişanlı ile karşısına çıkarak kadınlığında yalnız bir fark-ı cinsiyet aşkından başka alaka bulmadığını isabet etmiş bulunuyordu. Oh, ondan nefret ediyordu.

Evet, ondan, kirli, çirkin, sefil bir ruha zahirî, muğfel bir süs olan hüsünden nefret ediyordu. Eğer hayatımızda müessir olan ihtiyacı tevlit eyleyen kuvvet yalnız fark-ı cinsiyetle bir hüsnden ibaret ise birine hiç muhtaç değildi; diğerinde de fırçası daha güzel, daha saf hüsneri hulk ve ibda edebilirdi. Esasen “hüsn” denilen şey ne idi... Sizin için güzel olan bir sima mademki bir başkası için sevimlemeyecek kadar gayr-ı müessir bulunuyor ve nazar ancak hüsnün delalet ve tembihiyle karin-i itilaf olabilecek ruhları arıyordu, mütefekkirinden birinin iddiası gibi “hüsn” her göze uymayan bir “gözlük” ten başka neye teşbih olunabilir... Bilhassa bu şeyde müşahede yalnız tabiata bir nezaret-i umumiye gibi lakayt bir dimağın manzume-i bâsıraya tahayyül ettiği vazifeden ibaret değildi, bilakis her kadın karşısında dimağ, ruh, his, hepsi ayrı ayrı takayyütler, bâsıralarla gözlerimizin arkasında toplanarak bakışıyorlardı, beğenmezlerse çekiliyorlardı, nazarlarımızda o güzel kadından kayıtsızca sıyrılıp geçiyordu; eğer ruh, hiss-i şayan dikkat bulur da cihet-ı tahlil ve takayyüdü dimağa terk eder ise biraz sonra bir mevcudiyette birçok âlem uyanıyor, bütün havas o hüsnden ayrı ayrı hisse-çin olmak kaydına düşüyordu, cilde varıncaya kadar bir gaile-i itilaf ve temas başlıyordu. Hayat da sanat gibi en kavi ve en hassas bir şehîr itila bulmuş olan bu ressam, arpa ile samana saldıran hayvanlar gibi yalnız bir hüsn ile fark-ı cinsiyete kapılamaz, kadınlığın bütün mahâsin-i hulkiyesini, bir simanın elvan-ı girîzanını, varîka-i sedef şeklinde iltimâ-âlûd tırnaklarla müzeyyen, zarif parmaklara malik nefis bir eli, çapkın bir ayağı, ılık, pür-nükhet bir cildi, şuh bir kıvrım saçı, kadife kadar yumuşak, hazin bir sesi hüsn-i idare eyleyecek müstesna bir kadın ruhu bulmadıkça yalnız hüsn ile cinsiyetten ibaret naçiz bir servete malik olan bütün kadınları rakibi gibi hayvanlara gıda olmak üzere bırakırdı...

Genç adam, hep bu hamule-i efkâr ve pîç ü tâb altında eziliyordu; o kadar perişandı ki kendini dolaştıramıyordu. Orada hemen bir ağaca ittikâ ederek arkalarından raşe-nâk, muzdarip nazarlar yolladı. Onlar daha on adım uzaklaşmamışlardı ki Azra'nın dönüp acı acı baktığını, avdet için Selma Hikmet'in kolundan çektiğini gördü. Azra'nın hareketinde sarıh bir asabiyet, mezbûhiyet vardı. Gözlerini alamadı, meçhul bir kuvvet bütün havas ve hüviyetini genç kıza çözülmez bir rişte-i taallukla kördüğüm atmış gibiydi.

Onlar beş on adım daha gittikten sonra, döndüler; Azra daha uzaktan gelirken şiddet ve hiddetle bakıyor, kirpiklerini bile kıvrırmıyordu; gözleriyle genç adamın nazarlarını musır, anud bir surette der-âguş etmiş bulunuyordu. Yüzü de sapsarı idi, burnunun nermin kapaklarında hiddet ve infial ifade eden dalgacıklar vardı; tamam yanından geçerken öyle bir bakışla baktı ki Feridun Mümtaz bu siyah gözlerin halkalarında apansız muhip bir mahzen-i ra'd ve berk infilak ederek bütün hüviyetini semavi yangınlarla muhat olmuş zannetti. O nazarlarda:

- Fakat sizin yaptığınız gaddarca, adice bir cinayetten başka ne ki... Manasını vardı. Şikâyet hazırlanmış dudaklarını da öyle bir kahır ve cebr ile takbile çalışıyordu ki yanaklarında derinleşen çukurlar, gözlerinin lisanını, şikâyatı teyid eden zehr-i elem ve ızdırıp ile doluyordu.

Az kaldı, Feridun Mümtaz:

- Demek lakayt değilsin Azra, demek lakayt değilsin! diye haykıracaktı, onlar geçtikten sonra genç adam kendi kendine: “Aman Yarabbi, sapsarı... Demek ki lakayt değil!” diye sevinliyordu. Rakibini sonra şayi olmuş aşk havadisini ürcûfe kadar adi görüyordu. Hatta iktiza-yı tabiat ve hilkat olarak hepsi humma-yı aşk içinde yanan hanımların etrafında bulunan taallukatlarından yahut uşaklarından başka anlayarak anlaşılacak sevişecek bir erkek bulamamaktaki mağduriyetlerini teemmül edip Azra'nın birçokları gibi uşaklarını değil, hiç olmazsa kibar görünen bir genci sevmiş bulunmasını zaruri buluyor, affediyordu. Onu nişanlısına değil, tabiat-ı hilkate mağlup olmuş tahmin ediyordu. Çiçekler, ılık rüzgarlardan nasıl hassa-i inkişaf alır, uyanır ve açılırlar ise şüpheye lüzum yok ki genç kızlar da tesir-i çağ ve şebab ile mahkûm ve esir olarak severler, sevmeye mecbur bulunurlar. Bilhassa pek muhakkaktır ki ebediyete kadar düğümlenen muhabbetler, kokotlardan sonra genç kızların muhabbetleri; yine en esassız muhabbetler kokotlardan sonra genç kızların alakalarıdır. Azra'nın da şâyiate sebep olan aşkı öyle bir

muhabbet olabilirdi ki rakibi, bu genç kız da münhasıran asabiyet ve buhran devresinden istifade etmiş bulunuyordu...

Şimdi yine ona, Azra'sına meclup, Azracığına meshur, bütün kalbi, ruhu, mevceler, raşeler, içinde titreyerek, arkalarından bakıyordu. Onlar ta burna kadar gittiler; dönecekler diye beklerken mücadelele benzeyen harekât ile iki refikanın birbirini çektiklerini, dönmekte musır görünen Selma Hikmet'e karşı Azra'nın: "Olmaz, olmaz, mümkün değil!" makamında baş salladığını, galebe ettiğini gördü. Bütün kalbinde titreşen meserretler, saadetler tekarrürle, teeyyüdle yerleşti; pür-raşe olan ruhu gibi, cismi de bir raks-ı saadetkârın mevcâtına terk-i mahiyet etmek istiyordu. "Seviyor, seviyor... O da seviyor..." Sevinciyle medhuş oluyordu.

Onlar, yukarı doğru çıkarlarken Feridun Mümtaz, iki ellerini pantolonun ceplerine sokmuş asabiyetle dolaşüyor, arada sırada bir çam yaprağını koparıp dudaklarının arasına sıkıştırıyor, emiyor, yapacağını tayin edemiyordu. Mefkûresi kendinden birkaç adım ilerde koşuyormuş gibi esbabını bir türlü tayin edemediği mesrur, endîşe-nâk, müşevveş, hislere dûçar oluyordu. Neden sonra onların arkasından yürümeye başladı hâlbuki onlar, biraz ileride bekleyen arabalarına binmişler, bu zavallı adama kendilerinden yalnız sürur ile karışık meçhul bir endişe, itimatlar, acabalarla boğuşan öldürücü bir heyecan bırakıp kaçmışlardı. Araba bakındı, bulamadı. İki palikaryanın: "Şimendifer gibi!" diye yularlarından zorla sürükledikleri merkeblere nazar-ı hakaret fırlatarak yolu tuttu, sağından, solundan geçenleri görmüyor, bazısına kavî bir omuz sadmesiyle çattığı hâlde "pardon!" demek bile hatırına gelmiyordu. Yalnız kendi kendine tutturduğu: "O da ²³ lakayt değil, Allahcığım, o da lakayt değil!" nakaratıyla gittikçe hatvelerini sıkıştırıyordu. Ta Azra'nın evinin önüne çıkacak köşeye kadar mecnunane bir süratle geldi; kan ter içinde kalmıştı, şakaklarından muttasıl ter damlaları yuvarlanıyordu, terini silmeyi bile hatırlamıyordu, üstü başı da toz, toprak içinde idi, boynundaki yakalık sıırıslıklam olmuş, buruşmuştu...

Köşeyi dönünce adımlarını takyit etti, nazarları köşkün üst katındaki balkonda Azra'ya mülaki oldu. Azra omuzlarından yeldirmesini, başından örtüsünü atmış olarak orada duruyordu; arkasında göğüse, kollara bütün vücuda sıkı sıkı sarılmış beyaz bir bulüz kalçaların küreviyetini takip ederek süzülen kurşunî renkte bir etek vardı; ince belini ihtiraskârane bir der-âğuşla sıkkan zarif kemer bu tezaad-ı levn arasında sade, kibar, bir

²³ 8.tefrikanın sonu 9.tefrikanın başı.

ahenk-i imtizaç temin ediyordu. Bir eliyle balkon kapısının üstünden tutmuştu, başını asılı kalmış koluna ifade-i tefekkür eyleyen bir meyil ile ittikâ eylemişti. Bütün vuzû hâlinde derin bir istiğrak ve hüzn-i mahsus idi.

Feridun Mümtaz, onu bu hâliyle sine-i semada inkişaf eylemiş meçhulü'l- cins bir çiçeğe benzetti, evet, tıpkı bir çiçek, çok ulvi derinliklerinde inkişaf etmiş bir çiçektir; bütün vücudu leylaki, erguvani, sehâbelerle derinleşen sine-i semada öyle bir şekil tersim ediyordu ki o beyaz, nahif, kavî, sak-ı pür-nur gibi vücudu tutuyor, ve bu cisim en şuh çiçeklerin varîkalarındaki inhidab ve inkisarı taklit ederek, eğrilip bükülerek, kıvranıp açılarak, inhinalar, inkisarlar, inkişafı içinde süzülüyordu “Oh bir çiçek gibi!” eniyle genç adam gözlerini ayıramıyordu. O da bakıyordu. Ve daima ressamın hatvelerini takip ederek topuklarının üstünde dönüyordu. Ta uzaklara kadar döndü, döndü baktı; her attığı hatvede dest-i pür-gamz-ı şâmın aralarına attığı deste deste zılâle rağmen nazarlarının aynı iştîyak-ı visal ile birbirinin leb-i razını arayıp bulmakta olduklarını hissetti. Diğer köşebaşına gelince, aralarına sokulan büyük bir ağacın arkasında kaybetti, tekrar döndü, fakat üçüncü adımda orada bulunduğunu görerek ilk müşahede ettiği noktadan kaybettiği yere kadar olan mesafeyi niçin asırlarca temdit edecek bir revan ile geçmediğine yandı. “Ah koca hayvan!” diye kendine hiddet etti. Şimdi nerelere bastığını, nerelerden geçtiğini bilmiyordu. Bütün vücudunda öyle bir çalakî, öyle bir raşe-i saadet vardı ki semalara yükseleceğini, rüzgarlara karışacağını, zannediyordu: “Oh benim beyaz çiçeğim, saf ve bakir çiçeğim!” diyordu...

Eve geldiği zaman Saadet’i bahçede buldu. Karısı bugünkü hâline hayret ederek:

- Kuzum Feridun, bu ne hâl... diyordu. Yakalığına baksana! Feridun Mümtaz küçük bir vakfe-i tahayyür geçirdi. Sonra, pek evvelden hazırlamış gibi gayet tabii:

- Gılman’la kürek çektik de...

Diye koskocaman bir yalan savurdu.

Feridun Mümtaz, yemekten sonra hemen atölyesine koştu, kalbi, ruhu, ayrı ayrı salıncaklara kurularak neşeli bir simanın payansız derinliklerinde uçuyor gibi idi. Hiç ümit ve intizar etmediği bir saadeti bu kadar ibzal ile bahşettiği için Azra’ya kalben ve ruhen minnet ve şükran hissediyor; onu, bu saadetinden, şükranından, minnettarlığından haberdar etmek istiyordu. Oturup sayfalar dolusu mektup yazdı; nasıl gördüğünü ne kadar mafevku’l-arzu bulduğunu, nasıl sevdiğini, ne kadar elim ızdıraplar geçirdiğini, otuz beş senedir sürüklediğini bir tul-ı ömür zarfında bir dakika yaşayamadığı bu kadar bülent bir

saadeti bahşetmiş olmasından dolayı müebbeden müteşekkir, müebbeden minnettar kalacağını, daima arş-ı berîne ait mülk-i baht ve saadetin sultan-ı muvakkarı tanıyacağından kendisinden hiçbir şey talebe mütecasir olamayacağını, eğer kendi güneş gibi hayırhah olur da nur-ı hüsnünden tasaddukta bulunur ise işte bu kadar nimet, hayatta her türlü felakete tahammül için bahş-i kuvvete kâfi bir gıda alacağını anlattı. Tebyiz etti, çekmeye sakladıktan sonra mesut pür-şetaret: “Ah benim yüksekte inkişaf etmiş koparılmaz beyaz çiçeğim!” diye ruhundan kopan bir ahenkle tagannîye başladı.

O kadar mesut, o kadar bahtiyar idi ki her şeyin kendi saadetine, her şeyin kendi ahenk-i terennümüne iştirak etmesini istiyordu; istiyordu ki her şey raks etsin, hava, su, [159]eşcar, bütün kâinat raks etsin, bütün kâinat, cemat, nebat, nücüm, miyah, hep bir lisan-ı huzur ve saadetle bu nağmeyi, kendi ruhunun, ruh-ı muzafferiyetinin nağmesini: “Ah benim yüksekte inkişaf etmiş koparılmaz beyaz çiçeğim!” cümlesini terennüm etsin...

Ruhunda köpüre köpüre, taşta taşta kaynayan bu saadetin mevcadı arasında karısına koştu. Şimdi her şeyle beraber onu da seviyordu. Saadet’i piyanosuna kadar lütuflar, nazlar, buseler, içinde mest ederek götürdü.

Kuzum Saadet, diye yalvardı; Lula(?)’yı, Lula(?)’yı, “Güneşin hararetiyle henüz açılmış beyaz çiçeğim” parçasını... Ve piyano ile karısının sesine kendi de iştirak ederek: “Güneşin hararetiyle henüz açılmış beyaz çiçeğim!” diye tagannîye başladı.

Bu nagamat ona öyle bir hüub öyle bir zâika-i garam verdi ki mest ve mesut oldu...

O kadar erken gelmişti ki saate bakmadığı zaman onların ancak bir buçuk, iki saat sonra gelebileceklerini düşünerek sıkıldı. Bugün sabahtan beri kuşlar gibi uçmak, rüzgarlar gibi seri, çalak hüub etmek hevesiyle ruhu titriyordu. Azra’nın hiç ümit etmediği bir zaman da bahşetmiş olduğu saadet-feza-yı his ve ruhuna sığamıyordu. Göğsün içinde hapsolup kalmış sanki kanatlı bir kuş vardı ki bu mavi göklerin, derin geniş denizlerin afak-ı baidesini dolaşmak, civarındaki mevcuttan başka bütün saha-i kâinatı işgal eyleyen bedayi görmek, anlamak istiyordu.

Onların gelecekleri tarafı uzaktan görebilen bir noktaya çıkıp oturdu. Dün gecenin uçurtucu saadetleri içinde yazdığı mektubu okumaya başladı; kendi hayatına, hararetlerine, ızdıraplarına nispeten o kadar sönük, o kadar adi buldu ki müteessir oldu. Onu dün akşam yazıp tebyiz ettiği zaman bütün hissiyatını izah edebilmiş olduğuna kani olmuştu; hâlbuki bu mektubun en adi hislerine bile tercüman olamayacağını görüyordu. Ne olursa olsun kelimeleri çizgiler, cümleleri renkler, gölgeler kadar müeessir bulamamaktan yahut onlara tesir-bahş olamamaktan mütevellit bir inkisarla büküp cebine yerleştirdi. Sonra aşağı indi, deniz kenarındaki gazinonun dar, uzun iskelesinde bir sandal buldu. Vakti denizde geçirmek istedi.

Hiç rüzgar yoktu; bulutsuz neşeli bir semanın göğsünde feyz ve teşa‘şula parlayarak muhitâtı nurlarla yıkayan güneşin selsebil elması mest ve rakit, uyuyan denizin yumuşak sinesinden akıyordu. Her taraftan nebean eden iyotlu nesimi teneffüs ettikçe kalbinde bir inşirah duyuyordu. Bir zaman açıklara doğru kürek çekti denizin münevver sularına gömülen küreklerden mütehassıl halelerin büküm büküm açılan dalgacıklarıyla meşgul oluyor, sandal mahsus bir hareketle sallandıkça kalbinde de aynı temevvücü takip eden bir heyecan hasıl oluyordu. Bir zaman kürekleri bıraktı, sol dirseğini küpeşteye isnad ederek vücudunun ağırlığını bir omzuna tahmil etmek üzere eğilip denizin büyük bir zümrüt rengiyle derinleşen a‘makına doğru isale-i enzar eyledi. Güneşin umk-ı bahrda bıkır-i leyâlî hetk eden projektör huzemat-ı muziyesine mümasil intibâatı vardı; bu gayr-i muayyen bir noktadan başlayarak satha doğru fışkırıyor, muhitini gayr-i memlû bir çukur gibi derinleştiriyordu. Ve bu münevver çukurun üstünde birtakım huveynat yüzüyor, koşuyor, genç adamın nazarlarını aldatıyorlardı. Bir zaman geldi ki nazarlarının altında derinleşip giden bu çukurun memlû veya boş olduğundan şüphe ederek elini uzattı, kolu ıslanınca güldü. Bu umk-ı muğfeli tehalûkle beklediğimiz hâlde ekseriya en kavi ümitlerimizin mevkinde en takatsiz esefler getiren istikbale benzeterek: “İstikbal gibi!” diye söylendi.

İstikbali. Bilhassa kendi istikbalini düşünmek, böyle en mesut, her şeyden iktitaf-ı manaya mazhar olduğu bir sırada hissiyatını zalim bir endişeye teslim eylemek istemiyordu. Sandalcıya:

- Haydi kıyıya, kıyıya!

Diye işaret etti. Sahile geldikleri zaman henüz yarım saat bir vakit geçmiş bulunuyordu. Onların gelecekleri vakitle bu müddet arasında koskocaman bir saat vardı ki bunu nasıl

geçireceğini tayin edemiyordu. Sandalla iskeleye kadar gidip oradan bir arabayla avdet etmeyi düşündü, muvafık buldu.

- Haydi iskeleye doğru çek...Ama kıyı kıyı ve yavaş yavaş...

Emrini verdi.

Sahil pek güzeldi. Adanın hamule-i elvanı eteklerinde titreyen denizin sine-i şeffafına kayıyordu. Bazı yerde bütün manzara en ufak teferruatına varıncaya kadar inikâs ediyordu; bazı yerde ise renkler ıslak bir sünger kağıdına damlayan mürekkep gibi suların raşe-nâk sinesinde yayılıyor, gayr-ı munsarih, girift ve girîzan karışıyor, kâh bir küçük dalga bütün renkleri ürküterek geçip gidiyor, bunun arkasından renkler mutaassıp bir mektep hocasının peyinde alay eden şuh ve çapkın çocuklara mahsus hiffetle koşup dağılarak, birleşip raks ederek tekrar telakki ediyorlar sandalın etrafına kadar sokuluyorlardı.

Sandal bu gölgeler, renkler içinde adeta bir tablo sinesinde yürür gibi nâ-mahsus bir revanla süzülerek, kendinden mütehassıl dalgacıklarla elvan-ı mün'akisede ziyadar rakslar hâsıl ederek ilerledikçe Feridun Mümtaz'da bir zevk-i sanatkârane uyanıyor, biraz evvelki hissiyatına mor, yeşil, neftî renkler, ziyalar galebe ediyor, biraz lak order, biraz otmor, biraz belan, darjan sonra mahsus nispette verem rod yahut dormion halitaları tabiatın servet-i elvanını muhayyilesinde kayıt ve hesaba başlıyordu. Nizamdaki değirmenin önüne gelince birden orada siyah bacaklarını denizin pür-renk ve pür-eşgal sularına daldırarak uzayan iskele gözüne ilişti, adaya ilk taşındıkları zaman tüller içinde uyanan bir mayıs sabahı karısıyla buraya indiğini, burç kotra ile Yorgulu'ya doğru görünen manzaranın resmini yaptığını hatırladı; gayriihtiyari bir temayülle başını çevirip birinci plana koymuş olduğu siyah kayaya baktı, Neriman'ı görür gibi oldu. Ve bütün o günün hatırası pîş-i tahayyülde nikât ve anatıyla tecessüm etti. O gün kendi bu iskelede oturmuştu. Resim şemsiyesini iliştirecek yer bulamadığından Saadet de şemsiye tutmak vazifesini tekeffül eylemişti, Neriman kayaların arasında "Sedef toplayacağım." diye şuh, mesut koşmuş oynamıştı; buraları nağmeler, kahkahalarla doldurmuştu... Şimdi bütün bu hatıraları o kadar yakın bir hisle tekrar yaşıyordu ki Neriman'ın "Babacı! Babacı!.." diyen sesini işitiyorum zannederek başını süratle çevirdi. Neriman'ın durduğu kaya bomboştu, parlak suların içinde ıslak, kara topraklı bir mızrak şekli-i hazinini resmediyordu. İskelenin üstünde de kömür taşıyan birkaç hammal kaba, galiz bir lisan ile muharriş bir sesle şakalaşarak dolaşıyorlardı.

Feridun Mümtaz karısıyla kızının hayali arasına giren bu kalabalıktan derin bir azap duyarak: “Oh Yarabbi!” diye inledi, daima beraber bulunmaktan, beraber yaşamaktan mütehassıl sakit, hafi ve fakat hâkim bir itiyadın teessüratına düştü, onları düşünmeye başladı; bir zaman daima birlikte alıp çıkardığı Neriman’la karısını kafesleri dışardaki saf ve temiz havaya karşı mâni-kâr bir mahbes penceresi gibi kapanmış odada birini oyuncakları, diğerini dikişleriyle meşgul olarak tahattur etti, kendini kendi hürriyetinden ne kadar zalimane bir surette istifade etmekte bulunduğunu düşündü; kalbinde bir elem düğümleir gibi oldu, bütün efkârını, hissiyatını müthiş bir eza istila etti, kendini o kadar zalim, o kadar sefil buldu ki hayallerinden istifa-yı kusur etmek ihtiyacıyla yandı.

Genç adam, bu eza-yı nâgehânî altında kalan efkârını kurtarmak istedikçe daha müezzî, daha muazzep âlâma düşüyordu, belki hissiz belki tasavvurları, ümitleriyle kâmilten zıt bir fitrat-ı âdiyyeye malik, hüviyeti nesep ve asaleti meçhul bir kız için ne vakitten beri karısıyla, kızına karşı aldığı vaziyet-i hasmane ve lakaydaneden utanıyordu. Şu bir ay zarfında kaybetmiş olduğu meziyetleri, faziletleri için kalben bir ızdırıp duyuyordu.

Aman Yarabbi! Onu sevdiği günden beri zavallı karısını nasıl aldatmış idi... Sevmiş sevişmiş iki kalbin arasına hulul etmek isteyen günahkâr aşkına daru-yı sükût ve tesliyet bulmak üzere nasıl aldata aldata eğlencelerine alet etmişti... Evet, kendi, bilhassa kendi Neriman’ı yalandan tahzir etmez miydi... Kendi, evet, bilhassa kendi hıyanetin cemiyet-i beşeriyenin saadet ve selamet-i içtimaiyesi üstünde amel-i zulüm ve âlâm olduğunu karısına anlatmaz mıydı... Hâlbuki bugün bizzat kendi sadece karısını değil aynı zamanda bir öksüz çocuğa, layık, nâ-layık herhâlde son bir âşık hıyanette bulunuyor, terbiye etmek istediği çocuğunun önünde en büyük bir yalan muallimi olarak yürüyordu... O zaman ötekilerin de hayalleri gözünün önüne geldi, hayatı geldiği gibi kabul etmek usulünü öğrenmiş, hüsnün derece-i tesir ve şumulünü, sanat ve ilmin vücub ve alakasını takdir bile edememiş bütün manasıyla saf, bön bir öksüz kızcağızla, kudret ve kabiliyeti hüsnünün daire-i tesirinden harice çıkarmayacak kadar hissen, ilmen zayıf, aciz bir çocuğun boyunları büküldü, onlara doğru kaldırdığı pençenin altında haya ile ar ve inhizamla ağlaşan birçok kalabalık gördü ve bir dakika geldi ki nedamet ve hayadan boğulacak gibi oldu. Kendi kendine: “Alçak!” diye hakaret etti. Hemen mektubu çıkarıp parça parça yırttı, avuçlarında toplanan yırtıkları bir sefile karşı kaldırılan yed-i hakaret tarzında yumruğunun içinde ezip, yüzerek şiddetle denize çarptı, attı; sandalcıya: ²⁴

²⁴ 9.tefrikanın sonu 10.tefrikanın başı.

- Kıyıya, kıyıya, şuradaki aralık iskeleeye... diye çıkacağı yeri gösterdi. Oh, karısına, inhisar ile itaatle kendisine ait olan karısına, daima kendi yanında mesut ve her türlü âlâm ve sefaletten masun kalabilecek çocuğuna gidecekti, şimdi onlar için ruhunda öyle bir ukde-i azap vardı ki bundan kurtulmadıkça yaşayamayacağını, kendini affettirmedikçe müsterih olamayacağını anlıyordu. Şu dakika nazarında bütün dünyada kendinden sefil, kendinden daha alçak hiçbir fert tasavvur edemiyordu. Üç haftadır “Bugün Gılman’la...” diye her gün bir suretle özür ve sebep-i firar bularak evin bir köşesinde mahrum sanki hayatta yaşamaya hiç hakları yokmuş gibi mahkûm, müteessir bıraktığı karısına, eskisi gibi yemişlerini, oyuncaklarını düşünmeye vakit bulamadığı kızına karşı irtikâp ettiği hıyanetle belki bütün nazarları, tebessümleri birer tesadüften ibaret olan Azra’ya ve Azra’nın istikbaline karşı ihzar eylediği felakete sebep olan hissiyatını telin ediyor, şahsından teneffür ediyordu.

Karaya çıkınca hızlı hızlı yürümeye başladı, Neriman’ın bukle bukle sarı saçlar arasında hazin, sarı bir gül gibi yuvarlaklaşan beşuş simasıyla telâki etmek, o yanaklardan bir şemme-i muhabbet almak ihtiyacı bütün hüviyetini yakıyordu. Eve geldiği zaman karşısına Kıryakiçe - hizmetçi kız- çıktı. Ona sordu:

- Hanım yukarda mı...
- Hayır, Ferit Bey’in hanımları geldi, birlikte Maden’e gittiler.
- Neriman...
- O da beraber.

Evvela bunu bir kabahat gibi telakki edecek oldu; sonra inanmayanlara mahsus bir şüphe ile yukarı çıktı; salon henüz gitmiş hanımlardan bakiye kalmış müphem, latif bir koku ile meşbu idi; öyle bir koku ki buradaki havanın nermin, muanber sinelerde tul müddet mest ve pür-huzur uyuduğuna şehadet ediyor, genç adamın hasse-i şemmiyesini tenbih ve teheyhük eyliyordu...

Kridonun üstünde karısının dikiş sepeti gözüne ilişti. Açtı baktı, bir köşesine “F” markası başlanmış keten bir mendil, bir yüksük, küçük bir plut (?), sivri dilli mini minicik bir makas, bu zarif sepetin servet-i mahfûzatını teşkil ediyordu. Bir müddet bunlarla oyalandı, bütün bu zarif eşyalarla alakadar olan samimi bir heyecan ruhu dalgalandırdı. Buradan Neriman’ın odasına geçti, ana ile kızın karşılıklı karyolalarını sonra hep ana ile kıza ait eşyayı ihtiva eden bu mini mini odada karısının intizamperverliğine şehadet eden bir nezafet ve buy-ı nisviyet vardı. Bir iki köşede de Neriman’ın çocukları görünüyordu,

rahat bir oturuşla koltuğa gömülmüş bir bebek... - Bebeğin yemeği olacak- oyuncak tabakları, istiridye kabukları içinde taflan yaprakları, çiçekleri, çakıllar... Mini mini bir beşik...

Bütün bu ufak tefek eşya genç adamda birer mesut güne taalluk eden hatıralar uyandırıyordu. Mesela, bu bebeği Neriman'ın isim günü aldığını, şu taraftaki port jornonun desenini zifafının ikinci, üçüncü ayı çizmiş olduğunu tahattur ediyordu, bütün mazi-i mesudu senelerin metrukât-ı gubarını silkip atarak munis, samimi simasıyla pîş-i tahayyülünde tecessüm ediyor, bütün ruhunu titretiyordu. Ve bu hissiyatla mest-i telezzüz olarak oradaki eşyalarla meşgul oluyor, lavabonun üstündeki lavanta şişelerini, fırçaları, sonra çekmeleri açıp karıştırıyor, dökülmüş saçlarla memlû küçük bir define, gümüş bir sürmedanlık, bükülüp öylece kalmış eski bir eldiven, mini mini bir polisuar (?), birçok kurdeleler, pudralar keşfediyor, hepsi kadınlığa, tezeyyüne ait bu tûde-i esrarın teferruatını karıştırmaktan zevk-yab oluyordu; örtülerin bile altına bakıyordu, ikinci çekmecedeki kurdele kutusunun ta altında küçük bir zarf buldu, dûçar oldukları hıyanete apansız maruz olanlara mahsus bir heyecanla boğulur gibi oldu. Zarfı hızla alıp açtı. Bunun mazrufu Neriman'ın sarı saçından bir küçük kıvrım idi ki sarılmış olduğu kâğıtta: “Neriman'ın bir yaşındaki saç: Fi bir temmuz sene 1300” kaydı vardı. Bunu görünce en ufak vesilelerden gaddarca şüpheyeye düşmekteki sû'-i hissiyatından müteessir olarak karısına karşı müesses bir hürmet ve muhabbet hissetti, onun buy-ı ruh ve cisminde daha çok münâsebet-dar olacak bir şey bulmak istedi. Karyolasına sokuldu, dalgın müteessir baktı, dönerken Neriman'ın ufacık geceliği, gündelik kâplini gözüne ilişti. Bu mini mini gömleği mukavemetsiz bir arzuya teslim olarak aldı, kokladı, öptü, bunda karısının sevdiği hafif leylak rayihasıyla Neriman'ın sıcak terli bir kokusu yekdiğeriyle o kadar imtizaç etmişti ki kokularına varıncaya kadar ittihat ve imtizaç eden bu ana ile kızı müsterih ve mesut yaşatmak kendince öksüz ömrünün intikamını almak kadar tesliyet-bahş bir itikat oldu.

Şimdi bu ev, sükûneti, yalnızlığıyla genç adamı sıkıyordu; karısına, kızına karşı tahammül-sûz bir iştıyak hissediyordu. Vakti nasıl geçireceğini bilemiyordu. Bahçeye indi, bir zaman krizantemlerle oyalandı, mümkün değil eğlenemiyordu. Vakit de henüz erkendi, güneşin müzehhep şuaatı çamların zirvesinde, birkaç küme bulutun cephe-i sefid-i ismetinde tenevvür ediyordu.

- Bari gazineye kadar ineyim.

Diye çıktı.

Gazinoda birkaç aşınaya tesadüf etti, vapurdan çıkacakları görebilecek yer ararken beri taraftan iki zarif elin davetkârane işaretini gördü. Bunlar, adaya ilk geldiği zaman Frenk dostlarından birinin tavassutuyla portrelerini yapmış olduğu Martinler idi. Davetlerine icabet etti.

On dokuzluk kızına rağmen sinini saklayan Madam Martin güzel ve lüzumundan fazla şuh bir kadındı, kızı da validesinin bir hemşiresi hissini verecek laubali bir terbiye görmüş bütün manasıyla işvebaz idi. Aralarında bir zaman afaki bahisler geçti. Madam, İstanbul'dan son vapurla gelecek misafirlerini beklemekte olduklarını, karı koca birlikte gelecek bu misafirlerin artist olup birinin piyano, diğerinin keman çaldığını anlatarak şuhâne temayüllerle yemekten sonra kendi de gelir ise cidden memnun olacağını ilave ediyor, teeyyüden:

- Gelirsiniz değil mi Feridun Bey... diyordu, sizin gibi muktedir bir ressamla iki müzisyeni salonumuzda birleştirmek bizim için büyük bir saadettir.

Feridun Mümtaz mütevazı, müteşekkir mukabele ediyordu:

- Oh, o şeref doğrudan doğruya bana aittir Madam; fakat kemal-i me'yûsiyetle affımı rica edeceğim, görüyorsunuz ki ne kadar zayıfım, geceleri çıkamıyorum afedersiniz bu mahrumiyetten mütevellit teessüre daru-yı sükûn olur...

Madam cevaba hazırlanırken kızı sâhirâne bir tedevvür ve temayülle eğilerek ılık nefeslerini genç adamın nâsiyesine serpe serpe:

- Fakat neniz var rica ederim... Diyor, merak etmiş görünüyordu, hakikaten kaç zamandır sizi zayıf daima müteessir görüyorum.

Validesi ikmal ediyordu:

- Sakın yaramazlık etmekte bulunmuş olmayasınız Feridun Bey...!..

Ve iskelenin arkasına doğru şuhane bir eda ile atılarak gülüyordu.

Feridun Mümtaz yavaş yavaş bunlardan sıkılmaya, hele bu bahis başladıktan sonra aşk ve alaka sohbetlerini kendilerine eğilince itti haz eyleyen kibar taslağı bu kadınların zahirleriyle bâtınları arasında ölçmek kabil olmayan bahr-ı çirk-âlûddan boğucu bir buy-ı istikrah almaya başladı. Kalkmak istedi. Israrla oturttular ve her zaman bu ısrarı gayr-ı kabil-i red bir surette tekrar ettiler...

Artık son posta gelmişti; şimdi vapur iskeleye müthiş bir kalabalık püskürmede idi. Sivri sivri kayalıklardan, derin derin çukurlardan akan siyah bir dere gibi rengarenk,

muhtelifü'l tul seyelana başlayan bu insan akını fısıltılar, kahkahalar, mücadeleler içinde önlerinden geçiyordu. Ta vapurdan itibaren muzıyk karanlık gelen bu akın gazinonun lüks lambasından taşan selsebil nur altına gelince parçalanıyor, ipek kumaşların ziyadar mevcatı arasında tezemzüm eden vücutlar ayrılıyor, tevazzuh ediyor, küçük bir şemsiye kadar malik-i muhit kadife, hasır, çiçekli, tüylü şapkalar, kasketler, fesler altında gülen, düşünen simalar kesb-i sarahat eyliyordu. Martinlerin misafirleri orta partide geldi, musâfahalar, takdimler oldu; şuh, murâî, kahkahacıklar terdif olunarak manalı, manasız bir alay söz teati olunmaya başladı. Feridun Mümtaz onlara mütehayyir, müteaccip bakarken sol taraftan akıp giden kalabalık içinde iki çarşafli cismin birbirine çarpışarak kendine baktıklarını gördü. Peçeleri kapalı idi. Onları tanımadığı ve her kadın tesadüfen böyle bakabileceği hâlde sürat-ı devir ve harekete malik bir kürenin merkez-i mihverinden fırlamasında nasıl bir ihtilac-ı hareket peyda olur ise genç adamın da kalbinde öyle bir şûriş ve heyecan hasıl oldu; derin, payansız boşluklara uçmuş gibi teneffüsünde bir suûbet, muvazenesinde sekerat hissetti... Onlar bir iki hatve uzaklaştıktan sonra tekrar bakabildi. Bu, ince yumuşaklığı, nermî[-i] mahsus eolin(?) iki siyah çarşafı ki ince, mevzun iki vücudu sıkı sıkı der-âğuş ediyordu. Kısa pelerinler altında dirseklerden itibaren beyaz eldivenlerle hapsolmuş zarif kollar çapkın laubali sarkıyordu. Her ikisinde de aynı şekil ve kıtada saklar vardı ki püskülleri yere sürünecek gibi ayaklarının hizasında sallanıyordu. Biraz daha gidince bunlardan birinin arkalarından gelen uşağa bir şey söylemek bahanesiyle döndüğünü, peçesini kaldırdığını gördü. Azra'ya benzetti. "Bonsuvar" diye sade bir selamla Martinlerden ayrılarak arkalarından yürümeye başladı. Hâlbuki onlar bu zamana kadar yukardaki meydanlığa çıkmışlar, arabaya binmekte bulunmuşlardı. Aralarında sekiz on adımlık bir fasıla kaldığı bir sırada "şırak" diye öten bir kamçının emr-i tehditkârı altında seri, çalak fırlayan bargirlerin arkasından araba nizama giden caddenin zulmetlerine karıştı. Kendi de bir arabaya atlayarak:

- Şu giden arabanın arkasından. Fakat o durunca sen geçeceksin...

Emrini verdi.

Nahif dallarının üstünde mesut, emin titrerlerken apansız kopan bir girdabın bîş-i infialâtına düşen yapraklar gibi Feridun Mümtaz'a da habersizce tutulmuş olduğu bu cazibenin öyle münhezim ve nâtüvan bir esiri idi ki hiçbir şey düşünemiyor, rahat bir vaziyet bile alamıyordu...

Takip ettikleri araba Azra'nın köşkü önünde durunca hiç şüphesi kalmadı, onlar arabadan iniyorlardı, kendi arabası geçerken Azra'nın fenerin zıyasından istifade etmek kastıyla eğilip kendisine baktığını, "Az kaldı tanıyamayacaktınız değil mi..." manasını ifade eden bir tebessümle iltifat ettiğini gördü.

Araba arada sırada nur şelalerine tesadüf ederek sakit ve تنها bir karanlık içinde yuvarlanıp giderken genç adam hep o tebessümün mana-yı mutayyeb ve mültefitini düşünüyor, kendi kendine: "Az kaldı tanıyamayacaktınız, değil mi..." diye tekrar ediyordu...

Evet, hakikaten az kaldı ki tanıyamayacaktı. Fakat Yarabbi çarşaf ona ne kadar çok yakışıyordu... Çarşafıla kamet-i bülendi daha ulvi bir yükseklik alıyor, daha cazibedâr bir mevzuniyet iktisap ediyordu. Bilhassa bu Nermin çarşaf içinde ahenk-i hıram bütün bütün değişiyordu. Dirseklerden itibaren müşahede olunup vehleten siyah, atlas yapraklarının arasından sarkmış beyaz, uzun bir çiçek hissini veren çapkın, haşarı iki kol üzerine kapanmış mahiyâ-yı pervaz bir kanat gibi duran pelerin, belin daire-i zarifini kışkandırıcı bir der-âğuşla izhar ettikten sonra kalçaların bir kısmına kadar ihtiraskârane yapışıp aşağı doğru taab-ı visal ile gevşemiş gibi yavaş yavaş bollanarak diz kapaklarından sonra yine hafif hafif darlaşan, aşık kemiklerinin hizasında resmettiği dar bir çembercikle en zarif bir vazo şekli ifade eden etek, parlak, yüksek ökçeli ala Amerikan zarif iskarpinlerle mesut mini mini iki ayak gözlerinin önüne geldikçe: "Oh Yarabbi!" diye ye's ve hırmanla inliyordu...

Ressam o kadar dalmıştı ki arabacı belinin üstünde gülerek:

- Nereye gideceğiz...

Dediği zaman etrafına şaşkın şaşkın bakındı, evi hatta nizamdaki değirmeni bile çoktan geçmiş olduklarını anladı. Gülerek cevap verdi:

- Oh karanlıktan farkına varamamışım dön...

Neriman'la Saadet'i kapının önünde buldu. Onlar da henüz avdet ediyorlardı, Neriman: "Babacı!" diye boynuna atıldı. Genç adam bu gününün buhranından bakiye kalmış fakat pek çok tahaffüf etmiş bir iştiyakla kızını kucakladı, kaldırdı, bukle bukle ipek saçlarının yumuşak ve hareretli dalgalarına saklanan yanaklarından öptü, mini mini ağzını dudaklarıyla der-âğuş etti. Böyle yemek odasının yanındaki küçük salona kadar kucağında götürdü. Neriman bir kuş güzelliğiyle bugünkü tenezzühten bahsediyor, evde

kucağında oradan oraya dolaştırı dolaştırı okşuyor, tatyib ediyordu. Birden nazarları karısının gözleriyle tesadüf etti.

Bu bir çift göz tefekkür ve ye's içinde titreyen kuvvetsiz, ümitsiz bir haz ve inşirah ile kendisine bakıyordu. O dudaklarda: “Hele şükür, Yarabbi!” demek isteyen bir raşe-i şükran vardı.

Bazı hatta pek çok kadınlar vardır ki bunlar, kendi haklarında indiras bulmuş muhabbetin hırman ve hicranını çocuklarına izhar olunacak muhabbetle tazmin ederler. Bu kanaat pek çok kadınları hiçbir anından iktitaf-ı saadet edemedikleri hayat-ı müşterekede mutmain ve kanaatkâr kalmaya irzâ ettiği gibi önlerine çıkan uçurumlardan da muhafaza edebilir... Böyle kadınlar, bir şeklini vücuda getirmek için kendilerini feda eden o nebat ve hayvana benzerler ki çocukları için feda olmak en büyük saadetlerini teşkil eder; kocalarından nefretle ayrılan kalplerini tahsis ve inhisarla çocuklarına hasr ederek zâika-i garam ve heveslerini tatmin eder, müebbeden çocukları için yaşarlar. Onların çocuklarını sevmek kendilerini sevmek demektir. Çocuklarının sevilmediğini görürlerse en çok sevdikleri ve sevildikleri bir zamanda dûçar-ı hıyanet olmuş kadar azaplara, buhranlara giriftar olurlar; kendileri, kendi hukuk-ı nisviyyeleri için hatırlarına bile gelmeyen kabiliyet-i mücadelelerinde bir isyan uyanır, göğüslerinde feryatla bitmeyecek bir nefes, nahif parmaklarında kırılmayacak bir süngü tahmin ederek en kavi mücadelâta girişirler.²⁵

Feridun Mümtaz bir an zarfında bu gözlerin ifade ettiği mana-yı şükrandan o kadar müteessir oldu ki Neriman'ı küçük bir sebeple odadan göndererek karısını kollarının arasına aldı, köşedeki koltuğa kadar götürüp oturttu, kendi de ayaklarının dibinde yere çömeldi, başını göğsüne dayadı, ellerini öptü, sonra dudaklarını aradı, bir eliyle saçlarını okşaya okşaya kaç gündür arkadaşlarının teşvikâtına kapılıp hiç istemeyerek kendisini ihmal eylediğini, elbet onun affı kendisinin günahından büyük ve ulvi olacağını söylerken yalnız affedildiğini işitmek ateşiyle yanarak inler gibi ilave etti:

- Affediyorsun, değil mi... Saadet, affediyorsun... Bunu senden her vakit için ümit edebilirim değil mi...

Saadet, ona yüksekten süzülen bir nazarla bakıyordu. Dudaklarında mahzun, memnun, müphem, ihtizazlar uçuşuyordu. Sonra kâni-i mütevekkil görünerek boynunu bükü:

²⁵ 10.tefrikanın sonu 11.tefrikanın başı.

- Daima daima seni affederim. Daima daima seni o kadar yüksek ve alicenap bulurum ki... Dedi ve cümleyi itmam etmeden gözlerini yumup dudaklarıyla kocasının leblerini aradı...

Bu akşam yemekten sonra Neriman'ın bütün zevzekliği, çapkınlığı üstünde idi. Haftalardan beri ilk defa lütufkâr olan babasını eğlendirmek için ne yapacağını bilmiyordu ne kadar oyuncakları varsa hepsini getiriyor, babasının önüne açıyordu, onu eğlendirmeye çalışıyordu. Küçük küçük sebeplerle gülüyordu. Nihayet kendi kendine bebeğiyle oyuna daldı, bir zaman beşiğe yatırarak, ince mühtez sesiyle ninniler okudu, kâh azarladı, uyumakta olmasından şikâyet ederek:

- Dur sana yemek yedirtiyim:

Diye kaldırdı, oturttu, önüne ufak ufak teneke tabaklar istirdiyalar dizdi. Dadasından bir iki bisküvi, birkaç bonbon bulup getirdi, ufak ufak kırarak tabaklara taksim etti, her tabağa ayrı ayrı isimler verdi. Sanki bebek bunların hiçbirini istemiyor, ağlıyormuş gibi içini çekerek:

- Of aman...

Diye şikâyet etti ve annesini taklit ederek yine mürüvvetkâr, nevazişkâr oldu, mini mini elleriyle bebeğin sarı, kıvrıcık saçlarını okşaya okşaya ilave etti:

- Bunları ye... Ne yapayım yavrum, babacığın şokola²⁶ getirmemiş ki...

Hazmın verdiği rehavetle maroken koltuğa gömülerek büyük puro sigarasının kıvrım kıvrım tasa'ud eden dumanları arkasında çocuğunun neşesine karşı bu akşam ilk defa mütehassis olarak fikren iştirak eden Feridun Mümtaz onun nahif kollarından yakalayarak kucağına çekti, öptü, okşadı; çenesini iki parmağıyla tutup gözlerini görmek için yüzünü çevirdi. Sesi bu çocuğun ruh-ı bî-günahından temenni-i affeder gibi şefkat ve teessürle titriyordu:

- Ha söyle bakayım çapkın... Diyordu, söyle bakayım babacığı şokola getirmemiş mi...

- Getirmemiş ya... Darılmış da onun için getirmemiş...

- Niçin darılmış imiş... Yaramazlık mı yapmış...

Neriman acayip bir şey istemiş gibi çenesini göğsüne sıkıştırarak sıkıştırarak gülerek cevap veriyordu:

- A,a... Hiç hanımlar yaramazlık yaparlar mı..... Bilmem darılmış işte...

²⁶ Çikolata

Ve hakikaten bu babanın niçin darıldığını, niçin haftalardan beridir şokola getirmemekte olduğunu, ne vakitten beri öğrenmek istiyormuş da ancak bu akşam fırsat-yab olmuş gibi istizahkârane bir vaziyet alıyordu; mini mini ellerinin tombul, yumuşak parmaklarıyla babasının bıyıklarını büke büke ilave ediyordu:

- Sahih babacı, sen bize darıldın mı...

Feridun Mümtaz, onun ruh-ı masumunu tetkik etmek isteyerek cevap veriyordu:

- Darıldım ya!..

- Niçin darıldın oysa.....

- Sen beni artık sevmiyorsun da onun için...

- A,a... diye çırpınarak kelimeleri uzata uzata ilave ediyordu:

- Sen yalan söylüyorsun...

- Hiç insanlar yalan söylerler mi... Ayıp değil mi...

- Söylemezler ama, işte sen söylüyorsun, babacı...

Ve iki kollarını babasının boynuna dolaştırarak yanaklarından, her zaman: “Benim gülüm” diye kokladığı çenesinin altından öptü; sonra bir baba dargınlığının cidden fena bir şey olduğunu tahmin edenlere mahsus teessürle başını babasının göğsüne bırakarak sesi mazlum sızlar gibi devam etti:

- Sen bana darılma emi babacı, ah ben seni çok severim, her gün daha kocaman... - Kollarını açarak işaretler yapa yapa, gözlerini, dudaklarını büze büze anlatıyordu: - Bu kadar... Bu kadar... Kocaman severim... Evveli sen de beni severdin... Şokola alırdın... Gezmeye götürürdün... Ah ne iyi ne iyi idi... Şimdi artık sevmiyorsun... Haydi cici demiyorsun... Pastacıya götürmüyorsun...

Genç adam kızının şikâyetlerinden o kadar müteessir oldu ki ağlamamak için yerinden kalktı. Aşağı yukarı dolaştı. Hem dolaşıyor hem Nerimanca bile adiliği muhakkak zillet-i kizbe ta bu küçücük çocuğa varıncaya kadar yalan söylemeye mecbur olmak üzere boyun uzatmış olduğunu düşünüyordu. Evet, ta bu mini mini Neriman’a varıncaya kadar yalan söylüyor, bütün hakâyıkı gizleyerek gayr-ı vaki şeyleri hakikat gösteren bir komedya oynuyordu...

Feridun Mümtaz’ın, en çok müteessir olduğu şey, yalan söylediği hâlde bundan bir eza-yı deruni hissetmemekte olması idi. Azra’nın pey-i reftarında sürüklenmeye başladığı günden beri zavallı Saadet’e o kadar yalanlar uydurup söylemişti ki bunlara karşı kalbinde bir teessür bile uyanmamıştı; hâlbuki şimdi kızının sesi bütün o günlerdeki kayıtsızlığını

tecziye ediyormuş gibi ruh-ı hissiyatını tehiz ediyor, başkalarının itimat ve kanaatinden alçakça istifade etmeyi şan-ı insaniyete cesban bulamayarak fenalığına kanaat-ı kâmile hasıl edilmiş bir şeyin her türlü zu‘m ve itimada rağmen yine beynelbeşer taammülünü mülâhaza ediyordu; yalanla insanlar arasındaki münasebeti, fenalığına kanaat-ı kâmile hasıl ettiğimiz şeyleri yaptığımız hâlde müteessir olmayışımıza vesile olan esbabı araştırıyordu, beşerin mütereddit, mütelevvin, bilhassa mukallit bir istidada malik olduğunu, ulviyetle fezâhatın bu istidat karşısında hangisi daha çok tecelli eder ise onun mahz-ı taklit olarak kabul edilmekte bulunduğunu tasdike mecbur oluyordu.

Genç adam, mefkûresinde burğu gibi muttasıl derinleşen mülâhazatını bazı mütefekkirinin tetkikat ve mütâlaatıyla terdif ve muvazene ettikçe fezâhatın da ulviyet kadar istidamıyla mebsut olduğunu ve kanunun tadat ettiği fenalıkları, yine kanunun icat ve tevlit eylediğini kabul ediyordu, bütün insanların ekseriya en büyük fenalıklara tazâyikat-ı kanuniye tesiriyle tenezzül etmekte bulunduklarını itiraf ediyordu. Evet, kanun yalan söyletiyordu. Kendisini de bu tenezzüle saik olan kuvvet ondan başka bir şey değildi. Şu dakika içinde çırpındığı teessürat şüphesiz kendi arzu ve kabulüne makrûn değildi; Azra’yı hiç de isteyerek sevmemişti. Bu sevdaya temayül ve mümâşat etmiş olduğunu hiçbir kimse iddia edemezdi, iddia edip de: “Kaçabilirdin.” hükmünü verecek adamlar bulunur ise bunlar ya hayatlarında müessir olamamış böyle bir kuvvetin vücudunu hissetmemiş yahut kalpleri ihtizaz ettiği zaman o sevdaya tamamıyla teslim-i nefis ve ahlak etmiş bulunduklarını herkesin bilmemekte olmasından bilistifade “Fazilet göstereceğim.” diye yalan söylemeye kalkmış bir alay tenkit palyaçolarından, kanun dalkavuklarından ibaret olurdu. İşte kendince sarîh bir hakikat ki; kaçmak istediği hâlde kaçamamıştı ve hâlâ, hâlâ izhar-ı fazilet etmek iddiasıyla boğuşuyor, günleri teellümat ve teessürat içinde geçirerek mahmum, muzdarip inliyordu. Hakikat bundan ibaret olduğu hâlde bu felaketini bir hakk-ı kanuniye malik karısına söyleyemiyordu; kavi, her zaman için haiz-i galebe ve muzafferiyet olan tabiyyetin pür-haşmet ve rif‘at te’sîratına karşı miskin, her zaman için makhur, mağlup olan birtakım kuyud-ı adata mecbur serfûrû oluyordu..

Acı acı gülüyor, fazilet komedyacısı olan bütün insanların, müzehhep pür-tantana, pür-ahenk elfaz-ı kanuniyeye karşı münhasıran birbirlerini aldatmaya çalıştıklarını hatta kendi şahıslarına, hissiyatlarına karşı bile müthiş birer yalancıdan ibaret bulunduklarını

tasdik ederek: “İnsan, demekten, soytarı demek daha makul olurdu...” diye tezyif ediyordu.

Bu fikirler Feridun Mümtaz’ı o kadar tazip ediyor, o kadar asabileştiriyordu ki kurtulmak için nasıl bir çareye tevessül edeceğini tayin edemiyordu ki bir zaman karısına gelen moda gazetelerinin resimleriyle meşgul oldu, eğlenemedi. Sonra ufak, mavi abajurlu lambanın ziyasına iltica edip dantelesiyle meşgul olan karısının krokisini çizdi. Bu da mâni-i iştigal olamadı. Nihayet karısından piyano çalmasını rica etti...

Saadet evvela Bethofin karanlık, bulutlu nağmelerini uçurttu; sonra Mandelson’a geçti; daha sonra Libah’tan tagannîye başladı. Piyanodan taşan bu hazin sesler, genç adamın mahmum, asabi dimağında bir nesim-i sükûn dolaştırı dolaştırı ruhunu semalara, pür-şiiir tahassüslere ilave ediyordu. Bütün bu nağmelerin en küçük ihtizazlarında büyük ve ilahi aşkların mevecat-ı ilhamını bularak mest oluyordu.

Oh Yarabbi, sanat ve sanayi-i nefise ne büyük bir şeydi.. Bu nağmeler deminden beri dimağını, ruhunu keskin bir tırnak ucuyla deşip kanatan efkârı çiğniyor, makhur ve pespaye bırakıyordu. Ruhunu hissiyatını tabii ve asıl olan mevcat-ı hakikiye ile lebriz-i şevk ve neşat eyliyordu. Musiki sanki bir mürşid-i manevi idi ki bütün insanlığı hüsn-i idare eylediği itikat olunan avâmîl ve adatın üstüne çıkarak: “Hayat-ı beşer tahassüsten ibarettir. Adat ve kavânin, tepmesinden korkulan bî-asıl ve neseb hayvanlara vurulmuş kösteğe benzer!” mevizesini veriyordu ve genç adam da mutmain kani dinliyordu.

Saadet de hisli, pür-şevk ve heyecan devam ediyordu. Kocasının sevdiği bütün morsuları²⁷ birer birer çalıyordu. Bir zaman kendi sevdiği havalara geçti, hazin müstercâ, melûl, nağmeler uçurttu. En sonra mâtemî bir havaya başladı. Şimdi sesler pür-aks mağaralarda teraküm edip kalmış sulara düşen damlalar gibi münkatı sarîh damla damla, ağır ağır inliyordu. Her ne zaman Şopen’in bu melûl hissi yad olursa genç adamın pîş-i fikret ve tahayyülüne topuklarına kadar siyah tüllere sarılmış mâtemli bir kadının hayali gelirdi. Şimdi yine bu hayal piyanonun enini takip ederek pîş-i enzarına geliyor, siyah, mail ve mahzun, müteheyyiç ve ra‘şe-nâk tahavvülden tahavvüle geçiyor, kâh siyah bir bulut gibi müphem kâh hâif ve girîzan, tıpkı bir gölge gibi müşevveş aguşte-i ibham ve zülal nihan oluyordu; genç adam da daima bu muzlim memdud hayalin mevcat-ı tahavvûlâtını takip ediyor, gözleri bir noktaya merkûz, mütefekkir dinliyordu. Birden gözlerinin önünde titreyen bu gölge beyaz eldivenler içinde hapsolup kalmış zarîf, şuh,

²⁷ Fr. “morceau”: “parça” (h.n.)

laubali bir çift kolla tecehhüz etti sonra bu beyaz dirseklerin üstünde mahya-yı pervaz bir kanat gibi mevcat-ı hıramı takliden raşelenen ince bir pelerin, zarif bir vazı hututunu ifade eden, şuh, mevvac bir etek şeklini aldı; sonra karanlık bir bulut sarılarak beyaz, nermin mültefit, mütebessim, aşinakâr bir simanın parlak, civelek nazarları: “Az kaldı ki tanıyamayacaktınız değil mi...” manasıyla tebessüm etti. Kalbi güm güm çarpmaya, büyük, ulu denizlerin mehip, mütevakkır dalgalarına mehd-i huzur olan bir sahil gibi mevcat-ı heyecanla ezilmeye başladı. Bütün vücudunda sıcak bir şey irtiaş ve seyretti. Parmaklarını birbiriyle takfil eyleyerek kollarını uzattı: “Ah ne müessir!..” diye ekledi. Bunu, o kadar dalgın, mahmul hitab ederek söyledi ki karısının işitip piyanoyu bıraktığını, seri bir tedevvürle kendisine doğru döndüğünü bile fark edemedi ancak Saadet:

- Feridun bunu sevmedin mi... İstemiyor musun...

Diyince korkunç bir rüyadan uyananlara mahsus heyecanla gözlerini açtı, alık alık bakındı; Saadet sualini tekrar ettiği zaman:

- Evet!

Dedi. Ve daima fikri o hayal ile meşgul olarak:

- Ne hazin...

Diye fikir ve hissiyatını itmam etti...

Oh yine o, hep o, daima o idi, Yarabbi...Bundan nasıl kurtulacaktı...O, öyle bir tahakküm ve muzafferiyetle hafızasına câlis olmuş bir sultan-i îtisaf idi ki vicdanı en derin cerihalarla sızlarken muhayyilesini bura bura kendisine çeviriyordu. Sabahtan beri onun hayali, bunların vücut ve hakikati arasında ezilmiş kalmıştı. Bunlara gelmişti, bulamamıştı... Ondan kaçmış tesadüf yine güzergâhına çıkarıp ikame etmişti. Şimdi de hayali takip ediyordu. O sıcak, eritici, aciz, zebun eyleyici nazarlarıyla bunların vücut ve hakikatinden bin kat müessir bir tahakkümle hissiyatını hercümerç ediyordu. Sanki ilham idi ki efkârına hâkimdi... O her şeyde mi vardı Allah'ım..... Nihayet şu karısının parmaklarından sızan katarat-ı ahenkde de mi vardı.....

Kalktı, karısının Barkarol'den çaldığı bir parçaya tevfik-i hatavat ederek bir müddet aşağı yukarı dolaştı, bir zaman notaları karıştırdı, “Fülüdo Danop”u (?) açıp karısının önüne koydu. Ne yapsa mümkün değil o siyah çarşafı çapkın, laubali sarkıp sallanan kolları sonra “Az kaldı tanıyamayacaktınız değil mi...” manasıyla irtisam eden sıcak, beyaz, şeffaf çehreyi gözlerinin önünden silemiyordu. Her şeyi onunla münâsebet-dâr buluyordu. Sokağa çıkmak istedi. Bütün bu gayr-ı tabii, heyecanlar, tahayyürlerden sonra

böyle bir arzunun karısında şüphe uyandırabileceğini düşündü. Karısını beraber alıp çıkmayı da ihtiyacına munis göremedi... Durdukça sıkılıyor, kendisini mahkûm, birçok nikat-ı içtimaiyeye mecbur-ı inkiyat buldukça ne yapacağını şaşıyordu. Notaları karıştırıyor, kâh bir koltuğun kenarına ilişerek düşünüyor kâh uzanıyordu. O sırada kapının çalındığını, hisseder gibi oldu, “İnşallah Gılman’dır.” diye bir arkadaşının vürudunu temenni etti. Kiryakiçe bir mektub getirdi. ²⁸

Bu zarif açık nohudi bir zemin üzerine beyaz zıhlı, nim muattar bir zarftı, açtı, imzaya baktı, Martinlerden geliyordu. Matmazel Martin, eğlencelerinin dostça bir eğlence olduğundan bahsederek hemen gelmesini, bilhassa misafirlerinin de bu ricada müşterek bulunduklarını bildiriyordu. Evvela memnun olur gibi oldu. Sonra orada herkese hürmetkârane muamele etmek ve yalandan başka hiçbir şey olmayan bu zahirî nümayişlerimizin hamule-i kavait ve erkânı altında ezilmek istemeyerek cevab-ı red verecek oldu. Bu zarif mektuba karşı kayıtsız kalamayan karısı meseleyi anlayıp:

- Niçin gitmiyorsun... Mademki güzel bir müsamere imiş... Diye ısrar edince giyindi, sokağa top ağzından fırlayan bir gülle gibi seri, çalak atıldı...

6

Ne olursa olsun, her nekadar ısrar ve mukavemet etmek ister ise istesin, akşam saat beş olunca bütün imkân-ı mukavemetini zîrüzeber eden müthiş bir fırtına geliyor, onu asabiyet ve telaş içinde giydirdiyordu; sokaklara atıyordu, Yorgulu’nun aşıyan-ı garam olan esrarengiz şebek-i ceziresine getirip bırakıyordu. Artık bu teslimiyet genç adam için muhtar bir şekil almış bulunuyordu. Karısıyla kızına karşı hıyanet etmemek, bu aşka galebe çalmak istedikçe aşkı tezyid-i kuvvet ve şiddet eyliyordu.

Onlar da her akşam, her akşam institutrisleriyle bazen bir çift olarak geliyorlardı. İhzar-ı tesadüfte o kadar mütekayyid ve hayırhah bulunuyorlardı ki teşrinisaninin bazen bulanık, rutubetli hatta ıslak akşamlarında bile tenezzühlerini ihmal etmiyorlardı. Nazarlarında da eski huşunetlerden, ihtirazlardan eser kalmamıştı. Genç adamı uzaktan görür görmez gülüşüyorlardı. Daima onun etrafında dolaşıyorlardı. Her akşam başka bir suret-i uful ile kâh ufuklarda yangınlar îkad ederek kâh ergüvani tüller açarak günü itmam eden gurubu

²⁸ 11.tefrikanın sonu 12.tefrikanın başı.

birlikte mütehassis olan hem his iki şeyda gibi birbirinden beş on adım uzakta temaşa ediyorlar, bütün vaz‘ ve hâlleriyle:

- Bu akşam daha güzel değil mi...

Manasını işrap eden nazarlar teati ediyorlardı. Sehâbeleri, denizin sath-ı reyyanını telvin eden renkleri tetkik eyliyorlardı. Ta geç vakitlere, bütün ufuklar sislenip gölgelendiği, renkler uçuşup saklandığı zamanlara kadar dolaşıyorlardı. Ve bu iki üç saate inhisar eden tekabül genç adama gecenin, günün bütün âlâmını unutturuyordu. Onun etrafında daima hava-yi mevcudiyetine sürünerek, mevecat-ı hıramında rüzgârlara karışan müskir ve mihzer buy-ı vücudunu tenessüm eyleyerek dolaşmak bütün efkârını sükûnet-bahş bir lakaydiye doğru sürükleyip götüren bir saadet oluyordu. O zaman her şeyde daha sarih bir incelik, zerafet buluyor, her şeyini seviyor, hayatı, tabiatı her zamandan çok şayan-ı taabbüt ve perestiş buluyordu. İpek tüylerini sarkıtarak mağrur, beyaz bir kuğu gibi asumanın havf-ı laciverdîsinde hıram eden bulutları, beyaz, donuk renkler içinde derinleşen ufukları, kâh sakit ve bî-huş, kâh ra‘şe-nâk ve müteheyyiç çırpınan denizleri bütün ruhunu tehviz eden tahassüsat ve ilham ile mâlâmal buluyordu.

Feridun Mümtaz’ın günlerinden, gecelerinden yaşadığı, yaşadım zannettiği saatleri bu iki üç saatten ibaret kalıyordu. Bu müddetin haricinde yaşayan bütün vakitler onun en muzip, en kahhar, bir cehennemi oluyordu. Onun hava-yi muhitinden ayrılınca artık hayatta yarın aynı zamana kadar yapacak hiçbir şey bulamıyordu. Geceleri hayatını beslemeden çok midesini yoklar gibi birkaç lokma tıkayıp sokaklara atılıyordu. Bila maksat yürümeye başlıyordu. Azra’nın evinin önüne gelip pencerelerin arkasında onun şekline benzer bir gölge görür ise o gölge zail oluncaya kadar oralarda dolaşıyordu, yabancıları mesdud bulur ise bir iki saat evvele ait hatıratı tekrar yaşatmak üzere Yorgulu’ya kadar gidiyordu. Zulmet içinde bazı taşlara kütüklere çarpa çarpa saatlerce dolaşıyordu. Hep zulmet-i leyl içinde yalnız, avare, serseri, dolaşmaktan payansız bir zevk alıyordu. Bazı çisentili, ratıp akşamlar oluyordu ki empermeabl pelerinin geniş, kocaman kukuletasını başına çekerek geceye mahsus kanatlı, siyah bir kuş gibi dolaşmak sanatıyla mazhar-ı tenmiye olmuş hissiyat-ı şairanesini ihya eylerdi. Büyük kukuletanın sıcak der-âğuşu arasında kalan nâsiyesine serin, meblûl rüzgârlar çarptıkça, alnına, burnunun üstüne soğuk, bir yağmur tanesi düştükçe müteheyyiç olurdu. Denizin coşkunluklarına tesadüf eder ise sahilde kendine bir nişîmen bulurdu, derin uğultular içinde yuvarlanıp gelen dalgaların kırıldığı

yerlerde yakamozlardan mütehasıl mevecat-ı muzîeyi seyrederdi. Kâh büyük bir tur yapardı. Bu yolda bazı uçurumların kenarına sokulurdu. Oradan ta aşağıda uğuldayan, ya katranî bir incilâ ve şeffâfiyetle serpilip gökte parlayan yıldızları eme eme, eritmeye çalışan denize uzun uzun bakardı, kaldırıp bir ufak taş fırlatıp atardı. Gecenin derin, mahrem-engiz karanlığı içinde peyda olan boğuk iniltiden Samia'sı mütelezviz olurdu. Bu zamanlar aşkının şiirini zevk-i felsefesini yaşardı. Bazı geceler, bütün insanların tarz-ı hayatını, onların da acaba kendi gibi muzdarip mi, yoksa mesut ve mümteziç mi yaşadıklarını tetkik etmek hevesine düşerdi. Hamule-i efkâr ve âlâmını en ziyade tahfif eden ancak bu akşamlar olurdu. Hep sokaklar arasında dolaşırdı. İçerisi görünen evlerin penceresinin altında dururdu. İçinde yaşayanları hareketlerine, sekenatlarına göre tetkik ederdi. Pencerelelerinin altında en çok durduğu evler, ihtiyarlı gençli, hülâsa kalabalık gayr-ı mütevazın evler olurdu. Biri gazetesini almış bir köşeye çekilmiş, diğeri eline işini alıp üstüne eğilmiş karı kocalara tesadüf eder ise: “Bizim fasileden!” diye acı acı güler, bunları şayan-ı tahlil ve tetkik bulmayarak geçip giderdi. Bazı evlerde öyle mütefekkir, gamîn ihtiyarlar oluyordu ki bunlar çırpıplak kalmış başlarını bileklerinin üstüne bırakarak ailenin galebeliğine, neşesine lakayt, bir köşede artık her şeyden usanıp bir ayak evvel bu dünyadan defolup gitmek arzusuyla düşündükleri zannını verirlerdi, bunlara tesadüf ettiği zaman derin bir merhametle içi sızlardı, ona sokulup parmağının hafif temaslarıyla çıplak kafasını okşamak: “Fakat ne düşünüyorsun dostum... Binin yarısı beş yüz!..” demek ihtiyacıyla kalbi titrerdi. Bazı gizli gizli aşklara, ifşası gayr-ı mümkün ısrara da tesadüf ederdi. Hele bir akşam öyle kıymetli bir sahneye tesadüf etmişti ki kendi kalbinde bir derece daha ittisâ bulan gayz ve hiddetinin intikamını bütün insanlardan almış kadar memnun olmuştu. Bu, bir koca ve bir misafirle evin Madam'ından ibaret üç kişilik bir sahne idi. Bir aralık koca dışarı çıkmıştı. Odada yalnız kalan Madam'la misafir ortalığı tecessüs ederek leb-ber-leb bir müddet kaldıktan sonra yine ayrılarak eski mübaheselerine dalmışlardı. Kocada sallana sallana, pür-neşe avdet etmiş, bahse karışmıştı...

Feridun Mümtaz'ın bütün insanlıktan meshuf-ı intikam olan kalbi o gece: “İşte menin, itimadın cezası!” diye derin bir lerziş-i zaferle titremişti. Ve gidip zevcin ensesini şamarlamak: “Şimdi sana yine sizin teraziye göre namustan bahsetsem en namuslu kendin olduğuna inanırsın değil mi...” diye alay etmek istemişti.

Uykusu da daima buhranlı idi, böyle sokak sokak dolaşıp artık bacaklarında tâb u tüvan kalmamış olarak avdet ettiği hâlde bile sabahlara kadar uyuyamazdı. Hep onun, Azra'nın nazarlarını, tebessümlerini, düşlerini düşünürdü. Uykuya gıda olabilen saatler o kadar mahdut olurdu ki her sabah hastalara mahsus bitaplık, neşesizliğe uyanırdı, asabi ve titiz olurdu; Saadet'in bütün bu çektiği ızdırapların taharri-i esbabıyla iştigal etmeyip daima lakayt görünmesini affedemezdi. “Ben ızdırabımdan ölüyorum, o yine lakayt!” düşüncesiyle hep onun tesir-i şerâketinden mütevellit geçtiği müsibetlere rağmen kendine yine kendinden başka merhamet edebilecek hiçbir kimse bulunmayacağını teemmül eder, ızdıraplarına karısını müsebbip bulurdu: “Asıl onun yüzünden bu ızdırapları çektiğim hâlde bir de tekâpuya tezellüle, ikna ve tatmine mecburum... Niçin Yarabbi.....” diye hadid olurdu. Her şeye de bir kusur arar, bulurdu; sebepli, sebepsiz bağırır, çağırırdı. Biraz sonra nedamete düşerdi, derin bir rikkat ve merhametle mütehassis olurdu. O zaman ona acınarak bakardı. Ve böyle zamanlarında kendi ızdıraplarından, keşmekeşlerinden karısına da intikal eylemiş teessürat bulurdu. Onun da rengini solmuş, nazarlarındaki neşeyi silinmiş görürdü. Karısını kollarının arasına alır, okşar, severdi. Onu daima, daima sevmekte, hürmetle, şükranla sevmekte olduğunu, müebbeden seveceğini, müebbeden buy-ı muhabbet ve şefkatine muhtaç yaşayacağını anlatırdı. Böyle zamanlarda karısıyla uzun uzadıya meşgul olurdu; gidip dizlerinin dibinde mazlum, sakın otururdu. Kollarının arasına sokulurdu, başını kim bilir içinde nasıl endişeler haykıran pür-helecan göğsüne kordu, uzun uzadıya bu göğsün eninlerini dinlerdi. “Ah bilsen Saadet, bilsen ki Saadet ne kadar günahsız ne kadar biçareyim...” tazallümleriyle bu göğsün üstünde kış yağmurları gibi sessiz sessiz, sine sine ağlamak, boşanmak isterdi.

Ve böyle günler ailenin eski eyyam-ı saadetinden bir gün olurdu; karısını koluna takar, Neriman'ı bir elinden tutar, çamlara çıkarırdı. Karı koca bir çamın kütüğüne omuz omuza yaslanırlar, hayatlarından, muhabbetlerinden, müstakbellerinden emin olanlara mahsus huzur ile bacaklarını uzatırlardı. Fundaların arasında beyaz, kocaman bir çiçek gibi ince kıvrıcık, beyaz tüylü, mini mini paltosu, mini mini manşonuyla şen, şuh zıplayıp sıçrayan Neriman'ın saadetinden hisse-çin olurlardı. Öyle dakikalar olurdu ki genç adam, asıl muhtaç olduğu saadetin bundan ibaret olduğuna inanırdı: “Oh kurtuldum Yarabbi...” diyerek kendini aldatırdı. Fakat eve avdet edip de ayrı ayrı köşeye çekilince aralarındaki uçurum yine bütün heybetiyle genişlemeye başlardı, yağmur, soğuk demez, sokağa atılırdı. Arkasından ye's ve esefle dolan gözleri, tavk-ı ızdırap ve endişe altında bükülen

boyunları görmez, göremezdi. Cismine yine o muzdarip sefil Feridun'un ruhu hâkim olurdu. Hep Azra'nın hayal-i aşkıyla mahmur, medhuş olarak haiz ve meyus dolaşır, bu niyet-i garamın pey-i reftarına düşerek zahm-ı sinisini en huşk ve haşın dikenlere sürter kanatırdı.

Feridun Mümtaz, bu akşam Yorgulu'ya geldiği zaman hep bu keşmekeşler, buhranlarla dûçar-ı ızdırap olan günlerin îdî-i pîç-i tâbında hırpalana hırpalana isyan etmiş aşkın penceresinde her zamandan daha makhur ve zebun idi. Bilhassa iki gündür Azra'yı da görmemişti. Bu hüsrân birçok gammaz, müheyyiç, müthiş efkâr ile genç adamı hırpalıyordu. Her tarafta onları aradı, bulamadı; taburunda deve boynu gibi kıvranıp rahat bir kürsî-i temaşa vaat eden bodur bir çamın dalına çıkıp oturarak hafif bir rüzgarla karışa, karışa ra'ş-e-nâk serpilip derinleşen denize karşı düşünmeye başladı. Muhayyilesinde onun tebessümleri, nazarları, lütufları temevvüç ediyordu. "Niçin gelmedi..." diye hastalanmasından korkuyordu; bu hiss-i hiras ile bütün elyaf-ı rikkati tehezzüz ederken nişanlısının gelip alıkoymuş olması ihtimaliyle rencide oluyordu. O vakit bütün hissiyat ve efkârında bir tufan-ı infîâlât tevellüt ediyordu. Şimdiye kadar görmüş olduğu lütufları, adi bir flört olarak kabul eyliyordu. İlk günden bugüne kadar daima bu genç kızın pey-i reftarında sakit, mütevazî dolaşarak, güzide ve hassas bir aşkı uzaktan koşup giden nazarlarla tevlit ve ihya eylemek istemesindeki kanaat-i eblehâneye hiddet ediyordu. Birden memleketin hayat ve adab-ı içtimaiyesine karşı husumete varan bir esef duyuyor, kendilerini vermekte hür ve serbest olmadıkları hâlde sinsî sinsî tesirler, müphem, müşevveş, muğfil ve girîzan nazarlarla erkekleri teshir ve zebun eylemekte olan kadınları bütün manasıyla ahlaksız bularak hiddetleniyordu. "Fakat bu bir zulüm değil midir... Yarabbi, bu bir zulüm değil midir..." diyordu...

Evet, bu bir zulüm değil miydi Yarabbi... Yalnız eğlenmek için, günün bir iki saati hoşça geçirmek için güzel gözlerin musahhar bakışlarıyla, şuh dudakların fûsun ibtisamıyla biçare bir erkeği sermest eyleyerek aciz, mutî sürüklemek, sonra bırakıvermek bir hıyanet, bir zulüm değil miydi... Ve bunu yapmak için ne kadar adi bir ruha, çirk ve levse münhemik sefil bir istidada malik olmak lazımdı! Bir kalple, kim bilir... Belki çözülmüş düğümlerle merbut, belki bütün anat-ı ihtisasından memnun bir kalple eğlence olabilir miydi... O kalp ki bir defa bu yangınlara düşüverince bütün alakadar olduğu revâbıtı

kırmakla beraber belki cinayetlere, ölümlere kadar hiç tasavvur ve tahayyül olunamamış sefaletlere kadar düşebilirdi...

O zaman kendi ahmaklığına yandı; bugüne kadar Azra'nın etrafında nazarlarının hürmetkârane bakışlarından başka hiçbir hareket cüretkâranede bulunmayarak ketum, muhteriz, dolaştığına kızdı. Her mültefit kadına sokulup da harf-endazlık etmekte olan erkeklere karşı düştüğü gayz ve hiddette haksız bulunduğunu tasdik edecek oldu, kendisinin hürmet ve riayet ettiği ihtiyatkârlığa Azra'nın “meskenet” namı vermiş olması ihtimalini düşündü, muhteriz, mütekayyid ve fakat aynı zamanda teslim-i his ve cisme münhemik kadınların kendilerinden bir şey istemeye cüret edemeyen her terbiyeli erkeğe belki: “eşek” bile diyeceklerini teemmül ederek şimdiye kadar Azra'nın arkasında şüphelere meydan vermemek için itaat ettiği hislere esef etti...

Vakit geçtiği hâlde onlardan eser görünmüyordu. Bugün yine gelmeyeceklerine kanaat ederek yukarı doğru, dalgın, müteellim çıktı. Dil gazinosuna girecek iken aşağıdan yukarı iki kadının geldiğini gördü.

Bunlar, Selma Hikmet'le tarz-ı telebbüsü adanın meftun-ı mahâsin bütün kadın ve erkeklerince takdir olunan Mis Ceymıs idi. Yine o, yoktu. Hep Azra'ya ait endişeler, fikirlerle mahmul olan zavallı hayatını hiçbir gün ihmal etmemiş Selma Hikmet'e karşı: “Oh, sen ne iyisin!” manasıyla bakarak gazinoya girdi. Çok duramadı. Azra'nın bu akşam da bulunması biraz evvelki gazaplara, tehevvlere rağmen rakik ve müesser endişelere hayat veriyordu. Onun mutlak hastalanmış olmasını teemmül²⁹ ediyordu. Bir dakika geldi ki bu hastalık ihtimalinin tevlit ettiği endişe altında mecnun gibi oldu. “Yavaşça sokulur, rica ederim Azra nerede... Diye sorarım!” kararıyla arkalarında yürümeye başladı.

Sanki buna mâni ne idi... Tıpkı muhtac-ı muavenet bir sahra-neverd gibi sokularak mazlum, müstercâ: “Azra nerede, rica ederim Azra nerede...” diye soracaktı, bunda hiçbir terbiyesizlik, hürmetsizlik bulmuyordu. Cevap verirlerse pek hürmetkârane, minnettarâne teşekkür eder çekilirdi.

Onların yanından geçerken müthiş bir heyecan mâni-i kararı oldu. Biraz aşağıda bekledi. Bu iki genç kız, hararetli bir bahsin tesir-i ihatasıyla adeta yekdiğerine kilitlenmiş gibi kol kola geliyorlardı. Selma Hikmet daha uzaktan gözlerini kendine dikmiş olarak yürüyordu. Yanından geçecekleri sırada: “Meğer ne kadar gafil imişsiniz!” manasıyla acı

²⁹ 12.tefrikanın sonu 13.tefrikanın başı.

acı güldüğünü gördü. Yine sormadı. Bilakis her zaman aynı manayı ifade etmek kastıyla temerküz eden bu nazarlara karşı: “Fakat Yarabbi, sen değil... Oh Selma sen değil...” endişesiyle mukabele etmek istedi.

Onlar aşağı kadar indiler, tekrar döndüler. Selma Hikmet ta uzaktan mendilini gösteriyordu. Gözlerini silerek: “Fakat ben muzdaribim!” işareti ediyordu. Biraz daha yaklaşınca mendilini bir avucunun içinde sıkıştırıyor, eriyor, buruşturuyordu, yeldirmesinin belden ta ayaklarının üstüne kadar uzayan iki kordonunu parmaklarının arasında dolaştırarak düğümleyip çözüyordu. O kadar eser-i teheyyüç ve asabiyet gösteriyordu ki genç adam müteessir oldu.

Selma Hikmet’in en ufak harekâtına varıncaya kadar bütün evzâ ve etvarı saf ve samimi bir aşkın munis birer şahidi oluyordu. Arada sırada başını Mis Ceymıs’ın omuzlarına doğru öyle bir taab ve tefekkür bırakışı vardı ki bütün hissiyatında şiir-engiz bir rikkat ve asalet hissediyordu. Kalbinde derin bir eser-i hürmet ve merhamet bularak: “Fakat zavallı çocuk, eğer bütün revişindeki lerzişler sadece bir hoppalığın mahsulü değilse ve sen hep bu hisleri, lerzişleri tekeddürleri asil ve necip bir aşktan alıyorsan kaç, birbirimizi görmeyelim...” diye yalvarmak ihtiyacıyla eziliyordu.

Onlar üçüncü defa yanından geçerken az kaldı ki: “Kaç, oh Selma, benden bir ölüden, bir fırtınadan, hülâsa korkunç ve mühlik bir şeyden kaçır gibi...” diye yalvaracaktı. Ve bu maksadını nazarlarıyla o kadar ifham etti ki Selma Hikmet’in uzaktan: “Beni ikna ettiniz!” şikâyetini ifade eden işaretlerden müteessir oldu.

Feridun Mümtaz, şimdi her şeyi unutmuş gibi idi, arkasını bir ağaca yaslayarak bî-gaye ufukların anbean tahavvül eden elvan-ı bî-kararını temaşa ediyor, kendinden biraz uzakta refikasının bir omzuna tahmil-i vücut ederek temaşa-yı muhitât ile mest-i tahassüs Selma Hikmet’i düşünüyordu. Kendi serbestiyet ve hürriyet-i recüliyesiyle onun esaretini kıyas ettikçe kalbinde bir ceriha kanıyor, bütün âlem-i his ve vicdanında tahammül-sûz bir elem uyanıyordu. Kabahati hep kendinde buluyordu. Şimdiye kadar etraflarında hiçbirisine vuzuh ve sarahatle ima-ı hissiyat etmeyecek bir takayyüdle gezdiğinden Azra’nın kendinde tevlit etmiş olduğu ihtisâsatı habersizce Selma Hikmet’e telkin etmekle nefsinin müttehim görüyordu. Manzume-i efkârını başta Azra’nın tebessümleri bulunmak şartıyla karısının müteallim nazarlara kızının masum şikâyetleri, Selma Hikmet’in niyaz-mendâne hareketleri sekte-dâr eyliyordu. Mefkûresi sanki bir cidal-gâh idi ki temayül, ihtizaz, şefkat, merhamet kördüğüm bir boğuşuşla musâraa ediyorlardı.

Kendi de netice-i cidali bekleyen bir hükm-i sabır ve sükûnuyla afakın tahavvülât-ı elvanını takip ediyordu.

Ve burada öylece sâmit, müteessir kaldı; hafif bir şimal rüzgârının lemsât-ı şuhuyla hüub eden mor bulutlar arasında güneş henüz sakından koparılmış ateşin bir lale gibi ibtisam ediyordu. Elvan-ı afak sessiz, sedasız bir hübut ve sükût ile denizin ka'r-ı ketumuna dökülüyordu...

7

Bugün üç gündür ki Feridun Mümtaz her akşam Selma Hikmet'in temâyülâtına mağruz kalarak tahassüsatına munzam olan bâr-ı teessürat altında kıvranıyordu. Bu üç gün zarfında Azra'yı görememek hastalanmış bulunması ihtimalini takviye ettiğinden deli gibi olmuştu günde laakal beş on defa kapısının önünden geçiyor, gece yarılarına kadar oralarda dolaşıyordu.

Bu sabah kalktığı zaman güneşi şatır ve mesut bulunca erkenden sokağa fırladı. Evvela Maden'e kadar gitti, bir müddet orada kaldı sonra iskeledeki gazinoya indi. İstanbul'a gitmek üzere orada toplanmış birkaç aşına ile ayakta görüştü. Günün saatleri, dakikaları, arkalarında hiçbir kuvvetin sürükleyip getiremeyeceği ağır bir yük taşıyormuş gibi bir türlü geçmek, bitmek bilmiyordu.

Avdette yine Azra'nın evinin önünden geçmek yolu ihtiyar etti. Kapının önünde Doktor Nersesyan'ın arabası vardı. Kaç gündür kendini tehdit eden, her dakika sinesindeki neşeleri kahr ve teellüm eyleyen ihtimalin bir hakikat oluvermesinden o kadar korktu ki heyecandan tıkanacak gibi oldu. Gayet seri bir kararla arabacıya bir kart bırakarak tembih etti...

- Doktora söyleyiniz, hemen bize gelsin...

Bütün hayatında hatta geçmiş matemli günlerinde bile bu kadar muzdarip olduğu bir saat hatırlayamıyordu. Öyle korkunç fikirlere düşüyor, öyle karanlık, meys ihtimaller karşısında kalıyordu ki tahammül edemiyordu. Ve bütün bu korkunç, müheyyiç, mükedder düşünceler, ihtimaller birbirini ezerek yekdiğerine takdim ediyordu. Azra'yı müthiş bir humma içinde uzanmış, gözlerinin etrafında o kadar mühhez(?) gördüğü leylakilik korkunç bir siyahlığa kalp olmuş, dudaklarında lem'a-i şevk ve neşe sönmüş tahayyül ediyor, en sevgili hastalarımızın karşısında titrediğimiz gibi titriyordu. Ve daima

etrafında dolaşanları lakayt farz ediyordu. “Yarabbi, ona nasıl bakabilirler, nasıl bakabilirler...!” diye kendi kendine söylendikçe sanki o evde yaşıyormuş ve hepsinin bu zavallı hastaya lakayt kaldıklarını görüyormuş gibi tahammül-sûz endişelere, helecanlara, teessürlere düşüyordu. “Bir anacığı olsun yok ki... Hiç olmazsa o olsa... Bir anacığı olsun olsa...” diye telehhûf ediyordu...

- Oh, hiç olmazsa bir anacığı olsa, bari başucunda tek bir anacığı olsa... Kim bilir nasıl bakıyorlar...

Bunu düşündükçe ne kadar sevilirse sevilsin nihayet kıymeti bir evlatlık olmaktan başka hiçbir şey olmayan âzürde çocuğa karşı kendi çocuklarına bile lakayt kalabilen bu insanlardan yapma bir baba ile sahte bir ninenin ne müthiş ihmallere dûçar olabileceklerini teemmül edip muzdarip oluyordu. Azra’nın hayatını hazin ve elim buluyordu. İhtiyar bir efendinin iki omuzlarının üstüne şal bir hırka alıp sabahları, akşamları kapı aralığından başını lütfen uzatarak: “Nasılsın kızım Azra...” demekle iktifa eylediğini, Hanımefendi’nin ise ancak kadın olmak itibarıyla bundan biraz daha tabii görüldüğünü ve zavallı Azra’nın daima yalnız, daima mahmum kendi başına inlediğini, arada sırada inâyeten uğrayan hizmetçilerin bulunduğu zaman yatağından yalın ayak çıkarak kapıya kadar gidip haykırdığını, bütün ilaçlarını kendi kendine aldığını gözlerinin önüne getiriyordu. Hâlbuki bütün bu kayıtsızlığa rağmen beyaz, yumuşak çarşafların içinde remad-ı berfe düşmüş şikeste saksarı bir kül gibi melul ve hazin bu hastanın temperatürünün zabtından, nefislerinin tadadına kadar vâsi bir dikkat ve tedaviye muhtaç olduğunu görüyordu. O zaman cinnete benzer müthiş bir asabiyete dûçar oluyordu. Her önüne gelen bir şeyi yere çarpıp kırmak istiyordu.

Böyle teheyyüçler, ızdıraplar içinde bir küçük saati bir asır kadar medid, bir asır kadar müt’ib ve elim geçirdi. Doktorun geldiğini görünce hemen kendi sokak kapısına atılarak istikbal etti.

Doktor biraz şişman, orta boylu, sivri sakallı, şen, şatır bir adam idi. Daima “beyimiz, beyimiz” diye hitap ederdi, Feridun Mümtaz’a hürmet-i mahsusa gösterirdi. Yukarı çıkarlarken doktor sitemle:

- Canım beni meraka soktunuz, beyimiz! Diyordu, maşallah hiçbir şeyiniz yok...

- Hayır, bilakis pek çok rahatsızlıklarım var, kaç gündür midemden muzdaribim bilhassa bugün biraz da başım ağrıyor. - Asıl maksadı temin edebilmek için şeytanetkârâne idare-i lisan ediyordu: - Arabanızı Rıfkı Bey’in köşkünün önünde görünce: “Hasta olmamaya

çalışmak, hasta olup kendini tedavi ettirmekten makuldür.” sözünüzü hatırladım. Ve doktorun istizahâta başlamasına meydan vermeden ilave etti:

- Onlarda da ne var... Yoksa Rıfkı Bey mi hasta...

- Hayır, biraz Hanımefendi kendini üşütmüş... Bir şey değil ama...

Feridun Mümtaz, Hanımefendi'den kimin anlaşılması lazım geleceğini tayin edemedi, heyecanıyla tekrar etti:

- Hangi Hanımefendi...

- Rıfkı Bey'in haremi, beyimiz, Rıfkı Bey'in haremi...

O zaman genç adam derin, müsterih bir nefesle dalgalandı. Hemen doktorun boynuna atılıp sarılmak “İşte bu kadar bir tedavi kâfi... Kâmilten bir şeyim yok!” diye teşekkür etmek istedi. Artık münbasit ve mesrurdu. Bu haber o kadar payansız, o kadar mafevku'l memul bir saadet temin etmişti ki Azra masun kalmak şartıyla bütün kâinat-ı hayatın mahıv ve fena bulduğunu haber verselerdi, müteessir olmayacaktı. Şimdi bir çocuk hiffetiyle sıçramak, doktoru:

- Artık gidebilirsiniz, bütün hastalıklarım geçti. Diye savıp bu neşe, bu saadette kaç gündür mavi boşluğu sanki müthiş bir sıklet-i tazyik ile dolmuş gibi omuzlarını çiğneyen semanın altına atılarak dolaşmak istiyordu.

Bir defa söze başlayınca daima söylemesini son ve bütün meslektaşları gibi bir iki vizite aldıktan sonra gayet samimi bir sima-yı dostu gösteren doktor, Rıfkı Bey'in hayat-ı ailesinden bahsediyordu. Feridun Mümtaz da önüne ufak tefek serpmeler atarak söyletiyordu. Fakat bildiğinden fazla hiçbir malumat alamıyordu. Bir müddet böyle görüştüler, sonra doktorun kendi rahatsızlığı hakkındaki istizahlarına kırık dökük tafsilat vererek yazılan reçeteyi mühmelâne cebine yerleştirdi. Doktor gittikten sonra huzur ve saadette Lula'yı(?) tagannîye başladı. Bir zaman terasa açılan büyük camlı kapıyı bir tepmede arkasına kadar iterek dışarı fırladı. Hafif bir rüzgâr müşemmes denize sürüne sürüne buraya meblûl, serin geliyordu. “Buuu...soğuk...” diye omuzlarını büzerek içeri girdi. Karısını endîşe-nâk buldu. O soruyordu:

- Doktor niçin geldi... Feridun, hasta mısın...

- Biraz midemde atalet hissettim de. Fakat bir şey değilmiş...

Dedi ve onunla uzun uzadıya meşgul olmamak için ilave etti:

- Ne olur, bana güzel bir çorba, bir iki rafadan yumurta yaptırtsan...

Saadet kapıdan çıkarken arkasından sinsi sinsi gülüyordu. “Ah keşke hepsi böyle olsa!” diye iki mecdiyelik bir ücret mukabilinde bu kadar mebzul saadetler temin eden doktorla bir çorba, bir yumurta bahanesiyle savrulabilen karısının safvetleriyle eğleniyordu. Bütün insanların birbirlerini aldatabilmek için idraklarının aldatmaya da aldanmaya da müsait olduğunu ve dünyada en kolay şeyin aldatmak ve aldanmaktan ibaret bulunduğunu görerek hayret ediyordu.

Genç ressam bu son haftanın günleri zarfında ancak bugün akşama kadar müsterih bir vakit geçirdi. Akşam olunca yine çıktı, hiç ümit etmeyerek Yorgulu’ya kadar gitti. Orada biraz dolaştı, uzaktan Selma Hikmet’in geldiğini görünce Azra için “Tabii gelemez” tesellisiyle öbür taraftan dolaşarak araba ile iskeleye indi. Birkaç aile ötede beride masalara serpilmiş oturuyorlardı. Beş postasından çıkan bir iki aşına yanına geldiler. Görüştüler.

Yemekten sonra karısına biraz piyano çaldırdı. Biraz Neriman’la oyalandı. Böyle ancak dokuza kadar vakit geçirebildi. Saadet Neriman’ı yatırmak üzere çekilince o da büyük pelerinini omuzlarına alarak bila-maksat sokağa çıktı. Hava rutubetsiz, sema bulutsuzdu; mukmir olmamakla beraber harikulade bir mebzuliyetle pırıl pırıl parlayan yıldızlardan mahsus bir ziya inkısam ediyor, kehkeşan teşrinisaninin bu mesut gecesini duvaklıyordu. Evvela Martinlere kadar gitti. Buraya her istediği vakit girebileceği için ziyarete hiçbir mâni yoktu, zili çalacak iken pişman oldu. Arkadan dolaşarak Maden yoluna indi. Arada sırada yanından paltosunun yakasını kaldırmış, ıslıkla bir hava tutturmuş genç bir adam kâh bir iki palikarya geçiyordu. Kol kola düğümlemiş çiftlere de tesadüf ettiği oluyordu. Bir evde ahenk vardı. Gitar, mandolinden ibaret bu ahenk alaturka ile münâsebet-dar Rumca bir hava terennüm ediyordu. Bir müddet dinledi. Yürüdü. Binalı aksamdan kurtulunca bila-mâni, serbest, serin gelen rüzgâr alınının üzerinde ürpertici bir raşe ile inkısam ediyor, bütün elyaf-ı asabına bahş-ı haz eyliyordu.

Şimdi yürüdükçe leyl ve sükûn tekessüf ediyor gibi idi. Denizin yalnız reşehat-ı enini işitiliyordu. Ve fakat sevdiği o mavi, münevver, müzehher deniz yerine karanlık bir boşluk müşahede olunuyor, bunun arkasında Maltepe’nin Kartal’ın Pendik’in ışıkları görünüyordu. Ne ses ne bir eser-i hayat hiss olunmuyordu; yalnız karanlık ve sükûn...

Evet, yalnız karanlık ve sükûn bütün vuzuhu, hakikatiyle hâkim ve müstevli bulunuyordu. Bulutlara mâkes, seylab-ı lülü-i şemse münasip olan deniz, pür-hazâret çamlar, hep siyahtı; denizin yalçın eteklerde nefes alan bakiye-i emvacı da sussa cihan ebkem ve bî-

nefha kalacaktı. Gece sanki bir hâris idi ki bütün müzeyyenat-ı elvanını siyah kadife mahfazalarına yerleştirerek çekilen günün servet-i elvanını bekliyor, ince rüzgarıyla eşbah ve eşyanın civar ve muhatında dolaşıyordu...

Eve yorgun, gecenin zulmet ve sükûnunu massetmiş gibi sakit, avdet etti. Beş on sayfa okuyamadan kitap göğsünün üstüne düşerek, müsterih, yorgun uyudu.³⁰

Sabahleyin uyandığı zaman mefkûresinde karışık bir rüyanın hatırat-ı girîzanı asabi, ra‘şe-nâk dolaşıyordu. Kâmilten Azra’ya ait bu dağınık, pejmürde rüyayı bir türlü tasnif ve tanzim edemiyordu. Yalnız iyice tahattur edebildiği parça Azra’nın kendinden istimdadkârâne bir feryatla ağlayışı idi. Bu yaşına kadar rüyaya hiç ehemmiyet vermediği hâlde bugün tuhaf bir heyecanla düşünüyor, merak ediyordu. Bir zaman bu garip, kendine kâmilten yabancı fikirler meraklarla mücadele etti. Sonra: “Eh sahih budalayım!” diye omuzlarını silkerek kendini başka şeylerle meşgul etmeye çalıştı. Fakat her neye el uzatır ise onu ihtiyacına munis bulmayarak bırakıyordu. Kendinde fiilen çalışmaktan çok fikren iştilal etmek, bol bol görüşmek ihtiyacı buluyordu. “Ah bir dost... Ah bir dost...” diyordu. Hâlbuki en müftekir ve muhtaç olduğu nafaka-i hayat işte bu idi. Dost onun için öyle bir kelime idi ki mukabil ve müradifi yoktu. Her fikrin kendine has ideali gibi, bu kelime de lisanın bir ideali makamında idi. Karn-ı vasati insanların fikirlerinden, kalplerinden başlayarak ta namuslarına kadar iştiraklerini ifade eden bu kelime yirminci asrın senesinde antika bir ziynet gibi durarak: “Zararı az nispette olan aşinalar!” manasını ifade ettiği için hiçbir kimseye o nazarla bakamamıştı. Ve tesadüf güzargâh-ı âşinâîyesine daima menfaatperest adamları ikame etmişti. Şimdiye kadar her kimin elini sıkmış ise ondan ya bir suretle madden mütezarrır olmuş yahut pek az bir zaman zarfında çirkin bir hüviyete aşina olarak nefret-i esefle ayrılmıştı. Bilhassa kendi vatandaşlarında dostluğu menfaatten ibaret bulmuş, en asil ve necip görünenlerinde bile aldanmıştı.

Neriman’ı getirtti, postacıya götürdü. Kollarını, ellerini paketlerle doldurttu.

Yemekten sonra yapılabilecek hiçbir iş yoktu, bir müddet bahçeye indi, mahsus bir serinlikten süzülüp ılık ılık gelen güneşin altında dolaştı. Hiçbir suretle eğlenemiyordu. Kendinde daima söz söylemek, hislerini düşüncelerini teşrih eylemek ihtiyacı o kadar şiddetle teyyüt etmiş bulunuyordu ki bu ihtiyaca galebe için herhangi bir vasıtaya müracaat etse mümkün değil beş dakikadan fazla oyalanamıyordu. Bir dakika geldi ki Azra’ya hitap ederek bütün bugüne kadar çektiklerini yazmak hevesine düştü. Odasına

³⁰ 13.tefrikanın sonu 14.tefrikanın başı.

kapandı. Uzun uzadıya yazdı. Ve bunları o kadar müessir buldu ki Azra'ya vermek için kalbinde derin bir arzu duydu. Oturup beyaz etti. Akşam beş olunca vazifesini şaşırmayan bir makine intizamıyla giyinip sokağa çıktı.

Şimdi hem yürüyor hem mektubu, ne vasıta ile vereceğini düşünüyordu. Önlerine atmayı veya düşürmeyi teemmül etti. Alıp almayacaklarında tereddüt etti. En iyi bir çare olmak üzere bahçeye bir mektup bırakmayı ihtar etmek suretini buldu. “Gece bahçede sol tarafta bir mektup bulacaksınız der geçerim.” diye karar verdi. Ve işin bir defa mektubun temini isalinden ibaret bulunduğu, genç kadın veya kızın eline geçecek mektubun okunmamak gibi bir bedbahtlığa mağruz kalamayacağını bilen mücerreplere mahsus emniyetle: “Bu en iyi, en iyi bir çare!” diye sevindi.

Yorgulu'ya geldiği zaman onları orada buldu.

İlk tesâdüm-i nazarda Azra'nın öyle bir teslimiyetini, öyle bir raz-aşinalığını hissetti ki müteşekkir oldu. Buradan beş günlük firakın Azra'da da bâdî-i hüzn ve melal olduğuna kani oldu. Fakat sonraki tekabüller hep ilk zamanlar gibi muhteriz, lakayt nigâhlardan ibaret kalınca hayret etti. Nazarlarını aradıkça Azra kendisine bakmıyordu, daima yanındakilerle meşgul oluyordu, kâmilan tanılmayan tanımayan kadınlara mahsus bir lakaydi izhar ediyordu. O kadar ki sanki bu Azra terasa, pencerelere çıkıp kendini gösteren Azra değildi. “Acaba aldanyor muyum...” diye bihassa nazar-ı dikkatini celp edecek bir surette dolaştı. Onun bir nigâhına bile mazhar olamadı.

Yarabbi, bu genç kız o değil miydi... Mütesellimâne nazarlar, handelerle pencerelerin arkasında üryan, lütüfkâr bulmak, tanımadığı zaman şu hulklarla kendisini tanıttırmak gibi musahhar kadınlıklarla bütün hayatını kâmilan teshir ve zebun ettikten sonra bu kadar lakayt oluveren kadın Azra, o kadar sevdiği, o kadar riyasız ve ebedî bir muhabbetle hayaline karşı inlediği Azra değil miydi...

Genç adam birdenbire kalbinde müthiş bir inkisar hissetti, bir dakika geldi ki Azra'nın hiç değişmeyen cevrine lakaytlığına karşı dûçar-ı hiddet oldu. Onun artık bu kayıtsızlığı mümkün değil izharda hakkı olamayacağını anlatmak için yandı. Gidip iki tarafından şuh, serseri, sallanan kollarından yakalayarak:

- Fakat bana baksanıza küçük hanım... demek istedi. Siz bana artık lakayt kalamazsınız, anlıyor musunuz... Artık bana lakayt kalamazsınız. Bunu evvelden düşünmeniz, sevmeyeceğinizi, sevemeyeceğinizi evvelden düşünmeniz lazım gelirdi. Hâlbuki siz hiç

öyle yapmadınız, hiçbir zaman, kendisinin olmayan bir erkeğe karşı fütursuzca geçen lakayt kadınlar gibi bulunmadınız; bilakis daima güldünüz, daima baktınız, etrafımda öyle hatveler, vaz‘lar, temayüllerle dolaştınız ki her hâliniz, en ufak, en gayr-ı mahsus harekâtınızda bile eser-i aşk ve heves vardı. Bakışlarınızla, tebessümlerinizle, pencerelere tırmanışlarınızla, tevdilerinizle, hülâsa bütün hareketlerinizle o kadar mütemayil ve mağlup göründünüz ki işte en sonra ben bir sefil, bir bedbaht oldum. Anlıyor musunuz... Bir mecnun, bir bedbaht oldum, o kadar beni aldattınız, o kadar o nazarların, o tebessümlerin benim olduğuna, benim olduğunuza kanaat bahsettiniz ki işte bugün onların böyle küçük şakalarına bile tahammül edemeyecek bir deliyim...

Feridun Mümtaz o kadar asabi o kadar meysus idi ki hatvelerine bile intizam veremiyordu. Bacaklarının üstünde bir sarhoş gibi sendeliyordu. Bir zaman hiddet ve heyecanla aşağı yukarı dolaştı. Tahassüslerini hikâye eden mektup yerine bu kayıtsızlığın verdiği ızdıraptan, bu kayıtsızlığın sırf bir eser-i zulüm ve hıyanet olduğundan şikâyet edecek bir ikinci mektup yazmayı düşündü. Birden bu fikrinde de fıkdan-ı izzet-i nefis ve hissiyetten başka bir şey bulamadı. Sanki ne olacaktı... Bu mektupla onun ruh ve dilinde bir eser-i merhamet ve muhabbet mi uyandıracaktı... Ondan böyle bir sadaka mı isteyecekti... Fakat bu, bir dilencilikten başka ne olabilirdi... Hiç sevmeyen bir kadının kalbinden nafaka-i mürvet ve muhabbet temenni etmek bütün manasıyla bir dilencilik değil miydi... Ve bu mektup farz-ı karib onda da bir muhabbet uyandırmış olsa bile bu, kendi mahsul-i ilhahı sayılmaz mıydı... O muhabbetle kanaat, eblehâne bir teslimiyet yahut canavarca bir muzafferiyet olmaz mıydı...

Genç adam hiç şüphe etmiyordu ki bu, bir tezellül idi. Ve esasen bütün insanların daima çirkin neticelerle biten aşkları hep böyle tezellül ile ya ısrar ve ilhah ile uyandırılmış merhametlerin mahsulüdür. Bütün insanların kalbinde istidad-ı muhabbet vardır, bu istidat daima kendi muyakkızının intizar-ı vüruduyla pür-lerziş ve heyecan olduğu için küçük bir teşvik veya teslime aldanabilir fakat asıl kendi muhabbetinin tesir-i ceryanâtıyla inkişafa müstahzır iken takaddüm eden diğer müessirât altında inkişaf etmiş muhabbetler haricindeki berf ve bürudete rağmen rutubetli, sıcak limonluklarda yetiştirilmiş o çiçeklere benzer ki nesim-i tabii onların zehridir...

Hâlbuki onun hissiyatı böyle bir muhabbete kani olacak kadar aciz ve mahdud değildi. Bilakis o kadar bala-pervaz idi ki zulüm ve taaddî hissiyle muammer olan insanlığın fevkinde bir muhabbet istiyordu. Öyle bir muhabbet ki beşeriyet onun humma-yı

ihtiyacıyla mahrurdu... Tesadüfâtın kendinde tevlit ettiği hummanın aynıyle mahmur olmayan bir kalpte aşk hırsızlığına tenezzül edemezdi.

Bir dakika geldi ki hayatımızda en büyük mazhariyetin sevebilmekten ibaret olduğuna, sevilme bir saadetse de bu saadetin güldürücü yalanlarla mahsur bulunduğu kanaat ederek her şeyden feragat etti. Bütün bu handelerden, nazarlardan uzaklaşmak, kalbindeki humma-yı aşk ile bütün tabiatı sevmek istedi. Ona katiyen veda ettiğini ima kastıyla yanlarından geçerken:

- Aşk sizde öyle bir bahardır ki karlara gömülmüş...

Manasıyla acı acı bakarak uzaklaştı.

Şimdi bu inkisar ile yürümek, durmayarak, dinlenmeyerek yürümek istiyordu. Büyük turun yolunu tuttu. Daima boynu ona mütemayil, nazarları sabit, bastonu kolunda, elleri ceplerinde hızlı adımlarla yürüyor, muttasıl bıyıklarını kırıyordu. Bazı dûçar-ı zaaf olduğu oluyordu.

“Kadınlığa yalvarmak ebedî bir zevk-i recüliyetdir.” hissiyle dönmek “Sevme ve fakat bırak nazarlarının füsunuyla öleyim...” diye yalvarmak istiyordu. Yine bu hüsne, “Sevmek, sevmeyen kadına eğlence olmak demektir!” hükmüyle galebe ediyordu. Aciz ve galebe genç adam da öyle bir musâraa ile boğuşuyordu ki o bu mütezaad hislerin elinde şedit bir fırtınaya hasta yapraklarını veren sernigûn bir çiçek gibi idi.

- Oh buhran içindeyim Yarabbi... Buhran içindeyim... diye inliyordu.

Bütün geceyi de buhran içinde geçirdi. Sabahleyin tuvaletini yaparken kendinden korktu. Saçları perişan hâlde kabarmıştı. Geniş alnı pejmürde saçların zılâlıyla örtülmüş, pay-ı elem ve eza altında çiğnenmiş gibi idi; bıyıkları birbirine karışmıştı, dudakları günlerce çiçekliklerde kalmış pâmal-i merk ve cefa bir gül yaprağındaki eza-yı mevti andıran renksizlik, neşesizlikle bükülmüştü. Gözleri şiş ve kanlı kapaklarının arasından: “Oh pek muzdaribiz!...” manasıyla bakıyorlardı. Kendine uzun uzun baktı. Ve bugün hayatında kendi sefaletine, ızdırabına bütün manasıyla riyasızca, maksatsızca acıyabilecek kendinden başka hiçbir mevcudun bulunmayacağına kani olmaktan mütevellit bir meyusiyetle boynunu bükerek:

- Zavallı!

Diye kendine acıdı, ruhunda sinesine atılacak, ısrar-perverliğinden şüphe etmeyerek bütün elemelerini, ızdıraplarını itiraf eyleyecek bir tesliyet-sâz ihtiyacı vardı. Hâlbuki

bütün bu ihtiyaca rağmen kum çuvallarında tesadüfen açılmış bir çiçek gibi bîkes ve bî-enis idi.

Neşesiz, gamîn ve müteellim giyinerek atölyesine geçti. Kapıyı açıp içeri girer girmez bu hücre-i işigalin hava-yi mahbusunu işba eden tuval, boya, esans terebentin kokuları, müşfik ve hayırhah bir göğsün nûkhet-i razı kadar müessir bir buy-ı vefa ve tesliyetle meşamını telziz etti. Burada sanki her şey kendine derin bir muhabbet ve şefkat-perverde ediyormuş gibi görünüyordu. Şurada makineli büyük sehpa, beri tarafta etüt şövalesi, köşede öylece atılmış kalmış şemsiyesi, yan taraftaki etajerde kapağı açılmış, paleti kurumuş peyzaj kutusu, üstleri tül perdelerle örtülü natamam resimler, duvardaki tablolar, yerlerde sürünen etütler sanki kendine merhamet ve şefkatle memlû nazarlar atfederek:

- Oh zavallı dostumuz!

Diye her türlü gıl ve gıştan, her türlü maksat ve riyadan muarrâ samimi bir tesliyet vadediyorlar zannetti. Sanki bu oda öyle tahassüsat ile meşbu idi ki beşeriyetin gaye-i kemalini ifade ediyordu. Hüsn, aşk ve sanat bütün asarın nâsiye-i nutkunda tecelli ediyordu. Şurada taze bir kadın, beride köpürmüş bir deniz, ötede hafif bir rüzgâra tabiiyet eden gelinciklere müstağrak pür-hazarat bir sahra: “Biz mahsul-i tahassüsünüz!” diyorlardı. Yan yana gülen, ağlayan kadınlar da ser-i muallalarını deviren köpüklü dalgalarda, bad-ı pür-helecana teslim-i cisim eden kır çiçeklerinde ruhundan, hissinden infirâz ve inkısam ederek tecelli eyleyen bir vücut ve hayat buluyor, bunların kendi veya kendinin bütün bunlardan teşekkül ettiğini, bî-had ve bî-gaye serpilip saçıldığını görüyordu. Üzerleri tüllerle örtülü resimleri de açtı sonra makineli sehpanın üstünde, üç metre büyüklüğündeki tablonun tülünü kaldırdı. Bu, “itiraf” isminde henüz natamam bir tablo idi, genç ve güzel bir kadının maşukanın göğsünde sükûn ve saadetle ağlamasını musavverdi. Kadın bir elini maşukanın omzuna atmış, başını göğsüne dayamış, yarım yanağı ipek, kumral saçlarının altında saf ve sefid gerdanı görünüyor, mest-i saadet terennüm eder gibi ağladığı hiss olunuyordu. Muallakı da göğsünde şuh bir krizantem eday-ı perişanisiyle köpüren saçların buy-ı ismet ve razını ta umk-ı ruha naklettiği anlaşılan dünyanın en manidar bir busesiyle sermest-i telaki görünüyordu. Beş on adım geri çekilerek dudaklarına kadar çıkan bir gururla buna uzun uzun baktı,

- Aşk ve hayat!

Diye inledi.

Ve bu ses atölyenin hava-yi sakinini bir an raşelendirerek söndü, yine hep o samimi sükûnet, hep his ve gururunu tatyib ve tâziz eden nazarlar arasında kaldı. Yine o tuval, boya, esans terebentin kokuları meşamını telziz ediyor, bütün bu sehpalardaki, duvarlardaki resimler öksüz ömürler! Muhayyel ninelerindeki lisan-ı naz ve şefkatle:

- Gel, bize gel... Seni ancak biz anlayabiliriz...

Diye avdet ediyorlar zannetti.

O zaman hemen gitti, ufak etüt kutusunu aldı, ellerinin arasında evirdi, çevirdi, ta Paris'te talebelik zamanında iştirak etmiş bu mini mini kutu ile yaptığı resimler tabiatan iktibas ve tercüme eylediği hisler yadına geldi; bu mini mini, kutunun küçücük paletinde birbirine karıştırarak icat ve ibda eylediği renklerden bir akşam etüdüne ait kuruyup kalmış bakiye vardı. Ufak çelik bir bıçakla bunları kazıdı, temizledi, yağladı, boyalarını fırçalarını tanzim etti. Bütün bunları yaparken muhayyilesinde kadın, aşk ve sanat-ı girift ve pür-helecan musâraa ediyorlardı. Kalemlerinin üstünde bükülmüş mahmul-ı bâr-ı ilham şairler, sazlarının umk-ı ruhuna tahsis-i sâmia eylemiş şikeste-gerden musikişinaslar, çamurlara müstağrak heykeltraşlar gözlerinin önünde dolaşıyordu. Kadınlığı bunlar da yalnız taklit ve ifade için bir model ve fakat kırık bir neyi pür-gû bir sazı, bir tutam çamuru aşk ve kudret eyliyordu. Sanatına karşı gayr-ı kabil-i tarif bir incizap ve hürmet hissediyordu. Bu kadit fırçaların, müstevi muşambaların, madeni boyaların kendi hissiyat ve efkârına düşünen, tahassüs eden insanlardan bin kere daha aşına olduklarını anlıyordu. Birden içinden köpüren bir arzu ile artık sararmış, ölmüş tabiaattan hikâye-i mevt eden bir hiss-i müesser-i mülhem olmak sevdasına düşer. Ufak kutusunu raşe-i sanatla mest ve heyecan kalbinin üstüne gelmek üzere koltuğunun altına sıkıştırarak çıktı... ³¹

İkinci Kısım

1

Feridun Mümtaz, vapurdan ağır ağır dışarı taşan halkın en gerisinde kalarak kıyafetleri tetkik ederken nazarları şuh nesiçli bir peçenin aydınlık gölgesi arkasında ısrarla kendisine mütemerkiz bir çift göze ilişti:

- Aman Yarabbi yine o... Aman Yarabbi yine o...

³¹ 14.tefrikanın sonu 15.tefrikanın başı ve birinci kısmın sonu ikinci kısmın başı.

Diye müteheyyiç oldu.

Evet, o idi; Azra idi. Siyah yumuşak kadife çarşafıyla bundan bir buçuk ay evvelki hatırayı bütün hararetiyle uyandırıyor, şad ve şatır nazarlarıyla müteneffiz ve hâkim bakıyordu. O nazarlarda öyle bir meal ve füsun vardı ki:

- Siz benden kaçarsınız öyle mi... Fakat benim bu siyah yıldırımlar, umk-ı a'mak-ı kâinata da geçseniz yine sizi bulabilir!

Cazibe-i mütehekkimesiyle genç adamı çekiyor idi. Mukavemet edemeyerek üç adımla sokuldu.

Azra, köprüye taşan halkın arkasını takibe başlayınca kâmilten takarrüp etti. O nahif cismi göğsünün hizasına aldı. O kadar sokuldu, o kadar takarrüp etti ki vücudunda nebean eyleyen ılık, muanber, müsahhar havayı teneffüsle mest oldu.

Birbirini tazyik ederek dışarı taşan bu insan akıntısı bir manaya tesadüf edip tevakkuf edince o siyah yumuşak çarşafın nerm ü rakik der-âğuşu içinde kalan cism-i şuhda evin tarafındaki tazyikten kaçıp bu zavallı adamın göğsüne iltica ediyor. Meyyal ve münhemik terk-i cism eyliyordu. Bir an için o kadar yakın, o kadar gayr-ı kabil-i fek bir iltisak ile birleşiyorlardı ki aralarında ne o kadife çarşaf ne korsaj, hülâsa temas-ı cilt ve cisimlerine hiçbir mâni yokmuş ve bu yirmi ikilik genç kızın bütün hararet-i cism ve şebabı sineline durup taşıyormuş gibi hararet ve heyecanla bunalıyordu.

Bu cisim sanki bir ateşti, nafız, müstevli bir ateşti ki kalbini eritiyordu; hayır, bir rayiha idi, öyle bir rayiha idi ki dimağında müskir ve sehhar serpiliyor, buhar olup dağılıyordu, bütün manzume-i idrakını uyuşturuyordu.

Bir iki söz söylemek için bundan musait, bundan hayırhah bir fırsat ele geçirmek mümkün olamayacağını bildiği hâlde mefkûresinde bidar tek bir kelime bulamıyordu, hatta rahat, muhtaç olduğu gibi teneffüs edemiyordu. Bülent ve pür-rif'at bir baştan nahif omuzlara düşen ipek siyah bulutun sine-i muanberinden taşan tufan-ı cûy-ı hevesatla boğulmuş gibi arkadan gelen tazyike terk-i cism edip sürükleniyordu. Köprüye çıktıkları zaman Azra'nın dönüp:

- Nasıl, barışabildin mi...

Manasıyla güldüğünü gördü.

Evet, barışmıştı ey genç kız ve siz ey bütün kadınları bu kadar çok bir lütfunuzla, bu kadar hiç, bu kadar naçiz bir lütfunuzla en mehip ve hadid isyanları bile o kadar seri ve sehhar

iskât edebilirsiniz ki o kudret denizleri göklere çıkaran yahut bulutları takbil eden denizleri ser-nigûn eyleyen tabiatın ruh-ı kader ve mutlakında bile gayr-ı mevcuttur.

Bugün tamam bir ay vardı; atölyesine girerek beşeriyetin en son ve en büyük aşkına mehd-i kanaat olan sanatı tebci ettiği günden beri Azra'yı görmemişti. O günden beri bu aşka galebe etmek istemişti. Gerçi ilk günler pek muazzep pek kahhar geçmişti. Sanattan ümit ve intizar ettiği kadar tesliyet ve şifa bulamamıştı. Kutusunu koltuğunun altına sıkıştırarak tabiatın hazin ve elim bir ilham takibine çıktığı gün büyük bir muvaffakiyetle yaptığı sonbahar parçasını ertesi günü atölyede büyültmek isteyince fırçalar parmaklarının arasında birer demir asa gibi gayrılaşmamış, palet bileğini kırmış, renkler lisanından anlaşmayan insanlardaki muzib-i tesir ile kendisini üzmüştü. En zayıf müptedilerdeki aczi duymuştu. Evvelce kemal-i sühûletle vücuda getirdiği renkleri paletin üstünde aramış aramış bulamamıştı. Nihayet öfkelenip fırçaları, paleti kaldırıp atmıştı. Yine Azra'ya avdet etmek, ne olur ise olsun onun füsun-ı aşkına teslim-i ruh ve hüviyet eylemek istemişti.

Bilhassa ilk günlerin geceleri pek kahhar olmuştu. Daima aynı sözler karşısında boğulup kalmıştı. Dantelası yahut dikişiyle meşgul olan karısının elindeki işi çekip alarak:

- Sen, bunlardan başka bir şey bilmez misin... Söyle bana, sen bunlardan, bu miskin şeylerden başka bir şey bilmez misin...

Diyerek yerlere çarpmak istemişti. Neriman'ı kolundan tutup savurduğu olmuştu. Manasız şeylere öfkelenmiş, karısının kalbini kırmıştı. Hele bir akşam izdivaçlarından beri naz ve nimetle, hürmet ve muhabbetle mesut etmeye çalıştığı Saadet'i haksızca tahkir ederek ağlatmıştı.

O akşam Saadet meraklı bir romanın sayfalarına daldığından piyano çalmak teklifini kabul etmemiş, itizar eylemişti; Feridun Mümtaz:

Roman, roman... Bütün vaktiniz roman okumakla geçiyor...

Diye haksızca isyan etmiş, kükremişti. Saadet de bu haksız tarize mukavemet edememişti:

- Biraz da kendimi eğlendirmeyim mi...

Diyince gökler gibi gürlemiş, canavarlar gibi bî-his ve bî-şefkat:

- Zaten kendinizden başka kimi eğlendirdiğiniz var... Diye mukabele etmiş idi; kendinizden başka kiminle meşgul olduğunuz var... Beni mi eğlendiriyorsunuz... Beni mi eğlendirdiğinizden bahsetmek istiyorsunuz... Öyle ise haber vereyim ki beni bedbaht

etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz...Öldürmekten başka bir şey yapmıyorsunuz...
Bütün hayatımda gülmedim. Gülmüyorum, gülmeyeceğim!..

Saadet bir sarhoş, bir deli hiddetiyle homurdayan bu asi, hodkâm kocadan ilk defa gördüğü hakarete tahammül edemeyerek hıçkırıklar içinde mahmum ve şikeste kaçmış, odasına gitmişti. Feridun Mümtaz, evvela kayıtsız görünmek istemişti, “Beni öldürüyorlar ve yine benden şikâyet ediyorlar. Onlarla oturuşum, bütün hayatımı onlara hasr edişim kâfi bir fedakârlık değil mi...” mülâhazasıyla içeriyi odayı dolduran hınçkırıklara karşı tarık-i mazeret aramıştı. Fakat mukavemet edememişti, münhezim, pişman gitmişti, karısının boynuna sarılmıştı, gözlerini dudaklarıyla kurutmaya çalışmış idi.

- Affet... Ah mil pardon Saadet... Ah mil pardon Saadet... Söyle beni affediyor musun...
Ha, Saadet söyle beni affediyor musun...

Eniniyle istifa-yı kusur eylemişti. Yine barışmışlardı. Zavallı Saadet bütün bükâlarına, inkisarlarına rağmen pek çok sevdiği kocasının yine arzusuna iktifa etmiş, ona piyano çalmıştı.

Ve genç adamın bu teslimiyet ve şefkatten müteessir olması lazım gelirken kalbi yine husumetle dolmuştu:

- Miskin, miskin, izzetinefis, izzet-i nisviyet yok ki...

Diye, bildiği, tanıdığı kadınlarla kıyâsata başlayarak bütün bu tehevvrlerin, isyanların arkasında yine onu, Azra’yı düşünmeye başlamıştı.

Fakat ikinci hafta evine karısına alışmaya başlamıştı. Bu müddet zarfında ufak tefek etütlerle resme yine istinas peyda etmiş eski intizamla çalışmış, vakitlerini kısmen atölyede kısmen Saadet’in dizlerinin dibinde geçirmişti. Kendinde resim yapmaya istidat görmediği zaman karısıyla müştereken yapılacak birçok eğlenceler bulmuştu. Mesela bir gün atölyeyi, bir gün de salonu düzeltmeye kalkmışlardı.

Bu son hafta zarfında da birkaç defa İstanbul’a inmiş idi. Köprüye çıkarken hamalların arasında ezilen hanımlara terk etmiş olduğumuz mevki-i içtimaiyeyi pek sefil görerek bunu ifade edecek bir tablo yapmaya karar vermiş ve başlamıştı. İki metre büyüklüğündeki bu tablo, bir pazar günü vapurun adadan köprüye getirdiği halkın çıkışını gösterecekti. Vapurun serin bir gölgelik temin eden tentesinin altında en güzel tuvaletlerden en adi telbislere varıncaya kadar mütevad bir mecmua izhar eden hamûlesi kısmen davlumbazın üstünden dışarı akacak, en karışık kısmı arkada görünecekti. Bu

kısım, hamallarla hanımların grubunu teşkil edecekti. Ressamın bu tablo ile ifade etmek istediği maksat: “Madamlar, mösyolar; beyler, efendiler, muhteliten hanımlar ve hamallar, yahut hamallar ve hanımlar!” idi. İrticam siyasiyatta değil, içtimaiyatta olduğunu anlatacaktı.

1912 salonuna göndermek üzere tersime başladığı bu resmin bugün bir parçasında tereddüde düşmüştü. Bu da çarşaf şeklinde bir yeldirme üzerine kalın patiskadan başörtü almış gözlüklü ihtiyar bir kadının, ağzını bir karış açarak dilinin üstündeki simit lokması bakiyesini göstere göstere ağlayan on ikilik bir kız çocuğunu azarlaması idi. Bu parçayı yirminci asrın tekâmül ve zerafetini takip eden şık tuvaletli hanımların yanına koyup koymakta tereddüt ettiği için tekrar kılıkları tetkik etmek üzere bugün İstanbul’a inmiş ve Azra’ya tesadüf etmişti.

Şimdi bir aydan beri mezbûhâne mücadelerle zorla sindirilmiş aşkında nagehan bir feveran hasıl olarak Azra’nın arkasından yürüyordu. Tekrar onun füsün ve sihre teslim-i hayat ederek:

- Oh daima güzel, daima müstesna ve ebediyen mümtaz... Diye düşündükçe muti ve ferman-ber kalmak istediği kavaid-i ahlakiye ve vicdaniyeye karşı omuz silkiyordu. Hayatında şahsından başka bir kimseye malik olmayan bu genç kız dönüp de:

- Mademki bu kadar istiyorsunuz, alınız, beni istediğiniz yere götürünüz... Diyecek olsaydı, idamdan kurtulan mücrimlere mahsus bir saadete mazhar olacağını zannediyordu. Ve bunu yapmaya karar veriyordu.

Evet, Azra dönüp de: “Mademki bu kadar istiyorsunuz, alınız, beni istediğiniz yere götürünüz!” diyecek olsaydı, onu kollarının arasına alıp buradan uzaklara, pek uzaklara götürecekti, artık hiçbir şey düşünmeyecekti. Hiç, hiçbir şey azminin önünde duramayacaktı; onu öyle yerlere götürecekti ki bütün burada kendini tanıyanlar artık ölmüş farz edeceklerdi. Kendi de herkesin ölmüş farz ettiği bir zamanda asıl aradığı bir hayatla, meshuf, muhtaç olduğu bir hayatla yaşayacaktı. Asıl o zaman yaşadığına inanacaktı. Ancak o zaman her şeyin değişeceğini her şeyin, bütün tabiatın harikulade bir tahavülle değişeceğini, rüzgârların, güneşin, günün, gecenin hatta kendinin değişeceğini, bu miskin, mağmum, her şeyde bin mana arayarak, her nâsiyede bin mana ve riya bularak bütün insanlıktan bütün kâinattan öğrenen kendinin bile değişerek genç, mesut, bütün tabiata zekâ ve sanatla aşına, hassas, güzide bir sanatkâr olacağını zannediyordu.

Genç adam Azra'nın arkasından muntazam adımlarla mesut, mest-i hülya sürüklenirken hep bunları düşünüyordu. Uzaklara, mesela İsviçre'nin güneşli, çiçekli dağlarının, kokulu, sükûn ve şiir ile memlû pür-levn şaşaa ormanlarının arasında kendilerine göre bir küçük köşk tasavvur ediyordu. Orada birlikte yaşıyorlardı. Birlikte her vakit geziyorlardı. Günün sıcak güneşlerinden, gecenin esrarengiz zalâmından kışın bad ve berfinden, her şeyden, her an ve mevsimden payansız bir inşirah ve zevk alarak ölümde bile çözülmez bir düğümle bağlanmış gibi daima beraber daima daima beraber yaşıyorlardı...

Bu hülyaya o kadar teslim-i nefis etmişti ki bir hamalın darbe-i hoduyla devrilecek gibi sarsıldığı hâlde aldırmadı. Anbean hayaline vüsat ve ziynet veriyordu. Onu fikren istediği gibi giydiriyor, bütün ruhunda hâkim ve muzaffer olan sanatının tenmiye ettiği zerafet-i fikir ile o kadar seviliyor, o kadar şaşalandırıyordu ki Azra müstesna, yegâne, bütün beşeriyetin sinisini dağlayan aşkın yegâne bir kerimesi, kerime-i müstesnası oluyordu. O kadar ki kendi taabbüt ediyordu. Daima dizlerinin dibinde oturuyor, pembe tırnaklarla süslenen zarif ellerinden, ayaklarından, en girîzan, en perran renklerine varıncaya kadar bu güzel kadın cisminin her uzvuna ayrı ayrı perestiş ediyor. Renklerinden kutsi ve ilahi ilham alıyordu. Birbirine baktıkları zaman birbirinin nazarlarında bugünkü hatıraları söyleyen işmîzazlar görerek gülüşüyorlardı...

Bu noktaya geldiği zaman mefkûresini işgal eden bütün bu hayalat bir hakikat imiş gibi kalbinin muzafferiyetle titrediğini hissetti. Böyle uzakta mesut yaşarken, kendisini ölmüş farz edecek insanların ne kadar gülünç bir mevkide kalacaklarını düşündü. Bu hayalden ayrılmak nefsine ölüm kadar giran geldi. Adımlarını sıkıştırıp:

- Haydi Azra gel gidelim...

Demek ihtiyacıyla ona biraz daha takarrüp etti.

- Haydi Azra gel gidelim, diyecekti. İşte görüyorum ki sen de lakayt değilsin, hiç lakayt değilsin. Ve o gün beni îzab eden kayıtsızlıkların sadece etrafındakilerden korktuğun içindi. Sadece etrafındakilerin mevcut zannettiğin hakk-ı teşnilerinden korktuğun içindi... Fakat sana yemin ederim ki insanların saadeti hep bunun için körleniyor. İnsanların saadetleri hep bu haydut etrafın pençesinde kanayıp ölüyor... Ah Azra bütün zî-kudret, zî-haşmet görünen manalar bilsen ki küçük bir teşebbüsün karşısında ne kadar miskin, ne kadar kuvvetsiz, ne kadar adi şeylerdir... Yalnız aşk Azra, anlıyor musun... Beşerin mutî ve münkad olduğu şey, yalnız aşk... Ve ötekiler, azametli farz edilen ötekiler, dağlar gibi mehip, muazzam, gayr-ı kabil-i ihmal itikat olunan şeyler yalnız kendilerini ifade eden

kelimelerin manasından ibarettir; anlıyor musun Azra onlar yalnız bir kelimededen, mevhum bir kelimededen ibarettir... Tıpkı bir bostan korkuluğu gibi... Uzaktan bir şeye benzedikleri hâlde hakikatte hiçbir şeye benzemeyen, cansız manasız şeylerdir... Yemin ederim ki böyledir Azra, yemin ederim ki böyledir... Eğer böyle olmasalardı, kendilerini ürküten şeyin bir korkuluktan ibaret olduğunu anlayarak kemal-i huzur ile ekilmiş tarlalara inen kuşlar gibi insanlar da bütün bu korkunç şeylere karşı için için gülererek şad ve hürrem sevişemezlerdi. O zaman aşk³² bir efsane olurdu... Anlıyor musun... Bütün musikiyi, şiiri, sanat ve zerafeti yaşatan aşk bir efsane olurdu... Ah anlıyor musun Azra... Onlar hâkim, aşk bir efsane olurdu, hâlbuki daima daima aşk hâkim ve bütün ötekiler efsaneden başka bir şey değil...

Birden onların orada bir dükkâna girdiklerini gördü, birlikte bulunan ihtiyarca bir hanımın şüphelenmesine meydan vermemek için biraz ötede bekledi.

Böyle akşama kadar dükkân dükkân dolaştılar, her dükkândan birçok yeni paketlerle ellerini doldurarak çıktılar. Ancak son vapura yetişebildiler. Hiçbir zaman fırsat-yab olup düşündüklerini söyleyemedi.

Feridun Mümtaz vapura girip yan kamarada bir köşeye yerleştiği zaman küçük bir saat kadar seri ve nâ-mahsus geçen günün yorgunluğunu anlayabildi. Ta adaya kadar müsterih bir oturuşla başını arkasına dayayarak göğsünde gezdirdiği bu şuh, müstesna cismin meşamında kalan buy-ı hatırasıyla mest ve meshur hayallere daldı...

Adaya geldikleri zaman da aynı taammüt ve zevki almak için yine Azra'yı bekledi. Onu beklemek, onunla kâh arka arkaya kâh yan yana yürümek kendine çocukça bir zevk ve saadet veriyordu. Kendinin olmuş veya böyle yürürken Azra kendinden başka hiçbir kimsenin değilmiş gibi aldanyordu. Yine onu tıpkı İstanbul'a çıktıkları zamanki vaziyetle göğsünün hizasına getirdi. Artık Azra'da da bir teslimiyet-i mahmûrâne vardı. Bu kalbin bütün şegâf ve şefkatini hissetmiş gibi mutmain, gayr-ı muhteriz bulunuyordu. Genç adam onun bu itminanını, haz ve tevekkülünü o kadar büyük bir kanaatle hissetti ki:

- Oh Azra...

Diye seslenmek ihtiyacıyla yandı.

Ne olur ise olsun, mevâni-i mevcudeye ne kadar izafe-i haşmet ve rif'at edilir ise edilsin, kadınlarla aramızda hiçbir kuvvetin men edemeyeceği hisli bir alaka vardır. Teslim olmuş

³² 15.tefrikanın sonu 16.tefrikanın başı.

bir cisme karşı duyduğumuz helecan, teslim olmak isteyen kadın kalplerinin en mesut mevceleridir. Kadınların gurur ve taharrüzlerine inanmayınız. Gözlerimiz eteklerde nasıl bir mevc-i davet arar ise herhâlde o etekleri toplayan kadın bileklerinde de bizden şıtap ve cesaret bekleyen eda-yı davet vardır...

Eğer onun temasıyla, onun yumuşak çarşafının nerm ve zarif mesamatından nebean eden buy-ı şegâf-bahş ile sermest ve ra‘şe-nâk olmasaydı:

- Azra, diyecekti, Azra, eğer ben de senin için nefret olunmamış bir adam isem talihimde bu kadarcık olsun bir nasib-i saadet var ise Azra, sana malik olmak için ne yapmak lazım..... Ah bunu bana söyle...

Ve fakat hiçbir şey söylemeden çıktılar. Feridun onun birkaç adım uzağında olmak üzere sağında yürüyordu. Arabaya kadar takip etti. Kendi de diğer bir arabaya bindi.

Köşke vasıl oldukları zaman Azra bilhassa sol taraftan, Feridun Mümtaz'ın arabasının geçeceği taraftan indi. Genç adam geçerken:

- Ben de anlıyorum ki sizinle bulunmaktan mesut olacağım. Manasıyla baktı ve güldü. Genç adam bu akşam yine sermest-i hüub, sermest-i aşk ve hülya idi. Onu yine ufak kanatları, hep o şuh ve münhemik kadının nazarlarından, handelerinden masnu kanatları mafevku'l-hayal semalara îlâ ediyor, mafevku't-tasavvur fezâlarda dolaşıyordu. Yemekten sonra daima onu düşünmek hâlâ meşamında bakiyesi var zannettiği buy-ı müskirini teneffüs etmek ihtiyacıyla bir köşeye büzüldü kaldı. Fakat Neriman'ın oyunları, karısının yeni tablo hakkındaki sualleri hep bu tahayyüllerine sekte veriyordu. Bundan kurtulmak için erkenden yatağına girdi. Küçük bir sobanın keyifli, neşeli çıtırtıları, alevleriyle ısınmış bu küçük yatak odasında latif bir hararet vardı. Kalın, yumuşak battaniyeyi çenesinin altına kadar çekerek kollarıyla başının etrafında bir dairecik resmetti. Mini mini abajurlu kandilin mavi, nâtüvan ziyaları köşelere ancak sokulabiliyordu; ılık bir hararet, zayıf hasta bir ziya ile meşbu bu odanın beyaz duvarları bulanık, tıpkı bir sinamatoğraf perdesindeki teşevvüşât-ı zılâl ve eşgali andıran gölgelerle tazallül ediyordu. Gözlerini yumdu, kirpiklerinin her telinde bugün Azra'nın hayal ve hıramından küçük birer katre-i hatırat kalmış gibiydi. Hemen onun hayali gözlerinin önüne geldi.

Böyle tamam bir saat vapurdan çıkarken aldığı hazzı, saadeti tekrar yaşadı. Sabahki helecanları şimdi onun pîş-i hayalinde daha hassas, daha rakik hissediyordu. Hayal gözlerinde muttasıl değişiyor, kâh yaklaşıyor, yaklaşıyor bu genç kızın omuzlarında

müddet-i medide kapanıp kalarak sanki vücudunun en mahrem korkularını masnetmiş zannedilen muanber çarşaf dudaklarına sürülecek gibi yaklaşıyordu; kâh gayr-ı mütehariz, teslimiyetkâr, yakınında başlayarak uzaklaşıyor, uzaklaşıyor, dirseklerden itibaren beyaz eldivenler içinde şuh serseri sallanan bir çift koldan ibaret kalıyor idi, bazı bu hayal-i zulmetlere gömülerek nazarlarının ka'ında eşgal-i acibe uçuşuyordu sonra yine o gölge başlıyor, ellerini dolduran paketlerle önünde şâik ve heveskâr koşuyor, eteklerinin zemzeme-i câzibedarıyla müphem bir şiir-i sihir ve fûsun tagannî ediyordu. Birden nasıl oldu... Gözlerinin önünde yalnız paketlerden masnu kocaman bir kitle hasıl oluverdi. Her mağazadan kestirilen kumaşlar, alınan gömlekler, boyun bağlar, yakalar birbirine karıştı ve tekrâr etti...

“Sakın bunlar cihaz istihzârâtı olmasın...” diye korktu. Bu müstebat mı idi... Azra nişanlı değil miydi... Eğer böyle olmasaydı, bu kadar kalabalık eşyaya, bilhassa pigmalyondan alınmış boyun bağlara ne lüzum vardı...

Birdenbire “eyvah!” diye yatağından fırladı, mumu yaktı, getirip başucuna koydu, tekrar yatağına girerek muma müteveccih olmak üzere yan döndü, koluyla başına müttekâ yaptı. Gözleri ufak lerzîşler, kırpınmalarla dalgalanan mumun ziya-yı seyyal ve mevvacına merkûz olarak sigara içmeye başladı, düşündü, düşündü...

Demek Yarabbi kendi bir aptal gibi hep başkası için hazırlanan bu şuh, kızın arkasında dolaşmıştı hatta onun izdivac-ı saadetiyle çırpınan bütün kadın hislerine ayrıca bir eğlence olmuştu öyle mi... Ve kim bilir, kendi kendine verdiği manalar, iltifatlarla tarsî ettiği handelerinde ne kirli ne öldürücü ihanetler vardı...

O zaman bütün o mağazalardaki bağışların manasını tahvil ederek:

- İşte, görüyorsunuz ki ben gelin olmak üzere hazırlanıyorum!

Suretime tebdil edince bu manayı o handelere hiç baid ve gayr-i mümteziç bulmadı. Bilhassa arabadan inerken bakışına:

- Fakat siz ne kadar musırsınız Beyefendi, işte gözünüzle gördünüz ki ben bütün gelinliklerimle meşgulum. Hâliniz o kadar gülünç ki... Manasını verdi.

“Oh aptal, oh koca ahmak!..” diye diğer eliyle alnını sıktı sanki fağfur-ı seri çatlamış bütün dimağı akmaya başlamış gibi eza-nâk bir ızdırıp duyuyordu. Fakat Yarabbi bu bir canavarlıktan başka ne olabilirdi, oh Yarabbi bu bir canavarlıktan başka ne olabilirdi...

Şimdi hep o tebessümlerin içinde ince ince istihfaf eden bu küçük kadın ruhunun nasıl mühlik ve zalim bir zehirden ibaret olduğunu düşünüyordu. O sıcak, siyah, kalpte samimi

bir maşer-i hissiyat arayan gözlerin arkasına bir manzume-i zulüm ve ihanet yerleştiriyordu, dudaklarını yıldırımlar saklayan şimşeklerin ziya-yı mühlikiyle techiz ediyordu, ince zarif tırnaklarla müzeyyen parmaklara bir canavar pençesi şekli veriyordu. Biraz evvel kendini mafevku'l-hayal semalara îlâ eden o güzel kadın hayali şimdi pîş-i fikretinde korkunç bir şekil alıyordu.

Oh nasıl olmuş da böyle gafil avlanıvermişti, nasıl olmuş da lütufkâr görünen muğfil ve ihanetkâr handelerin, nazarların arkasında sinmiş hud'a-kâr bir hayduda benzeyen bu kadın ruhunu kemingâh-ı hakikisinde keşfedememişti... Böyle en sersem, en ahmak insanlardan biri gibi aldanıvermişti Yarabbi....

En çok kendisine kızılıyordu. O kadar asarın tetkik ve tettebbuyla mazhar-ı kemal olmuş zannettiği zekâsını gabi buluyordu bilhassa mazide bütün bu çarşafli mahlukların bir kadın taklidi olduklarını bin defa tecrübe etmiş bulunduğu hâlde hemen bir nazara aldanmak belahetinde bulunduğuna yanıyordu. Oh Yarabbi bu bir ahmaklık değil miydi... Şimdiye kadar, bu yaşına otuz beş yaşına kadar bin defa bu mahlukların yardığı zahm ile inlememiş miydi... Bütün gecelerini topu birkaç maden parçası için feda ederek kollarının arasına düşen kadınlardan, kocalarının kucaklarından sıyrılıp gelen bilhassa giryeler, figanlarla aguş-ı visalinde tarumar olan en kibar, en mümtaz kadınlara varıncaya kadar hepsinin, bila-tefrik hepsinin aynı taklitten ibaret olduklarını, hissen, ruhen, kalben hep birbirinin aynı olmaktan, tebessümlerinin istimalinden nisviyetlerinin suret-i israfına varıncaya kadar birbirinden gayr-ı kabil-i tefrik bir taklitten ibaret bulunduklarını unutmuş mu idi...

- Oh sersem!

Diye hiddet ediyordu. Ruhunda bütün kadınlara, bütün bu muhittin ipekler içinde teneffüs eden kadınlarından, en çirkin, en şayan-i isti'sâb bataklıklarında çırpınan bütün dışı mahluklarına varıncaya kadar işittirmek üzere: “Kadın taklitleri!” diye haykırmak ihtiyacı galeyan ediyordu.

Ve mümkün değil uyuyamıyordu. Kütüphaneye indi, eline “Andre Torve'nin” bir romanı geçti, bunu birçok defa okumuştı. Şimdi tekrar en çok sevdiği parçalar üzerinde göz gezdirirken romanın kahramanı olan genç ressamla muğfil ve ihanetkâr metresinin geçirdikleri hayatı kendisinininkine pek çok alakadar buluyordu. İhanet parçasını okudukça Azra gözlerinin önünde tecessüm ediyordu. Şimdi kendi böyle mahmum, muzdarip döğünürken Azra'nın zarif bir yatağın bâlin-i huzuruna girerek hep ferdaya ait rüyalara

kol ve göğüs açarak, üryan serseri bacaklarını sağa sola ata ata mest ve bir ihtizaz uyuduğunu düşünüyordu. Sanki onun hâbgâhına reh-i hulul bulmuş da başucunda duruyormuş gibi gözlerini büzerek anat-ı rüyasını takip ediyordu. Dağınık saçların perişan gölgelerine gömülen simasını, küçük bir iyiliğin leb-i şuhundan kurtulmuş ince, yumuşak bir gömlek yakasından kaçarak en mahrem-engiz hazinelerine varıncaya kadar dışarı taşıp hafif hafif dalgalanan ılık muattar sinesini, kâh battaniyelerin üstüne fırlayıp çıkan kâh karyolanın bir köşesinden haşarı, bir muâkıbdan kaçmış gibi dışarı fırlayan serseri ayaklarını en küçük hareketlerine kadar tetkik ediyordu. Yumulmuş gözlerin, hafif dalgalarıyla yükselip inen göğsün arkasında bütün bu kolları, bacakları çılgın şitalara, bu şuh heyecanlara sevk eden hissin ruh-ı manasını keşfediyor, fıraş-ı ihanette yakalanmış mücrim bir zevce karşısındaki hiddetle:

- Sefil. Ah sefil!...

Diye haykırmak ihtiyacıyla yanıyordu.

Böyle sabahlara kadar döğündü, sabahlara kadar çırpındı ancak odanın mesdud perdelerinin arkasında hafif nurlar titreşmeye başladığı bir sırada uyuyabildi...

Uyandığı zaman her şeyden evvel pencereye hücum etti, perdeleri kaldırdı, dışarıya baktı. Hava bulutlu, mağmum duruyordu. Hariçteki eşyada ufak bir hareket olmadığı hâlde garb-ı şimali ufuklarının püskürttüğü bulutlar süratle uçup gidiyordu. Bütün tabiatla derin bir sükûn ve intizar var gibi idi.

Kahvaltı alır almaz giyinerek iskeleyle indi. Son posta gidinceye kadar orada vakit geçirdi. Dönecek zamandı, birdenbire müthiş bir fırtına gürledi. Sabahtan beri süratle uçan bulutlardan şimdi gürültülü bir rüzgâr boşanıyor, tozu toprağı birbirine karıştırıyordu, iskelede bağlı kayıkları demirlerinin üstünde öteye, beriye savuruyordu. Deniz de raşelenerek çalkalanmaya, köpürmeye başlıyordu. Sandalcıların, kayıkçıların sesi tabiatın yaygarası arasında korkak, mütelâşi boğulup gidiyordu. Müteakiben soğuk bir yağmur başladı...

Bu fırtınanın eşyaya verdiği dehşet ve îras genç adamın kalbinde mahmum bir hiddet uyandırıyor. Kışa tabiatla karşı nefretle: “Canavar!” diye haykırmak istiyordu. Eve münhezim, müteessir avdet etti.

Bugün sabahtan akşama kadar bu fırtına durmadı. Muttasıl inledi, uğuldadı, muttasıl ortalığı ıslattı. Feridun Mümtaz iki de bir de pencerelerin arkasına geliyor, elleri cebinde dışarı bakıyordu. Bazı zaman dakikalarca gözleri bir noktaya merkûz düşünüyor, uçan,

boğuşan, uğuldayan bulutların arkasında güneşi arıyordu. “Oh haydut, oh haydut” diye mırıldanıyordu. Hiç, hiçbir şeyle eğlenemiyordu. Nihayet mukavemet edemedi, birbirine sarılarak boğuşa boğuşa yuvarlanıp giden bulutların döktüğü acı, soğuk rüzgârlara, sağanak sağanak boşanan, kâh çisenti hâlinde sinsi sinsi devam eden yağmura ehemmiyet vermeyerek pelerinini omuzlarına aldı. Kukuletasını başına geçirdi. Sokağa fırladı. Nereye gideceğini tayin edemiyordu. Gılman’a yahut Martinlere kadar yürümek üzere yukarı sokağa sapmışken tekrar Yorgulu’ya teveccüh etti.³³

Bu fırtına çıktığı zamandan beri genç adamın kalbinde durmayan sükûnet bulmayan bir isyan vardı. Onu, Azra’yı görmek için ateşe benzeyen bir ihtiyaçla yanıyordu. Onu mutlak görmek: “Fakat, beni niçin aldattın... Oh Azra söyle, beni niçin aldattın...” diye şikâyet etmek, bütün o nazarların ilk defa zannettiği gibi samimi bir tevdi ve teslimiyetten mi yoksa gece kendisini tazip ettiği üzere yalandan, ihanetten, tahkir ve istihfaldan mı ibaret olduğunu anlamak istiyordu, bir defa bunu anlasaydı, hakikat velev ikinci surette olsa bile yine müsterih olacaktı. Onu en ziyade tazip eden şey, bu müfteris tereddüt oluyordu.

Yorgulu’yu تنها buldu. Çamlar bu asabi fırtınanın müthiş tokatları altında eğilerek, bükülerek makhur ve perişan birbirine karışıyor, boğuk, müşteki inliyorlardı. Deniz köpüklene köpüklene kabarıyor, hadid, mütehevvir yükselip hoplayan dalgalarıyla kayalara atılıyor, gürlüyordu. Burada duramadı. Döndü, Azra’nın evinin önünden geçti. Pancurlar sıkı sıkı kapalı idi. Köşkün geniş, uzun saçaklarından süzülen akıntılarını sinsi sinsi bırakarak sanki fırtınanın gayz ve gazabından ürkmüş, büzülmüş gibi duruyordu.

2

Artık bu aşk sanki demir bir pençe idi ki genç adamın yakasına sarılarak korkunç bir uçurumun boşluğuna doğru itiyordu, “Söyle daha mukavemet edecek misin...” diye cebir ve şiddet izhar ediyordu. Genç adam için de artık mukavemetin imkânı kalmamış bulunuyordu.

Evet, bu aşk sanki demir bir pençe idi ki yakasına sarılarak kaçmak istedikçe kendisini tutuyor, zaptediyor, hep Azra’ya teslim ediyordu. Onun uzaktan gelen ufak ufak tebessümlerine aşinakâr nazarlarına teslim ediyordu. Feridun Mümtaz da bir defa bu nazarların, tebessümlerin karşısında kalınca bütün eski husumetlerini unutuyordu. İşte

³³ 16.tefrikanın sonu 17.tefrikanın başı.

dün yine böyle olmuştu, dört gün devam eden fırtına kesb-i sükûn eder etmez, yırtık, pür-taab bulutların arkasından sıyrılan güneş atölyeye dolar dolmaz fırçasını paletini atarak dışarı fırlamıştı. Azra ile sokakta karşılaşmışlardı. Azra yanında çarşafı, ufak tefek hemen bir cüce kadar kısa bir hanımla geliyordu. Birdenbire karşılaşırınca kıpkırmızı olmuştu. Ne yapacağını şaşırılmıştı, yanındaki hanımın:

- Azra, sen Nevber'e mektup yazmadın mı...

Sualine, sesinin heyecanından, raşelerinden şüphe ederek cevap vermeye cesaret edememişti, dudaklarını büzerek, hayır mı, evet mi demek istediğini ifade edemeyen acayip bir işaretle yalnız başını sallamıştı; o kadar sarıh bir eser-i telaş ve heyecan göstermişti ki Feridun Mümtaz göz ucu zaviyelerine gizlenerek birbirini selamlayan nazarlarının ibzal ettiği şiir-i aşk ile medhuş ve sermest olmuştu. Sonra da dönüp dönüp bakışmışlardı. Genç adam o heyecanı teşevvüş ve telaşı daima gözlerinin önünde saklamaya çalışmıştı. Bütün gün, bütün gece onu düşünmüş, Azra'yı kendinden istemeye karar vermişti. Hayatı boş yere it'ab ile ifna etmekten ise istifade eylemeyi düşünmüş, bir mektup yazmıştı. Kendi hayatını anlatmıştı, nasıl sevdiğini ve bütün gösterdiği iltifatlarda eğer flört gibi çirkin, hoppa bir kadınlık yoksa mütekabil necip bir aşka mütemet olduğunu uzun uzun anlatmıştı, sevilmiş olduğunda aldanmıyor ise eğer cidden o da seviyor ise ilk vasıta ile bu memleketi bırakıp kaçmaya muvafakat edip edemeyeceğini sormuştu.

Bugün bu mektubu yazıp ikmal eder etmez cebine koymuş artık kati bir azimle buraya, Yorgulu'ya gelmedi. Şimdi hem dolaşıyor hem bunu düşünüyordu. Azminden nükûl etmemek için kendini teşci ediyordu.

Oh, sanki ne olacaktı... En büyük kısmı bahusus en hararetli çağ-ı şebabı müthiş birtakım âlâm ve hüsrân içinde geçen hayatından bu kadcılık olsun istifade edemeyecek olduktan sonra hep çirkin, bezilmiş, iğrenilmiş şeylere tutunarak kalmakta ne mana vardı... Bu rıza, sade dünyada yaşamak üzere her mihen ve meşakâ her ızdırap ve mahrumiyete razı olan kötürümlerin meskenetinden başka ne ifade edebilirdi... O kötürümlerin ki altında koşamayacakları güneşten yürüyerek, gezerek teneffüs edemeyecekleri havadan yataklarının yanı başına ne kadar bir sadaka düşer ise o kadcıkla kanaat ederler...

Bu mahrumiyetlere, bu kadar müellim, mü'ezzî mahrumiyetlere katlanmaya saik olan ne idi... Eğer yalnız bir aile kaydı ise o ailede işte kendiyse beraber bu işkencenin altında kıvranıp duruyordu. Karısı da günden güne müteessir görünüyordu. Her gün bir parça

sararıp soluyordu; bu hâl temadi ettiği hâlde şüphesiz ailenin maraz-ı inhizamı da beraber sürüklenecek idi, belki bir gün bütün bütün çirkin bir netice ile bitecekti. Karı koca köpekçe pençeleşecekler, birbirlerini kanatacaklar, ayrılacaklardı. Hem bir düşman gibi birbirlerinin sinesinde müebbeden kanayacak sefil, mesmum yaralar açmak suretiyle ayrılacaklardı. Yahut kendisi hep bu derdin pençesinde, mağlup, zebun inleye inleye ölecekti...

Evet, yalnız süslü süslü hisler, sanatkârane şairane endişelerden, ötekinin berikinin imkân-ı tenkit ve muahezesinden ürküp titreyerek, inleyerek, miskince, hayvanca ölüp gidecekti. İşte görüyordu ki bu derdin imkân-ı tedavisi yoktur. Bu öyle derinleşmiş, öyle peyda-yı iltihap eylemiş bir yara ki artık bunu kapatmak için yalnız ölüm ümit-bahş olabilir, yalnız ölüm kendisini bu dünyadan nakletmek, ondan, Azra'dan ebedî uzaklara, bî-payan uzaklara götürmek üzere bir çare bulabilir... Öyle uzaklara ki artık orada ne güneş ne nesim ne çehre-i beşer ne hayat, hiç, hiçbir şey bulunmamak lazımdır. Bilhassa kendi varlığında yok olmak lazımdır. Görmeyen, işitmeyen, hissetmeyen, görmeyecek, işitmeyecek, bir ölü...

Buna mukabil bugün bütün hatıra-i iştirakına karşı derin bir hürmetle mütehassis olduğu karısı, tenkit ve muahezelerinden ihtiraz ettiği insanlar ne yapacaklardı...

Birden bütün o boşluğa, bütün o ebedî hiçliğe, mahkûm olan kendi ölüsü gözlerinin önüne gelerek müteessir oldu. Şimdiye kadar kendine müteallik olan ölümlerin kalbinde bıraktığı asarı arayarak ferda-yı mevtini düşündü.

Evet, bütün kendinde içtima edecek hüsrana, mahrumiyite karşı geride kalan insanlar ne yapacaklardı Yarabbi, tahsis ile yalnız karısı birkaç gün ağlamaktan, bütün tanıyanlar da yalnız:

- Vah, vah!

Diye sadece dillerini tahrik eden bir iki resmî kelime herkese, her ölüye ait miskin, faydasız birkaç kelime ile izhar-ı teessür etmekten, üç gün sonra da bunu pek tabii, pek adi bir hadiseden ibaret bularak topu birden lakayt kalmaktan başka ne yapacaklardı... Bütün bu insanlar, tanıdığı, tanımadığı şu bir yığın kalabalık “Maşukasıyla kaçmış!” havadisini yaygaralarla, eseflerle, telinlerle ayyuka çıkarmaya müheyya duran bütün bu insanlar ölümüne, mahrumiyet-i ebediyesine karşı topu üç günden ibaret câlî bir teessür izharından başka ne yapacaklardı.....

O hâlde bunun için icad-ı ehemmiyete ne lüzum vardı... Ölünce kendisini unutacak, mesut, malik yaşayınca vicdanları, namusları birbirine karıştırarak döğüne döğüne levmi ve teşnî'âtta bulunacak fakat biraz zaman sonra yine tıpkı ölümündeki kayıtsızlığı takınarak bunu da tabii görmeye alışacak insanların, bütün bu yaptıklarını, yapacaklarını bilmeyen, bir alay yaygaracının hatırı için bu kadar fedakârlığa ne lüzum vardı... Bunun için meçhul bir ukbânın nüfuz-ı his ve idrake mâni zulmetlerine razı olarak çiçekleri uyandıran, toprakları, inbat ve ihyaya ikdar eyleyen güneşi, nesimi, bilhassa kalbi, muhayyileyi mafevku't-tasavvur huzuz ve efkâra is'ad eyleyen sevilmiş bir kadını bırakmak cinnet değil de ne olurdu..... Ahlakın neden ibaret olduğunu bilmeyerek ahlak iddiasıyla en fena ahlaksızlıklara düşen, bir ferdin mevtinden, eleminden çok saadet ve muvaffakiyeti etrafında hiddet ve isyanla köpüren bir cemiyetin kurban-ı cehil ve taassubu olacağına kendi hülyalarının, saadetlerinin sahibi olarak yaşasaydı daha iyi değil miydi... Öleceğine yaşasaydı, miskinliğe, mahrumiyete, razı olacağına saadete, sürura sahip olarak yaşasaydı, bu müzehhep güneşlerin mavi civelek nazarlarla ruhu tenşit ve tatyib eyleyen semaların altında dolaşaydı daha iyi olmaz mıydı.....

Genç adam hep bu tefekkürler, faraziyeler etrafında azmine kuvvet ve katiyet vererek çam ormanının içinde dolaşıyordu. Bazı deniz kenarına iniyor, kayalar arasında saklanan derin uçurumlara bakıyordu. Arada sırada zaaf-ı hissiyata düşerek denize taş atmak suretiyle tefeül ediyordu; bununla uzun uzadıya meşgul oluyordu. Azra'yı kalbinin istiap edemeyeceği bir tehâlûkle bekliyordu.

Kânunuevvelin evâsıtına tesadüf ettiği hâlde yaza mahsus bir şaşaaya malik olan bu müşemmes, mesut günün artık şule-yi şetareti ufkun mahmul buhar-ı sinesinde yavaş yavaş sönmeye başladığı hâlde onlar görünmeyince meysus oldu. Güneş çekilir çekilmez o da afak gibi meysus, bütün şetaretleri, ümitleri ölmüş gibi bî-neşe, muzdarip, mahmum kaldı. Bu güzel günün bütün şetaret-i şemsi şimdi ciğerlere nüfuz eden soğuk bir akşam rüzgârının ufuklara yaymaya uğraştığı ismirar altında nasıl gölgeleniyor ise genç adamın da adımları, şetaretleri öyle gölgelenmeye başlıyordu, daima başı ağır ve tahammül-sûz bir düşüncenin altında evine doğru mütemayıl düşüne düşüne yürüyordu. Dil gazinosuna gelince apansız karşısına yine Selma Hikmet'le Mis Ceymıs'ın çıktığını gördü şimdiye kadar bu genç kızdan kaçarken bu akşam fevkalade olarak kalbinde bir lerziş-i şükran hissetti. Selma Hikmet'in de müşfik ve hassas bir kalpten iktibas-ı nur eden nazarları artık değişmişti. Bu gözlerde:

- Oh, zavallı; pek muzdaripsiniz değil mi...

Demek isteyen nazarlar vardı.

Oh evet, muzdaripti. O kadar muzdaripti ki yakasına demir bir pençe gibi haşın ve zalûm tırnaklarını geçirip bütün cismini sert ve kavi bileğinin üstünde sarsa sarsa mühlik ve derin bir uçuruma doğru iten bu aşkın elinde o kadar hâr ve zebun, o kadar esir ve muzdarip idi ki bu akşam bütün ızdıraplarını söyleyecek, dinletecek bir kimse bulamazsa kahır ve helak olacaktı o kadar muzdarip idi...

Onlar geçince Feridun Mümtaz da aciz ve müncezib dönüverdi. Onların biraz ileriden döneceklerini bildiği için tekabül etmek üzere adımlarını mümkün mertebe tahfif etti. Şimdi bu genç kız etrafında münhezim bir saadetin hamule-i melalini taşıyormuş gibi kendine hüznün ve esef vererek refikasının kolunda meftur yürüyordu.

Tekabül ettikleri zaman o nazarların evvelki gibi garamperverâne değil, artık kâmilan merhametkâr, kâmilan müşfik ve hassas siyah uzun kirpiklerinin yumuşak ve sıcak gölgelerini kaldırarak kendisine doğru teveccüh ettiğini gördü. Bu nazarlar deminki hitaplarında devam ediyorlardı:

- Ah ne kadar muzdaripsiniz Yarabbi...

Diye kendisine, sarıh kayıtsız bir merhametle acıyorlardı. Bu nazarlarda tezahür eden mana o kadar perveriş-yab-ı naz ve şefkat idi ki Feridun Mümtaz genç kızın ayaklarının altına atılmak ihtiyacıyla doldu;

- Bu akşam, siz beni her müsibetten kurtarabilirsiniz.

Diye yalvarmak istedi. Sonra kendini böyle bir istimdadan örfen men edilmiş bularak kadınla erkek arasında mütekabilen nur ve hayat alıp yaşayacak aşk ve samimiyeti bu memleketin adatı altında kapıdan kapıya sürülen, sadakadan sadaka serfürû eyleyen bir dilenciye benzetti. Müthiş bir gayz ve husumetle doldu.

Ah buna talihsizlik, ne mazlumâne bir mahkûmiyetti Yarabbi... Hayat ve aşk bu memlekette yabani sarmaşıklar, dikenler pâmâl-i istilasî olmuş nazik bir çiçek gibi sakında tesadüfen birkaç nazarı tatyib ederek açılıp solacak olduktan sonra, kadın ve erkeğin tezaad-ı cinsiyetindeki şiir-i husumet, kar bulutları ihzar eden yalancı bir kış güneşi altında serpilip açılmış bir bahar gibi bedbaht sayılmaz mıydı...

İşte şu genç kız bütün esrarın şahidi olmak itibariyle kendisine yarım saat dostluk edebilseydi, şimdi onun dizlerinin dibine atılarak ağlasaydı, bütün bu yoldaki ızdıraplara en hayırhah birer tesliyetkâr olan hemşireler gibi yarım saat kendisini dinlemeye

muvafakat etseydi. Onun dizlerinin dibinde yerlere serilerek bütün bu çektiklerini, yalnız gidenden, aşkından, kalbinden değil, işte aynı zamanda kendisinden, sonra karısından, çocuğundan, sonra hiç nâsiyelerini bile tanımadığı insanlardan, kanunlardan, fikirlerden, vicdanlardan hülâsa bütün yalancı, bütün riyakâr şeylerden çektiklerini anlatsaydı ve istediği gibi o dizlerin üstesinde saf, riyasız, garazsız bir hemşire huzurunda ağlar gibi kana kana doya doya ağlayabilseydi, ah ne kadar tahaffüf edecekti Yarabbi, ne kadar tahaffüf edecekti...

Bir dakika geldi ki onun kendi ızdırabını takdir eden nazarlarındaki mana-yı şefkate karşı bütün çektiklerinden hiç olmazsa bir cüzünü söylemiş, hiç olmazsa yalnız muzdarip olduğunu anlatmış olmak için mukavemet-sûz bir iştîyak hissetti. Selma karşıdan gelirken:

- Ah ona söyleyiniz, söyleyiniz ki artık pek muzdaribim!

Demek üzere hazırlandı. Bu kadarcık bir hitaba o kadar mücbir ve kati bir ihtiyaç duyuyordu ki Selma yanından geçerken gayriihtiyari temayül eyleyerek adeta can verir gibi inledi:

- Oh artık muzdaribim. Çok, pek çok!..

Ses boğazında kuruyarak ötesini ilave edemedi. Onların dinlemeden, adeta bir tecavüzden ürkmüş gibi muhteriz biraz sola doğru meyl ve karar ile uzaklaştıklarını, Selma'nın pak bir nazarla: "Adi!" manasıyla bir defa dönüp baktığını gördü. Birden mahcup oluverdi. "Ah, ne yandım, niçin yaptım." diye nedemate düştü. Dudaklarını yakan zehr-i handeyle arkalarından bakmaya başladı. Onlar da hafif bir çıtırtıdan ürken çalak, vahşi bir gazal haşyet-i firarı vardı nizam yolunu bulmaya ³⁴çalışıyorlardı. Bu tehâşî ve heyecanlarına o kadar müteaccip oldu ki şimdi böyle koşarken kim bilir, nahif sinelerinde döğünen hassas ve ürkek kalplerinin ne kadar muzdarip olduğunu teemmül edip acıdı:

- Oh Yarabbi, fakat ne telaş ediyorsunuz... Yemin ederim ki sizin için değildi; anlamadınız mı... Hiç sizin için değildi!..

Diye arkalarından haykırmak istedi. Onlar, nizam yoluna kadar yükselip saptıkları hâlde Feridun Mümtaz bir türlü yerinden kımıldanamıyordu. Kendi kendine: "Fakat bu kadar ürkütecek ne yaptım Yarabbi..." mülâhazasıyla hayret ve eseften kendini alamıyordu. Şimdiye kadar bütün nazarlarıyla, evzâ'ıyla kendisinden küçük bir teşebbüs-i âşıkane arayan bu genç kızın taharrüz ve firarını rif'at-ı nisvîyetini müdafaadaki aczine, terbiye-i

³⁴ 17.tefrikanın sonu 18.tefrikanın başı.

medeniyesinin noksanına atfediyordu. Ve karar veriyordu ki bütün bu hanımların cinsiyetlerinden başka her şeyleri fena bir taklitten ibarettir. Hem hiç aslına benzemeyen bilakis aslına şeyn olan bir taklitten ibarettir. Garbın bütün tekemmülât-ı medeniyesi yalnız zahiri alayışlere itibariyle az çok ve fakat daima noksan, daima malul-ı taklid ve şöyle böyle ecnebi bir iki lisanla tagannî edebilen bu hanımlar, terennümât-ı âşıkane meyl ve heves gösteren o yaramaz kuşlardır ki hezliyat-perver bir mürebbiden iktibas-ı nagamat ettikleri için hiçbir zaman ateşin bir bülbül gibi makbul olamazlar... Sadece o kuşlar gibi ki onlara bahş-i kıymet eden şey yalnız heyecanlı ruhlarıyla, sevimli, mülevven tüylerinden ibarettir...

Acaba Azra da böyle mi idi... O da zahiren tekemmülât-ı medeniye malik olmuş görünen Selma Hikmet gibi mi idi... O da böyle, saltanat-ı nisviyesini müdafaa edebilecek bir silahın yalnız kaçmaktan ibaret olduğunu zannedip de aldanmış, aldatılmış ürkek vahşi bir kuş mu idi... O da bütün ötekiler gibi kaçılacak yer bulunmayınca en adi bir temayüle karşı teslim olmaktan başka hiçbir çare bulunamayacağını zannedenlerden ve kaçılacak yer bulamayınca sedef-i nisvîyetlerini hiç istemedikleri bir adama bile verecek miskinlerden biri mi idi... Yoksa o, mağrur, gayr-ı mütenezzil bir nazarın daima muzaffer bir silah olacağını kadınlığın arzu, meyl-i istihkâmları teslim olunmadıkça bütün tecavüzlerin mağlubiyetten ibaret kalacağını bilenlerden mi idi...

Bütün bu hamule-i efkâr altında eskisinden daha muzdarip, daha müteessir düşen Feridun Mümtaz, muzmahil adımlarının üstünde geç vakte kadar dolaştı. O vakte kadar ki artık etrafında ziya, eşyada bile vuzuh kalmamıştı. Serin, nispeten asabice bir rüzgârın lemsât-ı cenahıyla raşelenerek izâbe olunmuş bir kurşun gibi ağır, karanlık, buruşuk uzayıp giden deniz semanın esrar-ı elvanına artık mâkes olamıyordu...

Gece midesinde rahatsızlık bahane ederek yemek yemeden odasına çıktı. Henüz uyandırılmış lambayı bile açmayı hatırlamayarak şezlonga uzandı. Köşede bir faaliyet-i asabiye ile gürül gürül yanan sobanın tatlı bir hararetle ısıttığı bu oda kısık bir hâlde yanan lambadan şüpheli bir ziya iktibas ederek eşyalarını güçlkle izhar edebiliyordu. Feridun Mümtaz, gözleri hep bir noktada mütemerkiz karanlık, meysus düşünüyordu. Esasen cansitan ve hazin âlâm ve teessürat içinde mahmum ve muzdarip kalbi derin bir zahm-i hicap ve hacletle sessiz sessiz kanıyor gibi idi.

Yemekten sonra Saadet onun yanına çıktı. Saadet'in de nâsiyesi her gün bir parça daha kararan zıll-ı ye's ve fütur altında perçin ve muzdarip görünüyordu. Daima böyle düşünde

ağır bir bâr-ı teessür getirerek neşesiz, yorgun duran kocasına karşı kalben kâh merhamete kâh hiddete benzeyen hisler duyuyordu. Lambayı açıp Feridun Mümtaz'ı her zamandan daha meyus solgun bulunca hasta olmasından korktu; sükûn ve tefekkürünü ihlal etmemek için hatvelerinin üstünde adeta bir gölge gibi sessiz, sedasız yürüyerek şezlongun yanında kuru yere oturdu. Bir kolunu kocasının ayaklarının üstüne atarak kısmen göğsüne doğru temayül etti. Nazarları, sanki gözlerinin arkasında bir müddet ağlaşıp sonra bakıyorlarmış gibi meblûl ve hazin idi. Sesi teessürle titreyerek sordu:

- Feridun, muzdaripsin değil mi çok mu, Feridun, çok mu muzdaripsin...

Feridun Mümtaz kirpiklerinin arkasına kaçarak düşünen gözlerini çevirince o gözlerin ela uçurumlarının hava-yi meblûluna sukut etmiş gibi buhran içinde cevap verdi:

- Evet çok, pek çok... Ölecek gibi... Ölmek isteyecek gibi...

- Fakat niçin Feridun, niçin..... Evvelce hiç hissettin miydi.....

- Evet.

Diye cevap verdi; sonra mütereddit, dalgın ilave etti:

- Biraz!

- Biraz mı... Fakat ben seni ne vakitten beri görüyorum ki muzdaripsin! Ah bu ada Feridun!

Genç adam bir dakika karısının feyyaz bir şefkat ve muhabbetle giryan, meşbu-ı teessür nazarlarına dalgın dalgın baktı. Bu kadının her şeyden, her şeyden haberdar olduğunu yalnız kendisinin bu ızdıraba, bu an mühlik ve müellime gelinceye kadar ne kadar buhranlar, ızdıraplar bilhassa kendi için, Neriman için ne müthiş musâraalar geçirdiğinden gafıl bulunduğunu zannetti. Her şeyi, her şeyi ona anlatmak, bu aşktan kendini muhafaza için bidâyetten teessüs ettiği vicdanı, hissi birtakım istihkâmların nasıl ağlanılacak bir aciz ile teslim olduklarını, şimdi ise hiç, hiçbir mâni kalmayıp daima şedit ve zalûm hücumlar altında fikren, kalben, ruhen, hep kendi ezilmekte olduğunu, kendi ezile ezile ölmekte bulunduğunu en ufak teferruatına varıncaya kadar izah etmek istedi. Bu felaketin, ta mebdeinden olmak üzere izaha başladı:

- Evet çoktan beri, çoktan beri... Fakat ilk zamanlar hiç böyle değildi... Bu kadar kahhar değildi... Adeta ehemmiyetsizdi... O kadar çok ehemmiyetsizdi ki... -Saadet'in de kendi gibi mütevekkil, müteheyyiç dinlemekte olduğunu görerek yavaş yavaş ilave etti: -Ah ne bileyim ben... Ben geçer zannediyordum, ufak bir şey zannediyordum... Onun için pek o kadar ehemmiyet vermiyordum. Gezmekle, yürümekle, daima dolaşmakla galebe

edebilirim ümit ediyordum. Hâlbuki görüyorsun Saadet, şimdi artık beni ne kadar muzdarip ediyor... Nasıl öldürüyor...

Birden karısının kendisine doğru temayül ettiğini, diğer kolunu da kaldırıp elini göğsüne uzattığını gördü. Sükût etti, Saadet meyus, müteessir göğsünde bir yer göstererek soruyordu:

- Yalnız burada mı Feridun; yalnız burada mı... Feridun:

- Evet burada, yalnız burada, bu kalbimin içinde, ah Saadet öyle bir yara ki... Demek üzere cevaba hazırlanırken Saadet ilave etti:

- Demek sade miden ağrıyor, çok mu, çok mu ağrıyor Feridun...

Genç adam karısına dalgın mütehayyir, ne demek istediğini anlayamamışlara mahsus bir dikkat-i eblehâne ile bakıyordu. “Ne midesi... Ne demek istiyor Yarabbi!” diye düşünüyordu. Sonra midesini bahane ile yemek yemediğini hatırlayarak ruhunun en hafî, en hazin evtarını tehziz ederek geçen acı bir enin-i teessürle: “Oh!” diye nefes aldı; yine eski yesi, eski lakaytlığıyla arkasına yaslandı; başını yastıkların bâlin-i nermine biraz daha yorgun bıraktı; iştikâya delalet eden hırçın bir seda ile cevap verdi:

- Evet evet, yalnız bu midem bu kahrolası midem –Ve daha sarîh bir şekl-i şikâyet alan çirkin bir sesle ilave etti: - Ah ölsem, ölsem de artık kurtulsam...

Saadet endîşe-nâk idi. Hissen, kalben kocasının ızdırabına müşterek görünüyordu; onu bu ızdıraptan kurtarmak için ne yapmak lazım geleceğini tayin edemeyerek müteessir, mahmum soruyordu:

- Biraz, biraz ister misin masaj yapayım Feridun... Biraz şöyle hafif hafif belki faydası olur... Ha Feridun, ister misin...

Feridun hiç cevap vermiyordu, gayr-ı memnun: “Hayır” makamında kaşlarını kaldırmakla iktifa ediyordu. Saadet merak ve heyecanla soruyordu:

- Bari doktora haber göndereyim, Feridun, olmaz mı... Belki bir şey verir.

Saadet, doktora haber göndermek üzere yerinden kalkacak iken Feridun Mümtaz bir şeyi tutup parçalamak isteyen kavi pençesiyle bileğinden yakalayıp men etti:

- Hayır, doktor istemez, doktor istemez... Yalnız bırak böyle biraz rahat edeyim...

Saadet’in bu akşam ilk defa kalbinde rakik bir şey kırılarak oturdu. İlk vaziyetle yine bir kolunu kocasının dizlerinin üstüne atıp diğer eliyle kollarını hafif hafif ovmaya başladı.

Gözleri kocasının solgun, perişan simasına merkûz düşünüyor, kocasını yiyip bitiren bu sinsi elemin bir türlü mahiyet ve aslına vuzuh veremiyordu.

Feridun Mümtaz da yumuk gözlerinin arkasında bütün bu insanların, gece gündüz beraber hatta aynı yatağın sıcak, humma-âlûd kucağında yaşamış bulunanların bile birbirlerini anlayamadıklarını, birbirinin ızdırabına karşı daima sakat ve muğfel bir mizan-ı ittila istimal eylediklerini düşünüyordu. İşte bütün bu kışın iptidasından beri pek sarıh bir aşkın pençesinde hâr ve zebun kıvranıp inlediği hâlde karısının hâlâ itimadına küçük bir şüphe olsun gelmemiş bulunduğunu görüyordu; insanların birbirlerine karşı izhar ettikleri tevekkül ve itminandaki meskeneti pîş-i fikretinde büyüterek: “Fakat bu itimada vesile olan ne...” diye hayret ediyordu. Aman Yarabbi; bugünkü hâinden sarıh ve şayan-ı şüphe bir şey daha tasavvur olunabilir miydi... İşte bugün dördüncü ay idi ki daima bu müfteris kuvvetin kindar tırnaklarıyla şerhalenen kalbinden mütlif bir hun-ı huzur sızmıştı. Nâsiyesindeki handelerden her gün bir tanesini sokaklarda bırakarak daima noksan, daima hurde ve münhezim bir neşe ile eve avdet ederek ailenin saadetine karşı adeta bir yabancı mevkiinde kalmıştı. Bunu anlamamak, eblehâne, miskinâne bir tevekküle yahut bütün manasıyla müthiş bir kayıtsızlığa delalet etmiş olmaz mı idi...

Bir dakika geldi ki genç adam karısının da bu müddet zarfında kendisiyle hiç meşgul olmadığını, bir defa karı koca olmuş bulundukları için bir arada yaşamak lüzumuna kani olarak seyl-i şun ve eyyama terk-i cisim ve hissiyat eylemiş bulunduğunu tahmin ederek çektiklerine nadim ve müteessif oldu. Demek bütün ızdırapları yalnız kendi düşünceleri, kendi müfrit vehimleri yüzünden çekmişti öyle mi... Demek bütün insanlar böyle idi; haddizatında kendileriyle zerre kadar meşgul olmayan alakadarlarına karşı fikrî, vicdani birtakım rikkatlere kapılarak ahmakça kendi nefislerini tazip ediyorlardı!.. Şimdi bacaklarının üstüne kendisini hiç düşünmemiş düşünmeye bile lüzum görmemiş bu kadının vücudundan yakıcı bir hararet, tazip edici bir sefalet intikal ediyormuş gibi, garip muzip bir eza hissediyordu; karısını kollarından tutup itmek:

- Oh rica ederim, beni hakikatte olduğum kadar yalnız bırakınız... Ruhen nasıl tek başıma yaşamakta bulunmuş isem cismen de öyle yalnız kalayım. Kendi kendime kalayım. Kendi ellerimle, hiç olmaz ise hep bende ve yine hep bana ait olan şeylerle kalmak istiyorum... Diye başından defetmek ihtiyacı duyuyordu.

Evet, kendi kendine, kendinde ve hep kendine ait olan elemeleriyle yalnız kalmak, bugüne kadar: “Fakat onu tazip etmeye ne hakkım var...” mütalaasıyla kendini bir gün bile

düşünmemiş bir kadını düşünmekle it'ab ve ifna eylediği hayatını dinlemek istiyordu. Mademki kendisine herkesten yakın farz ettiği karısı en uzağında bulunan insanlardan biri kadar âlâminin yabancıısı idi, bundan sonra mesut olamasa bile hiç olmaz ise kendi kendine bir çare-i halas ve sükûn aramak istiyordu.

Birden balkonun kapısı, arkasından bir yumruk yemiş gibi müthiş bir tarrâka ile açıldı; odanın içine havl-engiz korkunç bir şey atılıp en evvela lambayı söndürdükten sonra bütün esas-ı hacleyi birbirine karıştırarak masanın üstündeki gazeteleri hırçın tokatlarla savurdu. Boğuk, korkunç inledi. Saadet'in sesi kudurmuş bir canavar ağzında köpüren çirkin bir homurtuya şebih bu gürültü arasında mütelâşi, korkak titriyordu:

- Aman Yarabbi, ne fırtına ne fırtına...

Ve balkonun kapısına doğru yürüyordu.

Feridun Mümtaz da bir deli haşyetiyle fırlayıp:

- Nasıl, fırtına mı... Yine mi fırtına...

Diye karanlıkta cevap veriyordu, kibrit arıyordu. Lambayı yakmaya çalışıyordu. Lambanın mütecessis ziyaları eşyanın üstüne serpilince odanın bir an zarfında almış olduğu perişanlık tezahür etti. Masanın üstündeki gazete uçmuş, öteye beriye saçılmıştı. Balkon kapısının perdesi bu hiddetli sadmenin tesiriyle korniştten kısmen koparak sarkmış, öylece kalmıştı.

Feridun Mümtaz:

- Yine fırtına öyle mi... Oh Yarabbi!

Şikâyetiyle balkon kapısının arkasına giderek dışarı bakıyordu. Fakat zulmetten başka hiçbir şey göremiyordu. Her önüne gelen bir şeyi didikleyip koparmak isteyen yaralı, akur, bir canavar gibi dışarda kükreyen bu müthiş fırtınanın köpükler, helecanlar içinde boğuk boğuk inlediği hissediliyordu. Odanın pencereleri rüzgârın tazyikiyle patlayacak gibi geriliyor çerçevelerin arasında korkunç bir ıslık temadi edip duruyordu...

Genç adam, yine muzdarip, nevmi, yerine döndü. Yarın yine Azra'dan mahrum kalacağını, yarını ve öbürsü günü, kim bilir, bu fırtınanın kaç yevm-i zulüm ve îtisaf-âlûdunu hep bugünler gibi mahmum, naçar geçireceğini düşünüyordu. Muzdarip meysus oluyordu.³⁵

Ah bir defa şu mektubu verip de atiyi tenvir edecek bir cevap alsaydı, bir defa öğrenseydi ki hayat bütün bu çekilmez elemelerine, endişelerine rağmen hâlâ neşve ve saadet vaat

³⁵ 18.tefrikanın sonu 19.tefrikanın başı.

eden sıhhi, zî-ulviyet bir şeydir... Yahut hayat daima bu elemidir; daima bu eleminden ibaret olarak insanların omuzlarından yakalayıp bir müddet nurlar, saadetler içinde dolaştırdıktan sonra en pest ve sefil bir hıyanetle yerlere ve çamurlara çarpan gaddar ve alçak bir kuvvettir... Oh yalnız bunu anlayabilmiş olsaydı, kendine bir hatt-ı hareket tayin edebilecekti; yaşamak yahut kizb , riya, hıyanet, inkıyat,hülasa hep gayr-ı makbul ve mütezaad cereyanlardan ibaret olan bu hissiyatı istihkar etmek mi lazım geleceğini kararlaştırabilecekti. Fakat yine işte bu müthiş fırtına, hayatın eşi, dostu olan bu kudurmuş şeyler birbirini takip ediyordu.

Fırtına gittikçe tezayüt ediyordu ilk iniltilere birtakım korkunç sayhalar, ulumalar inzimam ediyordu. Kiremitler uçuyormuş gibi evin sakafında müthiş bir gürültü, heycâ-engiz bir didinme iştiliyor, hiss olunuyordu. Bu zalim, akur fırtınaya önünden kaçıp kurtulacak şeyleri göstermek istiyormuş gibi arada sırada bir şimşek çakıyor, her tarafı aydınlatıyordu, bir an zarfında dışardaki zulmet, mavi, çalak bir ziya ile yırtılıyor sonra yine birleşiyor, korkunç ve vahşi bir zulmet içinde ağaçlar köklerinden sökülüyor, semalar göçüyor, ruy-ı zemin sarsılarak yarıyor gibi gümbürtüler, lev‘alar iştiliyordu. Neriman bile bu havl ve dehşet-engiz fırtınadan korkarak yatağından çıkmış, yalın ayaklarla tıpış tıpış koşarak babasının kollarının arasına sokulmuştu. Suçlu olanlara mahsus bir mazlumiyet masumane ile sessiz sedasız sinmiş kalmıştı.

Feridun Mümtaz sahillerde nişemîn arayan şuh bir dalga gibi göğsünde kıvrılarak, serpilerek, tınaz ve perişan köpüren sarı kıvrıcık saçlarla mestur bu mini mini başın vücudundan gafil, bu teslimiyetin şiir-i masumiyetinden gayr-ı mütehassis, daima Azra’yı düşünüyordu. İşte onu yarın da göremeyecekti. Yarın da tıpkı bugüne kadar birer beyhude azap vererek geçen günler gibi hiç olup gidecek ve bu fırtına kim bilir, kaç gün devam edecekti... Bugünler zarfında neler olmazdı... İhtimal Azra bu haşin ve havl-engiz fırtınanın ahenk-i vahşeti altında sakından koparılan bir gül gibi kendi ümitlerinden ebediyen koparılır, alınır, gelin edilebilirdi... Bu müstebat mı idi... Olmaz bir şey miydi... Hâlbuki mektubunu verseydi, anlatsaydı ki kendi artık onsuz yaşayamayacak bir mahluktur; belki her şeye mâni olur, mâni olabilirdi... İhtimal o da bunu bekliyordu. Zaten bütün vaz‘ ve hâlimden lakayt olmadığı anlaşılmıyor muydu... Lakayt bir kadın onun gösterdiği temâyülâtı izhar edebilir, onun uçup gelen tebessümleri gibi tebessümler verebilir miydi... Oh Yarabbi, onun tebessümlerinde, uzun siyah kirpiklerinin mahmur yorgun gölgelerinde bir istiğrak-ı garamperverâne geçiren gözlerinde nasıl bir eda-yı

teslimiyet vardı... O dudaklar güler, nazarlar müphem bir his tercüme etmeye çalışır, renkler tahassüsât-ı rûhiyesine esir ve münkad olarak solar, titrer, heyecanlar geçirirken onun lakayt gibi görünmesi de lakayt olmadığının en kadın, en şuh bir şahidi sayılmaz mıydı...

Böyle mahmum, meyus düşünürken kulağına çalgı sesine benzeyen müphem birtakım sedalar gelir gibi oldu. Dikkat etti. Anlayamadı; karısına sordu, o da dikkatle dinledi sonra:

- Ha, evet... Diye cevap verdi, galiba komşunun gramafonu...

Genç adam hiç ehemmiyet vermeyerek yine kendi hülyalarına, kendi şairliklerine rücu etti. Her geçmiş günden küçük bir hatıra alıyor, dakika-cû bir tahlil ve tefekkürle Azra'nın yeldirmeli, çarşafı sonra pencereden görüldüğü gibi çıplak hâlini tahayyül ediyor, onu şekilden şekle ifrağ ediyor, sade bir İngiliz modasını tercih eden saçlarına edalar veriyor, soyuyor, giydiriyor, bütün üryanlığıyla sinesine çekiyor sonra yine bütün nerm ve rakik ipekler arasında saklayarak: "Bu benim, görüyor musunuz, hepiniz için ne kadar şayan-ı istirkap bir şey değil mi..." gururunu veren bir refakatle herkese çıkarıyor, saf mebzul güneşlerin altında dolaşıyorlar küçük dalgacıklarla kumsal sahillere danteller ören büyük, şiir-engiz denizlerde geziyorlardı. Fakat Yarabbi niçin bunu şimdiye kadar yapmamıştı... Kimden korkmuş, kimden çekinmişti... Şu karısı içinse işte onun ne kadar lakayt kalmış olduğunu görüyordu. Ölse bile yine bu ana kız bir gün gülüp lakayt kalmayacaklar mıydı... Belki bu kadın evlenecekti. Hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde yalnız hayvaniyetini memnun etmek hevesiyle evlenecekti. Hep kendisinin semere-i servet ve sa'yi olan metrukâtına sahip etmek üzere hariçten bir herif bularak getirecek, kendi nafaka-i behimiyetini ondan alabildiği müddet bütün bu metrukâtından ona da bir hisse-i iştirak verecek, bugün kendisine nasıl muamele ediyorsa ona da: "Kocam!" diye öylece muamele edecekti. Sonra şu çocuk bile kendiyle bu yeni erkeğin arasındaki mübayeneti tedkike lüzum görmeyecek idi. Nöbet değiştiren iki neferin şahıslarından ziyade vazifeleri nasıl muteber tutulmakta ise onun da: "Baba" olarak getirilmiş bulunmasıyla kanaat gösterecekti. Aynı sesi, aynı tevazuyla: "Baba!" diye ona da hitap edebilecekti; bir şokola, bir küçük nevazış için bütün bugünkü soytarılıkları ona izhar ve ibzal edebilecekti. İşte nigâh, o muhterem, azametli, şehâmetli kanun bütün bu maskaralıkların, yalanların, maskesi olan şey, hakikatte bundan ibaret idi. Fakat aşk, Yarabbi, aşk böyle miydi... Cehlinden, taassubundan dişlerini göstere göstere hırlayan bu insanlığın nahvet-

i itikâdatını temeshur eden aşk böyle mi idi... Oh hayır, o bütün hatırat-ı pür-şuun-ı beşeri en yüksek, en ebedî samimiyetlerle süslüyordu. Zevcelerin, babaların, anaların hatta evlatların yalnız veyl bükâ, figan ile teşyî ettikleri tabutların arkasında yalnız zülal-i aşk ile sermest ve mütehassis şeydalar her şeyi istihkar edebiliyorlardı, ölebiliyorlardı; muaşakalarını bu sahn-ı mübârezatta hiç yorulmadan, hiç kırılıp incinmeden nasıl hatve hatve takip etmişlerse aynı metanet, aynı sadakatle ukbânın hiçliklerine, zulmetlerine doğru da öylece takip ediyorlar, ölüyor, ölebiliyorlardı... İşte aşk, makduh, mazmum farz olunan, fikirden itikada, itikaddan kanuna, kanundan hakarete sevk ve teb‘id olunan aşk bütün taassubumuza, bütün istikbar ve gururumuza rağmen bu büyüklüğü yapıyordu. Ve eğer Azra da kendini sevmiş, sevebilmiş bir mahluk ise...

Saadet’in sesi düşüncelerini apansız tevkif ediverdi. Saadet diyordu ki:

- İşitiyor musun Feridun, işitiyor musun... Bak dinle... Senin sevdiğin havayı çalıyorlar... Adiyo Del Passato, parçasını...

Genç adam karısının titrek ve hazin sesinde yalnız: (Adiyo Del Passato!) parçasını işitti. Bütün fikirleri bu: “Adiyo” vedanın etrafında toplanıyordu:

Evet, o da bunların biri gibi lakayt ise Yarabbi... Evet, lakayt ise o zaman bu faniyette yapayalnız kalacaktı... Çöller gibi ıssız, kimsesiz, yapayalnız kalacaktı... Büyük kum çöllerinden rüzgârlar nasıl hiçbir sinede dinlenmeyerek geçerlerse kendi de bu faniyette hiçbir kimseye samimi bir hüznü vermeyerek göçüp gidecekti. Hıyanetinde ne kadar muazzez ne kadar muhterem, tanıdığı şeyler varsa onların sima-yı kizb ve hıyanetlerine karşı otuz beş sene zarfında toplayabilmiş olduğu ne kadar hatırat-ı âlâm ve amal varsa hepsini zayıf omuzlarının üstüne alarak:

- Adiyo!

Diye yalnız başına yürüyecek, hâib ve hâsir çekilecekti. Zulmetlere yokluklara, hiçliklere gidecekti...

Birden kalbinde sıcak bir madde ile memlû bir şey kırılmış, taşmış gibi göğsünün içinde gayr-ı tabii bir hararet, gayr-ı kabil-i zapt bir tuğyan hissetti. Ve dudaklarını, dişlerini sıkı sıkı tazyik ederek mâni olmak istedi. Fakat olamadı. O köpüren, taşmak, dökülmek isteyen şeyler dimağına kadar tırmandı sonra sıcak, hazin bir ceryanla kirpiklerinin arasından sızarak yanaklarının üstüne akmaya başladı. Hem o kadar ibzal ile aktı ki Neriman’ın saçlarına bile karıştı, Neriman’ı bile istila etti... Neriman bir dirseğinin üstünde doğrulmuş babasının kumral bıyıkları altında gerile gerile titreyen dudaklarına,

birbirine sarılarak hazin ve elim, katre katre ağlayan kirpiklerine, bakıyordu. Tahammül edemeyerek soruyordu.

- Babacı... Babacı... Sen ağlıyorsun...Niçin babacı... Ve genç adamın ta samim-i kalbinde kırılmış, taşmış, dökülmüş olan şey müheyyâ-yı isyan duruyormuş, bu kadarcık bir teşvik bekliyormuş gibi birden köpürüverdi, bütün hançeresini doldurdu. Feridun Mümtaz gerilip hemen kapanmaya müheyyâ duran bir zemberek gibi apansız açılan kollarının çalak ve asabi bir hareketle Neriman'ın zayıf ve âciz vücudunu yakalayarak mağlup ve elim onun göğsüne kapandı. Kızının mini mini göğsünün üstünde dışarıda gürleyen, kırılan şeylerle beraber kırılarak, gürleyerek, boğularak boşandı...

3

Şubatın ilk haftası idi, soğuk ve müşemmes, mesut bir gündü. Her şeyde, bütün tabiatın ruhunda bir eser-i neşe ve şetaret vardı. Yalnız Feridun Mümtaz'ın evi bu saadetin bu neşenin müştereki değildi. Saadet saçları perişan, nazarları meblûl, rengi hazin ve meftur, zayıf, heyecanlı bacaklarının üstünde kendini zorlukla taşıyarak bir saattir içerde kapanmış doktorların netice-i münakaşâtını bekliyor; artık çıldıracak gibi oluyordu. Doktor Nersesyan salondan çıkar çıkmaz ona doğru koştu. Kalbinde şedit bir heyecan vardı. Bir an zarfında hayat-ı beşerin maruz olduğu ne kadar korkunç şeyler varsa hepsi birden mefkûresini istila etmiş gibiydi. Doktor, hekimlerin netice-i kararlarını mukni ve emniyet-bahş bir lisanla küçük bir mukaddime yaparak anlattıktan sonra:

- Ne yapalım... Diyordu. Bizim ilk yapılacak tedbirlerimiz fayda vermedi. Beyimiz için zaman geçirmeden herhâlde bir ameliye-i cerrahiye icrasına ihtiyaç var.

- Ne, nasıl, ameliyat mı... Nasıl ameliyat... Oh Yarabbi...

- Sizi temin ederim hanım, bu kadar korkulacak bir şey değil... Ehemmiyetsiz bir şey... Telaş etmeyiniz, bu binlerce defa yapılmış ve mukaffakiyet görülmüş bir ameliyat... Fakat niçin bu kadar muzdarip oluyorsunuz...

- Yok... Hayır, bir şeyim yok... Fakat bu mümkün değil... Doktor, oh bu mümkün değil...

- Rica ederim böyle söylemeyiniz. Sabur olunuz. Göreceksiniz ki ne kadar çabuk iyi olacaklar... Haydi siz beyimizi ikna ediniz. Çünkü bunu sizden başka teklif edecek hiç kimse yok.

- Fakat doktor!

- Rica ederim diplomatlığı bırakalım. Bize her hastanın sahibi böyle yapar fakat neticede yine bizim sözüme gelirler. İşte size ben teminat veriyorum. Hiç korkulacak bir şey değildir diyorum. Çabuk olup bitecek bir ameliyat... Bunun için de beyimizi ancak siz kandırabilirsiniz. Haydi cesur olunuz. Şu yirmi dört saat zarfında bunu yapalım olsun bitsin. Vakit geçerse...

- Siz sahih... Oh, hayır, siz ne dediğinizi bilmiyorsunuz doktor... Ne dediğinizi bilmiyorsunuz... Feridun tehlikede demek istediğinizden haberiniz var mı...

Suat bundan fazla tahammül edemeyerek hemen oracığa oturuverdi. Kendisini hiç zapt ve idare edemiyor, bir çocuk zaafıyla, hıçkıra hıçkıra, sarsıla sarsıla ağlıyordu. Doktor genç kadını tatmin ve temine çalışıyordu. Kimden istimdat edeceğini bilmiyor, yapacağını tayin edemiyordu. Feridun'a ameliyat teklifi gibi müthiş korkunç bir teklifte bulunabilmek için lazım olan metaneti kendinde hiç bulamıyordu. Bhusus Feridun'un artık bütün esrar-ı kalbiyesine vakıf bulunuyordu. Bu erkeğin nazarında kıymetinin asıl bir hiçten ibaret kaldığını anlamış bulunuyordu. O gün, Feridun kızının göğsüne kapanarak ağladığı gün bütün şüpheleri teyitle inkişaf etmiş bilhassa bu hastalıktan sonra kendi saadetlerini tarumar eden bu aşkın melikesini ismiyle, cismiyle öğrenmişti. Feridun'un buhran içinde tevali edip giden sayıklamalarından rakibesinin Azra namında bir kadın olduğunu ve hastanın elinden düşmeyen puanteş resmiyle de her zaman gördüğü bir kız bulunduğunu tanımıştı. Fakat öyle bir zamanda tanımıştı ki Feridun ve kızın olmak ihtimalinden ziyade ölümün esiri idi... Şimdi yine kendisinden taleb-i muavenet olunuyordu. Hem öyle bir şey için ki... Oh bu mümkün değildi... Fakat bu vazifeyi ihmal edebilir miydi... Eğer Feridun bu ameliyat ile kurtulabilecekse...

Birden genç kadın her şeye mütevekkil ve mütehammil görünerek başını kaldırdı ve cevap verdi:

- Peki, peki... Ne yapabilecek ise siz hepsini hazırlayınız ben onu yarına kadar, - hâlâ hıçkırıklar tevali ediyor, sesini düğümlüyordu- evet, yarına kadar... Anlıyor musunuz... Doktor, yarına kadar kandıracağım.

- Hayır Hanım, yarına kadar bekleyemeyeceğiz. Her şeyi, her şeyi ben vaktiyle düşünerek hazırladım. Anlıyor musunuz... Her şeyi hazır... Bunu bende dostluğum için bir vazife bilerek hazırladım. Zaten konsültasyonu onun için yaptık. Sedyede iskelede. Razi ediniz de hemen bugün götürelim.

- Siz, siz mi götüreceksiniz... Nereye nereye götüreceksiniz... Aman Yarabbi, niçin söylemiyorsunuz ki nereye götüreceksiniz...

- Fakat Hanım... Rica ederim telaş etmeyiniz... Bu gelen doktorları biliyor musunuz... (...) Hastanesi için karar verdiler...

- Hastaneye mi... Hastaneye mi bu mümkün değil işte... Bu olmayacak bir şey işte...

Ve acı acı doktorun yüzüne bakıyordu. Bu hastane kaydı genç kadının bütün metanet-i mütehammilesini yine zîrüzeber etmiş bulunuyordu. Onu, bütün kendi saadetlerini, emellerini ibzal ile temin etmeye çalışmış bir adamı hastaneye göndermek, hastanede yatırtmak adeta bir hıyanet gibi sû'-i tesir ediyordu. Bu fikrin karşısında olanca kuvvetiyle isyan etmek istiyordu. Feridun ne demezdi... “Benim hastalığıma bile yine benim paramla bakamadılar.” demez miydi...³⁶

- Oh mümkün değil...

Diye isyan ediyordu. Doktor, bütün Türk hanımlarında zahirî bir tekemmüle, zahirî bir terbiyeye rağmen, terbiye-i fenniye ve medeniyetinin pek çok noksan olduğunu kanaat derecesinde bilenlere mahsus bir itminan ile bu isyanın önüne geçmeye çalışıyordu; kemal-i nevazişle tafsilat veriyordu; hastanelerin birer mehd-i hayat ve selamet olduğunu ve birçok hastaların işte hep bu taassup saikasıyla evlerde öldürülmekte bulunduğunu anlatıyordu, ikna edebildiğine emniyet peyda edince müşevvik bir sesle ona cesaret veriyordu:

- Haydi, haydi... Biraz cesur olunuz. Böyle zamanlarda iyi kadınlardan beklenen şey yalnız bir cesarettir. Sizin cesaretiniz beyimizin en güzel ilacı olacaktır. Onu ancak siz cesaretinizle bu ızdıraptan kurtarabileceksiniz...

Bizde sizin hamiyetinizden istifade etmiş olacağız...

- Peki, peki doktor öyle ise... Peki...

Feridun Mümtaz o gece fırtınanın havl ve dehşeti karşısında kırılan ümitleri, incinen ruhu için mini minicik Neriman'ın zayıf, helecanlı kalbinin üstünde kana kana ağlamış, hicap ve teessürle odasına kaçmıştı. Ertesi gün karısına görünmemek istemişti; fırtına şedid-i sağanaklarıyla devam ettiğinden dışarı da çıkmamış, bütün kararlarına, muhakematına, muhakematının tevhit ettiği husumetlere rağmen karısına karşı garip bir hiss-i taharrüz ve

³⁶ 19.tefrikanın sonu 20.tefrikanın başı.

teessür duyarak onu iknaya, tevellüt etmiş şüpheleri varsa bunları imhaya mecburiyet hissetmekle meşgul bir mevkide kalmıştı. Fakat Saadet bütün metanet-i nisviyyesini hissen idare edip kocasına bir şey söylemediğinden bu vaka aralarında her ikisinin de kalbinde bir elem şeklini alıp gizlenmişti.

Bu vakadan bir hafta sonra idi; Feridun Mümtaz, fırtınanın sürükleyip getirdiği çılgın, vahşi bir kışın sine-i tabiata tahmil ettiği kalın bir tabaka-i berf üstünde, saatlerce dolaştıktan sonra yorgun, mahmul-i hüsrân eve avdet ettiği zaman karnında apansız bir sancı hissetmişti. Konyak almış, hiçbir tesir görmemiş idi. İhtiyatsızlık ederek hekime müracaat etmeden bir müşhil almak gafletinde de bulunduğundan müşhil sû'-i tesir göstermiş idi, hastalığı olanca âlâmı, vahşetiyle artmış idi.

İşte bununla tamam on beş gündür ki bu gayr-ı memul hastalığın pençesinde inliyordu. Hastalığı seyrini şiddetle icra eden “apandist” idi.

Oh, bu hastalık geldiği, kendini kıvrım kıvrım kıvrandırarak, tırnaklarıyla yatağının çarşafını parçalarcasına didikleterek inlettiği zaman asıl onu, Azra’yı göremeyeceği için ne kadar muzdarip olmuştu Yarabbi... Daima, daima onu düşünmüştü. Daima onun hayaline karşı daha can-sitan, daha tahammül-güzar elemelerle inlemişti; hastalık anbean hükmünü teşdit edip tahammül-sûz sancılara, buhranlara vesile olduğu, karnının üstünde buz torbaları muttasıl değiştirildiği hâlde onun hayalini, hatırat-ı ibtisam ve iltifatını bir dakika yadından uzaklaştırmamış, bu vahşi hastalığın bütün şiddetine, şiddet-i zulüm ve kahrına karşı hayal-i aşkına sadık kalmış, daima Azra ile aralarında katre katre ittisâ eden imkân-ı firak için bütün ruhunun bütün kalbinin gizli gizli kanadığını duymuştu.

Bugünkü konsültasyonla fazlaca hırpalanarak yorgun, muzmahil düştüğü hâlde yine onunla, Azrasıyla meşgul oluyordu. Azra’nın puanteş resmine, bazı akşamları Yorgulu’da albüme kaydettiği krokilere bakıyor, bu resimleri yaptığı günlerin heyecanını tekrar ruhunda bulmak, kalbinde o günlerin çılgın dalgalarını, çılgın tuğyanlarını hissetmek istiyordu. Kendinden, hayatından kâmilten kat’-ı ümit ettiği hâlde ölüme karşı hiçbir fütur hissetmiyordu. Yalnız en çok acıdığı, en çok telehhüf ettiği şey, Azra’yı göremeyerek ölmek oluyordu. Ona haber vermeden, onu nasıl sevdiğini, ne kadar sevdiğini söylemeden ölecek olursa kalbinde bu fâniyete ait ağır bir hamule-i ızdırap kalacakmış, bu genç kızın hayatına, hayattan beklediği saadetlerine müteallik hakk-ı nisviyet ve talihini birlikte götürecekmış zannediyordu.

Oh Yarabbi, onu bir defa görebilmiş olsaydı. Kalbinde hep ona, onun hakk-ı nisviyetine, hakk-ı hissiyatına ait olan duygularını söyleyebilmiş, olsaydı; bütün hayatında bir defa olsun ellerini kendi avuçlarının arasına alarak, gözlerini, onun gözlerinin derin ve ulvi fezalarına bırakarak itiraf etseydi:

- Azra ben seni sevdim, diye her şeyi anlatmış olsaydı, anlıyor musun Azra... Hiçbir kadının sevilmediği, sevillemediği, hiçbir insanın sevmediği, sevedemediği bir aşkla seni ancak ben sevebildim. Eğer insanların bu fâniyette her şeyden çok dostluğa muhtaç olduklarını anlayabilmiş bir mahluk isen, işte ben, senin en riyasız, en samimi bir dostun idim, öyle bir dostundum ki senden başka hiçbir şeyle meşgul olmadım. Ve beni asıl bu mesut etti; bu dostluğum, bu aşkım mesut etti. O zamana kadar, sana tesadüf ettiğim zamana kadar bu sahn-ı şûriş ve heycâ-binahın gaibini arayan bir seyyah-ı serserisi gibi idim. Hayatımda tahammül-güzar bir noksan bularak yaşıyordum. Hani o büyük çöller yok mu Azra... Ne bir gariban izi ne bir çiçek didesi görünmeyen, boş, sâkit, ıssız çöller yok mu Azra, işte tıpkı onlar gibi idim. Sinemde yalnız elemelerin güneşi kaynar, gecelerin ruh-ı sant ve sükûnu uyurdu. İnsanlığın kin, tabasbus ve riyasıyla dolan kalbim bir mahşer hattı ve haşerat gibiydi. Kalbimde öyle mesmum karhalar vardı ki dudaklarıma tırmanan tebessümlerde bile ruhum gizli gizli ağlardı. Sonra seni gördüm; senin nazarlarını, senin tebessümlerini gördüm; seni gördüğüm zaman mültehib güneşler altında ateşinden, hararetinden çatlayan sahralar, geçip giden yağmur bulutlarından nasıl bir hayat-ı nev masseder, sinelerinde gizlenmiş nûkhet-i neşelerini serper, saçarlarsa ruhumdaki karhalar da senden bir zülal-i şifa massettiler. Ondan sonra sana dost oldum, minnettar, ebedî bir dost oldum. O vakitten beri hep seninle meşgulum; o vakitten beri hep senin için, senin tebessümlerin, senin nazarların için yaşadım. Ve bugün ölüyorum, fakat hiç müteessir değilim Azra; gayeye vasıl olan bir seyyah nasıl muzafferin ricat ederse bende öyleyim. Hayatımda artık yapılacak, istenilecek hiçbir şey kalmadığına kani olarak ölüyorum; ölümü bile şimdi tebcil ediyorum anlıyor musun Azra, valide-i mümkinat olan bu sahn-ı seyahatte vasıl olduğum gayeden yine o eski çölleri geçmeme imkân bırakmadığı için yolumu bile seviyorum...

Oh Azra, eğer sende bu hamule-i ihtiyaç altında ezilerek, inleyerek yürüyen bir seyyah isen, senin için de dost olmak, dost bulmak bir ihtiyaç ise, kimi ister, kimi layık bulursan onu sev... Ve bil ki insanlığın gaye-i hıramı yalnız sevmek sevmekten ibarettir... Diğer bütün îtikâdat, mahz-ı kizb, mahz-ı iğfal veya gaflettir...

Her gün, her dakika için zâir-i amal ve hissiyatı olan bu itiraf ile Azra'ya bütün bildiği hakâyıkı anlatarak ölseydi, hiç müteessir olmayacaktı. Bu ihtiyac-ı hitap genç adamın ruhunu yakıyor, incitiyordu. Hatta kaç defa doktora itiraf-ı hissiyat etmek, yalvara yalvara Saadet'ten Azra'yı istemek kararını vermiş fakat bir türlü cesaret edememiş idi. Evet, kaç defa: "Saadet bak, işte ben artık ölüyorum. Görüyor musun ne kadar zavallıyım. Onu bana bir defa getir, ne olur, bir defa, bir defa göreyim." diye yalvarmak için hazırlanmıştı.

Bugün yine bu ihtiyaç ile ruhu yanıyor gibiydi. Bütün hayatında en can-sitan bir elem gibi teraküm eden bu ihtiyaçla mahrum oldukça beşeriyetin faziletten, fazilet-i ahlakiyeden mahrum olduğunu itirafa mecbur oluyor: "İnsanlar birbiri için yaşar ve yine birbirinin hıyaneti, ezasıyla inleyerek ölür." diye müteessir, mahmum, daima kendi hayaline, kendi hatıratına müracaat ediyordu. Birden karısının geldiğini hissetti.

Saadet neşeli, metin görünüyordu. Karyolasının yanında diz çöküp oturdu; evvela sordu:

- Feridun, nasılsın... Yine sabahki kadar muzdarip misin...

Sert ve haşin cevap verdi:

- Hayır, hiç, hiçbir şeyim yok...

Saadet onun infialine, huşunetine hiç ehemmiyet vermiyordu. Yavaş yavaş ameliyat teklifine bir zemin hazırlamaya çalışıyordu. Kırık dökük cümlelerle onun vücuduna ne kadar muhtaç olduklarını anlatarak mukavemet-sûz nevazişlerle infîlâtını müteessir ve mağlup etmeye çalışıyordu:

Oh Feridun, diyordu; bak nasıl hastasın bak nasıl yanıyor ve inliyorsun, bundan bir ayak evvel kurtulmak istemez misin... Feridun, bir ayak evvel kurtulmak istemez misin... - Ve bir mağlubiyet müşfikâne ile kocasının aşkıdan istiareye mecbur oluyordu: - Yine eskisi gibi gezmek, eskisi gibi... Feridun anlıyor musun... Eskisi gibi, tıpkı eskisi gibi gezmek istemez misin... Oh Feridun, rica ederim. Muvafakat et... Yemin ederim ki pek adi bir ameliyat imiş... Muvafakat et kuzum Feridun... Muvafakat et de bunu yapsınlar... Ne olur... Bizim için Feridun, kızın için...

Hasta adam acı acı gülerek cevap veriyordu:

- Hayır, hayır, bin defa hayır... Hem, artık buna hiç lüzum yok... Hiç lüzum kalmadı.

Ve bütün bu felaketlere o sebebiyet vermiş gibi karısına acı acı bakıyordu: "Hâlâ, hâlâ kendileri için... Daima, daima kendileri için..." diye düşünüyordu.

Saadet de hiç mağlup görünmüyor, gittikçe sesine daha ziyade rikkat ve sebat veriyordu:

- Hayır deme Feridun, hayır deme, yalvarırım Feridun, hayır deme, bana değilse, Neriman'a acıamaz mısın... Neriman'a, hiç olmazsa ona olsun acıamaz mısın... Onun için, onun hatırı için... Ha Feridun, vaat ediyor musun... Bak, bir haftada bir şeyin kalmayacak diyorlar; vaat ediyorsun değil mi...

Feridun Mümtaz “Aman Yarabbi, benden ne istiyorlar...!” manasıyla acı acı bakıyor, bu acı acı nazarların arkasında ruhu mütelaşı, müteheyyiç titriyordu, kendinden hâlâ ne istediklerini anlamaya çalışıyordu. Ne istiyorlardı Yarabbi... Artık her şeyden çok muhtaç olduğu ölümüne olsun rahat yok muydu... İşte ölüyordu, mesut olmak pek mümkün iken “Fazilet bu imiş!” diyerek kendini her şeyden men ettiği için ölüyor idi, başkalarına hıyanet etmemek için kendine ezâ ediyor, bir dakika evvel ölüp kurtulmak istiyordu. Bütün kalbi şimdi semalar kadar peyda-yı ulviyet ve azamet eden aşkından feragat ederken bunlar daha ne istiyorlardı... Kalbi gibi cismini de parçalatmak, hayatı, saadeti gibi ölümünü de mi tazip etmek istiyorlardı...- Birden galeyan eden bir hiddetle cevap verdi:

- Hayır, hayır, müebbeden hayır.

Saadet münhezim, yerinden kalktı. Odadan çıktı, biraz sonra elinde Neriman'la geldi, doktorda onları takip ediyordu; o da bu bedbaht kadına yardım etmek istiyor, Saadet'i teessürle dinliyordu. Saadet Neriman'ı göstererek meyyus yalvarıyordu:

Feridun, Feridun işte Neriman da sana yalvarıyor, Feridun, yalvaran ben değilim, Feridun, ben değilim. Ve ben bütün hakkımdan, hakk-ı müdahalemden feragat ediyorum. Fakat bunu olsun, bu Neriman'ı olsun dinlemez misin...

Neriman da kendisine tevcih edilen vazifeyi hüsn-i ifa ediyordu. Ufacık kolunu babasının boynuna atarak diğer mini mini elinin, mutayyeb, musahhar lemsecikleriyle babasının elinin üstüne dökülmüş saçlarını kaldıra kaldıra yalvarıyordu:

- Babacı, babacı, sadece benim için, sade, sade benim için...

Doktor da bunların her ikisine birden yardım ediyordu. Kendi gibi genç, mütefekkir bir adama bu miskinliği yakıştıramamakta olduğunu söylüyordu. Fakat Feridun Mümtaz hiç onlara bakmıyordu. Şimdi onun zayıf, cidden şayan-ı merhamet bir şekil alan avurtları çökmüş simasında iki karanlık çukura saklanarak zıyasız, neşesiz bakan gözleri Neriman'ın ağlıyor gibi gülen simasına merkûz, bakıyordu. Onu her zamandan musahhar, her zamandan dilber ve zarif buluyordu. Birden nazarları bu mini mini sevgili yavrusunun mavi bir zemin üzerine neftî ibrişimlerle işlenmiş bir oya gibi hareli gözlerinin karanlık

derinliklerine kaydı, o gözlerin içinde korkunç bir mücadele hisseder gibi oldu. O gözlerin ta arkasında siyah bir pençe bu zayıf ve muinsiz yavrucuğunun ruhunu kovalıyor vehmiyle müteheyyiç olarak tahammül edemedi, nâtüvan, kollarının iane-i zaafıyla Neriman'ın küçücük başını ta dudaklarına kadar çekerek çocuğunu tehdit eden bu kâdir ve kahhar pençenin önüne bütün zaaf ve ızdırabına rağmen son nefesine kadar kendi çıkmak isteyerek kati bir cevap verdi:

- Peki, haydi, nasıl isterseniz...

Şimdi iki hamal bu sedyeyi sarsmamak takayyüdüyle yürürler iken Feridun Mümtaz da hayat ile ölüm arasında kalan yegâne bir vasıta-i itilafiyeye doğru kim bilir ne kadar bir ümide mebnî kendisini nakleden bu ufacık sedyenin bir köşesine yaslanmış, ızdırabından inliyordu. Bütün asabı, cansız, bî-hareket, ciğerleri sönük ve bitap dalgalarla teneffüs ediyor, sedyenin küçük penceresinden giren mesut, pür-şetaret güneşin hariçte tezhip ettiği eşyaya dargın nazarlar bırakıyordu. İki hamalın yardımıyla geçirilmekte olduğu bu sokaklara karşı bütün hatırat-ı maziyesi tekrar yaşıyor, hep Azra'ya taalluk eden hisler, fikirler pîş-i tahayyülünde titreşiyorlardı. “Ah, o kim bilir şimdi ne yapıyor...” diye düşünüyordu.

Genç adam sanki kendi eviyle Azra'nın köşkü arasındaki fasılayı adım itibariyle biliyormuş, kendini taşıyan hamalların adımlarını tadat etmiş gibi bir noktaya gelince doğruldu, o dakika bütün bağırsaklarında tersli düzlü gür ve geniş bir testere sıyrılıp çekilmiş gibi nâ-kabil-i mukavemet bir ızdırıp hasıl olarak dişlerini sıkı sıkı, bütün elyaf ve asabını taklîs ve tembih ede ede dışarı baktı. Tamam Azra'nın köşkünün önündelerdi. Muğfel bir bahar şetaretiyle teşa‘şu eden bu mesut güneşin bütün hararet ve şetaretini içeri almak hevesiyle pencerelere açılmış, bazı eşyaları pencerelerden sarkıtılıp bırakılmış bu zarif köşkün muhiti sanki bir ahenk-i saadetle tagannî ediyor gibiydi; geniş açık pencerelerinden şuh bir piyanonun seyl-i ahengi feyz ile, ibzal ile sokaklara taşıyor, boşanıyordu...

Mukavemet edemedi; hemen geri atıldı, başını bugüne kadar kim bilir kaç bî-çareyi müsterih bir yatak ölümünden testereler, bıçaklar, makaslar ucunda takarrür eden feci ölümlere nakletmiş bu ufacık, daracık mahmil emrazın buy-ı illet ve mevt kokan bir köşesine başını yaslayarak:

- Her şey, her şey senin olsun Azra... Her şey, her şey aşk ve saadet...

Diyebildi sonra muakkib hıçkırıklarla köpüren bir bükâ içinde öylece bayıldı, kaldı...

-7 Teşrinievvel 1327, Moda-

Son

SONUÇ

Bu çalışma Asaf Muammer'in *Ferda-yı Hayal*, *Buhran İçinde* ve *Kötürüm* adlı Arap harfli Türkçe metnlerinin Latin harflerine aktarılıp yapı, içerik ve anlatım bakımından incelenmesidir. Asaf Muammer'in hayatı ve eserlerinin tanıtıldığı birinci bölümün ardından ikinci bölümde öncelikle künyesi verilen romanlar yapı, içerik ve anlatım bakımından da incelenmiş, üçüncü bölümde ise Arap harfli Türkçe metinler olan yazarın romanları Latin harflerine aktarılmıştır.

Tanzimat sonrası yazın hayatına başlayan sanatçı II. Meşrutiyet dönemi itibariyle yazın sahasında daha etkin bir rol oynamıştır. Edebî, siyasi ve entelektüel kimliğiyle çeşitli türlerde eser veren sanatçı aynı zamanda dönemin önemli yayınlarında siyasi ve fikir yazılarıyla da yer almıştır. Sadece edebî, siyasi ve tarihi alanla kendini sınırlamayıp resim, musiki gibi farklı sanat dallarıyla da yakından ilgilenen Asaf Muammer bu ilgi alanlarını yazdığı romanlara da yansıtmayı başarmıştır. Entelektüel kimliği romanlarına da aksetmiş olan yazar romanlarında sanat terimlerine ve sanatçı isimlerine oldukça geniş yer vermiştir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan sanatçının romanlarına gelindiğinde *Ferda-yı Hayal* romanı 1902 yılında *Mecmua-yı Edebiye* dergisinde, *Buhran İçinde* romanı 1911-1912 yıllarında *Servet-i Fünun*'da, *Kötürüm* 1908-1909 yıllarında *Mahâsin* dergisinde tefrikalar hâlinde yayımlanmıştır. Ancak *Kötürüm* romanı yayımlandığı süreli yayın kapandığından dolayı yarım kalmış bir romandır. Sanatçının romanları üzerine yapılmış müstakil bir çalışma yoktur. Bu çalışmayla sanatçının hem romanlarının daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması hem de sanatçının sanat anlayışına daha geniş bir bilgi yelpaze sunulması amaçlanmıştır. Yazarın Latin harflerine aktarılan romanlarının yapı, içerik ve anlatım bakımından incelenmesi sonucunda onun edebî anlayışıyla ilgili çıkarımlarda bulunmak mümkün görünmektedir.

Öncelikle yazarın romanlarında ortak olarak görülen bir özellik sanatçının romanlarının genel olarak bir çatışma unsuru üzerine kurulmuş olmasıdır. Yazarın romanlarındaki kahramanlar ya yaşadıkları çevreyle ya da kendi iç dünyalarıyla bazen her ikisiyle de sürekli bir çatışma hâlinedirler. Bu çatışmalar bireysel arzular, toplumsal değerler ve kahramanların içinde bulundukları duruma göre şekillenmiştir. *Ferda-yı Hayal*'de bireysel arzularla toplumsal kurallar arasında bir çatışma söz konusuysa, *Buhran İçinde* romanında da yine benzer bir çatışma sunulmuştur. *Kötürüm* romanında ise daha

toplumsal bir çizgiye geçilerek baskıcı yönetim ile modern düşünce arasındaki çatışma ve gerilim işlenmiştir.

Sanatçının romanlarında dikkat çeken bir diğer husus da yazarın baskıcı ve otariter tutumlara karşı aldığı tavidir. Yazarın siyasi yaşamındaki muhalif tavrının romanlarına da aksettği görülmektedir. Sanatçı bu muhalif tavrını sadece siyasi yazılarıyla sınırlamamış romanlarında da bu durumun eleştirisini yapmıştır. Özellikle *Kötürüm* romanı yazarın muhalif tavrının belirgin bir şekilde gözler önüne serildiği II. Abdulhamid yönetiminin eleştirisinin yaptığı sosyal içerikli bir romandır.

Asaf Muammer'in romanları toplumsal yaşamı yansıtmaya görevini de üstlenmektedir. Yazarın romanları sosyal yaşamdan bağımsız değildir. Romanların gerek konusu gerek teması arka planda yurdun nabzını tutan sosyal bir meseleyi ele almaktadır. Bunu sadece konu ve temayla sınırlandırmayan yazar kahramanların isimlerinden romanlarında geçen mekânlara kadar seçimini dikkatle yapmıştır. Ayrıca romanlarındaki tip ve karakterlerin de sosyal bir bilinçle oluşturulduğu gözler önündedir.

Yazarın romanlarının dramatik bir sonla bitmesi de romanlarının belirgin bir özelliğidir. Bu durum sanatçının dünyaya ve döneminin atmosferine karşı karamsar bakış açısını yansıtır. Dramatik sonlar romanda kimi zaman bireysel kimi zaman da toplumsal çıkmazların bir ifadesi konumundadır. Özellikle birey-toplum çatışmaları, otariter rejimlerin baskısı vb. konuların işlendiği romanlarda daha yaygın olarak görülen bir durumdur.

Asaf Muammer'in romanları genel hatlarıyla yapı, içerik ve anlatım bakımından birbirine benzerlik gösteren ve döneminin sanat anlayışını yansıtan romanlardır. Yazarın romanlarında olaylar ağırlıklı olarak kronolojik bir sıraya göre ilerlemiş ve içerik olarak da birey-toplum çatışması, geleneksel değerlerin sorgulanması, modernleşmenin bireyler üzerindeki etkisi, baskıcı rejimlerin sonuçları gibi dönemin popüler konu ve temaları işlenmiştir. Yazarın karamsar bakış açısı, özellikle kahramanların iç dünyalarının yoğun psikolojik çözümlemeleri de bu üç romanında anlatımının önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Sanatçının Türk romanındaki yeri ve önemi özellikle onun hem bireysel hem de toplumsal meselelere olan duyarlılığı neticesinde şekillenmiştir denilebilir. Yazar romanlarını kaleme alırken sadece yazar kimliğiyle değil siyasetçi ve sanatçı kimliğini de ortaya koyarak kaleme almıştır. Özellikle siyasi kimliğinin ağır bastığı noktalarda siyasi fikirlerini söylemekten de çekinmeyen yazarın zaman zaman romanlarında objektiflikten

uzaklaştığı da görülmektedir. Genel olarak Asaf Muammer modernleşme, bireysel çatışmalar ve baskıcı rejim eleştirileriyle yaşadığı dönemin ruhunu yakalayan bir yazar olarak, Türk romanında entelektüel ve sanatçı kişiliğiyle yer edinmiştir. Bu çalışmayla da yazarın edebî yönünün daha iyi anlaşılmasını ve romanlarının edebiyat dünyasına katkıda bulunan eserlerden olmasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2015). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat
- Aktaş, Ş. (2014). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Kurgan Edebiyat
- Alfabetik Okul Ansiklopedisi* (1998), İstanbul: Görsel Yayınlar
- Andı, M. F., Daşcıoğlu, Y., & Yorulmaz, H. (1999). *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Aşa, E. (1989). *1928'e kadar Türk Kadın Dergileri* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. <http://lugatim.com> "E.T. 01/03/2024"
- Büyük Ansiklopedi* (1999), İstanbul: Nesa Yayınları
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (2007), İstanbul: Milliyet Yayınları
- Ceran, D. (2002). "Mürebbiyelik ve Türk Romanında Bazı Mürebbiye Tipleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, s.227
- Ceyhan, N. (2009). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi*. İstanbul: Selis Kitaplar
- Cumhuriyet Ansiklopedisi* (1972), İstanbul: Arkın Yayınları
- Çelik, M. (1996). *Hüseyin Avni Ulaş*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı
- Çetin, N (2006). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Edebiyat Otağı Yayınları
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (1993), İstanbul: Kültür Bakanlığı\Tarih Vakfı
- Erkebay, C., Rigel,N. (2019). "Boğaziçi Medeniyeti'nde Balık Kültürü ve Lüfer", *Etkileşim dergisi* S.3 s.40
- Gelişim Hachette* (1993), İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları
- Gönen, M.E. (2021). "Batılılaşma Girdabında Ahlaki Değerlerin Yozlaşması ve İhanetin Meşrulaştırılması Bağlamında Şipsevdi Romanı", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel sayı, s.98
- Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi* (1999), İstanbul: Görsel Yayınlar
- Güler, R (2022). *İstanbul Balık Kültürü Asaf Muammer*. İstanbul: Küre Yayınları
- Güleryüz, N. (2021). "Roman Unsurlarında Karakter", *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, S.66, s.317

- Güner, A.O. (2021). "Edebiyat İncelemelerinde 'Tip' Okumalarının Gelenekselleşmesi Sorunu ve 'Fatih-Harbiye' Kişileri", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S.51, s.313
- Işık, İ. (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları
- İhsanoğlu, E., Şeşen, R., Bekar, M.S., Gündüz G., Bulut V. (2011). *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Genel İndeksi*, İstanbul: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
- İslâm Ansiklopedisi* (1978), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Karabulut, I. (2022). "Mütareke Döneminde İsmail Suphi (Soysallıoğlu) Yönetimindeki Söz Gazetesi", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.28, s.169
- Karabulut, R. (2011). *Nail Abbas Sayar (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma)* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Kartal, H., Z. (2020). *Roman Mekânı Olarak Batılılaşma Sürecinde İstanbul*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi)
- Koç, M. (2010). *Yeni Türk Edebiyatı'nda İstanbul Adaları*, (yay.haz. Muhittin Salih Eren), İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık
- Küçükali, G. (2013). *İttihat ve Terakki'ye Muhalefeti Yönüyle Asaf Muammer*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Meydan Larousse* (1981), İstanbul: Meydan Yayınevi
- Muammer, A (1919). "Nasıl İdare Ediyorlardı?", *Söz*, S.12, s.2
- Muammer, A (1948). "Edip Efendi'nin Torunu Üstad Asaf Muammer'in Mektubu", *Gümriük Rehberi*, S.543, s.5419-5421
- Muammer, A. (1315) "Kelebek Kadar Vefasız", *Servet-i Fünun*, S.425, s.294-295
- Muammer, A. (1919). "Rica Ederim İyi Anlaşalım", *Söz*, S.154, s.1
- Muammer, A. (1948). "Hüseyin Avni Ulaş", *Hareket Dergisi*, S.14
- Narlı, M. (2002). "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, s.98-99)
- Oğuz, B. (2000). *Yaşadıklarım Dinlediklerim*. İstanbul: Simurg Kitapevi
- Önal, M. (2008). "Edebî Dil ve Üslup", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.36, s.24

- Özkırımlı, A. (1987). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Cem Yayınevi
- Parlatır, İ. (2019). *Türk Romanında Tipler*. Bursa: Ekin Yayınevi
- Resimli Ansiklopedi Genel Kültür* (1984), İstanbul: Ansiklopedik Temel Yayınlar
- Stanzel, F. (1981). *Roman Biçimleri*, (Çev. Tepebaşı, F.), Konya: Çizgi Yayınevi
- Şahin, V. (2020). *Romanda Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- TDK. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. <http://sozluk.gov.tr> “E.T. 01/03/2024”
- Tekin, N., Bozkurt K. (2023). "Mekân, İnsan ve Edebiyat", *Batman Üniversitesi Dergisi*, S.2, s.249
- Tuğlacı, P. (1980). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Cem Yayınevi
- Türk Ansiklopedisi* (1971), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1997), İstanbul: Dergâh Yayınları
- Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (2002), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (1991), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
- Ünalın, Y. (2007). *Mehmet Rauf'un Kadın Dergileri: Mehasin ve Süs (İnceleme ve Metinler)* Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Üzümeri, M.E., Dinçer S., Kazancı, S., (1956). *Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara: Ankara Basımevi
- Yağar, A.S. (2023). "Burhan Cahit Morkaya'nın Coşkun Gönül Romanında Mekân Olarak Büyükada", *Folklor Akademi Dergisi*, S.1 s.215
- Yeni Hayat Ansiklopedisi* (1983), İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları
- Yeni Kültür Ansiklopedisi* (2002), İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Yeni Rehber Ansiklopedisi* (1993), İstanbul: Türkiye Gazetesi
- Yeni Türk Ansiklopedisi* (1985), İstanbul: Ötüken Neşriyat

EK

Ek 1: Oğuz, B. (2000). *Yaşadıklarım Dinlediklerim*. İstanbul: Simurg Kitapevi s.26

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Aslıhan ERCENK AKMA	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Ercenk Akma, Aslıhan “Didem Madak Şiirlerinde Melal” 19. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Sosyal ve Eğitim Bilimleri tam metin kitabı (Mart 2024), 18-25.	